

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

СЛОВНИК
ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВА УКРАЇНИ

Чернігів
2018

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

**СЛОВНИК
ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ**

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2018

УДК 343 (477) (075.8)
ББК 67.9 (4Укр) 308я2
С 48

Обговорено і схвалено на засіданні кафедри
кримінального, кримінально-виконавчого права та криминології Академії
Державної пенітенціарної служби
від 01 листопада 2018 р., протокол № 13

Рецензенти:

- Фесенко Є.В.** – завідувач кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України, доктор юридичних наук, професор
- Житний О.О.** – завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
- Книженко О.О.** – старший викладач відділу кримінально-правових дисциплін Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, професор

С 48   Словник Загальної частини кримінального права України /
Автори-упорядники: С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський. Чернігів :
Видавництво «Десна Поліграф», 2018. 536 с.

ISBN 978-617-7648-41-2

Запропоноване видання розроблено на підставі Кримінального кодексу України 2001 р. з урахуванням змін та доповнень станом на 01 жовтня 2018 р., досягнень науки кримінального права, і містить понад 800 термінів Загальної частини кримінального права України, алфавітний і тематичний покажчики, перелік рекомендованих для вивчення джерел та додатки.

Для курсантів і студентів юридичних вузів та факультетів, магістрів, аспірантів, викладачів, наукових і практичних працівників, а також всіх, хто цікавиться питаннями кримінального права України.

УДК 343 (477) (075.8)
ББК 67.9 (4Укр) 308я2

ISBN 978-617-7648-41-2

© С.Ф. Денисов, М.В. Пузиревський, 2018
© Академія Державної пенітенціарної служби, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЙ, ПОНЯТЬ, ТЕРМІНІВ.....	8
ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	405
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	427
ТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК	465
ДОДАТКИ.....	510
Додаток А	510
Додаток Б.....	524
Додаток В.....	526
Додаток Г	528
Додаток Д.....	529

ПЕРЕДМОВА

«Словник – це всесвіт в алфавітному порядку»

Вольтер (1694–1778), французький письменник, філософ

«Розум, що бажає зрозуміти дійсність, тільки тоді отримує задоволення, коли він перетворює дійсність у форму понять»

Альбер Камю (1913–1960), французький письменник, філософ

«Правильно визначайте слова, і ви позбавите світ половини непорозумінь»

Рене Декарт (1596–1650), французький вчений, філософ

«Словники подібні годинникам. Навіть найгірші краще, ніж ніякі, і навіть від найкращих не можна чекати абсолютної точності»

Семюел Джонсон (1709–1784), англійський письменник, поет епохи Просвітництва

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини проголошено в Україні головним обов'язком держави, а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека – найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України). Практичне втілення цих приписів неможливе без ефективної протидії злочинності, що здійснюється в нашій державі за допомогою політичних, економічних, організаційних, законодавчих та інших заходів. Необхідну правову основу для боротьби зі злочинністю створює кримінальне законодавство – нормативно-правовий акт, що містить правові приписи, котрі встановлюють підстави і принципи кримінальної відповідальності, визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, які покарання належить застосовувати

до осіб, винних у їх вчиненні, формулюють інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину.

Детальне знання кримінально-правових понять є важливою умовою їх ефективного використання в механізмі правового регулювання. Слід наголосити, що починаючи з моменту прийняття у 2001 р. нового Кримінального кодексу в Україні видано значну кількість підручників, посібників та монографій, але довідкових видань, котрі містять чіткі визначення кримінально-правових понять, спостерігається явна недостатність.

Так, у 2001–2018 рр. термінології Загальної частини КК було присвячено такі праці, як: *Мычко Н. И. Уголовное право: терминологический словарь. Донецк: ЛГУВД, 2006. 284 с.; Римаренко Ю. І., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. Міжнародна поліцейська енциклопедія. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. 968 с.; Бошицький Ю. Л., Тростюк З. А. та ін. Мала енциклопедія кримінального права. Київ: Кондор, 2012. 284 с.; Узунова О. В., Шеховцова Л. І. Словник базової термінології кримінального права. Загальна та особлива частини: навчальний посібник. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2012. 328 с.; Денисов С. Ф., Лавренко М. А. Словник термінів із Загальної частини кримінального права України. Запоріжжя: КПУ, 2015. 336 с.; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 388 с.; Борисов В. І., В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право. Харків: Право, 2017. 1064 с.*

Запропонований до Вашої уваги словник термінів має сприяти, насамперед, підготовці висококваліфікованих фахівців, які мають глибокі знання кримінального права та вміння правильно використовувати його положення у практичній правозастосовній діяльності, але також може бути корисним науковим і практичним працівникам, а також всім, хто цікавиться питаннями кримінального права України.

Видання розроблено на підставі Кримінального кодексу України 2001 р. з урахуванням змін та доповнень станом на 01 жовтня 2018 р., законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, роз'яснень Пленуму Верховного Суду, науково-практичних коментарів, вітчизняних підручників, посібників та монографій, вітчизняних та іноземних словників, довідників та енциклопедій, і містить в алфавітному порядку тлумачення понад 800 термінів та термінологічних зворотів, котрі: а) утворю-

ють зміст норм Загальної частини Кримінального кодексу України; б) є базовими під час вивчення Загальної частини кримінального права України. У першу чергу використано дефініції з КК України, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, актів судового тлумачення кримінально-правових норм, а у випадках відсутності відповідних термінів, їх звуженого або суперечливого змісту, авторами-упорядниками звернено до науково-практичних коментарів КК України та інших наукових джерел, запропоновано власні визначення.

У словнику використано такі загальноприйняті скорочення: *АРК* – Автономна Республіка Крим; *від англ.* – від англійського терміну; *від грец.* – від грецького терміну; *від лат.* – від латинського терміну; *від франц.* – від французького терміну; *ВІЛ* – вірус імунодефіциту людини; *ВР (ВРУ)* – Верховна Рада України; *ВС* – Верховний Суд; *див.* – дивіться; *ЄС* – Європейський Союз; *ЗМІ* – засоби масової інформації; *ЗС (ЗСУ)* – Збройні Сили України; *ЗУ* – Закон України; *ін.* – інші (інше); *КВК* – Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р.; *КК* – Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р.; *КМ (КМУ)* – Кабінет Міністрів України; *КПК* – Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.; *КС (КСУ)* – Конституційний Суд України; *напр.* – наприклад; *НМДГ* – неоподатковуваний мінімум доходів громадян; *ООН* – Організація Об'єднаних Націй; *п.* – пункт; *ПВС* – Пленум Верховного Суду; *ППВС* – постанова Пленуму Верховного Суду; *прим.* – примітка; *р.* – рік; *РЄ* – Рада Європи; *розд.* – розділ; *СБУ* – Служба безпеки України; *СНІД* – синдром набутого імунодефіциту; *СРСР* – Союз Радянських Соціалістичних Республік; *ст.* – стаття; *ст.* – століття; *у т. ч.* – у тому числі; *УДО* – Управління державної охорони України; *УРСР* – Українська Радянська Соціалістична Республіка; *УСРР* – Українська Соціалістична Радянська Республіка; *ЦК* – Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.; *ч.* – частина.

Для зручності пошуку того чи іншого поняття видання містить *алфавітний* та *тематичний* покажчики термінів зі вказівками сторінок. У тематичному покажчику дефініції розташовано відповідно до програми навчальної дисципліни «Кримінально право України. Загальна частина», а також структуровано за абзацами відповідно до родових та видових понять.

Перелік рекомендованих джерел включає законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що є обов'язковими при вивченні Загальної частини кримінального права України, постанови Пленуму Верховного Суду з питань Загальної частини кримінального права, науково-практичні коментарі до КК, українські (видані після 1991 року) підручники, посібники та монографії, вітчизняні та зарубіжні термінологічні словники, довідники та енциклопедії.

Додатки призначені, насамперед, для студентів та аспірантів і містять: а) програму навчальної дисципліни «Кримінальне право України. Загальна частина»; б) витяг з чинного вітчизняного паспорту спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія, кримінально-виконавче право, у частині напрямів досліджень у галузі науки кримінального права; в) витяг із Проекту вітчизняного паспорту спеціалізації 08.081.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, у частині напрямів досліджень у галузі науки кримінального права; г) витяги з чинних паспортів спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія, кримінально-виконавче право Республіки Білорусь та Російської Федерації, у частині напрямів досліджень у галузі науки кримінального права.

Автори висловлюють щирю вдячність за поради, цінні зауваження, рекомендації та побажання шановним рецензентам даної праці: доктору юридичних наук, професору *Фесенку Євгенію Володимировичу*, доктору юридичних наук, професору *Житному Олександрю Олександровичу* та доктору юридичних наук, професору *Книженко Оксані Олександрівні*, і готові до подальшої майбутньої співпраці у цьому напрямі.

А

Абсолютна заборона обіймати певні посади, займатися певними видами діяльності – вид загальноправових наслідків судимості (див. *Загальноправові наслідки судимості*), що безвідносно до виду злочину (див. *Злочин*) та пов'язаної з ним судимості (див. *Судимість*).

Літ.: Голіна В. В. Судимість: монографія. Харків: Харків юридичний, 2006. С. 30–33.

Абсолютні теорії покарання – група теорій покарання (див. *Мета покарання*), представники якої обґрунтовували точку зору стосовно того, що в покаранні немає ніякого іншого змісту, окрім єдиної абсолютної ідеї – мети відплати за вчинений злочин. Обґрунтування таких поглядів на суть покарання логічно призводило прихильників абсолютних теорій покарання до пропозиції впровадження законодавчого закріплення різних систем пропорційності злочину та покарання. Іншими словами,

прихильниками даної групи теорій пропонувалась відплата рівним злом за заподіяне винною особою зло. Це означало, що за вбивство пропонувалось карати смертною карою, за статеві злочини – кастрацією, за майнові – каторгою, за образу заходами, які ганьблять винного та ін. Представники абсолютних теорій у покаранні бачили прояв безумовної справедливості, що потребує відплати за зло, спричинене злочином, або кари за нього. Найбільш відомими представниками абсолютних теорій покарання прийнято вважати таких відомих мислителів, як І. Кант, Г. Гегель і їх послідовників. Поряд із цим окремі «риси», що характерні для цієї групи теорій покарання, простежуються у працях таких відомих вчених-мислителів, як Цицерон, Ульпіан, Тома Аквінський, Гуто Гроцій та ін.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 350; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 475–476; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 25.

Австрійський кримінальний кодекс 1787 р. – зібрання норм матеріального кримінального права, що було за-

тверджене цісарем Австрії Йосифом II 13 січня 1787 р. як «Кримінальний закон про злочини і покарання» та складалося з двох частин та дванадцяти глав. Перша частина А. к. к. 1787 р. мала назву «Кримінальні злочини і кримінальні покарання»: перша глава – «Про кримінальний злочин взагалі» (§ 1–9); друга – «Кримінальні покарання взагалі» (§ 10–39); третя – «Про злочини щодо государя і до держави мають пряме відношення» (§ 40–88); четверта – «Злочини проти людського життя та фізичної безпеки» (§ 125); п'ята – «Кримінальні злочини, які посягають на честь і свободу» (§ 126–147); шоста – «Про кримінальні злочини, які мають відношення до права власності» (§ 148–177); сьома – «Припинення злочину і покарання» (§ 178–184). Друга частина А. к. к. 1787 р. мала назву «Про політичні злочини і політичні санкції»: перша глава – «Про політичні злочини взагалі» (§ 1–5); друга – «Про політичні покарання взагалі» (§ 6–18); третя – «Злочини політичні, що посягають на життя та здоров'я» (§ 19–28); четверта – «Про політичні злочини проти власності» (§ 29–60); п'ята – «Про злочини, які призводять до порушення моралі» (§ 61–82). А. к. к. 1787 р. містив положення, характерні для буржуазного кримі-

нального права, хоч в цілому був феодальним кодексом. Із кримінального закону було вилучено питання про добровільні позашлюбні відносини дорослих людей. Водночас, в А. к. к. 1787 р. було посилено кару щодо революціонерів, грабіжників, казнокрадів, розтратників державного майна, порушників громадського спокою. Покарання були дуже суворими, проте смертну кару було скасовано. Її могли застосовувати лише надзвичайні суди. Спеціально було обумовлено, що «смертна кара не може бути дозволена інакше, як у разі, якщо винний вчинив замах, що підлягає військовому закону». Єдиним видом страти у випадку таких військових злочинів було повішення. Іншими видами покарань в А. к. к. 1787 р. були: виставлення біля ганебного стовпа, биття батогами або палицями, заковування у кайдани, просте тюремне ув'язнення, ув'язнення з каторгою. Найбільш деталізованим з покарань було тюремне ув'язнення. Тюремне ув'язнення було поділено на три групи: тимчасове (від одного місяця до 8 років), постійне (від 8 до 15 років) і тривале (від 15 до 100 років). В А. к. к. 1787 р. уперше було передбачено різні режими відбування покарання: від найсуворішого до м'якого. Тюремне ув'язнення встановлю-

валося з різними ступенями примусових робіт, заковуванням у важчі або легші кайдани, обмеженням харчування. Щодо тілесних покарань встановлювалися обмеження: не більше ста ударів за один раз. Одним з найважливіших нововведень А. к. к. 1787 р. було обмеження покарання, навіть за найтяжчі злочини, тільки особою злочинця; сім'я звільнялася від спів-відповідальності, позбавлення права дворянства стосувалося тільки самого злочинця. Однак у разі державної зради поряд з тюремним ув'язненням передбачалася і загальна конфіскація майна, що об'єктивно не могло не стосуватися сім'ї.

Літ.: Бойко І. Й. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична. 2014. Вип. 59. С. 71–79; Гончаренко В. Д., Єрмолаєв В. М., Рум'янцев В. О. та ін. Історія держави і права України: підручник. Харків: Право, 2013. С. 229, 263; Тищик Б. Є., Бойко І. Й. Історія держави і права України: академічний курс: підручник. Київ: Ін Юре, 2015. С. 357–359.

Австрійський кримінальний кодекс 1803 р. – зібрання норм матеріального кримінального права, що було затверджене австрійським імператором Францом II 03 вересня 1803 р. та поділялося на дві частини. Перша частина А. к. к. 1803 р. містила дві глави: I) «Про поняття тяжкого злочину та покарання за

нього»; II) «Про юридичну процедуру по тяжких злочинах». Перша глава, що присвячувалася тяжким злочинам і покаранням за їх вчинення, охоплювала положення про загальне поняття тяжкого злочину, його категорії, поняття покарання за вчинення тяжкого злочину, обтяжуючі обставини, пом'якшуючі обставини (§§ 1–51), а також виключення тяжкої злочинності діяння та покарання за нього (§§ 201–210). У цій главі також визначалися види тяжких злочинів. Їх визначення залежало від характеристики тяжкого злочину і пов'язувалося з різновидами діянь, які порушували громадський спокій, повстанням і бешкетами, діяльністю громадської (публічної) влади, зловживанням владою, фальсифікацією громадських (публічних) кредитних цінних паперів, фальшивомонетництвом, створенням релігійних перешкод, розпусними діяннями, вбивствами, побиттям, тілесними ушкодженнями, витравлюванням (абортом) плоду, підміною дитини, двобоями, підпалами, крадіжками, розтратами, грабежами, подвійним шлюбом, клеветом, вчиненням злочинцем пособництва (§§ 52–200). У другій главі першої частини визначалися процесуальні положення, які стосувалися тяжких злочинів. Друга частина А. к.

к. 1803 р. містила дві глави: I) «Про поняття тяжких поліцейських проступків»; II) «Про юридичну процедуру щодо тяжких поліцейських проступків». У першій главі визначалось поняття тяжких поліцейських проступків, їх види, покарання за їх вчинення, а також виключення «тяжкої проступковості» діяння та покарання за нього. У цій же главі визначались види тяжких поліцейських проступків, які пов'язувались з порушенням громадської безпеки та заходів застереження, що відносились до громадської безпеки, діяльності громадських установ, обов'язків громадської (публічної) посади, безпеки життя, здоров'я людини, особистої безпеки, безпеки, пов'язаної з повагою, громадської (публічної) моралі (§§ 37–160, §§ 183–269). Окремі положення передбачали покарання за порушення тілесної безпеки людини та створення загрози цього (§§ 161–182). А. к. к. 1803 р. розмежовував тяжкі злочини та тяжкі поліцейські проступки за видами покарань, що передбачались у разі їх вчинення. Так, діяння, за які встановлювались покарання у виді смертної кари шляхом повішання, а також тюремного ув'язнення на певний строк, вважались тяжкими злочинами. До тяжких поліцейських проступків

відносились діяння, що тягли за собою покарання у виді грошових стягнень (штрафу), арешту строком до 6 місяців, різноманітні тілесні покарання та покарання у виді заборони проживання у певній місцевості. У другій главі другої частини містились процесуальні положення, які стосувались тяжких поліцейських проступків.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 215–216; Бойко І. Й. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.) // Вісник Львівського університету. Сер.: Юридична. 2014. Вип. 59. С. 71–79; Гончаренко В. Д., Єрмолаєв В. М., Рум'янцев В. О. та ін. Історія держави і права України: підручник. Харків: Право, 2013. С. 229, 263–264.

Австрійський кримінальний кодекс 1852 р. – зібрання норм матеріального кримінального права, що було затверджене австрійським імператором Францом Йосипом I 27 травня 1852 р. як «Кримінальний закон про тяжкі злочини, нетяжкі (звичайні) злочини та проступки». А. к. к. 1852 р. був основним джерелом кримінального права, що діяв на території Східної Галичини до розпаду Австро-Угорщини (1918 р.), отже, був чинним кримінальним законом Західноукраїнської Народної Республіки, Галичини у складі Польщі до 1932 р., а у самій Авс-

трії діяв аж до 1975 р., незважаючи на значну кількість спеціальних кримінальних законів, прийнятих після 1852 р., які вносили зміни та доповнення до нього. А. к. к. 1852 р. складався з двох частин та 532 статей: 1) про тяжкі злочини (статті 1–232) і 2) про проступки та нетяжкі (звичайні) злочини (статті 233–532), котрим було врегульовано лише питання матеріального кримінального права, нумерація статей у двох частинах А. к. к. 1852 р. була спільна, тобто не розпочиналась з § 1, а також він не містив вступної частини та великої кількості наукових дефініцій. Відповідно до А. к. к. 1852 р. та практики його застосування у Східній Галичині можна стверджувати, що тяжким злочином визнавалося свідомо вчинене суспільно небезпечне діяння, яке характеризувалося ознаками злого наміру й усвідомленого бажання заподіяти зло об'єкту посягання; без цих ознак діяння трактувалось як проступок чи нетяжкий (звичайний) злочин. Під проступком розумілося суспільно шкідливе протиправне винне діяння (дія або бездіяльність), що порушувало громадську безпеку та суспільну мораль. Під нетяжким, або звичайним, злочином розумілося суспільно шкідливе протиправне винне діяння (дія або бездіяльність),

що порушувало безпеку окремих осіб (здоров'я, власність та ін.). Проступок за формою вини та видами покарань, котрі призначалися у випадку його вчинення, мав зовнішню схожість із нетяжким (звичайним) злочином, але він мав менший ступінь суспільної небезпеки. Проступок відрізнявся від нетяжкого (звичайного) злочину за наслідками та способом вчинення. Відповідно до § 2, 233, 234 А. к. к. 1852 р., кримінальної відповідальності за тяжкі злочини, проступки та нетяжкі (звичайні) злочини підлягали фізичні осудні особи, котрі на момент вчинення кримінального правопорушення досягли 14-річного віку. Норми різних статей А. к. к. 1852 р. щодо тяжкого злочину, проступку та нетяжкого (звичайного) злочину об'єднувалися у спільне поняття – кримінально каране діяння, яке характеризувалося такими ознаками: суспільно небезпечне (для тяжкого злочину) або суспільно шкідливе (для проступку та нетяжкого (звичайного) злочину), протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), що посягало на державу, суспільство чи приватні інтереси. А. к. к. 1852 р. не містив норм, у яких було б дано визначення покарання та його мети. А. к. к. 1852 р. закріплював пом'якшуючі й обтяжуючі обста-

вини, встановлював основні засади призначення покарання, якими керувалися судді при його обранні, а саме: законність, визнання особи винною і такою, що підлягає покаранню лише за вироком суду; покарання призначається лише за наявності вини; покарання залежить від тяжкості злочину; особистий характер відповідальності; гуманність покарання; невідворотність покарання та ін. Основні покарання за видами злочинів були такими: 1) за тяжкі злочини: смертна кара та ув'язнення (звичайне і тяжке); 2) за проступки та нетяжкі (звичайні) злочини: штраф; позбавлення права займатися певною діяльністю; арешт та судова догана. До скасування законом про правові наслідки засудження особи за вчинення кримінально караного діяння та скасування використання кайданів від 15 листопада 1867 р. в А. к. к. 1852 р. передбачалося також застосування тілесного покарання як основним і додатковим за вчинення проступків і нетяжких (звичайних) злочинів, так і додатковим у випадку вчинення тяжких злочинів. Смертну кару призначали у випадку вчинення таких тяжких злочинів: державна зрада (§ 58); умисне пошкодження чужої власності (§ 85, 86); умисне пошкодження залізничної колії, рухо-

мого складу або суден, засобів зв'язку чи сигналізації або ін. предметів, які слугують для забезпечення безпеки руху, а також умисне пошкодження мостів, парових котлів чи ін. устаткування (§ 87, 88); умисне вбивство (§ 136); крадіжка, поєднана з умисним вбивством (§ 141); підпал (§ 167) та ін. Смертну кару виконували через повішання або розстріл. Це покарання було безальтернативним. До смертної кари не могли бути засуджені особи, котрі не досягли двадцятирічного віку. Ув'язненням карали на різні строки, залежно від пом'якшуючих і обтяжуючих обставин. За наявності таких обставин ув'язнення могло бути до п'яти, десяти, двадцяти років чи довічне. Ув'язнення передбачалося двох основних видів – звичайне і тяжке. Відмінність між ними полягала в тому, що тяжке ув'язнення завжди посилювалось складними умовами відбуття покарання (засудженому ноги закоували в кайдани, він позбавлявся шляхетського стану і права укладати будь-які правочини, скласти заповіт тощо). Передбачалися такі види посилення відбуття ув'язнення: обмеження в їжі, тверде ліжко, одиночна камера, темниця. А. к. к. 1852 р. вирізняв чотири види арешту: арешт першого ступеня (або звичайний

арешт); арешт другого ступеня (або посилений арешт); домашній арешт; арешт для неповнолітніх. Аналіз практики застосування покарань у Східній Галичині за А. к. к. 1852 р. засвідчує, що найчастіше застосовувався звичайний і посилений арешт. Звичайний арешт передбачав позбавлення засудженого лише особистої свободи, без обмеження його в харчуванні за власні кошти, зайнятті певними видами діяльності. За посиленого арешту засудженого позбавляли волі, а також можливості харчування за власні кошти, його зобов'язували працювати, побачення з рідними йому надавали лише в присутності наглядача, а розмова підлягала суворому контролю. За загальним правилом, найкоротший строк арешту, відповідно до § 247 А. к. к. 1852 р., був 24 години, а найдовший – 6 місяців. Проте і в кодексі, й у спеціальних кримінальних законах було передбачено випадки, коли максимальний термін тривання арешту міг бути від 1-го до 3-х років. Розмір штрафу встановлювався через визначення його мінімальної та максимальної межі, а в деяких випадках було передбачено фіксований розмір штрафу. За загальним правилом штраф стягувався на користь фонду для убогих тієї місцевості, де було вчинено не-

тяжкий (звичайний) злочин чи проступок. Як виняток штраф стягувався на користь держави або на користь військового фонду. Позбавлення права займатися певною діяльністю було передбачене як основне покарання у випадку повторного вчинення проступків або нетяжких (звичайних) злочинів, котрі засвідчували, що винна особа або не мала відповідних професійних знань, необхідних для виконання даної роботи, або не бажала дотримуватись при її виконанні установлених правил. Це покарання, згідно з § 242 А. к. к. 1852 р., могло бути призначене на певний строк або пожиттєво, або до того часу, поки винна особа на екзамені не підтвердить відповідну кваліфікацію і наявність відповідних фахових знань. Додатковими покараннями були конфіскація предметів, що були засобом вчинення нетяжкого (звичайного) злочину чи проступку; заборона проживання в певній місцевості, у певному коронному краї або в усіх коронних краях Австрійської імперії; поліцейний нагляд; утримання у будинку примусової праці; утримання у виправному будинку; посилення покарання. Встановлено, що додаткові покарання були передбачені нормами як А. к. к. 1852 р., так і окремих кримінальних законів. Відповідно

до А. к. к. 1852 р., засудження особи за вчинення тяжкого злочину мало такі наслідки: 1) постійні – позбавлення назавжди засудженої особи прав, котрими вона володіла до набуття обвинувальним вироком суду законної сили, зокрема: позбавлення всіх національних та іноземних орденів, військових та цивільних почесних відзнак; відсторонення від посади відповідального редактора періодичних видань; позбавлення права займатися адвокатською діяльністю, працювати нотаріусом чи суддею, а також репрезентувати інтереси інших осіб перед органами державної влади; позбавлення права на отримання встановлених законом пенсійних виплат, провізій, допомоги на виховання та інших виплат; 2) тимчасові – позбавлення засудженої особи прав, якими вона володіла до набуття обвинувальним вироком суду законної сили, на певний термін (до надання імператором згоди на поновлення цих прав), зокрема: позбавлення усіх державних звань та вчених ступенів; позбавлення права займати чиновницьку посаду, в т. ч. посаду вчителя; відсторонення духовних осіб від служби.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 216–218; Бойко І. Й. *Австрійський кримінальний кодекс 1852 // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1: Історія держави і права України / редколегія: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого.* Харків: Право, 2016. С. 13–15; Гончаренко В. Д., Єрмолаєв В. М., Рум'янцева В. О. та ін. *Історія держави і права України: підручник.* Харків: Право, 2013. С. 327–328; Шуп'яна М. Ю. *Поняття та види злочинів за Австрійським Кримінальним кодексом 1852 р. // Часопис Київського університету права.* 2013. № 1. С. 74–77.

Агресія кримінальна (лат. *aggressio*, від *aggredior* – нападаю) – індивідуальна або колективна поведінка, протиправна дія (або загроза такої дії), що спрямована на умисне заподіяння фізичної чи психічної шкоди, спричинення майнового збитку або пов'язане із знищенням іншої людини чи групи людей; цілеспрямований напад, який передбачає бажання та готовність спричинити шкоду, травму або фізичне знищення; мотивована настановами, рисами особистості, потребами біологічного рівня агресивна поведінка, що має антисоціальний, деструктивний (руйнівний) характер; суспільно небезпечна форма прояву десоціалізації особи, яка пов'язана із протиправним заподіянням шкоди з метою спричинення фізичних, психічних страждань, тілесних ушкоджень або позбавлення життя; форма усвідомленої руйнівної поведінки індивіда (групи

індивідів), за якої зневажаються загальноприйняті норми та правила співіснування людей у суспільстві, заподіюється психологічна, фізична чи матеріальна шкода об'єктам нападу. Об'єктом кримінальної агресії може бути людина (декілька людей), речі або природа.

Літ.: Григор'єва О. В. *Кримінальна агресія: агресія та агресивність* // Юридична наука. 2014. № 8. С. 123–130; Чуцаєв А. И., Ложенкова Е. В. и др. *Понятия и термины в уголовном праве России. Общая и Особенная части: учебное пособие.* Москва: КОНТРАКТ, 2014. С. 8; Шепітько В. Ю. *Агресія кримінальна* / В. Ю. Шепітько // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 20: *Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редколегія: В. Ю. Шепітько (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого.* Харків: Право, 2018. С. 8.

Аксіологічна функція кримінального права – функція кримінального права (див. *Кримінальне право як галузь права, Функції кримінального права*), котра полягає у зовнішньому прояві дії кримінально-правових норм (див. *Норма кримінального права*), що сприяє формуванню у всього суспільства та його окремих членів уявлення про систему найважливіших соціальних цінностей шляхом їх охорони від заподіяння шкоди заходами кримінально-правового впливу. Аксіологічна функція кримінального права відіграє важливу роль у досягненні

завдань кримінального законодавства (див. *Закон про кримінальну відповідальність*). Її реалізація нерозривно пов'язана з двома іншими функціями кримінального права: виховною (див. *Виховна функція кримінального права*) та охоронною (див. *Охоронна функція кримінального права*).

Літ.: Бесчастний В. М. *Загальні питання аксіологічного виміру кримінального права України* // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2010. Вип. 4. С. 22–28; Орбець К. М. *Аксіологічний підхід у кримінальному праві: зміст та значення* // Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 222–226; Саруханян А. Р. *Аксіологічна функція уголовного права* / А. Р. Саруханян // Доктринальные, законодательные и судебные понятия в современном уголовном праве России: учебное пособие. Т. 1. Ростов-на-Дону, 2013. С. 21–26.

Аксіологічна функція складу злочину – функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра, за сукупності його ознак, надає можливість оцінювати суспільно небезпечне діяння як злочин (див. *Злочин*).

Літ.: Бажанов М. И. *Избранные труды.* Харьков: Право, 2012. С. 461; Панов М. І. *Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права* // Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). С. 118.

Активне сприяння розкриттю злочину – обставина, що пом'якшує покарання (див. *Система обставин, що пом'якшують покарання*), а також підстава для застосування деяких ви-

дів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, Помилування*), котра являє собою дії винної особи, спрямовані на те, щоб надати допомогу органам досудового розслідування і суду у встановленні істини у справі, у проведенні швидкого, повного і неупередженого розслідування вчиненого злочину і судового розгляду. Ця поведінка може полягати, зокрема у: повідомленні про всі відомі епізоди й обставини вчинення злочину; викритті інших співучасників; визначенні ролі кожного з них у вчиненні злочину; повідомленні про їхнє місцезнаходження; наданні допомоги в їх затриманні; видачі знярядь і засобів вчинення злочину, майна, здобутого злочинним шляхом.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 165; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 27; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 130–131.

Акт про амністію – неперсоніфікований нормативно-правовий документ, який приймається вищим органом влади,

не усуває караності діяння, але передбачає пом'якшення становища певних категорій осіб, які вчинили злочин (див. *Злочин*), або осіб, які відбувають покарання (див. *Покарання*) за його вчинення. Акт про амністію необхідно відрізняти від інституту амністії (див. *Амністія*). Акт про амністію не є актом кримінального законодавства, внаслідок чого він не пов'язаний із внесенням змін до кримінального закону (див. *Кримінальний закон*). У цьому документі вміщені переліки певних категорій осіб, називається вид вчиненого злочину, призначене за нього покарання, обов'язкова частина призначеного строку покарання, яку має відбути засуджений на день набрання акту про амністію чинності та вид амністування (див. *Амністування*). Закон про амністію підлягає обов'язковій публікації в офіційних виданнях ВРУ та КМУ.

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 27; Тростюк З. А. *Акт про амністію* / З. А. Тростюк // *Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.*; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 10.

Акт про помилування – персоніфікований правовий акт (найчастіше – указ глави держави – Президента України), який є

підставою для повного або часткового звільнення особи від покарання (див. *Покарання*) або застосуванні більш м'якого покарання, або зняття з особи судимості, або заміни довічного позбавлення волі позбавленням волі на певний строк. Акт про помилування необхідно відрізнити від інституту помилування (див. *Помилування*). У деяких джерелах зазначається, що акт про помилування є «персоніфікованою амністією», проте коректність такого формулювання викликає сумніви. Слід зазначити, що акт про помилування не має нормативного характеру, однак завжди має персоніфікований характер і зобов'язує відповідні правові органи виконати наявні в ньому приписи щодо конкретної особи або окремих осіб. Контроль за виконанням указів Президента України про помилування здійснює Комісія при Президентові України у питаннях помилування.

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 27; Тростюк З. А. *Акт про помилування* / З. А. Тростюк // *Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.*; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 11.

Акцесорна теорія співучасті (лат. *accessorium* – додатковий, несамостійний) – одна з теорій співучасті (див. *Співучасть у злочині*), яка базується на тому, що основу співучасті у злочині становить діяльність виконавця (див. *Виконавець (співвиконавець) злочину*), у той час як діяльність інших співучасників (див. *Співучасник злочину*) є додатковою (акцесорною) по відношенню до неї. Діяльність співучасників у акцесорній теорії співучасті не має самостійного значення. Відповідно до акцесорної теорії співучасті кримінально-правова оцінка (див. *Кваліфікація злочину*) дій співучасників повинна повністю спиратись на кримінально-правову оцінку дій виконавця. Інакше кажучи, якщо діяльність виконавця є злочинною та кримінально караною, то й діяльність інших співучасників є злочинною та кримінально караною і повинна кваліфікуватись за тією ж статтею кримінального закону (див. *Кримінальний закон*), що й діяльність виконавця. У випадках, якщо діяння виконавця не є кримінально караними, інші учасники не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримі-*

нально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 27–28; Третьяк М. И. Акцессорная теория соучастия / М. И. Третьяк // Доктринальные, законодательные и судебные понятия в современном уголовном праве России: учебное пособие. Т. 1. Ростов-на-Дону, 2013. С. 26–30; Чучаев А. И., Лошечкова Е. В. и др. Понятия и термины в уголовном праве России. Общая и Особенная части: учебное пособие. Москва: КОНТРАКТ, 2014. С. 271.

Алкогoльнe сп'яніння – психічний стан людини, котрий виникає внаслідок вживання алкогoльних напоїв (див. Стан сп'яніння), що призводить до фізіологічних, психічних, вегетативних і неврологічних розладів. Крім простого (фізіологічного) сп'яніння, виділяють також патологічне сп'яніння, котре є формою тимчасового розладу психічної діяльності, зустрічається після вживання, як правило, невеликої кількості алкогoльних напоїв, триває незначний час і характеризується відсутністю об'єктивних ознак сп'яніння і водночас глибоким порушенням свідомості, що настає миттєво і завершується раптово. Просте (фізіологічне) сп'яніння не виключає кримінальної відповідальності (ст. 21 КК); у випадках патологічного сп'яніння може бути констатована неосудність (див. Неосудність).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 28; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк

М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 79–80.

Альтернативна санкція

– вид санкції статті Особливої частини КК (див. Санкція), що передбачає два чи більше видів покарань, з яких суд може призначити лише одне (напр., порушення правил безпеки польотів повітряних суден особами, які не є працівниками повітряного транспорту, якщо це створило небезпеку для життя людей або настання інших тяжких наслідків (ч. 1 ст. 281 КК), карається штрафом до ста НМДГ або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років). Альтернативні санкції мають такі види: а) санкція, в якій вказані два або більше відносно визначених види покарання (напр., ст. 324 КК – «схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів» передбачає покарання у виді обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк); б) санкція, в якій вказано відносно визначений і абсолютно визначений види покарання (напр., ч. 5 ст. 404 КК – «опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків» передбачає покарання у виді позбавлення волі на

строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 41; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 28; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 22.

Альтернативний умисел – вид умислу за ступенем конкретизації наслідків (див. *Умисел*), коли особа передбачає або свідомо припускає настання одного з двох або більше індивідуально визначених суспільно небезпечних наслідків (напр., смерті потерпілого або спричинення йому тяжкого тілесного ушкодження). За такого умислу кваліфікація діяння і відповідальність особи визначаються виходячи з можливості спричинення найбільш тяжкого наслідку, що охоплюється її умислом.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 47; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 29.

Амністія (від грец. *amnestia* – забуття, прощення) – вид звільнення від кримінальної відпові-

дальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*) та покарання (див. *Звільнення від покарання*), котрий на підставі закону про амністію (див. *Закон про амністію*) застосовується судом щодо певної категорії осіб, або щодо конкретно визначеної особи (індивідуальна амністія), винних у вчиненні злочинів, або кримінальні провадження стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили. Закон розрізняє такі види амністії: а) *повна* – повне звільнення зазначених осіб від відбування призначеного судом покарання; б) *часткова* – часткове звільнення зазначених осіб від відбування призначеного судом покарання; в) *умовна* – амністія, чинність якої може бути поширена на діяння, вчинені до певної дати після оголошення амністії, за умови обов'язкового виконання до цієї дати вимог, передбачених законом про амністію, що здійснюється у виняткових випадках з метою припинення суспільно небезпечних групових проявів.

Літ.: Музика А. А. *Амністія* / А. А. Музика // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: *Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 8–11; Тростюк З. А. *Амністія* / З. А. Тростюк // Мала енциклопедія

кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 12–13; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 355–356.

Амністування – застосування амністії (див. *Амністія*) до кого-небудь або звільнення кого-небудь за амністією. Виділяють окремі види амністування, які полягають у: 1) звільненні від кримінальної відповідальності; 2) звільненні від основного та додаткового покарання; 3) звільненні від основного покарання із залишенням додаткових видів покарання; 4) заміні покарання або його не відбутої частини більш м'яким покаранням; 5) скороченні не відбутої частини покарання.

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шабалистий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 30.

Аналогія закону про кримінальну відповідальність (від грец. *analogia* – подібність) – застосування кримінального закону (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) окрім тих суспільних відносин, що їм безпосередньо регулюються або охороняються, до схожих суспільних відносин; специфічний спосіб прийняття значущого правового рішення у разі прога-

лин у законодавстві, що стосуються певного випадку. Таке рішення приймається на основі закону, яким охороняються близькі за змістом суспільні відносини або регулюються подібні правовідносини. Ч. 4 ст. 3 КК містить імперативну норму, згідно з якою застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено, але системне тлумачення законодавства та практика застосування кримінального закону дозволяють зробити висновок, що законодавець заборонив аналогію у тому сенсі, коли за вчинення діяння, яке не передбачене в Особливій частині як злочин, застосовується кримінально-правова норма Особливої частини, що передбачає подібний злочин, а стосовно норм Загальної частини щодо кримінально-правових інститутів та принципів кримінального права, норм Особливої частини стосовно тлумачення понять та термінів, аналогія кримінального закону фактично застосовується.

Літ.: Багіров С. Р. *Аналогія у кримінальному праві України* / С. Р. Багіров // *Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України*. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 13–14; Борисов В. І. *Аналогія закону про кримінальну відповідальність* / І. В. Борисов // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; *Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*;

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 11; Третьяк М. И. Аналогия уголовного закона / М. И. Третьяк // Доктринальные, законодательные и судебные понятия в современном уголовном праве России: учебное пособие. Т. 1. Ростов-на-Дону, 2013. С. 39; Чучаев А. И., Лошенкова Е. В. и др. Понятия и термины в уголовном праве России. Общая и Особенная части: учебное пособие. Москва: КОНТРАКТ, 2014. С. 10.

Антиблага – негативні матеріальні цінності, які у випадку їх використання чи застосування особою несуть у собі загрозу для суспільства й окремих громадян. Характерним прикладом використання антиблаг є підроблені гроші, твори, що пропагують культ насильства та жорстокості, особливо небезпечні наркотичні засоби, порнографічні предмети та ін. Часто у науковій літературі зустрічається вказівка на те, що антиблагами є речі (предмети), які вилучені з цивільного обігу. Таким чином, у кримінальному праві (див. *Кримінальне право*) антиблага розглядаються як різновид цінностей, що мають явно небезпечні або шкідливі властивості. У більшості наукових і навчальних джерел простежується точка зору, за якою антиблага є предметом злочину (див. *Предмет злочину*), однак антиблага не можуть бути засобами вчинення злочину (див. *Засоби вчинення злочину*).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шабалистий В. В. та ін. *Словник основних криміналь-*

но-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 30; Музика А. А., Лащук Є. В. *Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія*. Київ: ПЛАИВОДА А. В., 2011. С. 104–107.

Антропологічна школа кримінального права – науковий напрям (див. *Напрямок у кримінально-правовій науці*), який виник на початку 70-х років XIX століття в Італії. Його поява була пов'язана зі становленням наук про людину і соціальних наук, пошуком нових заходів у боротьбі зі зростанням злочинності у суспільстві. Антропологічну школу кримінального права нерідко називають «ломброзіанством» за іменем італійського психіатра, тюремного лікаря, кримінолога, професора Чезаре Ломброзо (1835–1909), теорія якого про кримінальну антропологію здійснила «позитивістський поворот» у кримінально-правових дослідженнях, поставивши під сумнів суто юридичне трактування злочину і злочинця, притаманних класичній школі кримінального права (див. *Класична школа кримінального права*). Методологічною основою антропологічної школи кримінального права в осмисленні злочинності стала філософія позитивізму, що застосовувала позитивний метод, збираючи позитивний, кількісно визначений матеріал щодо різних аспек-

тів життя суспільства. Намагаючись надати біологічне трактування феномену злочинності, Чезаре Ломброзо започаткував «позитивістський бунт», вивів проблематику злочинності за межі суто юридичної сфери, на перший план висунув науковий інтерес до злочинця, створив потужний фактор оновлення кримінального права. Ідеї Чезаре Ломброзо набули свого розвитку у роботах його відомих учнів Енріко Феррі (1856–1929) та Рафаеле Гарофало (1851–1934). До представників антропологічної школи кримінального права відносять також Деберре і Ля Бона у Франції, Г. Курела – у Німеччині, Дмитра Дриля, Парасковію Тарновську – у Росії. Основне завдання кримінального права антропологі вбачали у вивченні особи злочинця, а не злочину. Оскільки злочинність визнавалася біологічним явищем, боротьба з нею, на їх думку, мала відбуватися шляхом не покарання, а застосування жорстоких заходів репресії, превентивних заходів безпеки. Антропологічний напрям, незважаючи на певні негативні риси, привернув увагу до необхідності вивчення особи злочинця, статистики злочинності, основ типологізації злочинців, соціальної профілактики злочинів і створив засади для розвитку

нової соціологічної школи кримінального права (див. *Соціологічна школа кримінального права*).

Літ.: Иванов С. А. Антропологическая школа уголовного права / С. А. Иванов // Доктринальные, законодательные и судебные понятия в современном уголовном праве России: учебное пособие. Т. 1. Ростов-на-Дону, 2013. С. 40–46; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 30–31; Харитонова О. В. Антропологічна школа кримінального права / О. В. Харитонова // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 13–16.

Апарат поняттєвий кримінального права – сукупність взаємопов'язаних та структурно впорядкованих категорій (див. *Категорії кримінального права*), понять (див. *Кримінально-правові поняття*) і юридичних термінів (див. *Термінологія кримінального права*), обумовлених предметом кримінально-правового регулювання, що визначають і відображають сутність та зміст норм (див. *Норма кримінального права*) й інститутів (див. *Інститут кримінального права*) кримінального права як самостійної галузі права (див. *Кримінальне право як галузь права*). Апарат поняттєвий кримінального права має надзвичайно велике значення і може розглядатися в площині як нау-

ки, так і практики кримінального права. Він виступає специфічним предметом досліджень науки кримінального права (див. *Наука кримінального права*) та ґрунтується на принципах цілісності, структурності, ієрархічності та принципі взаємодії поняттєвого апарата з мікро- та макросередовищем.

Літ.: *Загиней З. А. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2015. С. 177–178; Панов М. І. Понятійний апарат кримінального права / М. І. Панов // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 723–726; Тростюк З. А. Апарат понятійний КК / З. А. Тростюк // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 14.*

Арешт (від лат. *arrere* – схопити, спіймати) – основний (див. *Основні покарання*) (ч. 1 ст. 52 КК) і строковий вид покарання, який встановлюється у межах від одного до шести місяців (ч. 1 ст. 60 КК) і відповідно до якого засуджений на строк, визначений вироком суду, направляється до спеціальної установи – арештного дому (ст. 50 КВК), де тримається в умовах ізоляції (ч. 1 ст. 60 КК, ч. 1 ст. 51 КВК). На засуджених до арешту поширюються обмеження, встановлені КВК для осіб, які

відбувають позбавлення волі (ч. 2–6 ст. 51 КВК). Арешт належить до загальних (універсальних) видів покарань і може бути призначений будь-якому суб'єкту злочину, за винятком тих категорій осіб, які перелічені у ч. 3 ст. 60 КК і до яких належать: а) особи віком до шістнадцяти років; б) вагітні жінки; в) жінки, які мають дітей віком до семи років. Неповнолітньому, який на момент постановлення вироку досяг шістнадцятирічного віку, арешт може бути призначений на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб (ст. 101 КК). Арешт також може бути призначений військовослужбовцям офіцерського складу і особам, які проходять військову службу за призовом чи контрактом, які відбувають його на гауптвахті (див. *Гауптвахта*) (ч. 2 ст. 60 КК, ст. 55 КВК). Арешт призначається у випадках, коли цей вид основного покарання безпосередньо передбачений у санкції статті Особливої частини КК (ч. 4 ст. 52 КК), за винятком його призначення за відсутності в санкції як більш м'якого покарання на підставі ч. 1 ст. 69 КК. Застосування арешту також можливе в порядку заміни покарання або невідбутої його частини більш м'яким покаранням на підставі ч. 3 ст. 74, ст. 82, ч. 4 ст. 83 КК. Але засуджений до арешту не підля-

гає звільненню від відбування цього покарання з випробуванням на підставі ст. 75, 79 КК (за винятком випадків, передбачених для неповнолітніх у ч. 2 ст. 104 КК); умовно-достроковому звільненню (ст. 81 КК); невідбута частина арешту не може бути замінена більш м'яким покаранням на підставі ст. 82 КК. Проте засуджений до арешту може бути повністю або частково звільнений від відбування цього покарання на підставі ч. 2 і 3 ст. 74, п. 1 ч. 1 ст. 80, ч. 1, 2 та 3 ст. 84, ст. 85–87 КК. Крім того, з підстав, передбачених у п. п. 1–3 ч. 1 ст. 536 КПК, виконання вироку про засудження особи до арешту може бути також відстрочено. Порядок та умови виконання (відбування) арешту встановлені у ст. 50–55 КВК, а втеча засудженого з місця його відбування тягне за собою відповідальність за ст. 393 КК. Відповідно до п. 5 ст. 89 КК засуджений до арешту вважається таким, що не має судимості, якщо він протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинить нового злочину. Військовослужбовці, які відбували арешт на гауптвахті, згідно із п. 4 ст. 89 КК, вважаються такими, що не мають судимості, з моменту відбуття покарання.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна

частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 367; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 168–169; Тютюгін В. І., Шинкарьов Ю. В. Арешт / В. І. Тютюгін, Ю. В. Шинкарьов // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 16–17; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 321.

Аутентичне тлумачення закону про кримінальну відповідальність (від грец. *authentikos* – такий, що походить з першоджерела) – вид тлумачення закону про кримінальну відповідальність за суб'єктом (див. *Тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), що являє собою роз'яснення кримінального закону (див. *Кримінальний закон*), котре дається самим законодавцем. До прийняття Конституції 1996 р. (див. *Конституція України*) таке тлумачення здійснювала Верховна Рада України. У зв'язку з тим, що Конституція України (ст. 147) визнала єдиним органом, правомочним здійснювати тлумачення закону Конституційний Суд, цей вид тлумачення в Україні на теперішній час не застосовується.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 367; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 32; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 29.

Афект (від лат. *affectus* – пристрасть, душевне хвилювання) – сильне хвилювання, що раптово виникає внаслідок значущого для особи психічного подразнення, стрімко розвивається та призводить до звуження свідомості, послаблення контролю за своїми діями, переходу значною мірою від розумового до інстинктивного керування. У кримінальному праві наявність афекту має безпосереднє значення для визнання особи обмежено осудною або неосудною. Афект у кримінальному праві підрозділяють на два види: патологічний (див. *Афект патологічний*) і фізіологічний (див. *Афект фізіологічний, Стан сильного душевного хвилювання*).

Літ.: Долгополов К. А. *Аффект* / К. А. Долгополов // *Доктринальные, законодательные и судебные понятия в современном уголовном праве России: учебное пособие. Т. 1. Ростов-на-Дону, 2013. С. 49–55; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 32.

Афект патологічний – тимчасовий розлад психіки (див. *Тимчасовий розлад психічної діяльності*), при якому людина визнається неосудною (див. *Неосудність*), при цьому вона не здатна усвідомлювати значення своїх дій, а також ними керувати, і у зв'язку з цим до такої особи повинні застосовуватися примусові заходи медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*).

Літ.: Долгополов К. А. *Аффект* / К. А. Долгополов // *Доктринальные, законодательные и судебные понятия в современном уголовном праве России: учебное пособие. Т. 1. Ростов-на-Дону, 2013. С. 54; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 33.

Афект фізіологічний – див. *Стан сильного душевного хвилювання*.

Афектований умисел (від лат. *affectus* – впливати, збуджувати) – вид умислу, що виник раптово (див. *Умисел, що виник раптово*), котрий виникає в момент сильного душевного хвилювання (фізіологічного афекту) (див. *Стан сильного душевного хвилювання*), зумовленого впливом на винного якихось особливих обставин, найчастіше насильства чи інших неправомірних дій. Вчинення злочину під впливом силь-

ного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого, визнається обставиною, що пом'якшує покарання (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК) (див. *Обставини, що пом'якшують покарання*), а у деяких випадках – утворює привілейований склад злочину (ст. 116, 123 КК) (див. *Привілейований склад злочину*).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 33; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 85.

Б

Бездоганна поведінка – умова звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності (див. *Звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності*), котра являє собою нормальні стосунки в родині, утримання малолітніх (неповнолітніх) дітей чи інвалідів, наявність постійного місця проживання і роботи, корисне проведення до-

звілля, прояв активної громадянської позиції у вирішенні тих чи інших життєвих питань, недопущення будь-яких правопорушень, відсутність зловживання алкогольними напоями, тощо. Бездоганна поведінка особи має спостерігатися протягом більш-менш тривалого часу як до, так і після вчинення злочину й підтверджуватися відповідними документами – заявою потерпілого, матеріалами кримінального провадження, характеристикою з місця проживання. При цьому, характеристика повинна бути позитивною протягом всього часу, від моменту вчинення злочину і до моменту прийняття судового рішення про звільнення від покарання.

Літ.: Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 187; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваїте, 2014. С. 325; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 346.

Безоплатні суспільно корисні роботи – роботи, що є змістом покарання у виді громадських робіт (див. *Громадські роботи*), конкретні види яких визначаються органами місцевого самоврядування, що може бути: прибирання вулиць, парків, скверів, інших територій, роботи

з благоустрою населеного пункту, ремонту будівель, комунікацій, вантажні та розвантажувальні роботи, догляд за хворими, сільськогосподарські роботи, роботи по впорядкуванню лісів, озер, річок та інші роботи, котрі не потребують спеціальної підготовки чи певної кваліфікації. При цьому, безоплатність громадських робіт означає, що за їх виконання засуджений не одержує винагороди, компенсуючи своєю працею заподіяну державі шкоду.

Літ.: Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 60; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 162.

Безпека людства – стан захищеності невизначеного кола осіб від будь-яких погроз, що посягають на їхні життєво важливі інтереси, загрожують фізичному існуванню людства взагалі чи його певній демографічній групі (расі, національності тощо). Безпека людства являє собою відсутність загрози війни, екологічної катастрофи, дій, наслідком яких може бути масове знищення людей, знищення умов для існування населення земної кулі, тощо. Правове забезпечення безпеки людства є завданням КК (ч. 1 ст. 1

КК) (див. Завдання кримінального права).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 12; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 36.

Безпорадний стан – обумовлений певними об'єктивними та суб'єктивними факторами стан особи, в якому вона не може чинити опір злочинцеві або уникнути злочинного посягання. Такими, що перебувають в безпорадному стані, визнаються малолітні особи, особи, які досягли 75-річного віку, інваліди, вагітні жінки, які отримали серйозні травми чи отруєння, особи, хворобливий стан яких встановлений відповідними документами, особи, які знаходяться під дією наркотичних, сильнодіючих, отруйних речовин та лікарських засобів, а також перебувають у стані тяжкого наркотичного, токсичного чи алкогольного сп'яніння (див. *Алкогольне сп'яніння*), особи, які перебувають у шоківому стані, викликаному, наприклад, пожежею, стихією чи загибеллю близьких людей, або у стані, коли вони фізично не в змозі виправити ситуацію, в якій вони опинились. За п. 6 ч. 1 ст. 67 КК, вчинення злочину щодо особи, яка

перебуває в безпорадному стані, є обставиною, що обтяжує покарання (див. Система обставин, що обтяжують покарання).

Літ.: Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 171; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 191, 407.

Безпосередній об'єкт злочину – вид об'єкта злочину «за вертикаллю» (див. Об'єкт злочину), котрий являє собою конкретні суспільні відносини, що поставлені законодавцем під охорону певної статті Особливої частини КК і яким заподіюється шкода злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину (див. Склад злочину). «По горизонталі» безпосередній об'єкт злочину поділяється на основний (див. Основний безпосередній об'єкт), додатковий (див. Додатковий безпосередній об'єкт) та факультативний (див. Факультативний безпосередній об'єкт) об'єкти. Встановлення безпосереднього об'єкта злочину має важливе значення для з'ясування характеру і ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, правильної його кваліфікації, дозволяє з найбільшою точністю провести розмежування між суміжними злочинами.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 115; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 100–101; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 123.

Безстрокові покарання – вид покарань за можливістю визначення строку, котрий являє собою покарання (див. Система покарань), межі застосування яких у часі ні законом, ні вироком суду не встановлюються. Безстроковими покараннями є: а) штраф (див. Штраф); б) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (див. Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу); в) конфіскація майна (див. Конфіскація майна); г) довічне позбавлення волі (див. Довічне позбавлення волі).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 362–363; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 97.

Безумовне звільнення від кримінальної відповідальності – вид звільнення від кримінальної відповідальності залежно від правових і процесуальних умов.

льних наслідків (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*), за яким особа звільняється від кримінальної відповідальності остаточно, безповоротно, тобто яке не ставиться в залежність від подальшої поведінки особи після ухвалення рішення про її звільнення, такими є: дійове каяття (ст. 45 КК), примирення з потерпілим (ст. 46 КК), зміна обставинки (ст. 48 КК), закінчення строків давності (ст. 49 КК), а також всі його види, передбачені в Особливій частині КК (див. *Особлива частина Кримінального кодексу України*).

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 63; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 329.

Безумовне звільнення від покарання – вид звільнення від покарання та його відбування за наявністю спеціальних обов'язків у засудженої особи після її звільнення (див. *Звільнення від покарання*), за яким перед особою не ставляться жодні вимоги у зв'язку з її звільненням і за жодних обставин, що виникли після звільнення, є неможливим перегляд прийнятого судом рішення по суті, такими є: а) звільнення від призначеного покарання у зв'язку з усуненням караності ді-

яння та пом'якшенням покарання (ч. 2, 3 ст. 74 КК); б) внаслідок втрати особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК); в) у зв'язку із давністю притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК); г) у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК); ґ) за хворобою військовослужбовців (ч. 3 ст. 84 КК); д) на підставі закону про амністію (ст. 86 КК України); е) на підставі акту про помилування (див. *Акт про помилування*) (ст. 87 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 425; Письменський Є. О. *Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія*. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 31–32.

Бланкетна диспозиція (від франц. *blanc* – білий, чистий) – вид диспозиції (див. *Диспозиція*), котра, не називаючи конкретних ознак злочину або називаючи тільки частину із них, відсилає для встановлення змісту ознак вчиненого злочину до інших нормативних актів, що не є законами про кримінальну відповідальність (інших законів, інструкцій, статутів, положень, стандартів, правил, вказівок тощо). Напр., бланкетними є диспозиції в нормах ст. ст. 176 «Порушення авторського права і суміжних прав»,

177 «Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію», 236 «Порушення правил екологічної безпеки», 239¹ «Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель», 239² «Незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах», 251 «Порушення ветеринарних правил», 271 «Порушення вимог законодавства про охорону праці», 286 «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами», 332¹ «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї», 334 «Порушення правил міжнародних польотів» КК та багатьох інших.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 38–39; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник.* Харків: Право, 2018. С. 28; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 22.

Буквальне (адекватне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність – вид тлумачення закону про кримінальну відповідаль-

ність за обсягом (*див. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), за яким дійсний зміст кримінально-правової норми точно (буквально) відповідає її текстуальному вираженню (тексту, букві). Іншими словами, при буквальному тлумаченні відбувається з'ясування змісту кримінально-правової норми (*див. Норма кримінального права*), у точній відповідності до тексту закону. Це найпоширеніший вид тлумачення за обсягом з-поміж інших, при якому зміст норми закону або якоїсь її частини збігається з її словесним викладенням. Напр., у ст. 343 «Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця» та ст. 344 «Втручання у діяльність державного діяча» КК наводяться точні переліки осіб, втручання в діяльність яких тягне кримінальну відповідальність.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 365; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 97; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 30.

В

Вибачальна помилка – вид помилки при уявній обороні (див. *Уявна оборона*), при якому обстановка, що склалася, давала особі достатні підстави вважати, що мало місце реальне посягання, і вона не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення. При вибачальній помилці кримінальна відповідальність виключається (ч. 2 ст. 37 КК). Якщо діючи з вибачальною помилкою, особа перевищила межі захисту, що дозволяються в умовах відповідного реального посягання, вона підлягає кримінальній відповідальності як за перевищення меж необхідної оборони (див. *Перевищення меж (ексцес) необхідної оборони*) (ч. 4 ст. 37 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 301–302; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 43–44.

Видача злочинця (екстрадиція) (від франц. *extradition*,

від лат. *ex* – з, поза і *traditio* – видача, передача) – видача особи, яка вчинила злочин, однією державою (яку запитують), на території якої ця особа перебуває, іншій державі (яка запитує), на території якої було вчинено злочин або громадянином якої вона є. Питання видачі злочинця регулюється як внутрішнім законодавством, так і міжнародними угодами – двосторонніми та багатосторонніми. Видача злочинця є суверенним правом кожної держави. Обов'язок екстрадиції виникає у неї на підставі взятих на себе міжнародних зобов'язань. Так, КК (див. *Кримінальний кодекс України 2001 р.*) питання видачі злочинця вирішує в нормах ст. 10. У ч. 2 цієї статті передбачено видачу особи, яка вчинила злочин, для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду. Підставою видачі злочинця є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке відповідно до законодавства України та законодавства запитуючої держави є кримінально караним. Принципове значення для вирішення питання щодо видачі особи, яка вчинила злочин має її громадянство. Ст. 10 КК допускає видачу (екстрадицію) лише іноземців та осіб без громадянства (за винятком осіб, яким Україною було надано притулок – ст. 26

Конституції України). В свою чергу, відповідно до ч. 2 ст. 25 Конституції України у ч. 1 ст. 10 КК встановлено обмеження щодо можливості видачі громадян України, якщо вони вчинили злочини поза межами України. Такі особи не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду. Зазначене обмеження стосується лише національної юрисдикції. На відміну від видачі, на підставі міжнародних договорів, ратифікованих Україною, можлива передача громадян України для здійснення кримінального переслідування уповноваженому міжнародному суду (див. *Міжнародний кримінальний суд*).

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 352–356; Борисов В. І. *Видача злочинця, екстрадиція* / В. І. Борисов // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого.* Харків: Право, 2017. С. 60–61; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 45; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 26.

Видовий об'єкт злочину – вид об'єкту злочину (див. *Об'єкт злочину*), що виділяється

деякими вченими «за вертикаллю», є частиною родового об'єкта (див. *Родовий об'єкт злочину*) та являє собою сукупність тождних суспільних відносин, котрі поставлені під охорону КК. Найчастіше, враховуючи саме видовий об'єкт у кримінальному законі, розділи (які містять злочини, згруповані за родовим об'єктом) поділяються на глави (які містять злочини, згруповані за видовим об'єктом). У тих випадках, коли в структурі кримінального закону глави окремо не виділяються, видовий об'єкт також можна чітко виділити шляхом аналізу норм відповідного розділу. Напр., II розділ Особливої частини КК «Злочини проти життя та здоров'я особи» можна класифікувати за видовим об'єктом на: а) злочини, що посягають на життя (ст. 115–120, 129 КК); б) злочини, що посягають на здоров'я (ст. 121–128, 130–133, 145 КК); в) злочини, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи (ст. 134–144 КК).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 46; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 122–123.

Визначений (конкретизований) умисел – вид умислу

за ступенем конкретизації наслідків (див. Умисел), коли винний чітко уявляє індивідуально визначений бажаний результат поведінки. Визначений (конкретизований) умисел може бути простим або альтернативним. Простий умисел характеризується тим, що особа чітко уявляє небезпечний характер свого діяння, прагне досягнути одного конкретного злочинного результату, а при альтернативному – передбачає можливість настання двох або більше визначених злочинних результатів свого діяння, однаково бажаючи чи свідомо допускаючи настання будь-якого з них. При цьому, якщо винним передбачалась можливість настання більш тяжких наслідків ніж ті, які фактично настали, його дії повинні бути кваліфіковані як замах на злочин (див. Замах на злочин).

Літ.: Багіров С. Р. Умисел конкретизований / С. Р. Багіров // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 224; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 176; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 83; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 174.

Виключення кримінальної відповідальності –

обов'язкове і безумовне унеможливлення державою обмеження прав і свобод особи, передбачених КК, у випадках вчинення цією особою діяння, пов'язаного із заподіянням шкоди об'єктам кримінально-правової охорони (див. Кримінально-правова охорона), якщо таке діяння не відповідає суспільній небезпечності, яка притаманна злочину, або складу будь-якого злочину, передбаченого КК, або є суспільно корисним (соціально прийнятним) та правомірним вчинком, зовні схожим на певний злочин. Чинний КК України містить положення, враховуючи зміст яких можна виокремити низку обставин, що виключають застосування кримінальної відповідальності (див. Кримінальна відповідальність) та окремих заходів кримінально-правового характеру (див. Заходи кримінально-правового характеру). Такими вважаються: 1) перебування особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, у стані неосудності (ч. 2 ст. 19 КК України); 2) вчинення діяння, зовні схожого на кримінальне правопорушення (ст. 36–43, ч. 1 ст. 433); 3) наявність добровільної відмови від вчинення кримінального правопорушення на стадіях попередньої злочинної діяльності (ст. 17, ч. 1, 2 ст. 31 КК України); 4) безу-

мовне звільнення від кримінальної відповідальності (ст. ст. 45, 46, 48, 49 КК України); 5) реалізація окремих приписів Конституції України (ч. 1 ст. 61, ч. 1 ст. 63), що знаходять своє відображення в ч. 2 ст. 7, ч. 2 ст. 385, ч. 2 ст. 396 КК України; 6) наявність дипломатичного імунітету (ч. 4 ст. 6 КК України). До обставин, що виключають можливість застосування окремих заходів кримінально-правового характеру, належать ті, за наявності яких унеможливується застосування: 1) різних видів покарань (ч. 1 ст. 99, ч. 3 ст. 56, ч. 2 ст. 57, ст. 58, ч. 1 ст. 98, ч. 3 ст. 60, ч. 3 ст. 61, ч. 2 ст. 64 КК України); 2) звільнення особи від кримінальної відповідальності за нормами, передбаченими розділом IX Загальної частини КК України (ст. 45, 46, 47, 48, ч. 5 ст. 49 КК України); 3) заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб (ст. ст. 96³–96⁹ КК України). Нарешті, на підставі приписів ч. 1 ст. 97 і ч. 1 ст. 105 КК України виключається кримінальна відповідальність і можливість застосування звільнення від кримінальної відповідальності й покарання у випадку вчинення суспільно небезпечного діяння особою, яка не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ч. 2 ст. 97 КК України, ст. ст. 498–502 КПК України).

Літ.: Баулін Ю. В., Оніщенко Н. М., Хавронюк М. І. та ін. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: монографія. Донецьк: ВД «Кальміус», 2013. С. 357; Яценко А. М. Обставини, що виключають застосування кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового характеру / А. М. Яценко // Вісник Кримінологічної асоціації України. 2017. № 1 (15). С. 178–187.

Виконавець (співвиконавець) злочину – вид співучасника злочину (див. *Співучасник злочину*), яким є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами злочину (див. *Співучасть у злочині*) безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила злочин, передбачений КК (ч. 2 ст. 27 КК). Виходячи з цього визначення, виділяють два види виконавців: безпосередній – особа, яка своїми діями повністю або частково виконує об'єктивну сторону конкретного складу злочину; та опосередкований – особа, яка для виконання об'єктивної сторони злочину використовує інших осіб, тварин чи рослини (див. *Опосередкований виконавець злочину*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 232–233; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 63; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-

**Виконання вироків, ви-
несених іноземними суда-
ми чи міжнародними су-
довими установами** – реалі-
зація в Україні вироку іноземного
суду (*див. Суд іноземної держави*)
чи міжнародної судової установи
(*див. Міжнародна судова установа*),
котрий вступив у законну силу,
що можливо, якщо діяння, вна-
слідок вчинення якого було ухва-
лено вирок (*див. Вирок суду*), згід-
но з КК України визнається зло-
чином або було б злочином у разі
його вчинення на території Укра-
їни (*див. Територія України*) (ч. 4
ст. 10 КК).

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право Ук-
раїни. Загальна частина: підручник: у 3-х томах.*
Т. 1.: *Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С.
359–362; Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней
В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кри-
мінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер,
2017. С. 41.

**Виконання наказу або
розпорядження** – обставина,
що виключає злочинність діяння
(*див. Обставини, що виключають*
злочинність діяння), котра являє
собою правомірне заподіяння
шкоди правоохоронюваним ін-
тересам особи, суспільства або
держави особою, зобов'язаною
виконати законний наказ або ро-
зпорядження. Підставою заподі-
яння шкоди правоохоронюваним

інтересам при виконанні наказу
є: а) наявність законного наказу
або розпорядження (*див. Закон-
ний наказ або розпорядження*); б)
наявність у особи, зобов'язаної
виконати такий наказ, реальної
можливості для цього. Ознаками
виконання наказу, що визначають
його як акт правомірного заподі-
яння шкоди правоохоронюваним
інтересам, є: а) суб'єкт виконання
наказу (*див. Суб'єкт виконання*
наказу); б) мета (*див. Мета вико-
нання наказу*); в) об'єкт заподіяння
шкоди (*див. Об'єкт заподіяння*
шкоди при виконанні наказу); г)
характер дій виконавця наказу
(*див. Характер дій при виконанні*
наказу); г) своєчасність виконання
(*див. Своєчасність виконання нака-
зу*); д) межі заподіяння шкоди
(*див. Межі заподіяння шкоди при*
виконанні наказу) (ст. 41 КК).

Літ.: Бесчастний В. М., Джуґа О. М., На-
зимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України:
Загальна частина: підручник.* Київ: ВД «Дакор»,
2018. С. 195–197; Борисов В. І., Тацій В. Я.,
Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України:
Загальна частина: підручник. 5-те видання, перефо-
блене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 315–
318; Фріс П. А. *Кримінальне право України. За-
гальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене
і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 282–283.

**Виконання спеціально-
го завдання з попереджен-
ня чи розкриття злочинної
діяльності організованої
групи чи злочинної органі-
зації** – обставина, що виключає

злочинність діяння (див. *Обставини, що виключають злочинність діяння*), котра являє собою вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності. Підставою заподіяння шкоди правоохоронним інтересам при виконанні спеціального завдання є його вимушеність. Ознаками заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання є: а) суб'єкт заподіяння шкоди (див. *Суб'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання*); б) об'єкт заподіяння шкоди (див. *Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання*); в) характер дій (див. *Характер дій при виконанні спеціального завдання*); г) мета (див. *Мета дій при виконанні спеціального завдання*); ґ) межі заподіяння шкоди (див. *Межі заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання*) (ст. 43 КК).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 200–202; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 322–324; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 284.

Вимушеність заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання – підстава заподіяння шкоди правоохоронним інтересам при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (див. *Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації*), котра являє собою необхідність збереження особою у таємниці факту виконання нею спеціального завдання, її співробітництва з оперативним підрозділом (розвідувальним органом) чи її інкогніто.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 323; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 123.

Вина – обов'язкова ознака суб'єктивної сторони злочину (див. *Суб'єктивна сторона злочину*), котра являє собою психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу (див. *Умисел*) або необережності (див. *Необережність*). Таке визначення, наведене

у ст. 23 КК, є положенням так званої психологічної теорії вини, у науці кримінального права також існують нормативна (див. *Нормативна теорія вини*), оціночна (див. *Оціночна теорія вини*), фінальна (див. *Фінальна теорія вини*) та об'єктивна (див. *Об'єктивна теорія вини*) теорії вини. Вину характеризують такі складові: зміст (див. *Зміст вини*), сутність (див. *Сутність вини*), форма (див. *Форми вини*) та ступінь (див. *Ступінь вини*), окремі вчені виділяють також динаміку вини (див. *Динаміка вини*).

Літ.: Борисов В. І., Комаров О. Д. *Вина у кримінальному праві* / В. І. Борисов, О. Д. Комаров // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 77–78; Вереша Р. В. *Проблеми вини в теорії кримінального права: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2005. С. 10–11; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 44; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 168–170.**

Винність (винуватість)

діяння – обов'язкова ознака злочину (див. *Злочин*), котра відбиває його внутрішній психологічний зміст та втілює принцип суб'єктивного ставлення, тобто відповідальності тільки за наявності вини (див. *Вина*). Лише таке

діяння, яке вчинено винно, може бути визнано злочином. Тому одним із компонентів винності є також здатність особи до ставлення у провину. Крім того, певний вплив на винність мають також поведінка потерпілого та обставини, що обтяжують (див. *Обставини, що обтяжують покарання*) чи пом'якшують (див. *Обставини, що пом'якшують покарання*) покарання. Тобто винність може бути визначена як сукупність об'єктивних і суб'єктивних обставин під кутом зору того, як вони відображаються у свідомості та волі особи, що вчинила передбачене кримінальним законом діяння. Згідно з ч. 2 ст. 2 КК, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Літ.: Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 68; Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. С. 55; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 48–49.**

Випадки, що передбачені міжнародними договорами – сфера застосування

космополітичного (універсального) принципу дії кримінального закону (див. *Космополітичний (універсальний) принцип дії кримінального закону*), котра включає до себе такі випадки: а) вчинені злочини належать до міжнародних злочинів або злочинів міжнародного характеру (див. *Міжнародний злочин*); б) відповідно до міжнародних договорів України іноземець або особа без громадянства, яка не проживає постійно в Україні, котрі вчинили вказані злочини, не користуються імунітетом від кримінальної відповідальності і можуть бути видані Україні; в) договір містить положення щодо надання повноважень державам-учасникам виконувати юрисдикційні дії щодо особи, яка вчинила злочин міжнародного характеру, незалежно від фактичного місця й інших обставин його скоєння.

Літ.: Житний О. О. *Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз): монографія*. Харків: Одісеї, 2013. С. 197; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 41.

Випадок (казус) у кримінальному праві – самостійний вид психічного ставлення до суспільно небезпечних наслідків (див. *Суспільно небезпечні наслідки*), котрий має місце тоді, коли наслідки, що настали, перебува-

ють у причинному зв'язку з діями особи, яка, однак, не тільки не передбачала можливості їх настання, а й не могла їх передбачити. Неможливість передбачення суспільно небезпечних наслідків може бути зумовлена як суб'єктивними особливостями особи (відсутність необхідних знань, досвіду, хвороба тощо), так і тією конкретною обстановкою, в якій було вчинено діяння. Казус виключає вину в поведінці особи. Найчастіше казус зустрічається у кримінальних провадженнях з питань заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини, виробничого травматизму, порушень правил безпеки руху та експлуатації транспорту.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. *Загальна частина*. Харків: Право, 2013. С. 89; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 179.

Виправданий ризик – вид ризику (див. *Ризик*), пов'язаного із заподіянням шкоди правоохоронюваним інтересам особи, суспільства або держави, для досягнення значної суспільно корисної мети, якщо ця мета в даній обстановці не могла бути досягнута неризикованою дією (бездіяльністю) і вжиті особою запобіжні заходи давали достатні підстави розраховувати на

запобігання шкоди правоохоронюваним інтересам (див. *Заходи для відвернення шкоди*) (ч. 2 ст. 42 КК). Елементами виправданості ризикованого діяння є: а) наявність об'єктивної ситуації, що свідчить про необхідність досягнення значної суспільно корисної мети; б) неможливість досягнення цієї мети неризикованим діянням; в) вжиття особою запобіжних заходів щодо запобігання шкоди правоохоронюваним інтересам. Тільки у своїй єдності ці елементи виправдують вчинення особою діяння, пов'язаного з ризиком.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 319; Джужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 130.

Виправлення засудженого – мета покарання (див. *Мета покарання*), що являє собою процес позитивних змін, котрі відбуваються в особистості засудженого та створюють у нього готовність до самокеруваної та правослухняної поведінки (ч. 2 ст. 50 КК, ч. 1 ст. 6 КВК). Мета виправлення припускає усунення суспільної небезпечності особи, тобто такий вплив покарання, в результаті якого засуджений під час і після його відбування не

вчинить нового злочину. Виправлення засуджених можна тлумачити в 2-х аспектах: а) як звичайну ресоціалізацію злочинця (див. *Ресоціалізація засудженого*), тобто – як «юридичне виправлення», коли внаслідок, наприклад, пенітенціарного впливу засуджений не вчинить більше злочинів, здебільшого тому, що не хоче знову відбувати покарання; б) як процес докорінної перебудови всього психічного складу особистості, побудови нової структури мотивів замість тих навичок, що коренились у свідомості відповідної особи до того, як її було засуджено. Досягнення мети виправлення багато в чому забезпечується самим призначенням покарання (див. *Призначення покарання*), режимом його відбування, залученням до праці, організацією навчання професії, переконанням, роз'ясненням кримінального законодавства, заходами виховного характеру та іншою освітньою роботою із засудженим. Однак, крім цих суттєвих обставин зовнішнього впливу, важливу роль у досягненні цієї мети відіграє внутрішнє бажання засудженого виправитися.

Літ.: Алфьоров С. М., Дрозд О. Ю., Мінченко С. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України.* Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2018. С. 15–17; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.*

Харків: Право, 2015. С. 353; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник*. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 482–483; Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 146.

Виправні роботи – вид основного покарання (див. *Основні покарання*), котрий призначається на строк від шести місяців до двох років та полягає у відрахованні із заробітку засудженого в дохід держави суми у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від десяти до двадцяти відсотків. Покарання у виді виправних робіт відбувається за місцем роботи засудженого (див. *Місце роботи*). Виправні роботи належать до загальних (універсальних) видів покарань і можуть бути призначені будь-якому суб'єкту злочину, за винятком тих осіб, вичерпний перелік яких наведений у ч. 2 ст. 57 КК і до яких належать: 1) вагітні жінки; 2) жінки, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною; 3) непрацездатні особи; 4) особи, що не досягли 16-річного віку; 5) особи, що досягли пенсійного віку; 6) військовослужбовці; 7) особи рядового і начальницького складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації; 8) працівники правоохоронних органів; 9) нотаріуси; 10) приватні виконав-

ці; 11) судді; 12) прокурори; 13) адвокати; 14) державні службовці; 15) посадові особи органів місцевого самоврядування. Особам, які стали непрацездатними після постановлення вироку суду, виправні роботи суд може замінити штрафом із розрахунку трьох встановлених законодавством НМДГ за один місяць виправних робіт (ч. 3 ст. 57 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 364–365; Тютюгін В. І., Євдокімова О. В. *Виправні роботи* / В. І. Тютюгін, О. В. Євдокімова // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 78–80; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 319.

Вирішення питання про кримінальну відповідальність осіб, які підлягають такій за законодавством іноземної держави та перебувають на території України – випадок, коли судовими органами іноземної держави (див. *Суд іноземної держави*) не ухвалено вирок щодо громадян України (див. *Громадянин України*) та іноземців, які вчинили злочини за межами України і пе-

ребувають на території України (див. *Іноземець*), але які не можуть бути видані іноземній державі (див. *Видача злочинця (екстрадиція)*) або у видачі яких відмовлено. У такому разі Україна може перейняти кримінальне провадження (див. *Кримінальне провадження*), якщо діяння, у зв'язку з яким запитується передача кримінального провадження, згідно з КК України визнається злочином (ч. 3 ст. 10 КК).

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 356–359; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 39–41; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 45–46; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 26.

Вирок суду – рішення суду першої інстанції про винність чи невинність відданої до суду особи, встановлення їй міри покарання та визначення інших правових наслідків визнання особи винною. Вирок є видом судового (процесуального) рішення (ч. 2 ст. 110 КПК), ухвалення якого пов'язується з відповідними формами реалізації кримінальної відповідальності (див. *Форми реалізації кримінальної відповідальності*) (ст. ст. 373, 374 КПК). За ч. 1

ст. 9 КК, вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України (див. *Правові наслідки засудження особи за межами України*).

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 353–354; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 43–44.

Виховна функція кримінального права – функція кримінального права (див. *Кримінальне право як галузь права*), котра полягає у формуванні у громадян поваги до охоронюваних кримінальним правом суспільних відносин, інтересів, благ, а також нетерпимого ставлення до правопорушень і злочинів. Важливість виховної функції проявляється у тому, що, як показує практика протидії злочинності, ефективність кримінальних правових норм (див. *Норма кримінального права*) залежить у першу чергу не від жорсткості покарання, а від пануючої у суспільстві кримінальної правосвідомості (див. *Кримінальна правосвідомість*), засобів і методів здійснення криміналь-

но-правового впливу та кримінально-правового регулювання.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 56; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 51–52; Саруханян А. Р. *Воспитательная функция уголовного права / А. Р. Саруханян // Доктринальное, законодательные и судебные понятия в современном уголовном праве России: учебное пособие. Т. 1. Ростов-на-Дону, 2013. С. 174–176.*

Виявлення умислу – виражене зовні усно, письмово або іншим чином бажання вчинити злочин (див. *Злочин*), без здійснення реальних дій, спрямованих на реалізацію цього бажання. Оскільки ст. 11 КК визначає злочин як суспільно небезпечне діяння, а при виявленні умислу діяння (дія або бездіяльність) відсутні, воно не вважається стадією вчинення злочину і не може тягти за собою кримінальну відповідальність. Від виявлення умислу потрібно відрізнити передбачені КК випадки: а) кримінально караної погрози (ст. 129, 195, 258, 266, 345, 377 КК та ін.); б) кримінально караних закликів (ч. 2 ст. 109, ст. 258², 436, ч. 2 ст. 442 КК) – такі діяння утворюють самостійні посягання на відповідні об'єкти кримінально-правової охорони.

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник.* Київ: Ваїте, 2014. С. 216–217; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особли-*

ва частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 56–57.

Відвернення вчинення злочину – вид добровільної відмови організатора, підбурювача, пособника від вчинення злочину (див. *Добровільна відмова організатора, підбурювача, пособника*), котрий являє собою недопущення організатором, підбурювачем чи пособником вчинення злочину виконавцем взагалі (відвернення на стадії готування) або недопущення ними доведення злочину виконавцем до кінця (відвернення на стадії замаху), що може бути здійснене шляхом умовляння, психічного чи фізичного примусу, попередження потерпілого, нейтралізації засобів злочину чи приведення у непридатність знаряддя злочину та інших дій, що не дозволили виконавцю реалізувати злочинний намір.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 102; Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олефір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 34; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 105–106.

Відносна заборона обіймати певні посади,

займатися певними видами діяльності – вид загальноправових наслідків судимості (див. *Загальноправові наслідки судимості*), що виникає у зв'язку з певним видом злочинів, та за якого береться до уваги умисний злочин, або певний вид злочинів, або ступень тяжкості злочину, або вид покарання, або наявність кількох судимостей. Прикладами відносної заборони є: а) ч. 6 ст. 19 ЗУ «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р.: «На службу в органи Служби безпеки України не може бути прийнята особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої»; б) п. 1 ч. 2 ст. 6 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 р.: «Не може бути адвокатом особа, яка має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі»; в) п. 3 ч. 6 ст. 27 ЗУ «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р.: «Не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка має незняту чи непогашену судимість»; г) п. п. 2, 3 ч. 2 ст. 61 ЗУ «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р.: «Не може

бути поліцейським: особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку; особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої»; д) п. 3 ч. 2 ст. 69 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р.: «Не може бути призначений суддею громадянин, який має незняту чи непогашену судимість», тощо.

Літ.: Голіна В. В. Судимість: монографія. Харків: Харків юридичний, 2006. С. 35–38; Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282; Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379; Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697–VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2–3. Ст. 12; Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229–XXI. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 382; Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.

Відносні теорії покарання – теорії покарання (див. *Мета покарання*), представники яких бачили сенс і корисність покарання в досягненні якоїсь однієї конкретної мети. Найбільш відомими в групі відносних теорій були прихильники «теорії залякування» (Ієремія Бентам та ін.) та «теорії психологічного при-

мушування» (Людвіг Фейєрбах і його послідовники). Представники названих теорій у цілому вважали, що покарання повинно утримувати інших осіб від вчинення злочинів, іншими словами, виконувати мету загального попередження. Одночасно з цим прихильники «теорії спеціального попередження» обґрунтовували ідею застосування покарання виключно для того, щоб сам винний не вчинив новий злочин. Схожі погляди простежуються і в працях прихильників «теорії виправлення», де обґрунтовується теза стосовно того, що покарання повинно забезпечити передусім виправлення винного, тобто не вчинення ним нових злочинів. Прихильники відносних теорій справедливо вказували, що покарання – не тому, що злочин вчинено, а для того, щоб злочини не вчинювались у майбутньому.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 350; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 53.

Відносно визначена санкція – вид санкції статті КК (див. Санкція), що передбачає покарання певного (лише одного) виду у певних межах, вказуючи або не вказуючи текстуально його

нижчу межу, але обов'язково вказуючи його вищу межу. КК передбачає такі різновиди відносно визначених санкцій: а) з нижчою (мінімумом) і вищою (максимумом) межами покарання (на строк «від» і «до»). У цьому разі в законі передбачено нижчу та вищу межі певного покарання. Наприклад, хуліганство, передбачене ч. 4 ст. 296 КК, карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років; б) з максимумом покарання (на строк «до»). У цьому разі визначається тільки вища межа покарання, більше за яку суд не може призначити покарання. Такі санкції передбачено, наприклад, у ч. 1 ст. 153, частинах 1 та 2 ст. 266, ч. 2 ст. 323, статтях 353, 395 КК. Нижчою межею санкції тут є нижча межа, встановлена в нормі Загальної частини КК для даного виду покарання. Наприклад, у ст. 57 КК встановлено нижчу межу для виправних робіт – шість місяців, у ст. 60 КК для арешту – один місяць, у статтях 61 та 63 КК для обмеження і позбавлення волі – один рік. Тому за злочин, передбачений, наприклад, у ч. 1 ст. 153 КК, суд може призначити міру покарання у виді позбавлення волі в межах від одного року до п'яти років; за ст. 353 КК – обмеження волі на строк від одного року до трьох років; за ст. 395 КК

– арешту на строк від одного до шести місяців. Поряд з основним покаранням відносно визначена санкція може містити вказівку на одне або декілька додаткових покарань певного виду, що можуть бути призначені судом як додаток до основного. Додаткове покарання може бути *абсолютно визначеним* (наприклад, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу) або *відносно визначеним* (наприклад, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 40–41; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 53; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 22.

Відносно сприятлива обстановка для усунення небезпеки – обстановка при крайній необхідності (див. *Крайня необхідність*), за якої у розпорядженні особи існує декілька варіантів можливої поведінки для усунення небезпеки, кожен з яких підпадає під ознаки діяння, пе-

редбаченого кримінальним законом.

Літ.: Баулін Ю. В. *Обстоятельства, исключающие преступность деяния: монография.* Харьков: Основа, 1991. С. 306–307.

Відносно сприятлива обстановка затримання злочинця – обстановка затримання злочинця (див. *Обстановка затримання злочинця*), за якої потерпілий або інша особа має явну перевагу над злочинцем, який чинить опір, у фізичній силі, озброєності або засобах затримання, і усвідомлює, що має наявну можливість успішно здійснити затримання без заподіяння злочинцеві тяжкої шкоди. У таких випадках необхідною і достатньою для успішного затримання є спричинення злочинцеві нетяжкої шкоди, тобто такої, що не перевищує середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар.* Т. 1. *Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 153; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 306.

Відносно сприятлива обстановка захисту – обстановка при необхідній обороні (див. *Обстановка захисту при необхідній обороні*), за якої особа, яка обороняється, має і усвідомлює

свою явну перевагу над особою, що посягає, тобто усвідомлює, що для забезпечення ефективного захисту у неї немає явної необхідності заподіювати нападникові тяжку шкоду (смерть або тяжкі тілесні ушкодження), а достатньо завдати, напр., удару, побоїв, заподіяти легкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, пошкодити чи знищити майно.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 140; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 298–299.

Відповідна особа (ст. 41 КК) – ознака законності наказу (див. *Законний наказ або розпорядження*), що являє собою його видання органом або службовою особою, до компетенції якого належать питання, що вирішуються у наказі. Наказ не повинен виходити за межі того обсягу повноважень, якими наділені орган чи службова особа, що його віддають. Якщо наказ відданий з явним перевищенням повноважень, які мають відповідна службова особа чи орган, такий наказ не вважається законним, а особа, яка його виконала, підлягає за це відповідальності на загальних підставах. Наказ є обов'язковим для виконавця, якщо, по-перше,

він відданий службовою особою чи органом виконавцеві, який відповідно до законодавства повинен виконувати наказ внаслідок свого підпорядковування по роботі чи службі або з інших підстав, і, по-друге, дії, вчинення яких вимагає той, хто віддав наказ, входять до кола трудових чи службових обов'язків виконавця.

Літ.: Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 43; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 120–121.

Відповідні органи влади (ст. 38 КК) – правоохоронні органи, органи, які здійснюють досудове розслідування і суд. За ч. 1 ст. 38 КК, не визнаються злочинними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин (див. *Затримання особи, яка вчинила злочин*), і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 116.

Відсилочна (відсильна) диспозиція – вид диспозиції (див. *Диспозиція*), котра відсилає до кримінально-правової норми або її окремого припису, що містяться в іншій статті або іншій частині цієї статті КК, де йдеться про відповідний злочин або описано його ознаки. Частіше за все відсилочні диспозиції застосовуються при визначенні другої і наступної частин відповідної статті, для уникнення повторного опису діяння, котре наведено в частині першій, використовуючи для цього слова: «те саме діяння», «діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті» тощо. Наприклад, ст. 122 КК «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження» відсилає до ст. 121 КК «Умисне тяжке тілесне ушкодження», вказуючи, що спричинення тілесних ушкоджень середньої тяжкості може мати місце за відсутності ознак тяжкого тілесного ушкодження. Найчастіше відсилочні диспозиції застосовуються при описі другої і наступної частин відповідної статті, для уникнення повторного опису діяння, яке наведено в частині першій. Для цього у відповідній частині використовуються слова: «те саме діяння», «діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті» тощо. До-

сить часто відсилання до іншої або інших статей використовуються при описі обставин, що обтяжують відповідальність. Наприклад, у ч. 2 ст. 309 КК «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту» вказано на вчинення тих самих дій особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 307, 308, 310, 317 КК.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 39–40; Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. С. 28; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 21.

Відхилення дії у кримінальному праві – випадок, при якому суб'єкт спрямовує свої дії на заподіяння шкоди одному об'єкту, але з причин, котрі від нього не залежали, шкода заподіюється іншому об'єкту. Відхилення дії утворює сукупність двох злочинів: замах на злочин, що охоплюється умислом винного (див. *Замах на злочин*), та необережне заподіяння шкоди іншій особі, якщо ця шкода охоплюється

ся необережною виною (див. *Необережність*).

Літ.: Багіров С. Р. Помилка фактична / С. Р. Багіров // *Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.*; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 172.

Відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди – підстава деяких видів звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим*), що являє собою дії, котрі фактично усувають негативні наслідки вчиненого злочину, зокрема ними можуть бути: повернення викраденого майна або надання потерпілому замість викраденого, знищеного чи пошкодженого рівноцінного майна; компенсація у грошовій формі вартості викраденого, знищеного чи пошкодженого майна; відновлення своєю працею або за свій рахунок властивостей пошкодженого майна; надання допомоги у лікуванні особі, потерпілій від тілесного ушкодження, у т. ч. – оплата вартості лікування потерпілого до його повного одужання; внесення належної суми аліментів особою, яка обвинувачується в злісному ухиленні від їх сплати;

компенсація втраченої потерпілим зарплати або іншого доходу; виплата заробітної плати, стипендії, пенсії або інших встановлених у законі виплат; знищення або добровільна видача предмета злочину; усунення моральної шкоди у тій формі, яка задовольняє потерпілого (вибачення у публічній формі, спростування неправдивих відомостей у ЗМІ, грошова компенсація).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 137–138; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 131.

Військовослужбовець – особа, яка проходить військову службу у ЗС та інших військових формуваннях (як виняток – в інших державних органах) (див. *Службові обмеження для військовослужбовців, Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців*). Військовослужбовець, є обов'язковим елементом (суб'єктом) складів (див. *Склад злочину, Суб'єкт злочину*) військових злочинів, передбачених ст. ст. 401–435 КК. Він, окрім ознак загального суб'єкта (особа фізична осудна, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наступити кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18) (див. *Вік, з*

якого настає кримінальна відповідальність)), повинен мати і спеціальні ознаки, визначені у ст. 401 КК та законах України, які регулюють порядок несення або проходження військової служби. Згідно із ч. 2 ст. 401 КК суб'єктами військових злочинів (військовослужбовцями) є: військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом.

Літ.: Анісімов Г. М., Дзюба Ю. П., Панов М. І. та ін. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): навчальний посібник. Харків: Право, 2011. С. 14; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 165, 171; Харитонов С. О. Військовослужбовець як суб'єкт злочину / С. О. Харитонов // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 92–94.

Вік, з якого настає кримінальна відповідальність – ознака суб'єкта злочину (див.

Суб'єкт злочину), котра являє собою встановлений термін життя особи, з досягненням якого вона визнається кримінально відповідальною. Загальним віком кримінальної відповідальності, відповідно до ч. 1 ст. 22 КК України є 16 років, зниженим – 14 років, відповідальність з якого настає за вчинення деяких умисних насильницьких та корисливих злочинів – умисне вбивство (ст. 115–117 КК), крадіжка (ст. 185, ч. 1 ст. 262, ч. 1 ст. 308 КК), зґвалтування (ст. 152 КК) та ін., вичерпний перелік яких наведено у ч. 2 ст. 22 КК. За деякі злочини кримінальна відповідальність може наставати лише після досягнення більш старшого віку, у таких випадках досягнення особою вказаного віку відноситься до ознак спеціального суб'єкта злочину (див. Спеціальний суб'єкт злочину) (18 років – втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК), 25 років – постановленням суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК)). Максимального віку, з якого особа підлягає кримінальній відповідальності, кримінальне законодавство України не визначає.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 40–41; Коржанський М. Й. Словник кримінально-правових термі-

нів. Київ: Генеза, 2000. С. 28; Фесенко Є. В. Вік, з якого настає кримінальна відповідальність / Є. В. Фесенко // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 94–95.

Вільний від роботи чи навчання час – час виконання покарання у виді громадських робіт (див. *Громадські роботи*), що являє собою період протягом вихідних і святкових днів, а так само буденний час до початку чи після закінчення робочого дня або навчання, а для безробітних – також і нічний час (з 22.00 до 06.00 години).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 154; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 162.

«Вісник Асоціації кримінального права України» – електронне наукове фахове видання, що видається в м. Харкові з 2013 р. В журналі публікуються наукові статті, аналітичні матеріали, практичні коментарі окремих правових норм і нормативно-правових актів; аналіз та узагальнення судової практики, окремі судові рішення та ін. Засновниками є Національний юриди-

чний університет імені Ярослава Мудрого (м. Харків) та Всеукраїнська асоціація кримінального права» (див. *Громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права»*). Головними завданнями і колом питань, що є предметом обговорення на сторінках «Вісника Асоціації кримінального права України» є висвітлення насамперед проблемних питань застосування кримінального законодавства, результатів кримінологічних розвідок у суміжних із цією проблематикою площинах, оприлюднення результатів досліджень із правового забезпечення засобами наук кримінального циклу діяльності державних органів та інших суб'єктів у галузі боротьби зі злочинністю, запропонування можливих шляхів вирішення теоретичних і практичних проблем вказаної тематики, обмін думками, інтелектуальними доробками, набутим досвідом і майстерністю, надання консультацій, аналіз судової практики, огляд нової літератури тощо.

Літ.: Гродецький Ю. В. «Вісник Асоціації кримінального права України / Ю. В. Гродецький // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 95; Офіційний веб-сайт фахового видання «Вісник Асоціації кримінального права України»: URL: <http://nauka.nlu.edu.ua/?p=600>.

Власність – матеріальні об'єкти, що мають певну цінність, та сукупність урегульованих і забезпечуваних законом суспільних відносин, пов'язаних з володінням, користуванням та розпорядженням такими матеріальними об'єктами. Правове забезпечення охорони власності є завданням КК (ч. 1 ст. 1 КК) (див. *Завдання кримінального права*).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 11; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакорф», 2018. С. 9.

Воєнний стан – особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження

конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Вчинення злочину з використанням умов воєнного стану є обставиною, що обтяжує покарання (див. *Система обставин, що обтяжують покарання*) (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 277; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакорф», 2018. С. 331.

Врахування майнового стану винного – умова призначення покарання у виді штрафу (див. *Штраф*), що являє собою врахування розміру будь-якого доходу винного, який він отримує / не отримує: а) заробітної плати; б) грошового утримання; в) матеріальної допомоги; г) пенсії або стипендії; д) дивідендів; е) роялті; є) страхових виплат; ж) доходів, отриманих від продажу рухомого та нерухомого майна; з) доходів у виді відсотків за банківськими вкладками; з) обов'язкових витрат, які має винний (виконання цивільно-правових зобов'язань, лікування, наявність на утриманні непрацездатних осіб). При цьому, підлягають врахуванню доходи як в

національній, так і в іноземній валюті, а також доходи, отримані винним в натуральній формі. Урахування майнового стану винного вимагає від суду при призначенні покарання завжди переконуватись у тому, що засуджений матиме можливість сплатити штраф.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 150; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 156.

Врахування особи винного – одна з загальних засад призначення покарання (див. *Загальні засади призначення покарання*), призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (див. *Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом*), а також звільнення від відбування покарання з випробуванням (див. *Звільнення від відбування покарання з випробуванням*), що являє собою врахування позитивних і негативних соціальних (професія, фах, посада, ставлення до праці чи навчання, наявність державних та інших нагород, відзнак, почесних звань, наявність сім'ї, ставлення до інших членів суспільства, поведінка на роботі, в побуті, додержання вимог суспільного співжиття), фізичних

(стать, вік, стан здоров'я, здатність до праці), психічних (наявність чи відсутність психічного розладу, темперамент, характер, соціальна спрямованість) та правових (наявність ознак загального і спеціального суб'єкта, судимості, множинності вчинених злочинів, вчинення злочину у співучасті) елементів характеристики особи, яка вчинила злочин, котрі мають кримінально-правове значення.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 163–164; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 179–181.

Врахування ступеня тяжкості вчиненого злочину – одна з загальних засад призначення покарання (див. *Загальні засади призначення покарання*), а також звільнення від відбування покарання з випробуванням (див. *Звільнення від відбування покарання з випробуванням*), що являє собою врахування: а) законодавчої класифікації злочинів на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі (ст. 12 КК); б) тяжкості індивідуального злочину, виходячи з фактичних обставин справи – стадії вчинення злочину, конкретного характеру та ступеня

участі особи у готуванні до злочину, виконанні його об'єктивної сторони (організатор, виконавець, підбурювач, пособник), тяжкості заподіяних злочином наслідків, форми і виду вини, наявності декількох кваліфікуючих обставин, способу вчинення злочину та його мотивів.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 163; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 179.

Втрата чинності законом про кримінальну відповідальність – припинення дії кримінального закону (див. *Закон про кримінальну відповідальність*), що відбувається внаслідок наявності однієї з наступних обставин: а) скасування або зміни іншим законом, коли в тексті нового закону є пряма вказівка на це (напр., ч. 1 розд. I Прикінцевих та перехідних положень КК 2001 р. вказує, що з набуття ним чинності припиняє діяти КК Української РСР від 28 грудня 1960 р. (див. *Кримінальний кодекс УРСР 1960 р.*)); б) заміни закону повністю або частково новим законом без будь-якої вказівки про це у новому законі; в) закінчення строку дії, на який закон був прийнятий; г) припинення існу-

вання тих умов, на які закон був розрахований (так звані закони тимчасової дії).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 51–52; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 18; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 27.

Вчинення злочину в інтересах юридичної особи – вчинення злочину, передбаченого ст. 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, ч. 1, 2 ст. 368³, ч. 1, 2 ст. 368⁴, ст. 369, 369², 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК, якщо це призвело до отримання юридичною особою (див. *Юридична особа*) неправомірної вигоди або створило умови для отримання такої вигоди, або було спрямоване на ухилення від передбаченої законом відповідальності (прим. 2 до ст. 96³ КК). При цьому, для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру (див. *Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб*) достатньо наявності будь-якої із зазначених умов.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 236; Гришук В. К., Пасєка О. Ф. *Кримінальна відповідальність юридичних осіб*.

міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 262.

Вчинення злочину вперше – передумова для деяких видів звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки, Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки*), що являє собою відсутність: а) непогашеної або незнятої судимості за раніше вчинений злочин; б) кримінального провадження, розпочатого у зв'язку із вчиненням особою будь-якого злочину; а також, стосовно особи, яка раніше вчинила кримінально каране діяння: а) виправданість судом за пред'явленим обвинуваченням; б) правомірне звільнення від кримінальної відповідальності; в) реабілітація; г) засудження без призначення покарання або звільнення від покарання; г) відбуте покарання за діяння, злочинність і караність якого усунена законом.

Літ.: Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 137; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний

коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 129–130.

Вчинення злочину групою осіб без попередньої змови – форма простої співучасті (див. *Проста співучасть*), котра являє собою вчинення злочинного діяння двома або більше виконавцями, які утворили групу для спільного вчинення злочину без попередньої домовленості між собою про це (ч. 1 ст. 28 КК). Для такої групи характерне спонтанне, ситуативне об'єднання зусиль виконавців для досягнення загального злочинного результату безпосередньо перед його вчиненням або в процесі його вчинення. Дії таких осіб мають бути погодженими стосовно об'єкта та об'єктивної сторони злочину, і ці особи повинні усвідомлювати, що діють спільно для досягнення єдиного злочинного результату.

Літ.: Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 31; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 98–99.

Вчинення злочину жінкою в стані вагітності – вчинення злочину жінкою, в організмі якої із заплідненої яйцеклітини розвивається плід, здат-

ний до внутрішньоутробного життя, що визнається обставиною, котра пом'якшує покарання (п. 4 ч. 1 ст. 66 КК) (див. Система обставин, що пом'якшують покарання), тому, що цей процес має певний негативний вплив на психіку жінки, викликаючи у неї роздратування, неврівноваженість, надмірну збудженість, гарячковість, знижує можливості самоконтролю за власною поведінкою, та може призводити до неадекватної оцінки нею життєвих обставин і вчинення протиправного діяння.

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 166–167; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 186.

Вчинення злочину з особливою жорстокістю – обставина, що обтяжує покарання (п. 10 ч. 1 ст. 67 КК) (див. Система обставин, що обтяжують покарання), котра являє собою вияв при вчиненні злочину безжалісності, безсердечності до потерпілого, або інших, близьких йому осіб, що свідчить про підвищену суспільну небезпеку вчиненого та особи злочинця. Діяння, що є виявом особливої жорстокості, завжди вчиняються з прямим умислом при завданні потерпілому

фізичних і моральних страждань, чим може бути глумління, тортури, мордування, мучення, зганьблення честі, приниження гідності, заподіяння душевних переживань, тощо.

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 171, 291; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 192, 354.

Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб – форма простої співучасті (див. Проста співучасть), котра являє собою спільне вчинення злочину декількома (двома і більше) суб'єктами злочину, які заздалегідь домовились про спільне його вчинення (ч. 2 ст. 28 КК), тобто дійшли згоди щодо його вчинення до початку виконання його об'єктивної сторони. Домовленість може відбутися у будь-якій формі – усній, письмовій, за допомогою конклюдентних дій, та повинна стосуватися спільності вчинення злочину – узгодження об'єкта злочину, його характеру, місця, часу, способу вчинення, змісту виконуваних функцій, тощо.

Літ.: Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 31–32; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Нау-

ково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 99.

Вчинення злочину загальнонебезпечним способом – обставина, що обтяжує покарання (п. 12 ч. 1 ст. 67 КК) (див. Система обставин, що обтяжують покарання), котра являє собою будь-який спосіб вчинення злочину, внаслідок якого створюється небезпека життю чи здоров'ю багатьох людей, заподіяння шкоди багатьом матеріальним об'єктам тощо, зокрема: вибух, підпал, організація катастрофи, зараження чи отруєння водою, затоплення, використання автоматичних пристроїв, поміщення у воду дроту високовольтної лінії електропередач чи інша форма використання електричного струму, використання газу, тощо.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 172; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 192.

Вчинення злочину злочинною організацією – форма складної співучасті (див. Складна співучасть), котра являє собою вчинення злочинного діяння стійким (див. Стійкість злочинного об'єднання) ієрархічним

(див. Ієрархічність злочинного об'єднання) об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися (див. Зорганізованість злочинного об'єднання) для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп (див. Забезпечення функціонування злочинного об'єднання) (ч. 4 ст. 28 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 99–100; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 102.

Вчинення злочину неповнолітнім – вчинення злочину особою, яка не досягла 18-річного віку, що визнається обставиною, котра пом'якшує покарання (п. 3 ч. 1 ст. 66 КК) (див. Система обставин, що пом'якшують покарання), тому, що неповнолітнім властиві недостатня воля та інтелектуальна зрілість, нестриманість емоцій, імпульсивність поведінки, котрі не завжди дають їм можливість у

складних життєвих ситуаціях правильно визначити свою поведінку, дати їй належну з правової точки зору оцінку.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 166; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 185–186.

Вчинення злочину організованою групою – форма складної співучасті (див. *Складна співучасть*), котра являє собою вчинення або готування злочину декількома особами (трьома і більше), які попередньо зорганізувалися (див. *Зорганізованість злочинного об'єднання*) у стійке об'єднання (див. *Стійкість злочинного об'єднання*) для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (ч. 3 ст. 28 КК).

Літ.: Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олефір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 32; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 102.

Вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або

громадського обов'язку – обставина, що обтяжує покарання (див. *Система обставин, що обтяжують покарання*), котра являє собою вчинення злочину винним з метою перешкодити правомірній діяльності потерпілого у зв'язку з виконанням ним свого службового або громадського обов'язку, а так само з мотиву помсти за таку діяльність незалежно від часу, що пройшов з моменту виконання потерпілим своїх обов'язків до вчинення винним злочину. Під виконанням службового обов'язку слід розуміти таку діяльність особи, що входить до кола її службових повноважень, а виконанням громадського обов'язку – здійснення спеціально покладених на особу громадських повноважень (напр., члена будинкового комітету) чи будь-яких інших дій в інтересах суспільства або окремих громадян (припинення правопорушення, повідомлення органам влади про злочин або готування до нього, тощо).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 170; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 190.

Вчинення особою злочину – елемент підстави затри-

мання злочинця (див. *Затримання особи, яка вчинила злочин*), що являє собою очевидне вчинення власне злочинного, умисного чи необережного, одноосібно або в співучасті, діяння (тобто не адміністративного правопорушення чи службового проступку) осудною та такою, що досягла віку кримінальної відповідальності, особою. Якщо ж потерпілий чи інша особа помиляється щодо злочинності скоєного або особи злочинця, то питання про відповідальність за необґрунтоване заподіяння шкоди повинне вирішуватися за правилами затримання так званого уявного злочинця, що аналогічні правилам про уявну оборону (див. *Уявна оборона*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 150; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 304; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрін-ком Інтер, 2013. С. 359.

Г

Гарантійна функція складу злочину – функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра виключає притягнення особи до кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*) за відсутності в її діях складу злочину. Вона полягає в тому, що точне встановлення складу злочину є гарантією забезпечення законності та дотримання прав й свобод людини і громадянина під час здійснення кримінального провадження (див. *Кримінальне провадження*).

Літ.: Бажанов М. І. *Избранные труды.* Харьков: Право, 2012. С. 461; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 13; Панов М. І. *Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права // Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). С. 117.*

Гармонізація кримінального законодавства – приведення кримінального законодавства України (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) у відповідність до європейських стандартів на підставі положень

створеного у межах РЄ та ЄС кримінального законодавства, усунення або зменшення відмінностей між ними, що є об'єктивно необхідним для підвищення ефективності протидії кримінальним правопорушенням, насамперед, злочинам міжнародного характеру. Проявами гармонізації є: у 1994 р. – ратифікація парламентом Угоди про Партнерство і Співробітництво між Європейськими Співтовариствами й Україною (УПС); у 1995 р. – приєднання України до Статуту Ради Європи; в 2004 р. – ухвалення Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС; в 2014 р. – укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, котра має замінити УПС та засвідчити процес готування України до вступу в ЄС. Гармонізація кримінального законодавства передбачає зближення законодавства, усунення або зменшення відмінностей у ньому, які заважають протидії кримінальним правопорушенням, насамперед злочинам міжнародного (транскордонного) характеру (див. *Міжнародний злочин*). Вирішення проблем гармонізації законодавства досягається шляхом виявлення та наступного усунення основних суперечностей і відмінностей, а також формування певних мінімальних за-

гальних вимог і стандартів. При цьому слід враховувати два моменти, виявлені компаративістами: а) до гармонізації, проявом якої є запозичення і взаємовплив, а результатом буде усунення відмінностей в національних правових системах на основі загально-визнаних принципів права; б) окремі положення законодавства не можуть бути гармонізовані, зважаючи на специфіку життя населення різних країн, певні національні особливості.

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 57–58.

Гауптвахта – спеціальне приміщення військової служби правопорядку ЗСУ, де утримуються військовослужбовці, які засуджені до арешту (див. *Арешт*), узяті під варту або затримані.

Літ.: Денисов С. Ф., Денисова Т. А., Хашев В. Г. та ін. Кримінальне-виконавче право: словник: навчальний посібник. Запоріжжя: Інтер-М, 2014. С. 112.

Герменевтика кримінального закону – сукупність елементів (розуміння та тлумачення (див. *Тлумачення закону про кримінальну відповідальність*)), що поділяється на види (текстуальну та контекстну), переслідує мету встановлення нормативного змісту кримінального закону (див. *Закон про кримінальну відповідаль-*

ність), об'єктом якої є текст та контекст, а предметом – текст кримінального закону.

Літ.: Загиней З. А. Герменевтика кримінального закону України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2016. С. 42.

Гідність – внутрішня самооцінка особою власних якостей, здібностей, світогляду, свого суспільного значення, що ґрунтується на громадському, тобто публічному визначенні цінності цієї особи як унікальної біопсихосоціальної істоти. У ч. 3 ст. 50 КК вказується, що покарання не має на меті (див. *Мета покарання*) завдати фізичних страждань або принизити людську гідність. Дотримання цих вимог гарантується тим, що існуюча вітчизняна система покарань не передбачає тілесних покарань, які спричиняють біль та інші фізичні страждання, чи таких, що спеціально принижують гідність засудженого.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 204; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 152.

Гіпотеза кримінально-правової норми – частина кримінально-правової норми (див. *Норма кримінального права*), яка вказує на умови застосування

норми. Стосовно гіпотези кримінально-правової норми у навчальній і науковій літературі єдності немає. Існує щонайменше два підходи щодо виокремлення даної частини у структурі кримінально-правової норми, і в переважній більшості випадків це стосується норм Особливої частини кримінального закону (див. *Особлива частина КК*), якими передбачаються конкретні склади злочинів: 1) гіпотези кримінально-правової норми включені у диспозиції, будучи одночасно їх складовими (за даним підходом, гіпотеза кримінально-правової норми починається зі слів «...якщо це створило або призвело», а у випадку їх відсутності у тексті статті цих слів пропонується «підставляти» їх у текст, що не повинно призводити до його зміни); 2) гіпотези кримінально-правової норми у статтях Особливої частини немає, ці статті містять лише диспозицію та санкцію. В окремих випадках вказується, що гіпотези кримінально-правової норми статті Особливої частини кримінального закону описують не текстуально, а контекстуально, тобто гіпотеза при цьому розуміється як необхідна, тоді як текстуально ці статті описують диспозицію та санкцію. Існує також точка зору, що загальною гіпотезою для кожної

правової норми Особливої частини кримінального закону виступає норма частини Загальної, у якій встановлюються загальні підстави кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*).

Літ.: Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 35; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 60–61; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 21; Чуцаєв А. І., Лошенкова Е. В. и др. *Понятия и термины в уголовном праве России. Общая и Особенная части: учебное пособие*. Москва: КОНТРАКТ, 2014. С. 37.

Госпіталізація до психіатричного закладу – примусовий захід медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*), що являє собою надання особі психіатричної допомоги в стаціонарних умовах. Психіатричні заклади поділяються на заклади із звичайним наглядом (див. *Госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом*), з посиленням нагляду (див. *Госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом*), та з суворим наглядом (див. *Госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 351; Мельник М. І.,

Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 274.

Госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом – примусовий захід медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*), котрий може бути застосований судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, не пов'язане з посяганням на життя інших осіб, і за своїм психічним станом не становить загрози для суспільства, але потребує тримання у психіатричному закладі та лікування в умовах посиленого нагляду (ч. 4 ст. 94 КК). У закладах з посиленням наглядом проходять курс лікування у примусовому порядку психічно хворі, які потребують постійного (безперервного) нагляду зі значним обсягом лікувально-реабілітаційних заходів, психотерапії, трудотерапії, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 352; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 225.

Госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом – примусо-

вий захід медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*), котрий може бути застосований судом щодо психічно хворого, який за своїм психічним станом і характером вчиненого суспільно небезпечного діяння потребує тримання у психіатричному закладі і лікування у примусовому порядку (ч. 3 ст. 94 КК). Утримання психічно хворих у психіатричних закладах із звичайним наглядом здійснюється в умовах вільного режиму без спеціальних заходів безпеки, інтенсивного і постійного нагляду.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 352; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 225.

Госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом – примусовий захід медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*), котрий може бути застосований судом щодо психічно хворого, який вчинив суспільно небезпечне діяння, пов'язане з посяганням на життя інших осіб, а також щодо психічно хворого, який за своїм психічним станом і характером вчиненого суспільно небезпечного діяння становить особливу небез-

пеку для суспільства і потребує тримання у психіатричному закладі та лікування в умовах суворого нагляду (ч. 5 ст. 94 КК). Направлення в психіатричні заклади із суворим наглядом отримують психічно хворі, які потребують постійного й інтенсивного нагляду через постійні напади агресії, злоби, систематичне вчинення суспільно небезпечних діянь. Психіатричні заклади із суворим наглядом оснащені посиленою системою контролю, охорони та сигналізації.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 352; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 225.

Готування до злочину – стадія злочину (див. *Стадії злочину*), на якій здійснюються підшукування (див. *Підшукування засобів чи знарядь для вчинення злочину*) або пристосування засобів чи знарядь (див. *Пристосування засобів чи знарядь для вчинення злочину*), підшукування співучасників (див. *Підшукування співучасників*) або змова на вчинення злочину (див. *Змова на вчинення злочину*), усунення перешкод (див. *Усунення перешкод для вчинення злочину*), а також інше умисне створення умов для вчинення злочину (див. *Інше умисне створення умов для*

вчинення злочину) (ч. 1 ст. 14 КК). З об'єктивної сторони готування до злочину може виявлятися у здійсненні як активних дій, так і бездіяльності особи, спрямованих на створення умов для вчинення злочину в майбутньому. З суб'єктивної сторони готування можливе лише з прямим умислом, тобто винний усвідомлює, що він створює умови з метою вчинення певного злочину, і бажає створити такі умови. Готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК); за злочини середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини кримінальна відповідальність настає за ст. 14 КК і за тією статтею Особливої частини КК, котра передбачає відповідальність за закінчений злочин (ст. 16 КК).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 136–138; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 207–210; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрін-ком Інтер, 2013. С. 318–323.

Грамотичне (філологічне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність – вид тлумачення закону про кримінальну відповіда-

льність за способом (див. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність), що являє собою з'ясування змісту кримінально-правової норми, котре здійснюється на основі правил граматики, морфології і синтаксису, а також з'ясування значення і змісту слів, термінів, понять, що застосовані в законі про кримінальну відповідальність. Так, зі змісту ч. 2 ст. 19 КК «Осудність» випливає, що для визнання особи неосудною достатньо, щоб особа не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. Тобто для визнання особи неосудною за цією статтею досить встановити один із зазначених у ній критеріїв, оскільки між поняттям «усвідомлювати свої дії (бездіяльність)» і «керувати ними» стоїть роз'єднувальний союз «або».

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 44; Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2015. С. 80; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 30.

Громадська безпека – стан захищеності громадянського

суспільства від джерел підвищених небезпек (злочинних об'єднань, терористів, зброї та інших смертоносних предметів), що характеризується відсутністю небезпеки для життя і здоров'я людей, їх спокою та майнових прав, нормальної діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, цілісності та збереження майна. Правове забезпечення громадської безпеки є завданням КК (ч. 1 ст. 1 КК) (див. *Завдання кримінального права*).

Літ.: Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тацій В. Я. та ін. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 285; Дружжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 11–12; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 9.

Громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права» – неприбуткова всеукраїнська громадська організація, створена рішенням установчих зборів 11 жовтня 2011 р. Вона об'єднує науковців у сфері кримінального права, фахівців суміжних галузей знань, практичних працівників, громадських і державних діячів із метою співпраці та координації зусиль для сприяння розвитку

науки кримінального права, обміну науковим досвідом, координації, допомоги та сприяння у науковій діяльності спеціалістів у сфері кримінального права, співробітництва з громадськими та державними діячами, а також міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії злочинності, задоволення та захисту законних інтересів своїх членів. Основними напрямками діяльності «Всеукраїнської асоціації кримінального права» є: а) організація та проведення теоретичних і прикладних досліджень з питань кримінальної відповідальності за посягання на конституційний устрій України, національну безпеку, права та свободи людини і громадянина, власність, довкілля, суспільні відносини у сфері господарської та службової діяльності, громадську безпеку та порядок, правосуддя й інші сфери соціального життя; б) проведення в установленому законом порядку самостійно або з органами державної влади та (або) місцевого самоврядування, суб'єктами підприємницької діяльності або громадськими організаціями конгресів, з'їздів, форумів, симпозіумів, конференцій, семінарів, конкурсів, лекцій, тренінгів, курсів тощо з метою обговорення наукових, освітніх, практичних і організаційних питань, а

також участь у відповідних заходах, що проводяться іншими громадськими організаціями, вищими навчальними закладами, науковими установами в Україні та за кордоном; в) участь у розробці програм, навчальних курсів із кримінально-правових дисциплін, посібників та підручників для навчальних закладів різного типу, організації їх методичного забезпечення, сприяння організації та проведенню перепідготовки кадрів викладачів кримінально-правових дисциплін; г) розробка та реалізація програм обміну досвідом та стажування юристів; г) проведення наукових експертиз та надання експертних висновків із кримінально-правових проблем; д) організація та проведення громадських експертиз проектів законів, програм, рішень та інших нормативних й індивідуальних актів; е) вивчення ефективності дії правових актів і внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування шляхом розробки проектів законів та інших нормативно-правових актів, підготовки і внесення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства; є) надання консультаційної допомоги органам державної влади та (або) місцевого самоврядування, суб'єктам підприємницької діяльності, громадським

організаціям та фізичним особам із питань кримінального права; ж) поширення правових знань серед населення, кримінально-правове просвітництво тощо. Починаючи з 2013 р., двічі на рік, громадською організацією видається електронне наукове фахове видання «Вісник Асоціації кримінального права України» (див. «Вісник Асоціації кримінального права України»). Із 25 квітня 2013 р. «Всеукраїнська асоціація кримінального права» є дійсним членом Міжнародної асоціації кримінального права (див. Міжнародна асоціація кримінального права).

Літ.: Пономаренко Ю. А., Тацій В. Я. Громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права» / Ю. А. Пономаренко, В. Я. Тацій // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 126–127; Веб-сайт громадської організації «Всеукраїнська асоціація кримінального права»: URL: <http://ivp.org/asotsiatsiya-vgo>.

Громадський порядок – стан суспільних відносин, котрий являє собою спокійні умови суспільно корисної діяльності, відпочинку та побуту людей. Під громадським порядком прийнято також розуміти врегульовану правовими та соціальними нормами систему суспільних відносин, що забезпечує захист прав і

свобод громадян, їх життя, здоров'я, честі та гідності, дотримання норм суспільної моралі. Правове забезпечення громадського порядку є завданням КК (ч. 1 ст. 1 КК) (див. *Завдання кримінального права*).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 11; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 9.

Громадські роботи – вид основного покарання (див. *Основні покарання*), котрий полягає у виконанні засудженим у вільний від роботи чи навчання час (див. *Вільний від роботи чи навчання час*) безоплатних суспільно корисних робіт (див. *Безоплатні суспільно корисні роботи*), встановлюється на строк від шістдесяти до двохсот сорока годин та відбувається не більш як чотири години на день. Громадські роботи не призначаються особам, визнаним інвалідами першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, а також військовослужбовцям строкової служби (ст. 56 КК).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 162–163; Пономаренко Ю. А. *Громадські роботи* / Ю. А. Пономаренко // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17:*

Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 127–128.

Громадянин України – особа, яка набула громадянства України у порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України. Громадянами України є: а) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) постійно проживали на території України; б) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» 13 листопада 1991 р. проживали в Україні і не були громадянами інших держав; в) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 р. і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 р. органами внутрішніх справ України занесено напис «громадянин України», та діти таких осіб, які прибули разом із батьками в Україну і на момент прибуття в Україну не досягли

повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України; г) особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України. За ч. 1 ст. 7 КК, громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана ВР України.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 11, 33–34; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 39–40.

Гуманістично-просвітницька школа кримінального права – один із найважливіших напрямів (див. *Напрямок у кримінально-правовій науці*) в історії науки кримінального права (див. *Наука кримінального права*), що сформувався в Європі у 2-й половині XVIII століття на основі гуманістичних, філософських, соціальних і загальноправових ідей Просвітництва. Представники цього напрямку виступали проти феодального безправ'я і

жорстокості, що знаходили своє відображення у кримінальному законодавстві і практиці в системі кримінальної юстиції того часу, проти свавілля та деспотизму феодальної судової системи, вимагали скасування смертної кари як виду покарання, заборони тілесних покарань, різко скоротити кількість діянь, що тягли за собою кримінальну репресію, пом'якшення покарань, що застосовувались до осіб, які вчинили злочини. У цілому провідні представники гуманістично-просвітницької школи кримінального права активно виступали проти феодальної юстиції і кримінального законодавства, що будувалося на свавіллі, несправедливості та жорстокості, вимагали їх відміну і заміну новою системою кримінального права та кримінального правосуддя, які ґрунтувалися б на принципах демократизму, свободи, гуманізму, рівності всіх перед законом та справедливості (див. *Принципи кримінального права*). Гуманістична просвітницька школа кримінального права суттєво вплинула на розвиток кримінального законодавства багатьох держав у подоланні феодального законодавства та побудові нового кримінального законодавства на гуманістичних принципах: кримінальна відповідальність особи можлива лише

за наявності вини, немає злочину без вказівки на те в законі, покарання, що застосовується повинне відповідати тяжкості злочину, покарання є не помстою за вчинене діяння, а має на меті виправлення особи злочинця, попередження вчинення нею та іншими особами нових злочинів. Найбільш відомими представниками цього напрямку є Шарль Луї де Монтеск'є (1689–1755), Чезаре Беккарія (1738–1794) та Франсуа Марі Арус Вольтер (1694–1778). Основні ідеї гуманістично-просвітницької школи кримінального права значною мірою були сприйняті класичною (див. *Класична школа кримінального права*) та соціологічною (див. *Соціологічна школа кримінального права*) школами кримінального права і сприяли їх подальшому розвитку.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 497–499; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник.* Київ: Ваіте, 2014. С. 48–49; Панов М. І. *Просвітницько-гуманістичний напрям у кримінальному праві / М. І. Панов // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого.* Харків: Право, 2017. С. 844–846.

Д

Давність виконання обвинувального вироку – закінчення встановлених законом строків, після яких обвинувальний вирок не може бути виконаний та засуджена особа за умов, указаних в КК, звільняється від кримінального покарання (див. *Звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку*). Такими строками є: а) два роки – у разі засудження до покарання менш суворого, ніж обмеження волі; б) три роки – у разі засудження до покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості; в) п'ять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також при засудженні до позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин; г) десять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років за тяжкий злочин, а також при засудженні до позбав-

лення волі на строк не більше десяти років за особливо тяжкий злочин; г) п'ятнадцять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше десяти років за особливо тяжкий злочин. Строки давності щодо додаткових покарань визначаються основним покаранням, призначеним за вироком суду (ч. 1, 2 ст. 80 КК).

Літ.: Баулін Ю. В. *Давність у кримінальному праві* / Ю. В. Баулін // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 134–135; Джура О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 197–199; Чуцаєв А. И., Лошєнкова Е. В. и др. *Понятия и термины в уголовном праве России. Общая и Особенная части: учебное пособие*. Москва: КОНТРАКТ, 2014. С. 40.

Давність злочину – закінчення встановлених законом строків після вчинення злочину, через що особа, яка вчинила злочин, та її діяння втрачають суспільну небезпеку (або вона значно знижується) та особа за умов, указаних в КК, звільняється від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності*). Такими строками є: а) два роки – з дня вчинення злочину невеликої тяжкості, за який законом передба-

чене покарання менш суворе, ніж обмеження волі; б) три роки – з дня вчинення злочину невеликої тяжкості, за який законом передбачене покарання у виді обмеження або позбавлення волі; в) п'ять років – з дня вчинення злочину середньої тяжкості; г) десять років – з дня вчинення тяжкого злочину; г) п'ятнадцять років – з дня вчинення особливо тяжкого злочину (ч. 1 ст. 49 КК).

Літ.: Баулін Ю. В. *Давність у кримінальному праві* / Ю. В. Баулін // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 134–135; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 144–149; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене*. Одеса: Фенікс, 2018. С. 298–300.

Декриміналізація (від лат. *de* – префікс, що означає скасування, припинення) – скасування злочинності діяння (див. *Злочинність діяння*) (повне або часткове), підставою для чого є його нездатність заподіювати істотну шкоду об'єктам кримінально-правової охорони Декриміналізації може бути досягнуто шляхом: а) скасування норм Особливої частини КК (див. *Особлива частина Кримінального кодексу*

України) (напр., Кримінальним кодексом України 2001 р. декриміналізовано недонесення про злочин); б) внесення змін до норм Особливої частини КК – включення до диспозицій додаткових ознак або виключення ознак, котрі були у попередній редакції норми; в) внесення змін до норм Загальної частини КК (див. *Загальна частина Кримінального кодексу України*) (напр., доповнення КК додатковою обставиною, що виключає злочинність діяння, або включення до КК положення про те, що готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальну відповідальність); г) нового офіційного тлумачення кримінально-правової норми, котре змінює обсяг забороненої цією нормою поведінки без зміни її змісту.

Літ.: Дудоров О. О., Хавернюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваїте, 2014. С. 67–68; Дудоров О. О. *Декриміналізація* / О. О. Дудоров // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 139–142; Чучаев А. И., Лошенкова Е. В. и др. *Понятия и термины в уголовном праве России. Общая и Особенная части: учебное пособие*. Москва: КОНТРАКТ, 2014. С. 45.

Депеналізація – відмова від застосування покарання за діяння, котрі визнавались кримінально караними (див. *Караніст*

діяння) (напр., виключення в 2004 р. кримінальної відповідальності та кримінального покарання за незаконне перетинання державного кордону), а так само виключення деяких видів покарань із санкцій або взагалі з системи покарань, тобто відмова від їх застосування (напр., виключення в 1990–х р. із КК таких видів кримінальних покарань, як заслання, висилка та смертна кара).

Літ.: Дудоров О. О., Хавернюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваїте, 2014. С. 68; Пономаренко Ю. А. *Депеналізація* / Ю. А. Пономаренко // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 145–146.

Дескриптивна функція складу злочину – функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра полягає в тому, що ознаки складу завжди мають узагальнений характер.

Літ.: Бажанов М. И. *Избранные труды*. Харьков: Право, 2012. С. 461; Панов М. І. *Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права* // *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 118.

Державні інтереси – зовнішня безпека та обороноздатність, територіальна цілісність, недоторканність держави, економічна або інформаційна безпека, державна таємниця, тощо. Держ

жавні інтереси є об'єктом заподіяння шкоди при вчиненні дій, котрі складають зміст деяких обставин, що виключають злочинність діяння (див. *Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні наказу, Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання, Об'єкт заподіяння шкоди при діянні, що пов'язане з ризиком*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 133.*

Джерела кримінального права – форма об'єктивізації кримінально-правових норм, котра має визначений порядок встановлення, використання та припинення дії, зміст та прояви якої перебувають у динамічному розвитку, що обумовлені потребами суспільства та особливостями правової системи. Єдиним джерелом кримінального права, що визначає злочинність і караність діяння, є Кримінальний кодекс України (див. *Кримінальний кодекс України 2001 р.*). До формальних джерел кримінального права належать: а) Конституція України (див. *Конституція України*); б) рішення Конституційного Суду України; в) міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано ВР України; г) судова практика; г) Конвенція про захист прав людини і основополо-

жних свобод 1950 р. та рішення Європейського суду з прав людини.

Літ.: Нерсесян А. С., Хім'як Ю. Б. *Джерела кримінального права / А. С. Нерсесян, Ю. Б. Хім'як // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 58–59;* Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 14–16;* Фесенко Є. В. *Джерела кримінального права / Є. В. Фесенко // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 147–148.*

Динаміка вини – категорія вини (див. *Вина*), що являє собою зміну основних характеристик (змісту, форми, ступеня) вини особи під впливом об'єктивних і суб'єктивних обставин, у процесі її злочинної діяльності, при здійсненні нею одного або декількох злочинів. Динаміка вини впливає на кваліфікацію злочину та індивідуалізацію покарання, головними моментами, котрі необхідно враховувати, є: а) момент виникнення наміру; б) момент зміни змісту умислу або необережності; в) момент зміни форми вини; г) момент зміни спрямованості умислу; г) момент збільшення або зменшення ступеня вини; д) момент приєднання до старого наміру нового на-

міру; е) момент відпадиння наміру.

Літ.: Иванов С. А. Динамика вины / С. А. Иванов // Доктринальные, законодательные и судебные понятия в современном уголовном праве России: учебное пособие. Т. 1. Ростов-на-Дону, 2013. С. 321–325.

Дипломатичні представники іноземних держав – глави дипломатичних представництв та члени дипломатичних представництв інших держав в Україні, які підлягають кримінальній юрисдикції України лише у разі чітко висловленої згоди на це акредитуючої держави. Згідно з Віденською конвенцією про дипломатичні стосунки від 18 квітня 1961 р. (ратифікована УРСР 11 лютого 1964 р.), правом дипломатичного імунітету в Україні користуються: а) дипломатичні агенти – глави дипломатичних представництв та члени дипломатичного персоналу представництв (ст. 31); б) дипломатичні кур'єри (ст. 27); в) члени сімей дипломатичних агентів, які проживають разом з ним і не є громадянами держави перебування (ст. 37); г) члени адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва і члени їхніх сімей, які проживають разом з ними і не є громадянами держави перебування або не проживають у ній постійно (ст. 37); г) члени обслуговуючого

персоналу дипломатичних представництв, які не є громадянами держави перебування або не проживають у ній постійно – тільки щодо дій, вчинених ними при виконанні своїх обов'язків (ст. 37); д) домашні працівники співробітників дипломатичних представництв, які не є громадянами держави перебування або не проживають у ній постійно – тільки у тій мірі, в якій це допускає держава перебування (ст. 37); е) дипломатичні агенти, що проїжджають через територію України, яка видала їм візи, або перебувають на цій території, слідуючи для заняття свого посту або повертаються на цей пост чи у свою державу – тільки у межах, необхідних для забезпечення їх проїзду чи повернення та будь-які члени їх сімей, які супроводжують дипломатичних агентів або ж слідують окремо, щоб приєднатися до них чи повернутися до своєї держави (ст. 40).

Літ.: Віденська конвенція про дипломатичні зносини: Міжнародна конвенція ООН від 18 квітня 1961 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_048 (дата звернення: 01.09.2018); Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 32–33; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 31–39.

Дискреційне (факультативне) звільнення від кримінальної відповідальності (від лат. *discretio* – на власний розсуд) – вид звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*), рішення за яким приймається судом на свій розсуд з урахуванням конкретних обставин кримінального провадження. Таким рішенням може бути: а) передача на поруки (ст. 47 КК), б) зміна обстановки (ст. 48 КК) та в) звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітнього із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК).

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 62; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2015. С. 328; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене*. Одеса: Фенікс, 2018. С. 292.

Дискреційне (факультативне) звільнення від покарання – вид звільнення від покарання та його відбування (див. *Звільнення від покарання*), рішення за яким приймається судом на свій розсуд з урахуванням конкретних обставин кримінальної справи, такими є: а) внаслідок втрати особою суспільної

небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК); б) у зв'язку з давністю притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК); в) з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК); г) вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК); ґ) через хворобу особи (ч. 2 ст. 84 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2015. С. 425; Письменський Є. О. *Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія*. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 31.

Диспозиція кримінально-правової норми (від лат. *disposition* – розташування) – частина кримінально-правової норми (див. *Норма кримінального права*) Особливої частини КК (див. *Особлива частина Кримінального кодексу України*), в якій визначається злочинне діяння. За технічною побудови та способом опису ознак конкретного виду злочину в чинному кримінальному законодавстві України розрізняють диспозиції таких видів: проста (див. *Проста диспозиція*), описова (див. *Описова диспозиція*), бланкетна (див. *Бланкетна диспозиція*), відсилочна (див. *Відсилочна диспозиція*) та змішана (див. *Змішана диспозиція*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 38; Борисов В. І., Панов М. І. *Диспозиція норми кримінального права* / В. І. Борисов, М. І. Панов // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого.* Харків: Право, 2017. С. 149–152.

Дисциплінарний батальйон – структурний підрозділ ЗСУ, що виконує покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні засуджених військовослужбовців строкової служби (див. *Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців*).

Літ.: Денисов С. Ф., Денисова Т. А., Хашев В. Г. та ін. *Кримінальне-виконавче право: словник: навчальний посібник.* Запоріжжя: ІнтерМ, 2014. С. 38.

Диференціація кримінальної відповідальності – напрям, принцип, завдання, мета та метод кримінальної політики (див. *Кримінально-правова політика*), які реалізуються та застосовуються в процесі законотворчої діяльності по формуванню кримінального законодавства (див. *Закон про кримінальну відповідальність*), результатом чого є утворення та закріплення нормативних моделей розподілу кримінальної відповідальності (див. *Кри-*

мінальна відповідальність) в залежності від ступеня і характеру суспільної небезпечності злочину (див. *Суспільна небезпечність злочину*), особи винного (див. *Особа злочинця*) та інших об'єктивних (див. *Об'єктивна сторона злочину*) і суб'єктивних (див. *Суб'єктивна сторона злочину*) обставин.

Літ.: Курилюк Ю. Б. *Диференціація кримінальної відповідальності у кримінальному праві* // *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2014. № 2 (3). С. 56–68; Панов М. І. *Диференціація кримінальної відповідальності* / М. І. Панов // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого.* Харків: Право, 2017. С. 152–153; Приmachenko В. Ф. *Диференціація кримінальної відповідальності: поняття та зміст* // *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2016. № 1 (12). С. 104–117.

Дії, вчинені з метою захисту – ознака необхідної оборони (див. *Необхідна оборона*), що являє собою фізичні зусилля (напр., нанесення ударів кулаком), використання різноманітних знарядь, предметів, механізмів, пристроїв, тих, що підібрані, виявлені або захоплені на місці захисту, або тих, що були при особі, яка обороняється, або спеціально приготовлені нею для захисту (напр., використання наявного складаного ножа або вогнепальної зброї, заздалегідь узятої для оборони), котрі підпадають під ознаки якогось діяння, перед-

баченого КК, тобто збігаються за зовнішніми, фактичним ознаками з об'єктивною стороною якогось злочину (вбивство, нанесення тілесних ушкоджень, удару і побоїв, пошкодження чи знищення майна, тощо).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 137.

Дійове (діяльне) каяття

– активна поведінка винного після вчинення ним злочину (див. *Злочин*), яка вказує на прагнення згладити наслідки вчиненого ним суспільно небезпечного діяння, що полягає у відшкодуванні заподіяної шкоди, сприянні розкриттю злочину, наданню медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину тощо. Дійове каяття може проявлятися у: 1) відверненні шкідливих наслідків вчиненого злочину; 2) відшкодуванні завданого збитку чи усуненні заподіяної шкоди; 3) активному сприянні розкриттю злочину; 4) з'явленні із зізнанням; 5) інших подібних діях, які пом'якшують наслідки здійсненого злочину та відповідальність за нього. Об'єктивною ознакою дійового каяття є певна активна поведінка особи, котра вчинила злочин, а суб'єктивною ознакою – засудження нею своїх дій (тому

ці дії і мають таку назву). Дійове каяття може виявлятися лише в активній поведінці особи. Через це дії особи повинні бути результативними: в оцінці дійового каяття має значення не процес їх вчинення, а кінцевий результат, а тому ненастання соціально корисних наслідків посткримінальних вчинків особи означає, що підстав для застосування норми про дійового каяття немає.

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 147–148; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 223–224; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 73–74; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 209–210.

Діяння – термін, що вживається в КК, у теорії кримінального права та судовій практиці в двоякому значенні: а) у широкому розумінні – як синонім терміну «злочин» (див. *Злочин*); б) у вузькому розумінні – як обов'язкова ознака об'єктивної сторони (див. *Об'єктивна сторона злочину*) (дія (див. *Злочинна дія*) або бездіяльність (див. *Злочинна бездіяльність*)), тобто як суспільно небезпечний (див. *Суспільна небезпека діяння*), протиправний (див. *Кри-*

мінальна протиправність), конкретний, усвідомлений та вольовий акт поведінки людини. Конкретний характер діяння означає, що воно здійснюється в певній обстановці, певному місці і в певний час, і завжди виражається в певній дії або бездіяльності особи. Усвідомленість означає, що діяння завжди є наслідком пізнавальної діяльності людини, відбиттям у її свідомості об'єктивної реальності, вольовість – що людина діє з відповідних мотивів, маючи щось певне на меті.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 126–128; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 34.

Діяння, пов'язане з ризиком – обставина, що виключає злочинність діяння (див. *Обставини, що виключають злочинність діяння*), котра являє собою вчинення діяння (дії або бездіяльності), що заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, в умовах виправданого ризику (див. *Виправданий ризик*) для досягнення значної суспільно корисної мети (ч. 1 ст. 42 КК). Підставою для вчинення ризикованого діяння є його виправданість, що складається з трьох елементів: а) наявність об'єктивної ситуації,

що свідчить про необхідність досягнення значної суспільно корисної мети; б) неможливість досягнення цієї мети неризикованим діянням; в) прийняття особою запобіжних заходів для запобігання заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам (див. *Заходи для відвернення шкоди*). Ознаками діяння, що пов'язане з ризиком, є: а) мета (див. *Мета діяння, що пов'язане з ризиком*); б) об'єкт заподіяння шкоди (див. *Об'єкт заподіяння шкоди при діянні, що пов'язане з ризиком*); в) характер діяння (див. *Характер діяння, що пов'язане з ризиком*); г) своєчасність (див. *Своєчасність діяння, що пов'язане з ризиком*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 319–322; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 283–284.

Добровільна відмова виконавця від вчинення злочину – остаточне припинення виконавцем (див. *Виконавець (співвиконавець) злочину*) за своєю волею готування до злочину або замаху на злочин, якщо при цьому він усвідомлював можливість доведення злочину до кінця. У цьому випадку виконавець (співвиконавець) не підлягає кримінальній відповідальності за

наявності умов, передбачених ст. 17 КК (див. *Добровільна відмова при незакінченому злочині*). Інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець (ч. 1 ст. 31 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 101–102; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 131; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 105–106.

Добровільна відмова організатора, підбурювача, пособника від вчинення злочину – відвернення організатором, підбурювачем чи пособником вчинення злочину (див. *Відвернення вчинення злочину*) або своєчасне повідомлення у відповідні органи державної влади про злочин, що готується або вчиняється (див. *Повідомлення про злочин*). Добровільною відмовою пособника є також ненадання ним засобів чи знарядь вчинення злочину або не усунення перешкод вчиненню злочину. Виконавець у разі добровільної відмови організатора, підбурювача та пособника підлягає кримінальній відпо-

відальності за готування до злочину або за замах на злочин, залежно від того, на якій із цих стадій його діяння було припинено (ч. 2, 3 ст. 31 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 101–102; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 131; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 105–106.

Добровільна відмова при незакінченому злочині – остаточне припинення особою за своєю волею готування до злочину (див. *Готування до злочину*) або замаху на злочин (див. *Замах на злочин*), якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення злочину до кінця (ч. 1 ст. 17 КК). Остаточність відмови означає, що особа припиняє розпочатий злочин повністю і безповоротно та в неї відсутній намір продовжити злочин у майбутньому, припинення за своєю волею – що особа відмовляється від вчинення злочину добровільно, за власною ініціативою, без примусу з боку інших осіб. Усвідомлення особою можливості доведення злочину до кінця є суб'єктивним критерієм, тобто таким, для якого вирішальним є

відповідне уявлення самого суб'єкта, а не існування фактичної можливості продовжити або завершити розпочатий злочин. Особа, яка добровільно відмовилася від доведення злочину до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого злочину (ч. 2 ст. 17 КК).

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 60–61; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 130.

Довічне позбавлення волі – найсуворіший із видів основних покарань (див. *Основні покарання*), котрий полягає у позитивній ізоляції засудженого від суспільства у кримінально-виконавчій установі закритого типу (див. *Кримінально-виконавча установа закритого типу*) та застосовується за вчинення особливо тяжких злочинів у випадках, коли воно вказано в санкції норми Особливої частини КК (див. *Особлива частина Кримінального кодексу України*), а також якщо суд, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини справи, що пом'якшують та обтяжують покарання, не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на

певний строк. Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, які вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, які були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку (ст. 64 КК).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 173–174; Мостепанюк Л. О., Пономаренко Ю. А. *Довічне позбавлення волі* / Л. О. Мостепанюк, Ю. А. Пономаренко // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 172–173.

Довкілля – навколишнє природне середовище, що являє собою сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси як залучені до господарського обігу, так і не використовувані в народному господарстві в даний період (земля, надра, вода, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси. Правове забезпечення охорони довкілля є завданням КК (ч. 1 ст. 1 КК) (див. *Завдання кримінального права*).

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 12; Мельник М. І., Навроцький В.

О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 9.

Догматична функція складу злочину – функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра полягає в тому, що на підставі аналізу елементів і ознак складу розробляються всі основні інститути (див. *Інститут кримінального права*) як Загальної, так і Особливої частини кримінального права.

Літ.: Бажанов М. І. *Избранные труды*. Харьков: Право, 2012. С. 461; Панов М. І. *Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права* // *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 118.

Додатковий безпосередній об'єкт злочину – вид об'єкта злочину «за горизонталлю» (див. *Об'єкт злочину*), котрий являє собою суспільні відносини, яким разом з основним об'єктом заподіюється шкода або створюється загроза спричинення шкоди (напр., здоров'я потерпілого при здійсненні насильницького грабежу). Додатковий безпосередній об'єкт може бути двох видів: обов'язковий (див. *Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт злочину*) та факультативний (див. *Додатковий факультативний безпосередній об'єкт злочину*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 117; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 34.

Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт злочину – вид додаткового безпосереднього об'єкта злочину (див. *Додатковий безпосередній об'єкт злочину*), котрий у даному складі злочину існує завжди, у будь-якому випадку вчинення певного злочину. Напр., у складі розбою основним безпосереднім об'єктом є власність, а додатковим – життя або здоров'я особи.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 117–118; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 94.

Додатковий факультативний безпосередній об'єкт злочину – вид додаткового безпосереднього об'єкта злочину (див. *Додатковий безпосередній об'єкт злочину*), котрий при здійсненні певного злочину може існувати поряд з основним, а може бути відсутнім (напр., відносини власності та здоров'я громадян при хуліганстві). Встановлення того, що в результаті

певного злочинного посягання спричинено шкоду також і факультативному об'єкту, за інших рівних умов, є свідченням більш високої суспільної небезпечності вчиненого діяння і повинне враховуватися при призначенні міри покарання винному.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 118; Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. С. 94.

Додаткові заходи кримінально-правового характеру – вид заходів кримінально-правового характеру за юридичною значущістю (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), котрий характеризується тим, що має другорядне, допоміжне значення для вирішення кримінально-правового конфлікту. До таких заходів належать: а) судимість (див. *Судимість*); б) примусове лікування (див. *Примусове лікування*); в) спеціальна конфіскація (див. *Спеціальна конфіскація*); г) нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі (див. *Нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі*).

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 291.

Додаткові покарання – вид покарань за способом та порядком призначення (див. *Система покарань*), котрі призначаються лише шляхом їх приєднання на додаток до основних покарань і самостійно застосовуватися не можуть, ними є: а) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (див. *Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу*); б) конфіскація майна (див. *Конфіскація майна*) (ч. 2 ст. 52 КК).

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 337–338; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 313.

Доктрина обмеженої акцесорності – одна з доктрин співучасті, яка базується на акцесорній теорії (див. *Акцесорна теорія співучасті*) та виходить з «обмеженого характеру акцесорності», який полягає у тому, що добровільна відмова виконавця злочину (див. *Добровільна відмова виконавця від вчинення злочину*) від його вчинення не виключає притягнення до відповідальності інших співучасників (див. *Співучасник злочину*).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський

Доктрина фортеці («Принцип фортеці») (від англ. *Castle Doctrine*) – принцип американського права, який впливає з англо-саксонського звичаєвого права, реалізований у законодавстві більшості штатів США, згідно з яким місце проживання (а в окремих штатах навіть будь-яке займане на законних підставах місце) є недоторканим, тож проникнення в нього без дозволу завідомо злочинно, автоматично надає власнику законне право атакувати особу, яка вторгається, у будь-який спосіб, не виключаючи позбавлення життя, з метою самозахисту, захисту своєї власності або інших осіб від будь-якого нападу або вторгнення, яке навіть потенційно може закінчитися нападом. У рамках зарубіжного законодавства принцип доктрини фортеці означає, що заповідання смерті особі, яка незаконно проникла у житло, може бути виправдане судом як допустима міра необхідної оборони, навіть без необхідності додаткових обґрунтувань заповідання смерті. Поряд із доктриною фортеці у ряді штатів США діє протилежний принцип (доктрина), яка має назву «відступай, поки є можливість» (від

англ. *duty to retreat*), яка покладає тягар доведення доцільності застосування окремих заходів оборони (у т. ч. і заповідання смерті) на особу, яка зазнала напад.

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 78.

Е

Екологічна катастрофа – стійкі або незворотні негативні зміни у навколишньому середовищі, внаслідок яких стає неможливим або надзвичайно небезпечним проживання населення і ведення господарської діяльності на певній території. За ч. 3 ст. 42 КК ризик не визнається виправданим (див. *Діяння, пов'язане з ризиком*), якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій.

Літ.: Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 45; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 123.

Ексцес виконавця (від лат. *excessus* – відступлення, відхилення) – вчинення виконавцем (див. *Виконавець (співвиконавець)*) злочину) злочинного діяння, котре не охоплюється умислом інших співучасників. Розрізняють кількісний ексцес – вчинення виконавцем однорідного із задуманим злочину (напр., грабежу, за домовленості вчинити крадіжку); та якісний – вчинення виконавцем зовсім іншого порівняно із задуманим співучасниками злочину, замість того, про який була домовленість, або в додаток до нього (напр., підпал будинку за домовленості вчинити крадіжку). Згідно з ч. 5 ст. 29 КК, співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 252–254; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 69; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 242.

Елементи законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність – засоби, прийоми, способи, правила, методики, вимоги, прин-

ципи, інструменти здійснення законодавчої техніки кримінального закону (див. *Законодавча техніка закону про кримінальну відповідальність*). Елементи законодавчої техніки поділяються на 2 види: по-перше, ті, що використовуються для об'єктивації нормам змісту норми кримінального права; по-друге, ті, які призначені для технічного оформлення тексту закону про кримінальну відповідальність. *Засоби законодавчої техніки кримінального закону* – матеріальні інструменти, за допомогою яких здійснюється побудова його тексту; прийоми – дії (сукупність дій) щодо використання відповідних засобів законодавчої техніки; правила – певні сталі норми, положення щодо використання засобів та застосування прийомів законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність. Засоби законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність можуть бути як загальні (тобто застосовуватися і для об'єктивації нормативного змісту норми кримінального права, і для технічного оформлення тексту закону про кримінальну відповідальність), так і окремі (тобто застосовуватися у межах якогось одного виду). На відміну від засобів, *прийоми законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність* ма-

ють загальний характер, тобто можуть застосовуватися як для об'єктивації нормативного змісту норми кримінального права (див. *Норма кримінального права*), так і для технічного оформлення тексту закону про кримінальну відповідальність. *Прийомами законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність* слід визнати абстрактний, казуїстичний та змішаний абстрактно-казуїстичний прийоми; прямий, бланкетний та відсильний прийоми; імперативний та диспозитивний прийоми; прийоми типології та конкретизації. *Правила законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність* формулюються залежно від конкретного виду засобу або прийому. Напр., правилами викладення прав, положень у тексті КК є такі: 1) визначення переліку тих термінів, які потребують відповідних визначень; 2) вирішення питання про те, які дефініції потрібно закріплювати у спеціальній нормі («термінологічному розділі»), а які можуть розміщуватися у тексті статей КК; 3) правило несуперечності (законодавча дефініція не повинна суперечити тим визначенням, які закріплені у законодавстві України); 4) правило доцільності (загальноновживані слова не потребують законодавчих дефініцій); 5) правило стис-

лості законодавчих дефініцій; 6) правило співвідносності (поняття, яке визначається, і поняття, що визначає, повинні знаходитись у відношеннях координації); 7) правило повноти визначення (воно повинно охоплювати всі суттєві та основні ознаки явища); 8) правило заборони визначення понять через самих себе; 9) правило негроміздки законодавчих дефініцій (дефініція не повинна включати другорядні ознаки); 10) правило зрозумілості (терміни, які використовуються для визначення поняття, повинні бути зрозумілими адресату); 11) правило відсутності негативних характеристик (поняття, що визначається, не повинно формулюватися з використанням частки «не»), тощо.

Літ.: Загинеї З. А. Законодавча техніка закону про кримінальну відповідальність / З. А. Загинеї // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 223–225.

Елементи складу злочину – однорідна група юридичних ознак, що характеризують злочин (див. *Злочин*) з будь-якої із сторін. Ними є об'єкт (див. *Об'єкт злочину*), об'єктивна сторона (див. *Об'єктивна сторона злочину*), суб'єкт (див. *Суб'єкт злочину*),

ну) та суб'єктивна сторона (див. *Суб'єктивна сторона злочину*). У своїй єдності ці елементи утворюють склад злочину (див. *Склад злочину*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 104–105; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 28–29; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 109–110.

Емоційний стан суб'єкта злочину – чуттєва складова суб'єктивної сторони (див. *Суб'єктивна сторона злочину*), той фон, що супроводжує свідомість та волю суб'єкта в момент вчинення злочину. Кримінально-правове значення має лише фізіологічний афект – емоційний стан сильного душевного хвилювання (див. *Стан сильного душевного хвилювання*).

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 301–303; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 183–184.

Етапи кваліфікації злочину – окремі моменти, частини, складові процесу кваліфікації злочинів (див. *Кваліфікація злочину*), що виділяються в межах

здійснення окремих її стадій (див. *Стадії кваліфікації злочину*). Етапи та стадії кваліфікації злочину співвідносяться таким чином, що кожна стадія кваліфікації включає в себе кілька відповідних етапів кваліфікації злочину. В. В. Кузнецов та А. В. Савченко виокремлюють такі етапи кваліфікації злочинів: а) внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення (злочин) до Єдиного реєстру досудових розслідувань; б) досудове розслідування; в) підготовче провадження; г) судовий розгляд і ухвалення судового рішення за його результатами; д) апеляційне провадження; е) касаційне провадження; є) перегляд судових рішень Верховним Судом України; ж) перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у кримінальному провадженні. М. І. Панов виділяє наступні етапи: а) виокремлення та фіксація фактичних рис (ознак) злочину, що об'єктивно йому властиві у всіх індивідуальних проявах; б) пошук і добір кримінально-правової норми (див. *Норма кримінального права*) зі всієї системи норм, указаних у тих чи інших (конкретних) статтях Особливої частини КК (див. *Особлива частина Кримінального кодексу України*), яка може бути застосована в даному випадку; в) тлумачення кримінально-правової но-

рми, що вибрана (з'ясування сутності, змісту та обсягу норми закону про кримінальну відповідальність (див. Закон про кримінальну відповідальність), в тому числі характеру та обсягу соціальних явищ, що в ній визначені і на які вона поширює свою юридичну силу, її дії у часі, просторі, за колом осіб, послідовний аналіз і встановлення елементів та обов'язкових ознак складу злочину (див. Склад злочину), визначених у цій нормі); в) порівняння ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння та ознак складу злочину, що визначений у відповідній кримінально-правовій нормі (встановлення точної відповідності ознак фактично вчиненого суспільно небезпечного діяння ознакам складу злочину); г) юридичне закріплення результатів кваліфікації злочинів.

Літ.: Анісімов Г. М., Володіна О. О., Зінченко І. О., Панов М. І. та ін. *Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене та виправлене.* Харків: Право, 2017. С. 46–50; Кузнецов В. В., Савченко А. В. *Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене.* Київ: Алерта, 2013. С. 67–71.

Є

Єдиний злочинний намір – ознака продовжуваного злочину (див. *Продовжуваний злочин*), що являє собою особливий різновид умисної форми вини, котрий має місце тоді, коли винний, за наявності загальних ознак умислу, реалізовує свій задум, розраховуючи вчинити у різний час не одне, а декілька (два чи більше) тотожних за своїми ознаками злочинних діянь, спрямованих на досягнення загального результату. Єдиний злочинний намір на вчинення продовжуваного злочину може виникнути у винного до вчинення першого з діянь, що складають злочин або в процесі вчинення першого діяння.

Літ.: Коларов О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2017. С. 98; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 107.

Ж

Житло – приміщення, призначене для постійного (приватний будинок, квартира, кімната в будинку, квартирі чи гуртожитку) чи тимчасового (кімната в готелі, санаторії, казармі чи кубрику військовослужбовців, палата в лікарні чи іншому закладі охорони здоров'я, купе провідника, каюта члена команди морського чи річкового судна, дачний чи садовий будинок, будівельний вагончик, палатка) проживання людей, а також складові частини приміщення, що використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкон, веранда, комора, тощо). За ч. 5 ст. 36 КК, не є перевищенням меж необхідної оборони (див. *Співрозмірність необхідної оборони*) і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, не-

залежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 84–85; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 571–572; Чучаєв А. И., Лошенкова Е. В. и др. *Понятия и термины в уголовном праве России. Общая и Особенная части: учебное пособие*. Москва: КОНТРАКТ, 2014. С. 57–58.

З

Забезпечення фінансування злочинної діяльності – категорія дій організатора злочину (див. *Організатор злочину*), що являє собою забезпечення організованої групи чи злочинної організації коштами у національній валюті України чи в іноземній валюті, котре може здійснюватися як безпосередньо, так і шляхом організації інших осіб. Таке забезпечення може спрямовуватись на функціонування організованої групи чи злочинної організації взагалі (придбання техніки, зброї, іншого майна, оренду чи придбання приміщень, видачу коштів членам таких об'єднань як плату за

виконання ними відповідних функцій, підкуп представників влади, здійснення розвідувальної та контррозвідувальної діяльності), або на вчинення конкретного злочину (придбання та пристосування знарядь та засобів вчинення злочину, вкладання коштів у незаконну підприємницьку діяльність, виплата винагороди виконавцям та іншим співучасникам злочину, тощо).

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 95; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 94–95.

Забезпечення функціонування злочинних груп – мета злочинної організації (див. *Вчинення злочину злочинною організацією*), котра являє собою створення необхідних умов для існування злочинних об'єднань і здійснення ними злочинної діяльності, що може полягати у фінансуванні такої діяльності, приховуванні її, контррозвідувальному, розвідувальному, правовому, медичному, побутовому, інформаційному забезпеченні, забезпеченні особистої охорони організаторів та керівників злочинної організації чи інших злочинних груп, легалізації доходів, отриманих вище зазначеними об'єд-

наннями злочинним шляхом, забезпеченні їх прикриття від соціального контролю, у т. ч. від притягнення учасників таких об'єднань до кримінальної відповідальності, тощо.

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 95; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 94–95.

Заборона «подвійного ураховання» – правило призначення покарання (див. *Призначення покарання*), згідно з яким якщо обставина, що пом'якшує або обтяжує покарання передбачена в статті Особливої частини КК (див. *Особлива частина Кримінального кодексу України*) як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його пом'якшує або обтяжує (ч. 3 ст. 66, ч. 4 ст. 67 КК). Дане положення відповідає принципу справедливості (див. *Принцип справедливості у кримінальному праві*), закріпленому в ч. 3 ст. 2 КК: ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу.

Літ.: Чучаев А. И., Ложенкова Е. В. и др. Понятия и термины в уголовном праве России.

Завдання кримінального права – визначені державою на основі врахування об'єктивних закономірностей життя суспільства основні соціальні проблеми, котрі потребують свого вирішення засобами кримінального права в процесі дії та застосування його законодавчих норм. Виконання завдань кримінального права відбувається у низку способів: а) встановлення підстав та принципів кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*); б) визначення кола суспільно небезпечних діянь, які визнаються злочинами (див. *Злочин*); в) встановлення видів покарання (див. *Покарання*) та інших заходів кримінально-правового характеру (див. *Заходи кримінально-правового характеру*) за вчинення злочинів. Основними завданнями науки кримінального права (див. *Наука кримінального права*) є: 1) розробка фундаментальних проблем теорії кримінального права; 2) вироблення рекомендацій щодо вдосконалення кримінального закону (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) та практики його застосування; 3) подальше вивчення всіх інститутів кримінального права з метою встановлення їх ефективності; 4)

зміцнення тісних зв'язків з правотворчими та практичними органами; 5) подальше вдосконалення всієї науково-педагогічної діяльності з метою підготовки вітчизняних висококваліфікованих фахівців-правознавців; 6) вивчення кримінального законодавства і практики його застосування в зарубіжних країнах; 7) підготовка коментарів до кримінального закону та ін. Згідно з ч. 1 ст. 1 КК завданнями КК є: правове забезпечення охорони прав і свобод людини (див. *Людина*) і громадянина (див. *Громадянин України*), власності (див. *Власність*), громадського порядку (див. *Громадський порядок*) та громадської безпеки (див. *Громадська безпека*), довкілля (див. *Довкілля*), конституційного устрою України (див. *Конституційний устрій України*) від злочинних посягань, забезпечення миру (див. *Мир*) і безпеки людства (див. *Безпека людства*), а також запобігання злочинам.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 52–55; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 87; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 10–12.

Завідоме створення загрози – знання особи, яка вчи-

няє ризиковане діяння (див. *Діяння, пов'язане з ризиком*), про можливість настання негативних наслідків заздалегідь. За своїми характеристиками суб'єктивної сторони (див. *Суб'єктивна сторона злочину*) завідоме створення загрози є максимально наближеним до ознак злочинної самовпевненості (див. *Злочинна самовпевненість*).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 122; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 284.

Загальна частина Кримінального кодексу України – частина КК України (див. *Кримінальний кодекс України 2001 р.*), що містить юридичні норми, в яких встановлюються принципи та загальні положення кримінального права, визначаються його основні інститути – норми, що застосовуються до всіх злочинів. Загальна частина КК складається з сімнадцяти розділів: «Загальні положення», «Закон про кримінальну відповідальність», «Злочин, його види та стадії», «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину)», «Вина та її форми», «Співучасть у злочині», «Повторність, сукупність та рецидив зло-

чинів», «Обставини, що виключають злочинність діяння», «Звільнення від кримінальної відповідальності», «Покарання та його види», «Призначення покарання», «Звільнення від покарання та його відбування», «Судимість», «Обмежувальні заходи», «Інші заходи кримінально-правового характеру», «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх».

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 35; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник.* Харків: Право, 2018. С. 24; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 8–321.

Загальний об'єкт злочину – вид об'єкта злочину «за вертикаллю» (див. *Об'єкт злочину*), котрий являє собою сукупність всіх суспільних відносин, що поставлені під охорону чинного закону про кримінальну відповідальність (життя і здоров'я людей, мирне співіснування держав, економічна і політична основа держави, власність і система господарювання й ін.). Загальний об'єкт злочину має важливе значення для визначення природи і сутності злочинів, визначення

ступеня їх суспільної небезпечності, відмежування від незлочинних діянь.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 114; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 121–122.

Загальний рецидив – вид рецидиву за характером вчинених злочинів (див. *Рецидив злочинів*), що являє собою вчинення особою, в якій є попередня судимість за умисний злочин, нового умисного злочину, не тотожного і не однорідного з попереднім (напр., вчинення крадіжки особою, яка має судимість за хуліганство). Загальний рецидив не впливає на кваліфікацію, але згідно з п. 1 ч. 1 ст. 67 КК розглядається як обставина, що обтяжує покарання.

Літ.: Бажанов М. І. *Избранные труды.* Харьков: Право, 2012. С. 366; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 285–286; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 261.

Загальні види звільнення від кримінальної відповідальності – види звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*), котрі мають за-

гальне значення для певних видів злочинів та злочинців і передбачені у Загальній частині КК, ними є: а) добровільна відмова при незакінченому злочині (ст. 17 КК); б) добровільна відмова співучасників (ст. 31 КК); в) дійове каюття (ст. 45 КК); г) примирення з потерпілим (ст. 46 КК); ґ) щире розкаяння особи у вчиненні злочину і наявність клопотання колективу про передачу її на поруки (ст. 47 КК); д) зміна обстановки (ст. 48 КК); е) сплив строків давності (ст. 49 КК); є) звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітньої особи із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 97 КК); ж) звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітньої особи у зв'язку із закінченням строків давності (ч. 2 ст. 106 КК).

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія.* Київ: Атіка, 2004. С. 64; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 291.

Загальні засади призначення покарання – встановлені законом і обов'язкові для суду критерії (вимоги), якими має керуватися суд при призначенні покарання (див. *Призначення покарання*) по кожній конкретній справі та щодо кожної особи, якій це покарання призначається-

ся. Відповідно до ч. 1 ст. 65 КК, суд призначає покарання: а) у межах, установлених у санкції статті Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин (див. *Призначення покарання у межах санкції статті Особливої частини КК*), за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК; б) відповідно до положень Загальної частини КК (див. *Призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК*); в) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину (див. *Врахування ступеня тяжкості вчиненого злочину*), особу винного (див. *Врахування особи винного*) та обставини, що пом'якшують (див. *Обставини, що пом'якшують покарання*) і обтяжують покарання (див. *Обставини, що обтяжують покарання*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 384; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 326–328.

Загальні покарання – вид покарань за суб'єктами (див. *Система покарань*), до яких вони можуть бути застосовані, котрий являє собою покарання, що можуть призначатися судом будь-якій особі, ними є: а) штраф (див. *Штраф*); б) громадські роботи (див. *Громадські роботи*); в) випра-

вні роботи (див. *Виправні роботи*); г) конфіскація майна (див. *Конфіскація майна*); г) арешт (див. *Арешт*); д) обмеження волі (див. *Обмеження волі*); е) позбавлення волі на певний строк (див. *Позбавлення волі на певний строк*); е) довічне позбавлення волі (див. *Довічне позбавлення волі*).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 97; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 314.

Загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру – система встановлених законом і обов'язкових для суду вихідних вимог, які має врахувати суд при визначенні порядку та меж застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (див. *Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб*) і якими він повинен керуватися, обираючи розмір та вид цих заходів у кожному окремому кримінальному провадженні (див. *Кримінальне провадження*), ними є врахування: ступеня тяжкості вчиненого уповноваженою особою юридичної особи злочину, ступеня здійснення злочинного наміру, розміру

завданої шкоди, характеру та розміру неправомірної вигоди, що отримана або могла бути отримана юридичною особою, вжитих юридичною особою заходи для запобігання злочину (див. Злочин) (ст. 96¹⁰ КК).

Літ.: Гришук В. К., Пасека О. Ф. *Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 291–293; Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 250; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 302; Яценко А. М. *Застосування заходів кримінально-правового характеру: монографія*. Харків: НікаНова, 2014. С. 350.

Загальновизнані принципи і норми міжнародного права – принципи і норми, що містяться у Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. й інших міжнародно-правових документах, та стосуються верховенства прав людини, суверенітету держав, дипломатичного імунітету, права міжнародних договорів, мирного розв'язання спорів, міжнародного морського, повітряного, екологічного, економічного і гуманітарного права, боротьби зі злочинністю, правової

допомоги, видачі злочинців, тощо. За ч. 1 ст. 3 КК, Кримінальний кодекс України (див. *Кримінальний кодекс України 2001 р.*) ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. *Загальна частина*. Харків: Право, 2013. С. 13; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 15.

Загальноправові наслідки судимості – правові обмеження, що діють стосовно судимих осіб (див. *Судимість*), котрі передбачені нормами різних галузей права (крім кримінального), і застосовуються протягом усього або частини строку стану судимості, але не пов'язані із призначеним покаранням. Загальноправові наслідки судимості поділяють на: а) абсолютну заборону обіймати певні посади, займатися певними видами діяльності, виконувати певні обов'язки або користуватися певними правами (див. *Абсолютна заборона обіймати певні посади, займатися певними видами діяльності*); б) відносну заборону обіймати певні посади, займатися певними видами діяльності, виконувати певні обов'язки або

користуватися певними правами (див. Відносна заборона обіймати певні посади, займатися певними видами діяльності).

Літ.: Голіна В. В. *Судимість: монографія*. Харків: Харків юридичний, 2006. С. 30, 35, 45; Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 95.

Загроза для життя інших людей – загроза настання смерті двох або більше осіб. За ч. 3 ст. 42 КК ризик не визнається виправданим (див. *Діяння, пов'язане з ризиком*), якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій.

Літ.: Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 45; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 122.

Заздалегідь не обіцяне потурання вчиненню злочину – вид причетності до злочину (див. *Причетність до злочину*), що являє собою пасивну діяльність особи щодо невиконання покладених на неї юридичних обов'язків по запобіганню чи припиненню злочину. Потурання злочину за наявності підстав може кваліфікуватися як відпо-

відне службове зловживання (напр., ст. 364, 365, 423, 426 КК).

Літ.: Бєсчастний В. М., Джу́жа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 165; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 258.

Заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом – вид причетності до злочину (див. *Причетність до злочину*), що являє собою активну діяльність особи, спрямовану на отримання або передачу (як платно, так і безоплатно) або зберігання майна, завідомо для неї отриманої в результаті вчинення злочину іншими особами. Кримінальна відповідальність за таку діяльність настає за ст. 198 або 209 КК.

Літ.: Бєсчастний В. М., Джу́жа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 165; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 257.

Заздалегідь не обіцяне приховування злочину – вид причетності до злочину (див. *Причетність до злочину*), що являє собою умисну активну діяльність особи по приховуванню злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи

предметів, здобутих злочинним шляхом. Згідно зі ст. 396 КК, така діяльність є кримінально караною лише у випадку, якщо вона пов'язана з приховуванням тяжкого або особливо тяжкого злочину. Спеціальним видом причетності до злочину є укриття діяльності злочинних організацій (ст. 256 КК).

Літ.: Бесчастний В. М., Джуґа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 165; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 256.

Заздалегідь обміркований умисел – вид умислу за часом виникнення (див. Умисел), при якому мотив і мета вчинити злочин та його безпосередня реалізація відокремлені між собою певним проміжком часу, протягом якого винний розробляє план вчинення злочину, обмірковує його деталі, обирає спосіб, час і місце вчинення. Подібні обставини зазвичай свідчать про підвищену антисоціальну поведінку суб'єкта, за заздалегідь обміркованого умислу часто вчиняються такі особливо тяжкі злочини, як вбивство, викрадення людей, розбійні напади, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 83; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*.

3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 175.

Закінчений замах на злочин – вид замаху на злочин за суб'єктивним критерієм (див. *Замах на злочин*), котрий являє собою виконання особою усіх дій, котрі вона вважає необхідними для доведення злочину до кінця, та незакінчення злочину з причин, що не залежали від її волі (ч. 2 ст. 15 КК). Закінчений замах є більш суспільно небезпечним, порівняно з незакінченим, крім того, добровільна відмова на стадії закінченого замаху можлива лише в окремих випадках.

Літ.: Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 122; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 58.

Закінчений злочин – діяння, котре містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК (див. *Склад злочину*) (ч. 1 ст. 13 КК). У закінченому злочині винний повною мірою реалізував умисел, виконав усі дії, що утворюють об'єктивну сторону складу злочину, спричинив шкоду об'єкту. Момент закінчення злочину є різним залежно від конструкції складу злочину: зло-

чин із матеріальним складом визнається закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, вказаних у диспозиції статті Особливої частини КК (вбивство – ст. 115 КК, є закінченим з моменту позбавлення життя людини); злочин із формальним складом – з моменту вчинення самого діяння, незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків (розголошення державної таємниці – ст. 328 КК, є закінченим з моменту розголошення відомостей, що становлять державну таємницю); в злочинах з усіченим складом момент закінчення переноситься самим законодавцем на стадію готування або замаху (бандитизм – ст. 257 КК, є закінченим злочином з моменту організації озброєної банди); триваючий злочин є закінченим з моменту припинення вчинення діяння або з моменту настання події, котра виключає його вчинення (напр., затримання органами влади), продовжуваний злочин – з моменту вчинення останнього злочинного діяння.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 201–204; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 173–174; Фріс П. А. *Кримінальне право України. За-*

гальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 199.

Закон про амністію – позбавлений персоніфікованого характеру акт вищого законодавчого органу державної влади, котрий відіграє роль юридичної передумови ухвалення правозастосовним органом (судом) процесуального рішення про звільнення конкретної особи від кримінальної відповідальності або покарання, про заміну покарання або невідбутої його частини більш м'яким покаранням (див. *Амністія*). Закон про амністію приймається відповідно до положень Конституції України, КК України та ЗУ «Про застосування амністії в Україні», як правило, не частіше одного разу протягом календарного року та підлягає обов'язковій публікації в офіційних виданнях ВР та КМ.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 210–211; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 254–255.

Закон про кримінальну відповідальність – письмовий нормативно-правовий акт, що приймається ВР України, ґрунтується на Конституції України (див. *Конституція України*), зага-

льновизнаних принципах і нормах міжнародного права (див. *Загальновизнані принципи і норми міжнародного права*), має вищу юридичну силу та містить кримінально-правові норми, котрі встановлюють підстави та принципи кримінальної відповідальності, визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, і які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили, а також формують інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину. Законом про кримінальну відповідальність називається і КК в цілому (див. *Кримінальний кодекс України 2001 р.*), і його окремі кримінально-правові приписи, викладені у вигляді юридичної норми (див. *Якість законодавства про кримінальну відповідальність*).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 15; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2015. С. 33.

Законний наказ або розпорядження – наказ (див. *Наказ*) або розпорядження, котрі віддані відповідною особою (див. *Відповідна особа*) в належному порядку (див. *Належний порядок віддання наказу або розпорядження*) та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному зако-

нодавству (див. *Чинне законодавство*) та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина (див. *Права і свободи людини і громадянина*) (ч. 2 ст. 41 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 128–129; Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 43.

Законодавча індивідуалізація покарання – встановлення законодавцем норм, що регулюють застосування покарання, з урахуванням різноманітності ситуацій, котрі можуть виникнути на практиці, вже в самому законі (див. *Принцип індивідуалізації при призначенні покарання*), що виявляється в наступному: а) чіткий розподіл покарань за ступенем їх суворості; б) певні межі санкцій кримінально-правових норм; в) обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання; г) можливість індивідуалізувати покарання за незакінчений злочин і за злочин, вчинений у співучасті (ст. 68 КК); г) особливості призначення покарання за сукупністю злочинів чи сукупністю вироків (ст. 70, 71 КК); д) особливості призначення покарання неповнолітнім (ст. 103 КК) тощо.

Літ.: Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України: монографія. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. С. 28–29; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 384.

Законодавча техніка закону про кримінальну відповідальність – система методів, прийомів, засобів та правил діяльності з розробки досконалих за формою і змістом законодавчих нормативно-правових актів, що містять норми кримінального права (див. *Норма кримінального права*). Істотними ознаками законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність є такі: 1) вона є методикою, що становить систему взаємопов'язаних елементів (засобів, прийомів та правил). Так, засоби законодавчої техніки використовуються, а прийоми – застосовуються лише з урахуванням відповідних правил, тоді як останні можуть формулюватися на основі вивчення засобів та прийомів; 2) вона призначена для правильного викладення та оформлення тексту закону про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну відповідальність*), тобто для адекватного вираження його нормативного змісту. Водночас законодавча техніка закону про кримінальну відповідаль-

ність не призначена для визначення сутнісних аспектів кримінальної нормотворчості. Також вона не охоплює розробку концепції закону про кримінальну відповідальність, організаційно-процедурні правила, правила опублікування закону про кримінальну відповідальність тощо; 3) метою використання засобів та застосування прийомів і правил законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність (див. *Елементи законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність*) є забезпечення якості закону про кримінальну відповідальність (див. *Якість законодавства про кримінальну відповідальність*).

Літ.: Загиней З. А. Законодавча техніка закону про кримінальну відповідальність / З. А. Загиней // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 223–225.

Замах із непридатними засобами або знаряддями – вид непридатного замаху (див. *Замах на злочин*), котрий має місце тоді, коли особа помилково чи через незнання застосовує такі засоби, за допомогою яких, внаслідок їх об'єктивних властивостей, неможливо закінчити злочин. Засоби вчинення злочину

поділяються на абсолютно непридатні, тобто такі, використання яких за будь-яких умов (обставин) не може привести до закінчення злочину (напр., спроба отруїти людину речовиною, помилково прийнятою за отруту); та відносно непридатні, тобто є ті засоби, котрі лише за певних конкретних обставин не можуть привести до виконання задуманого (напр., спроба вчинити вбивство з вогнепальної зброї, котра виявилася зіпсованою).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 52; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 215; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 206.

Замах на злочин – стадія злочину (див. *Стадії злочину*), що являє собою вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі (ч. 1 ст. 15 КК). У КК замах на злочин поділяється за суб'єктивним критерієм, тобто за власним уявленням винного про ступінь виконання

злочину на закінчений (див. *Закінчений замах на злочин*) та незакінчений (див. *Незакінчений замах на злочин*) (ч. 2, 3 ст. 15 КК). Доктрина кримінального права (див. *Кримінально-правова доктрина*) виділяє ще й третій вид замаху – непридатний замах, котрий поділяється на замах на непридатний об'єкт (див. *Замах на непридатний об'єкт*) та замах з непридатними засобами (див. *Замах з непридатними засобами*). Кримінальна відповідальність за замах на злочин настає за ст. 15 КК і за тією статтею Особливої частини КК, котра передбачає відповідальність за закінчений злочин.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 211–215; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 205–206.

Замах на непридатний об'єкт – вид непридатного замаху (див. *Замах на злочин*), котрий має місце тоді, коли об'єктом (предметом) злочинного посягання виступають блага, інтереси та цінності, речі матеріального світу, яким злочинець своїми діями об'єктивно не може спричинити шкоду, внаслідок чого винний не може довести злочин до кінця (напр., спроба крадіжки з порожнього сейфа чи

порожньої кишені; постріл у труп, що помилково прийнятий за живу людину; викрадення предмета, помилково прийнятого за вибухові речовини чи наркотичні засоби, тощо).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 51; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 214–215; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 206.

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким – дискреційний та безумовний вид звільнення засудженого від подальшого відбування призначеного йому вироком суду одного виду покарання (див. *Звільнення від покарання*) шляхом заміни невідбутої частини цього покарання будь-яким іншим, більш м'яким видом покарання, що застосовується за умов, коли засуджений: а) відбуває покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; б) став на шлях виправлення (див. *Становлення засудженого на шлях виправлення*); в) фактично відбув встановлену ч. 4 ст. 82 КК частину призначеного судом покарання (див. *Частина покарання, що має бути відбутою для можливості заміни покарання*

більш м'яким). Більш м'яке покарання призначається в межах строків, установлених у Загальній частині КК для даного виду покарання, і не повинне перевищувати невідбутого строку покарання, призначеного вироком. У разі заміни невідбутої частини основного покарання більш м'яким засудженого може бути звільнено також і від додаткового покарання у виді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю (ст. 82 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 322–325; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 441–444.

Заміна покарання більш м'яким – форма звільнення від покарання (див. *Звільнення від покарання*), котра має місце, коли призначене особі основне покарання рішенням суду замінюється більш м'яким видом основного покарання, до цієї форми належать такі види: а) заміна невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК); б) вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до трьох років (ч. 4 ст. 83 КК); в) заміна невідбутої частини покарання більш м'яким на підставі закону України про ам-

ністю чи акта про помилування (ст. 85 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 184–185; Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 30.

Заохочувальні кримінально-правові заходи – заходи кримінально-правового впливу, котрі спонукають особу до поведінки, що дозволяє вирішити кримінально-правовий конфлікт без державного примусу, «з найменшими втратами» для особи та інших суб'єктів відповідних правовідносин. Ознаками цих заходів є те, що: – вони застосовуються за ухвалою суду (звільнення від кримінальної відповідальності) або постановою слідчого чи прокурора; – відсутні негативна реакція держави на правопорушення і на його суб'єкта, а тим більш примусове обмеження прав і свобод особи та покладання на неї додаткових обов'язків; – правопорушник не мусить ані терпіти жодних обмежень прав і свобод, ані виконувати жодних додаткових обов'язків; – їх застосування стимулює правопорушника до суспільно корисної, правильної поведінки. Видами заохочувальних кримінально-правових заходів є: а) звільнення від

кримінальної відповідальності – його загальні (ст. 45–47, 97 КК) та спеціальні (ч. 2 ст. 111, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 401 КК та ін.) види; б) закриття кримінального провадження через відсутність вимоги потерпілого (ст. 477 КПК) та інші види компромісу – норми, згідно з якими особа не буде притягнута до кримінальної відповідальності, якщо вона відмовиться: на стадії готування до злочину невеликої тяжкості – від переходу до стадії замаху (ч. 2 ст. 14 КК); на стадії готування або замаху – від доведення злочину до кінця (ст. 17, ч. 2, 3 ст. 31 КК); дати обіцянку переконатися злочин або не повідомити про нього (ч. 6, 7 ст. 27 КК); виконати явно злочинний наказ або явно злочинне розпорядження (ч. 3 ст. 41 КК); в) інші види заохочувальних заходів: призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, і призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання – із врахуванням позитивної пост-кримінальної поведінки (ст. 69, 69¹ КК); звільнення від покарання – із врахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці (ч. 4 ст. 74 КК); звільнення від подальшого відбування покарання і заміна невідбутої частини покарання більш м'яким – із врахуванням сумлінної поведінки, ставлення

до праці і вставання засудженого на шлях виправлення (ст. 81, 82 КК).

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваіте, 2014. С. 295–297.

Запобігання вчинення злочинів засудженими (спеціальна превенція) – мета покарання (див. *Мета покарання*), що являє собою такий вплив покарання на засудженого, котрий позбавляє його можливості вчиняти нові злочини, що може бути досягнуто самим фактом його засудження і тим більше – виконанням покарання, коли засуджена особа поставлена в такі умови, які значною мірою перешкоджають або повністю позбавляють її можливості вчинити новий злочин. Напр., при призначенні покарання у виді позбавленні волі винний опиняється в ізоляції від суспільства, розриваються його злочинні зв'язки, а при призначенні такого покарання, як позбавлення права обіймати певні посади, засуджений втрачає можливості знову вчинити злочин з використанням свого службового становища.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 353–354; Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С.

12, 147; Денисова Т. А. *Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія*. Запоріжжя: КПУ, 2007. С. 88; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 11, 310.

Запобігання вчинення злочинів іншими особами (загальна превенція) – мета покарання (див. *Мета покарання*), що являє собою такий його вплив, котрий забезпечує законслухняну поведінку усіх інших (крім засудженого) осіб, що досягається: невідворотністю покарання; наявністю в кримінальному законодавстві санкцій; судовим розглядом справи про злочин; публічністю вироку; правовою пропагандою; високим рівнем правової культури громадян; оприлюдненням законів, санкції яких попереджають про покарання тих, хто порушить ці закони.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 354; Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 12, 147; Денисова Т. А. *Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія*. Запоріжжя: КПУ, 2007. С. 88; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 11, 310.

Засоби вчинення злочину – факультативна ознака

об'єктивної сторони складу злочину (див. *Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину*), що становить собою речі предмети, документи механізми, пристосування й подібні предмети матеріального світу, використовуючи які винний вчиняє злочин. Істотного значення засобам вчинення злочину надає законодавець, коли передбачає певні засоби безпосередньо у диспозиції кримінально-правової норми, перетворюючи їх на обов'язкову ознаку об'єктивної сторони (частіше кваліфікуючу, ніж конструктивну). Напр., вчинення злочину з використанням: ЗМІ (ч. 3 ст. 109 КК); спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації (ч. 2 ст. 163 КК); електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 КК); обладнання, що забезпечує масове виробництво таких товарів (ч. 2 ст. 204 КК); транспортних засобів (ч. 2 ст. 248 КК) тощо.

Літ.: Багіров С. Р. *Засоби вчинення злочину* / С. Р. Багіров // *Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 74–75; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 140.*

Застереження – примусовий захід виховного характеру (див. *Примусові заходи виховного характеру*), що являє собою осуд

поведінки неповнолітнього від імені суду, попередження про неприпустимість порушення норми закону в подальшому; з роз'ясненням наслідків повторного вчинення злочину, а також ухилення від застосування інших примусових заходів виховного характеру.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 366; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 317.*

Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб – діяльність суду щодо прийняття та закріплення у відповідному процесуальному документі остаточного рішення про призначення юридичній особі (див. *Юридична особа*) кримінально-правового заходу у вигляді конкретного розміру штрафу, конфіскації майна або ліквідації. Суб'єктами застосування заходів кримінально-правового характеру є: а) підприємства, установи та організації, крім державних органів, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відпо-

відно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій у випадках, передбачених п. 1, 2 ч. 1 ст. 96³ КК; б) суб'єкти приватного та публічного права резидентів та нерезидентів України, включаючи підприємства, установи чи організації, державні органи, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними у встановленому порядку, фонди, а також міжнародні організації, інші юридичні особи, що створені у відповідності до вимог національного чи міжнародного права у випадках, передбачених п. 3, 4 ч. 1 ст. 96³ КК (ст. 96⁴ КК). Правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру поділяються на загальні (див. *Загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру*) та спеціальні (див. *Спеціальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру*).

Літ.: Гришук В. К., Пасека О. Ф. *Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 266–277; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 237–243; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-*

практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 298–299; Яценко А. М. *Застосування заходів кримінально-правового характеру: монографія*. Харків: НікаНова, 2014. С. 349.

Затримання – тимчасовий запобіжний захід, що застосовується за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або ж за клопотанням прокурора ухвалою слідчого судді на підставі наявності обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою (ст. 209 КПК). За ч. 2 ст. 49 КК, перебіг строку давності зупиняється, якщо особа, що вчинила злочин, ухилилася від досудового слідства або суду, а відновлюється у цьому випадку – з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. *Загальна частина*. Харків: Право, 2013. С. 196; Гончаренко В. Г., Нор В. Т., Шуμιло М. Є. та ін. *Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Київ: Юстініан, 2012. С. 137.

Затримання особи, яка вчинила злочин – обставина, що виключає злочинність діяння

(див. *Обставини, що виключають злочинність діяння*), котра являє собою дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання, спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи (ч. 1 ст. 38 КК). Підстава затримання злочинця містить два елементи: а) вчинення особою злочину (див. *Вчинення особою злочину*); б) необхідність негайного затримання злочинця для доставлення його відповідним органам влади (див. *Необхідність негайного затримання злочинця, Відповідні органи влади*). Ознаками затримання злочинця є: а) мета затримання (див. *Мета затримання особи, яка вчинила злочин*); б) характер дій при затриманні (див. *Характер дій при затриманні злочинця*); в) своєчасність затримання (див. *Своєчасність затримання злочинця*); г) необхідність заподіяння шкоди при затриманні (див. *Необхідність заподіяння шкоди при затриманні злочинця*); г) співрозмірність шкоди, заподіяної злочинцю при затриманні (див. *Співрозмірність шкоди, заподіяної злочинцю при затриманні*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-

практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 149–155; Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 120–124; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 115–117.

Заходи для відвернення шкоди – належні заходи безпеки під час наукових, технологічних експериментів, випробувань, тощо. За ч. 2 ст. 42 КК, ризик (див. *Діяння, пов'язане з ризиком*) визнається виправданим, якщо мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю), не поєднаною з ризиком, і особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 170; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 122.

Заходи кримінально-правового характеру – засоби впливу (прийоми, спеціальні дії), котрі передбачені законом про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну*

відповідальність) за вчинення злочину або суспільно небезпечного діяння, передбаченого Особливою частиною КК, та пов'язані з обмеженнями чи позбавленнями найбільш значущих для людини прав і свобод (кримінальне покарання (див. *Покарання*)); примусові заходи медичного (див. *Примусові заходи медичного характеру*) та виховного характеру (див. *Примусові заходи виховного характеру*); примусове лікування (див. *Примусове лікування*); спеціальна конфіскація (див. *Спеціальна конфіскація*); заходи, що застосовуються до юридичних осіб (див. *Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб*); або зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*) та покарання (див. *Звільнення від покарання*), тощо. Заходи кримінально-правового характеру поділяють за юридичною значущістю на основні (див. *Основні заходи кримінально-правового характеру*) та додаткові (див. *Додаткові заходи кримінально-правового характеру*); за суб'єктом на такі, що застосовується до особи, яка вчинила злочин (покарання, судимість), до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що не є злочином (примусові заходи медично-

го характеру), та до юридичної особи.

Літ.: Дудоров О. О., Хаєронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 291–292; Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру: монографія. Харків: НікаНова, 2014. С. 24–25.

Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб – кримінально-правові заходи (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), що передбачені законом про кримінальну відповідальність за вчинення злочинного діяння уповноваженою особою (див. *Уповноважена особа юридичної особи*) від імені та в інтересах юридичної особи (див. *Вчинення злочину в інтересах юридичної особи*), ними є штраф – грошова сума, що сплачується юридичною особою на підставі судового рішення (див. *Особливості застосування штрафу до юридичної особи*), ліквідація (застосовується у разі вчинення уповноваженою особою юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст. 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 258–258⁵, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК) (ст. 96⁹ КК), та конфіскація майна – примусове безоплатне вилучення у власність держави майна юридичної особи, що застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи (ст. 96⁸ КК). При застосу-

ванні заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, що отримана або могла бути отримана юридичною особою (ст. 96^б КК).

Літ.: Гришук В. К., Пасєка О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 281–283; Джу́жа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 245–246; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 300.

Збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин – обставина, що пом'якшує покарання (п. 5 ч. 1 ст. 66 КК) (див. Система обставин, що пом'якшують покарання), котра являє собою наявність таких негативних умов або подій в житті особи, котрі заподіюють їй страждання, негативно впливають на її психіку, можуть викликати у неї стан розпачу, надмірну дратівливість, гарячковість, що не сприяє належному здійсненню самоконтролю поведінки, напр.: смерть або тяжка хвороба рідної чи близької особи; хвороба винного; втрата ним роботи; складні житлові умови; подружня зрада

або інша подія, що спричинила конфлікт у сім'ї; важкий матеріальний стан; проживання підлітка в сім'ї п'яниць чи наркоманів. Для визнання цих обставин такими, що пом'якшують покарання, необхідно повністю встановити об'єктивний зв'язок між даними обставинами і вчиненням злочинном.

Літ.: Джу́жа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 167; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 186.

Звід законів кримінальних Російської імперії 1832 р. – офіційне зібрання розміщених за тематичним принципом і систематизованих з метою усунення прогалин у чинному законодавстві, зокрема, кримінальному, нормативно-правових актів Російської імперії. Підготовлений за ініціативою імператора Миколи I у 1826–1830 рр. спеціальною комісією, яку очолював кодифікатор права, граф Михайло Сперанський. Том XV цього зібрання мав назву «Звід законів кримінальних» (рос. «Сводъ законов уголовных») і фактично став першим кримінальним кодексом Російської імперії. Звід законів кримінальних 1832 р. включав в себе 1594 статті і буду-

вався за такою структурою книга-розділ-глава-відділення-стаття. У Зводі 1832 р. вперше в російському кримінальному праві було здійснено розмежування на Загальну і Особливу частину. Норми Загальної частини містились в Розділі I «Про сутність злочинів і різні роди страт і покарань» Книги I «Про злочини і покарання взагалі», що містила в своєму складі: главу 1 «Про сутність злочинів і різні ступені винності»; главу 2 «Про різні роди страт і покарань»; главу 3 «Про звільнення від тілесних покарань по стану підсудних»; главу 4 «Про міру покарань за мірою вини»; главу 5 «Про звільнення від покарання, відстрочку та відміну його»; главу 6 «Про наслідки покарань і про цивільні стягнення за злочин»; главу 7 «Про простір дії кримінальних законів». Видами покарання за Зводом 1832 р. були: смертна кара; «смерть політична», що полягала у піднятті засудженого на плаху без страти, потім заслання його з одночасним позбавленням всіх прав; позбавлення прав стану; тілесні покарання; роботи; заслання; віддання в солдати; грошові стягнення і «опис рухомого майна в казну»; церковні покарання. Обставинами, що обтяжували вину, згідно з нормами Відділення 5 (ст. ст. 120–124) були: кількість і обсяг

завданої шкоди; якості умислу (злий умисел, насильство, жорстокість, вперте небажання визнати вину); чин і стан злочинця (чим більш високий чин або стан, тим більша вина); сукупність і повторність злочинів. Обставинами, що пом'якшували вину, згідно з нормами Відділення 6 (ст. ст. 125–131) були: малолітство, літній вік, явка з повинною; особливі випадки (вчинення злочину «по глухості, простоті і легковажності»; вчинення злочину через крайню бідність; перевищення меж необхідної оборони; поведінка підсудного, його довга і добросовісна служба, інші заслуги). Особлива частина також мітилась в Книзі I Зводу 1832 р.: Розділ II «Про злочини проти віри»; Розділ III «Про злочини державні по перших двох пунктах»; Розділ IV «Про злочини проти уряду»; Розділ V «Про злочини чиновників по службі»; Розділ VI «Про злочини проти безпеки життя і проти прав суспільного стану особи»; Розділ VII «Про злочини проти статутів про повинності, статутів казенного управління і благоустрою»; Розділ VIII «Про покарання за злочини проти прав сімейного стану»; Розділ IX «Про покарання за протизаконне задоволення плотських пристрастей»; Розділ X «Про покарання за злочини проти майна»; Розділ

XI «Про покарання за брехливі вчинки». Книга II Зводу 1832 р. «Про судочинство по злочинам» містила кримінально-процесуальні норми.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 206–208; Нерсесян А. С. *Звід законів кримінальних 1832 року / А. С. Нерсесян // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України.* Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 78–79.

Зміст кваліфікації злочину – визначення кримінально-правової норми, яка передбачає скоєне діяння. У свою чергу воно передбачає оцінку фактичних обставин, виділення з них тих, які мають кримінально-правове значення, вибір статті (статей, їх частин або пунктів) КК, яка містить відповідну кримінально-правову норму, обґрунтування необхідності застосування саме даної статті (статей, їх частин або пунктів) КК, процесуальне закріплення висновку про те, що діяння передбачене певною статтею КК та, відповідно, що воно є / не є злочином чи іншим діянням, передбаченим КК; те, що складає її сутність, тобто те, заради чого вона здійснюється. Змістом кваліфікації злочину є оцінка вчиненого з позиції кримінального закону як злочину або поведінки, що не є злочинною. Зміст кваліфікації

злочину фактично полягає у застосуванні діяльності, у встановленні відповідності між абстрактною нормою кримінального закону та конкретним випадком.

Літ.: Навроцький В. О. *Основи кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник. 2-ге вид.* Київ: Юрінком Інтер, 2009. С. 9; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 116–117.

Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років – дискреційний та умовний вид звільнення від подальшого відбування покарання (див. *Звільнення від подальшого відбування покарання*), що застосовується за наступних умов: а) засудження жінки до обмеження волі або позбавлення волі, крім позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі або особливо тяжкі злочини; б) стан її вагітності або народження нею дитини під час відбування покарання; в) наявність у неї сім'ї або родичів, які дали згоду на спільне з нею проживання, або наявність у неї можливості самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини (див. *Належні умови для виховання дитини*). Звільнення від відбування покарання визначається

межами строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами (див. Строк, на який жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами) і до досягнення дитиною трирічного віку. Контроль за поведінкою таких жінок здійснюється уповноваженим органом з питань пробації (див. Уповноважений орган з питань пробації) за місцем проживання (ч. 1–3 ст. 83 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 206–207; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 246–249.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням – дискреційний та умовний вид звільнення від покарання (див. Звільнення від призначення покарання), котрий являє собою відмову держави від призначення особі, яка вчинила злочин (крім корупційного), покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, якщо враховуючи тяжкість злочину (див. Врахування ступеня тяжкості вчиненого злочину), особу вин-

ного (див. Врахування особи винного) та інші обставини справи, суд дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання. Рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням приймається судом у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, а також якщо засуджений протягом визначеного іспитового строку (див. Іспитовий строк при звільненні від відбування покарання з випробуванням) не вчинить нового злочину і виконає покладені на нього обов'язки (див. Обов'язки, що покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням) (ч. 1–3 ст. 76 КК). У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути призначені додаткові покарання у виді: а) штрафу; б) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та в) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (ст. 77 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 188–190, 192; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 225–233.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років – спеціальний вид звільнення від відбування покарання з випробуванням (див. *Звільнення від відбування покарання з випробуванням*), що має такі особливості: а) застосовується лише до вагітних жінок або жінок, які мають дітей віком до семи років при призначенні їм покарання у виді обмеження волі та позбавлення волі, крім позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі та особливо тяжкі злочини; б) такі категорії осіб суд може звільнити від відбування як основного, так і додаткового покарання; в) тривалість іспитового строку визначається межами строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами (див. *Строк, на який жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами*) і до досягнення дитиною семирічного віку; г) містить додаткові обов'язки для засудженої особи: не відмовлятися від дитини; не передавати дитину в дитячий будинок; не зникати з місця проживання; не ухилятися від виховання дитини і догляду за нею (ст. 79 КК).

Літ.: Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 195–197; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 234–235.

Звільнення від відбування покарання за психічною хворобою – імперативний та безумовний вид звільнення від подальшого відбування покарання (див. *Звільнення від подальшого відбування покарання*), котрий застосовується до особи, яка під час його відбування захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (див. *Психічна хвороба, що є підставою для звільнення від відбування покарання*), з можливістю застосування до неї примусових заходів медичного характеру. У разі одужання засудженої особи, вона повинна бути направлена для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності, та відсутні інші підстави для звільнення від покарання. Час, протягом якого до особи застосовувалися примусові заходи медичного характеру, зараховується в строк покарання за правилами, передбаченими в ч. 5 ст. 72 КК, а один день позбавлення волі дорівнює одному дню застосування примусових заходів

медичного характеру (ч. 1, 4 ст. 84 КК).

Літ.: Джу́жа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 208; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 250.

Звільнення від відбування покарання за тяжкою хворобою – дискреційний та безумовний вид звільнення від покарання (див. *Звільнення від призначення покарання*) або від подальшого його відбування (див. *Звільнення від подальшого відбування покарання*), котрий застосовується до особи, яка після вчинення злочину або постановлення вироку захворіла на іншу (окрім психічної) тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання (див. *Тяжка хвороба, що є підставою для звільнення від відбування покарання*), з урахуванням тяжкості вчиненого злочину, характеру захворювання, особи засудженого та інших обставин справи (див. *Інші обставини справи*). У разі одужання засудженої особи, вона повинна бути направлена для відбування покарання, якщо не закінчилися строки давності, та відсутні інші підстави для звільнення від покарання (ч. 2, 4 ст. 84 КК).

Літ.: Джу́жа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 208–209; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 251–252.

Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку – імперативний та безумовний вид звільнення від подальшого відбування покарання (див. *Звільнення від подальшого відбування покарання*), підставою якого є сприятливий вплив певних строків давності виконання обвинувального вироку (див. *Давність виконання обвинувального вироку, Сприятливий вплив строків давності виконання обвинувального вироку*) з причин, що не залежать від волі засудженого, ними можуть бути: недбалість службових осіб, які своєчасно не реалізували виконання покарання; знищення або втрата документів; соціальні потрясіння; стихійне лихо. Винятками з загального правила є незастосування давності за злочини проти миру та безпеки людства, передбачені ст. 437–439 та ч. 1 ст. 442 КК; та можливість її незастосування до особи, засудженої до довічного позбавлення волі, з заміною на

позбавлення волі, залежно від рішення суду (ст. 80 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 197–199; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 236–239; Письменський Є. О. *Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія*. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 300.

Звільнення від кримінальної відповідальності – захід кримінально-правового характеру (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), що являє собою передбачену законом відмову держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, визначених КК України. Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності є або певна її посткримінальна поведінка, котра заохочується державою, або настання певної події, з якою КК пов'язує звільнення особи від кримінальної відповідальності. Залежно від фактичних обставин, котрі зумовлюють звільнення, його підстави поділяють на об'єктивні (див. *Об'єктивні підстави звільнення від кримінальної відповідальності*) та суб'єктивні (див. *Суб'єктивні підстави звільнення від кримінальної відповідальності*). Звільнення від

кримінальної відповідальності поділяють залежно від обов'язку або права суду звільнити особу на імперативне (див. *Імперативне звільнення від кримінальної відповідальності*) та дискреційне (див. *Дискреційне звільнення від кримінальної відповідальності*); залежно від правових і процесуальних наслідків на умовне (див. *Умовне звільнення від кримінальної відповідальності*) та безумовне (див. *Безумовне звільнення від кримінальної відповідальності*); залежно від їх місця в структурі КК на загальні (див. *Загальні види звільнення від кримінальної відповідальності*) та спеціальні (див. *Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності*).

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 58, 62–64, 73–76; Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 214–219; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваїте, 2014. С. 303–307; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 289–292.

Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру – дискреційний та умовний вид звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*),

котрий застосовується до неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, з застосуванням примусових заходів виховного характеру (див. *Примусові заходи виховного характеру*), якщо його виправлення можливе без застосування покарання (див. *Можливість виправлення неповнолітнього без застосування покарання*). У разі ухилення неповнолітнього, який вчинив злочин, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру (див. *Ухилення неповнолітнього від застосування примусових заходів виховного характеру*) ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності (ч. 1, 3 ст. 97 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 252–257; Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 105.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям – імперативний та безумовний вид звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*), передумовами якого є: а) вчинення злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої

тяжкості (крім корупційного) та б) вчинення злочину вперше (див. *Вчинення злочину вперше*); а підставами: а) щире каяття у вчиненому злочині (див. *Щире каяття*); б) активне сприяння розкриттю злочину (див. *Активне сприяння розкриттю злочину*); в) повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди (див. *Відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди*).

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 127–135; Бєсчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 219–221; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваіте, 2014. С. 307–308.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки – дискреційний та умовний вид звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*), передумовами якого є: а) вчинення злочину невеликої або середньої тяжкості та б) вчинення злочину вперше (див. *Вчинення злочину вперше*); підставою – щире каяття у вчиненому злочині (див. *Щире каяття*); процесуальною умовою – наявність клопотання колективу підприємства, установи чи організації про передачу цієї особи на поруки (див.

Клопотання про передачу особи на поруки); умовами – протягом року з дня передачі на поруки: а) виправдати довіру колективу (див. Невиправдання довіри колективу), б) не ухилятися від заходів виховного характеру (див. Ухилення від заходів виховного характеру) та в) не порушувати громадського порядку (див. Порушення громадського порядку).

Літ.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 142–145; Бесчастний В. М., Джуужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 223–224.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим – імперативний та безумовний вид звільнення від кримінальної відповідальності (див. Звільнення від кримінальної відповідальності), передумовами якого є: а) вчинення злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості та б) вчинення злочину вперше (див. Вчинення злочину вперше); а підставами, в свою чергу, є: а) примирення винного з потерпілим від злочину (див. Примирення винного з потерпілим); б) відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди (див. Відшкодування завда-

них збитків або усунення заподіяної шкоди).

Літ.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 136–141; Бесчастний В. М., Джуужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 221–222; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 309–314.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності – імперативний та безумовний вид звільнення від кримінальної відповідальності (див. Звільнення від кримінальної відповідальності), підставою якого є сприятливий вплив певних строків давності (див. Давність злочину, Сприятливий вплив строків давності) з дня вчинення злочину до набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким особа засуджена за вчинений нею злочин певної тяжкості. Винятками є незастосування давності за злочини проти основ національної безпеки України, передбачені у ст. 109–114¹, за злочини проти миру та безпеки людства, передбачені ст. 437–439 та ч. 1 ст. 442 КК; та можливість її незастосування до особи, яка вчинила особливо тяжкий злочин, за який згідно із законом може бути призначено довічне позбавлення волі, з заміною на

позбавлення волі на певний строк, залежно від рішення суду (ч. 4, 5 ст. 49 КК).

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 161; Бесчастний В. М., Джуґа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 226–232.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки – дискреційний та безумовний вид звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*), передумовами якого є: а) вчинення злочину невеликої або середньої тяжкості та б) вчинення злочину вперше (див. *Вчинення злочину вперше*); а підставою: а) зміна обстановки, внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність, котра може бути масштабною (див. *Масштабна зміна обстановки, внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність*) або локальною (див. *Локальна зміна обстановки, внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність*); або б) зміна обстановки, внаслідок якої особа, яка вчинила злочин, перестала бути суспільно небезпечною (див. *Зміна обстановки, внаслідок якої особа, яка вчинила злочин, перестала бути суспільно небезпечною*).

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 148–156; Бесчастний В. М., Джуґа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 224–226.

Звільнення від подальшого відбування покарання – форма звільнення від покарання (див. *Звільнення від покарання*), котра має місце, коли особа починає відбувати або виконувати призначене покарання та звільняється від частини покарання, що залишилася, до цієї форми належать такі види звільнення: а) у зв'язку з декриміналізацією діяння, за яке особу було засуджено – у разі, якщо відповідний закон набрав чинності під час відбування особою покарання (ч. 2 ст. 74 КК); б) у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку – у разі, якщо до закінчення таких строків особа відбула частину призначеного покарання (ст. 80 КК); в) умовно-дострокове звільнення (ст. 81 КК); г) вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК); ґ) через психічну або іншу важку хворобу (ч. 1, 2 ст. 84 КК); д) через хворобу військовослужбовців – у разі, якщо непридатність до військової служби встановлена під час відбування призначеного покарання (ч. 3 ст. 84 КК); е) на підставі за-

кону про амністію (ст. 86 КК); є) актом про помилування (ст. 87 КК).

Літ.: Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 29–30.

Звільнення від покарання – захід кримінально-правового характеру (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), що являє собою відмову держави від застосування покарання до особи, яку обвинувальним вироком суду було визнано винною у вчиненні злочину, що здійснюється у випадках, коли досягнення мети покарання можливе і без застосування реального відбування покарання, а також недоцільності або неможливості його виконання через втрату або значне зменшення суспільної небезпечності особи, яка вчинила злочин, або погіршення стану її здоров'я, або з інших обставин, передбачених законом. Звільнення від покарання поділяють за «ступенем наближеності» покарання до особи, яка вчинила злочин на: звільнення від призначення покарання (див. *Звільнення від призначення покарання*), звільнення від подальшого відбування покарання (див. *Звільнення від подальшого відбування покарання*), заміну покарання більш м'яким (див. *Заміна*

покарання більш м'яким) та пом'якшення призначеного покарання (див. *Пом'якшення призначеного покарання*); за ступенем обов'язковості застосування – на імперативне (див. *Імперативне звільнення від покарання*) та дискреційне (див. *Дискреційне звільнення від покарання*); за наявністю спеціальних обов'язків у засудженої особи після її звільнення – на умовне (див. *Умовне звільнення від покарання*) та безумовне (див. *Безумовне звільнення від покарання*); за юридичними фактами, з якими законодавець пов'язує звільнення від покарання та його відбування – на пов'язане з поведінкою особи, яка звільняється від покарання (див. *Звільнення від покарання, що пов'язане з поведінкою засудженого*) та зумовлене певною подією, незалежною від поведінки особи, яка звільняється від покарання (див. *Звільнення від покарання, що зумовлене певною подією*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 113; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 15; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 344–345.

Звільнення від покарання за хворобою війсь-

КОВОСЛУЖБОВЦІВ – імперативний та безумовний вид звільнення від покарання (див. *Звільнення від призначення покарання*) або від подальшого його відбування (див. *Звільнення від подальшого відбування покарання*), котрий застосовується до військовослужбовців, засуджених до службового обмеження, арешту або тримання в дисциплінарному батальйоні, в разі визнання їх непридатними до військової служби за станом здоров'я (ч. 3 ст. 84 КК). Непридатність до військової служби визначається на підставі Розкладу хвороб, станів і фізичних вад, що визначають ступінь придатності до військової служби у ЗС (Додаток 1 до Положення про військово-лікарську експертизу та медичний огляд у ЗС України).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 209; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 252.

Звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру – дискреційний та умовний вид звільнення від покарання (див. *Звільнення від покарання*), котрий застосовується до неповнолітнього, який вчи-

нив злочин невеликої тяжкості або середньої тяжкості, з застосуванням примусових заходів виховного характеру (див. *Примусові заходи виховного характеру*), якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння (див. *Щире каяття*) та подальшої бездоганної поведінки (див. *Бездоганна поведінка*) він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання (ч. 1 ст. 105 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 262–264; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 316–318.

Звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності – дискреційний та безумовний вид звільнення від покарання (див. *Звільнення від призначення покарання*), котрий являє собою відмову держави від призначення покарання особі, яка вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості і яку з урахуванням бездоганної поведінки (див. *Бездоганна поведінка*) і сумлінного ставлення до праці (див. *Сумлінне ставлення до праці*) на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною (ч. 4 ст. 74 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 187–188; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 222–224.

Звільнення від покарання у зв'язку з законодавчим пом'якшенням покарання за відповідне діяння – імперативний та безумовний вид звільнення від покарання (див. *Звільнення від покарання*), котрий являє собою зниження призначеної засудженому міри покарання, що перевищує санкцію нового закону до максимальної межі покарання, встановленої санкцією нового закону, а у разі передбачення такою межею більш м'якого виду покарання – зарахування відбутого засудженим покарання з перерахуванням за правилами, встановленими в ч. 1 ст. 72 КК (ч. 3 ст. 74 КК). Підставою для зниження призначеного засудженому покарання у зазначених випадках є зворотна дія у часі закону про кримінальну відповідальність, який пом'якшує кримінальну відповідальність (див. *Зворотна дія (ретроактивність) закону про кримінальну відповідальність у часі*) (ч. 1 ст. 5 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 186–187; Мельник М. І., Навро-

цький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 222.

Звільнення від покарання у зв'язку з усуненням караності діяння – імперативний та безумовний вид звільнення від покарання (див. *Звільнення від призначення покарання*), котрий застосовується до особи, яка засуджена за діяння, караність якого законом усунена (ч. 2 ст. 74 КК), на підставі зворотної дії у часі закону про кримінальну відповідальність, котрий скасовує злочинність діяння (див. *Зворотна дія (ретроактивність) закону про кримінальну відповідальність у часі*) (ч. 1 ст. 5 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 185–186; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 221–222.

Звільнення від покарання, що зумовлене певною подією – вид звільнення від покарання та його відбування за юридичними фактами, з якими законодавець пов'язує звільнення від покарання та його відбування (див. *Звільнення від покарання*), що здійснюється у зв'язку з певною подією, незалежно від

поведінки особи, яка звільняється від покарання, такими є: а) звільнення від призначеного покарання у зв'язку з усуненням караності діяння та пом'якшенням покарання (ч. 2, 3 ст. 74 КК); б) у зв'язку з давністю притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК); в) у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК); г) через психічну хворобу, що позбавляє особу можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 1 ст. 84 КК); г) через хворобу військовослужбовців (ч. 3 ст. 84 КК).

Літ.: Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 34–35.

Звільнення від покарання, що пов'язане з поведінкою засудженого – вид звільнення від покарання та його відбування за юридичними фактами, з якими законодавець пов'язує звільнення від покарання та його відбування (*див. Звільнення від покарання*), що пов'язаний з дією засудженого у вигляді його позитивної поведінки після вчинення злочину і до ухвалення рішення за кримінальною справою чи до остаточного відбуття вже призначеного судом покарання, такими є: а) звільнення від пока-

рання внаслідок втрати особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК); б) звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75–78 КК); в) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ст. 81 КК); г) звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК), тощо.

Літ.: Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 33–34.

Звільнення від призначення покарання – форма звільнення від покарання (*див. Звільнення від покарання*), котра має місце, коли особа засуджується за вчинення злочину обвинувальним вирокком суду, їй призначається конкретна міра покарання, яку вона взагалі не відбуває або не виконує, до цієї форми належать такі види звільнення: а) у зв'язку з усуненням караності діяння – у разі, якщо відповідний закон набрав чинності до початку виконання обвинувального вироку (ч. 2 ст. 74 КК); б) внаслідок втрати особою суспільної небезпечності (ч. 4 ст. 74 КК); в) у зв'язку з давністю притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 74 КК); г) з випробуванням (ст. 75–78 КК); г) з випробу-

ванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК); д) у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку – у разі, якщо до закінчення таких строків особа взагалі не відбувала призначеного покарання (ст. 80 КК); е) через хворобу особи (ч. 2 ст. 84 КК); є) через хворобу військовослужбовців – у разі, якщо непридатність до військової служби встановлена до початку реального відбування призначеного покарання (ч. 3 ст. 84 КК); ж) на підставі закону про амністію (ст. 86 КК України).

Літ.: Албул С. В., Конопельський В. Я., Меркулова О. В. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 333; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 424; Письменський Є. О. *Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія*. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 28–29.

Звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням – специфічний вид звільнення від відбування покарання з випробуванням (див. *Звільнення від відбування покарання з випробуванням*), що застосовується до неповнолітніх осіб та має такі особливості: а) може бути застосоване до неповнолітнього лише у разі його

засудження до арешту або позбавлення волі; б) іспитовий строк триває від одного до двох років; в) суд може покласти на окрему особу, за її згодою або на її прохання, обов'язок щодо нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи (див. *Особа, на яку покладений обов'язок нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи*) (ст. 104 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 365; Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 109.

Зворотна дія (ретроактивність) закону про кримінальну відповідальність у часі (від лат. *retro* – минуле, *activus* – діяльність) – розповсюдження дії нового кримінального закону на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість, що відбувається за умов, коли закон про кримінальну відповідальність скасовує злочинність діяння (див. *Декриміналізація*), пом'якшує кримінальну відповідальність (див. *Пом'якшення кримінальної відповідальності*) або іншим чином поліпшує

становище особи (див. *Інше поліпшення становища особи*). Закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння (див. *Криміналізація*), посилює кримінальну відповідальність (див. *Посилення кримінальної відповідальності*) або іншим чином погіршує становище особи (див. *Інше погіршення становища особи*), не має зворотної дії в часі. Закон про кримінальну відповідальність, що частково пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, а частково посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, має зворотню дію у часі лише в тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи. Якщо після вчинення особою діяння, передбаченого КК, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотню дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи (ст. 5 КК).

Літ.: *Бесчастний В. М., Джуґа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 36–37; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 49–51; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-те*

видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 27–29.

Звільнення неповнолітнього від покарання та його відбування – засіб ювенального кримінально-правового впливу, суть якого полягає у наданні державою неповнолітньому, якого обвинувальним вироком було визнано винним у вчиненні злочину, за умови наявності певних підстав, можливості виправитися без застосування до нього покарання або після відбуття певної частини покарання.

Літ.: *Лосич С. В., Назимко Є. С., Пономарьова Т. І. та ін. Безумовне звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування у кримінальному праві України: монографія. Харків: Панов, 2017. С. 43.*

Згода потерпілого – добровільне вираження фізичною, дієздатною особою (у випадках, передбачених законом, також її законними представниками) згоди (прохання, вимоги) на спричинення шкоди її правам та інтересам, що відноситься доктриною кримінального права (див. *Кримінально-правова доктрина*) до обставин, що виключають злочинність діяння, котрі не передбачено в КК.

Літ.: *Баулін Ю. В. Причинение вреда с согласия «потерпевшего» как обстоятельство, исключающее преступность деяния: монография. Харьков: Кроссфрод, 2007. С. 40.*

Злочин (від лат. *crimen*) – передбачене КК (протиправне) (див. *Кримінальна протиправність*) суспільно небезпечне (див. *Суспільна небезпека діяння*), винне (див. *Винність діяння*) діяння (див. *Діяння у кримінальному праві*), вчинене суб'єктом злочину (див. *Суб'єкт злочину*) (ст. 11 КК). Таке визначення у теорії кримінального права називається формально-матеріальним, та вважається найбільш обґрунтованим: воно дозволяє відповісти не тільки на питання, які діяння закон визнає злочином, а й чому закон визнає їх злочином, що в сукупності відбиває соціальну і правову природу, сутність злочину. В теорії кримінального права існують також формальне (нормативне) (див. *Формальне (нормативне) визначення злочину*) та матеріальне (див. *Матеріальне визначення злочину*) визначення поняття злочину. Злочини розподіляються за ступенем тяжкості на злочини невеликої тяжкості (див. *Злочин невеликої тяжкості*), середньої тяжкості (див. *Злочин середньої тяжкості*), тяжкі (див. *Тяжкий злочин*) та особливо тяжкі (див. *Особливо тяжкий злочин*); за формою вини – на умисні та необережні; за ступенем завершеності злочинної діяльності – на закінчені та незакінчені; за родовим

об'єктом посягання – на двадцять видів, відповідно до назв Особливої частини КК; за характеристиками суб'єкта злочину – на злочини із загальним суб'єктом та злочини із спеціальним суб'єктом.

Літ.: *Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 42–48; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 65; Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. С. 53–54; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 86–89.*

Злочин з похідними наслідками – вид ускладненого одиничного злочину (див. *Ускладнений одиничний злочин*), котрий з об'єктивної сторони становить одне діяння, що тягне за собою два наслідки, які настають послідовно один за одним, і при цьому перший з наслідків спричиняє другий. До таких належать, напр., умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК); умисне знищення або пошкодження чужого майна, що спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 194 КК); угон або захоплення повітряного судна, що спричинили

загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 278 КК), тощо.

Літ.: Албул С. В., Конопельський В. Я., Меркулова О. В. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 212; Бесчастний В. М., Джуґа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 173; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 268–269.

Злочин з преюдицією – вид злочину (див. Злочин), кримінальна відповідальність за який настає за умови попереднього притягнення цієї особи до юридичної відповідальності іншого виду, до таких належать: ухилення військовозобов'язаного від військового обліку після попередження, зробленого відповідним військовим комісаром (ч. 1 ст. 337 КК); злісна непокоря законним вимогам адміністрації і установи виконання покарань або інша протидія адміністрації у законному здійсненні її функцій особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі, якщо ця особа за порушення вимог режиму відбування покарання була піддана протягом року стягненню у виді переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переводилася на більш суворий режим відбування покарання (ст. 391 КК); самовільне зали-

шення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової служби), а також нез'явлення його вчасно на службу без поважних причин тривалістю понад десять днів, але не більше місяця, або хоча і менше десяти днів, але більше трьох днів, вчинені повторно протягом року (ч. 2 ст. 407 КК).

Літ.: Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник. 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. С. 240–241; Тростюк З. А. Злочин з преюдицією / З. А. Тростюк // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 94–95.

Злочин невеликої тяжкості – вид злочину за ступенем тяжкості (див. Злочин), котрий характеризується тим, що за такий злочин передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання (див. Інше, більш м'яке покарання) за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі НМДГ (ч. 2 ст. 12 КК).

Літ.: Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 47; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 55–56.

Злочин середньої тяжкості – вид злочину за ступенем

тяжкості (див. Злочин), котрий характеризується тим, що за такий злочин передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч НМДГ або позбавлення волі на строк не більше п'яти років (ч. 3 ст. 12 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 47; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 56.

Злочини проти громадської безпеки – передбачені КК України суспільно небезпечні діяння, вчинені суб'єктами злочину, що порушують громадську безпеку (див. *Громадська безпека*) і створюють загальну небезпеку (умови) загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіюють такі наслідки (розд. IX КК). За ч. 2 ст. 59 КК, конфіскація майна (див. *Конфіскація майна*) встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості.

Літ.: Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тацій В. Я. та ін. *Кримінальне право України: Особлива частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 286; Денисов С. Ф., Дудоров О. О., Письменський Є. О. та ін. *Кримінальне право (Особлива частина): підручник*. Т. 2. Луганськ: Видавництво «Елтон-2», 2012. С.

9–11; Тихий В. П. *Злочини проти громадської безпеки* / В. П. Тихий // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 307–310.

Злочини проти інтересів України – злочини проти основ національної безпеки України (див. *Злочини проти основ національної безпеки України*), деякі злочини проти довкілля, проти громадської безпеки (див. *Злочини проти громадської безпеки*), проти авторитету органів державної влади, органів самоврядування та об'єднань громадян, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, тощо. За ч. 1 ст. 8 КК, іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за КК України у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені КК тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України (див. *Злочини проти прав і свобод громадян України*) або інтересів України.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 37; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 42.

Злочини проти основ національної безпеки України – передбачені КК України суспільно небезпечні діяння, котрі вчинені суб'єктом злочину з прямим умислом та посягають на конституційний, суспільний і державний лад України, її політичну систему, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, державну, економічну чи інформаційну безпеку, а також національну безпеку в екологічній і воєнній сферах (розд. I КК). За ч. 2 ст. 59 КК, конфіскація майна (див. *Конфіскація майна*) встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки (див. *Злочини проти громадської безпеки*) незалежно від ступеня їх тяжкості.

Літ.: Бантишев О. Ф., Шамафа О. В. *Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія*. Луганськ: Віртуальна реальність, 2014. С. 28; Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тацій В. Я. та ін. *Кримінальне право України: Особлива частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 26; Денисов С. Ф., Дудоров О. О., Письменський Є. О.

та ін. *Кримінальне право (Особлива частина): підручник*. Т. 1. Луганськ: Видавництво «Елтон-2», 2012. С. 52–53.

Злочини проти прав і свобод громадян України – злочини проти життя та здоров'я особи, проти волі, честі та гідності особи, проти статевої свободи та статевої недоторканості, особи, більшість злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав громадян, деякі злочини проти власності та деякі інші, потерпілими від яких є громадяни України. За ч. 1 ст. 8 КК, іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за КК України у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені КК тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 37; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 42.

Злочинна бездіяльність – пасивна форма вчинення суспільно небезпечного діяння (див. *Злочин*), що полягає у невчиненні особою конкретних дій, котрі во-

на повинна була і могла вчинити в даних конкретних умовах. Обов'язок вчинити певні дії може випливати з різних підстав: із закону або іншого нормативного акту, з професійних або службових повноважень, з трудового або цивільного договору, з рішення суду, з родинних відносин, з попередньої поведінки особи, якщо вона своїми діями створила небезпеку для іншої особи тощо. Можливість особи діяти і запобігти тим самим настанню суспільно небезпечних наслідків визначається, виходячи з обставин кожного конкретного акту бездіяльності.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 34–35; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 35.

Злочинна дія – найбільш поширена форма суспільно небезпечного діяння (див. Злочин), що являє собою активну поведінку суб'єкта злочину, котра характеризується його впливом на речі та процеси навколишнього світу, та призводить до негативних результатів. За структурою дія може бути простою – одиничний акт поведінки людини (напр., завдання удару) та складною – сукупністю або системою актів (во-

лових рухів тіла, актів поведінки, тощо). За характером впливу на об'єкт злочину дія може бути фізичною, тобто пов'язаною із застосуванням фізичної сили, та інформаційною – виражатися в словесній (вербальній) формі (напр., погроза) або конклюдентних (мімічні жести) діях.

Літ.: Албул С. В., Конопельський В. Я., Меркулова О. В. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 67; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 34; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 91.

Злочинна недбалість – вид необережної вини (див. Необережність), за якої особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити (ч. 3 ст. 25 КК). Інтелектуальна ознака злочинної недбалості полягає в тому, що особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння. Вольова ознака складається з двох критеріїв (обидва підлягають встановленню) – об'єктивного, тобто обов'язку передбачити наслідки, що може випливати з вимог закону, професійних обов'язків, спеціальних норм, котрі регулю-

ють ту чи іншу діяльність, або існуючих правил обережності взагалі, та суб'єктивного – вимог обережності, що висуваються до конкретної особи, виходячи з її особистих якостей, професійної майстерності, досвіду, знань, тощо.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 48; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 86.

Злочинна самовпевненість – вид необережної вини (див. *Необережність*), за якої особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК). Інтелектуальна ознака злочинної самовпевненості полягає в тому, що особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків, але в даному випадку передбачення мало абстрактний характер, вольова ознака – в тому, що особа легковажно розраховувала на відвернення цих наслідків. Прикладом злочинної самовпевненості є перевищення швидкості водієм, який розраховує у будь-який момент загальмувати, але не встигає цього

зробити і завдає тілесних ушкоджень пішоходу.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 47–48; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 85–86.

Злочинність діяння – офіційне віднесення певного суспільно небезпечного діяння до злочинів, котре здійснюється законодавцем шляхом описання типових та найбільш характерних ознак даного діяння в законі про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну відповідальність*). За ч. 3 ст. 3 КК, злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК.

Літ.: Албул С. В., Конопельський В. Я., Меркулова О. В. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 67–68; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 12; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 71–73.

Зміна обстановки, внаслідок якої вчинене особою діяння втратило суспільну небезпечність – вид обстановки для звільнення від

кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки*), котра являє собою істотну зміну соціально-економічних, політичних або духовних засад життєдіяльності суспільства, яка відбувається незалежно від волі винної особи і внаслідок чого втрачається суспільна небезпечність не лише конкретного злочину, а й подібних йому діянь (до відповідних процесів у масштабах країни можна віднести, наприклад, скасування надзвичайного стану, перехід країни від воєнного часу до мирного або від однієї системи господарювання до принципово іншої). Зазначені масштабні зміни, як правило, передують рішенню законодавця декриміналізувати ті чи інші діяння, оперативне кримінально-правове реагування на які до ухвалення такого рішення може набувати вигляду застосування ст. 48 КК.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 142; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 142.

Зміна обстановки, внаслідок якої особа, яка вчинила злочин, перестала бу-

ти суспільно небезпечною – вид обстановки для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки*), котра являє собою об'єктивні зміни умови життєдіяльності особи, яка вчинила злочин, що позитивно і суттєво впливають на неї і свідчать про те, що вона не вчинить кримінально караних діянь у майбутньому, ними, зокрема, можуть визнаватися: призов на строкову військову службу; зміна постійного місця проживання і розірвання зв'язків з «кримінальним» оточенням; працевлаштування раніше не працюючого; тяжка хвороба або нещасний випадок, внаслідок чого особа стала інвалідом; залучення особи до конфіденційної співпраці з правоохоронними органами; закінчення терміну строкової служби військовослужбовця, який вчинив самовільне залишення частини або місця служби; поліпшення сімейних стосунків, ускладнення яких в минулому сприяло вчиненню злочину; створення сім'ї із жертвою злочину.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 142; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу Ук-

раїни. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 142–143.

Зміна примусового заходу медичного характеру – пом'якшення примусового заходу медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*) у зв'язку з поліпшенням психічного стану особи (напр., переведення її з психіатричного закладу з посиленням наглядом до закладу зі звичайним наглядом) чи скорочення строку перебування у психіатричному закладі. Підставою для зміни примусових заходів медичного характеру є видужання особи або значне поліпшення її психічного стану, коли це виключає суспільну небезпеку хворого, незалежно від терміну його перебування у психіатричному закладі. При цьому тяжкість раніше вчиненого особою діяння значення не має.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 226; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 276–277.

Зміст вини – характеристика вини (див. *Вина*), що являє собою сукупність здатності особи усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку вчинюваного діяння, а також передба-

чати можливість чи неминучість настання суспільно небезпечного наслідку – інтелектуальний елемент, та психічного ставлення винного до вчинюваного ним діяння, що характеризується прагненням настання певного наслідку, чи навпаки небажанням його заподіяння, а також здатності керувати своєю поведінкою – волевий елемент.

Літ.: Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 144; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваїте, 2014. С. 177–178; Митрофанов І. І. *Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник*. Одеса: Фенікс, 2015. С. 119–120.

Змішана (подвійна, складна) форма вини – різне психічне ставлення особи у формі умислу та необережності (див. *Форма вини*) до різних об'єктивних ознак одного і того самого злочину. Виділяють дві групи злочинів зі змішаною формою вини: а) необережні – злочини, у яких порушення правил може бути як умисним, так і необережним, а ставлення до наслідків завжди необережне (напр., порушення чинних на транспорті правил, що спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки (ст. 291 КК)); б) умисні – злочини, в яких умисне діяння заподіює два види наслідків – основний, що є

обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, та похідний, що є кваліфікуючою ознакою, до якого ставлення є необережним (ч. 2 ст. 121, 194, 294 КК).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 49–50; Комаров О. А., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів*. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 61–63.

Змішана диспозиція – вид диспозиції (див. *Диспозиція*), в якій комбінуються диспозиції декількох видів (проста, описова, бланкетна, відсилочна), напр., диспозиція ст. 231 КК, котра передбачає відповідальність за умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей (комерційне шпигунство), а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єктові господарської діяльності.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 40; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 28; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 22.

Змішані покарання – вид покарань за способом та порядком призначення (див. *Система покарань*), котрі можуть призначатися і як основні, і як додаткові, ними є: а) штраф; б) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Існують три варіанти призначення змішаних покарань: а) самотійно, як основне покарання; б) як основне покарання у поєднанні з іншим додатковим покаранням; в) приєднання їх до основного покарання як додаткового самотійно або разом з іншими додатковими покараннями (ч. 3 ст. 52 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 362; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 97.

Змішані теорії покарання – теорії покарання (див. *Мета покарання*), котрі об'єднують ідеї абсолютних (див. *Абсолютні теорії покарання*) та відносних теорій (див. *Відносні теорії покарання*) про мету покарання, їх прихильники у різноманітних варіаціях визнають цілями покарання залякування, відплату, відшкодування заподіяної злочином моральної шкоди, виправлення, загальне і спеціальне за-

побігання. Чинний КК при визначенні мети покарання виходить із змішаних теорій.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 350–351; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 475–476; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблицький В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 117.

Змова на вчинення злочину – вид готування до злочину (див. *Готування до злочину*), що являє собою досягнення угоди між двома або більшою кількістю осіб, яким притаманні ознаки суб'єкта злочину, спільними зусиллями вчинити конкретний злочин. Зазначена угода має бути результативною і, виходячи за межі виявлення наміру (див. *Виявлення умислу*), передбачає з'ясування хоча б у загальних рисах деталей підготовлюваного злочину. У випадках, передбачених Особливою частиною КК, змова на вчинення злочину, може утворювати самостійні склади закінченого злочину (ст. 109, 255, 258⁴, 392, тощо).

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 54; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу Ук-*

раїни. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 64.

Знаряддя вчинення злочину – факультативна ознака об'єктивної сторони складу злочину (див. *Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину*), що становить собою предмет, використовуючи який винна особа здійснює фізичний (як правило, руйнівний) вплив на матеріальні об'єкти. Істотного значення знаряддям вчинення злочину надає законодавець, коли передбачає певні знаряддя безпосередньо у диспозиції кримінально-правової норми, перетворюючи їх на обов'язкову ознаку об'єктивної сторони. Напр., вчинення злочину з застосуванням таких знарядь: зброя або інші предмети, що застосовувалися як зброя (ч. 1 ст. 294 КК); вогнепальна або холодна зброя чи інший предмет, спеціально пристосований або заздалегідь заготовлений для нанесення тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 296 КК); наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги (ст. 314 КК), тощо.

Літ.: Багіров С. Р. *Знаряддя вчинення злочину* / С. Р. Багіров // *Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України.* Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 103–105; Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 54; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-*

практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 63.

Зняття судимості – анулювання, тобто дострокове припинення судом, стану судимості особи (див. *Судимість*), що може відбутися за таких умов: а) особа відбула покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі; б) з дня відбуття покарання пройшло не менше половини строку погашення судимості (якщо особа відбула покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості – не менше 1 року; у виді позбавлення волі: за злочин середньої тяжкості – не менше як 1 рік і 6 місяців, за тяжкий злочин – не менше як 3 роки, за особливо тяжкий злочин – не менше як 4 роки); в) особа зразковою поведінкою (див. *Зразкова поведінка*) і сумлінним ставленням до праці (див. *Сумлінне ставлення до праці*) довела своє виправлення. Порядок зняття судимості встановлюється КПК України (ст. 91 КК).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 124–125; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 179–180.*

Зорганізованість злочинного об'єднання – ознака організованої групи (див. *Вчинення злочину організованою групою*) та злочинної організації (див. *Вчинення злочину злочинною організацією*), котра являє собою надання об'єднанню організованого характеру, тобто організацію організованої злочинної діяльності на більш-менш тривалий час. Попередня зорганізованість свідчить про наявність у злочинному об'єднанні всіх ознак його організованості до початку вчинення злочину (визначеної законом мінімальної кількості осіб (три і більше), стійкості (див. *Стійкість злочинного об'єднання*), ієрархічності (див. *Ієрархічність злочинного об'єднання*), розподілу ролей, наявності організатора (керівника), плану злочинної діяльності, вчинення в минулому злочинів, тощо.

Літ.: Вознюк А. А. *Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. С. 80; Джу́жа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 98.*

Зразкова поведінка – така поведінка в сім'ї, стосовно суспільства, членів трудового колективу, інших колективів, членом яких є засуджений, всього суспільства, котра соціально схвалюється з

позицій суспільної моралі та гідна для наслідування іншими особами. За ч. 1 ст. 91 КК, якщо особа після відбуття покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення, то суд може зняти з неї судимість до закінчення строків (див. *Зняття судимості*).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 220; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 268.

З'явлення із зізнанням – обставина, що пом'якшує покарання (див. *Система обставин, що пом'якшують покарання*), котра являє собою добровільне особисте з'явлення особи, яка переховується від слідства або суду, до прокурора, слідчого, органу дізнання або суду з усною або письмовою заявою про обставини вчинення нею чи за її участю злочину і переховування від слідства та суду.

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 164; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 165; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 185.

I

Ідеальна сукупність злочинів – вид сукупності злочинів (див. *Сукупність злочинів*), при якому особа одним діянням вчиняє два або більше злочини, передбачені різними статтями Особливої частини КК. Напр., підпалюючи будинок з метою вбивства потерпілого, який у ньому перебуває, особа одночасно вчиняє умисне вбивство з особливою жорстокістю (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК) та умисне знищення чужого майна шляхом підпалу (ч. 2 ст. 194 КК). Можливі також випадки, коли одне і те саме діяння може одночасно містити склад закінченого та склад незакінченого злочинів, напр., придбання пістолету з метою його використання для вчинення вбивства містить ідеальну сукупність закінченого злочину – незаконне придбання вогнепальної зброї (ч. 1 ст. 263 КК) та незакінченого – готування до умисного вбивства (ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 115 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і

доповнене. Харків: Право, 2015. С. 278–279; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 258–259.

Ієрархічність злочинного об'єднання – системно-структурна побудова злочинної організації (див. Вчинення злочину злочинною організацією), котра включає розподіл функцій і ролей між учасниками (структурними частинами) злочинної організації, що забезпечує підпорядкованість і підзвітність рядових учасників останньої організаторам: керівнику (керівному органу) злочинної організації та керівникам структурних частин. Вона передбачає: 1) особливий розподіл функцій і ролей в об'єднанні – наявність організаторів (керівників злочинної організації та її структурних частин) і виконавців (рядових учасників); 2) поділ злочинної організації на структурні частини; 3) наявність правил поведінки, побудованих на субординації, підпорядкованості, підзвітності та дисципліні її учасників.

Літ.: Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. С. 107; Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 100; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 101.

Імперативне (обов'язкове) звільнення від кримінальної відповідальності – вид звільнення від кримінальної відповідальності (див. Звільнення від кримінальної відповідальності), за яким вимога закону зобов'язує суд звільнити особу від кримінальної відповідальності, такими є: а) дійове каяття (ст. 45 КК), б) примирення з потерпілим (ст. 46 КК) та в) закінчення строків давності (ст. 49 КК).

Літ.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 62; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 328; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 292.

Імперативне (обов'язкове) звільнення від покарання – вид звільнення від покарання (див. Звільнення від покарання), за яким вимога закону зобов'язує суд звільнити особу від покарання, такими є: а) у зв'язку з усуненням караності діяння та пом'якшенням покарання (ч. 2, 3 ст. 74 КК); б) у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК); в) через психічну хворобу, що позбавляє особу можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 1 ст.

84 КК); г) через хворобу військово-вослужбовців (ч. 3 ст. 84 КК); д) на підставі закону про амністію (ст. 86 КК); е) актом про помилування (ст. 87 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 425; Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 31.

Імплементация міжнародних конвенцій у кримінальне законодавство (від англ. *implementation* – виконання, здійснення) – приведення національного (внутрішньодержавного) механізму кримінально-правового регулювання у відповідність із міжнародно-правовими зобов'язаннями, закріпленими у міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, шляхом корегування законодавства України про кримінальну відповідальність або практики його реалізації. Імплементация міжнародних конвенцій у кримінальне законодавство переважно стосується конвенцій, протоколів, угод, договорів, статутів, декларацій з питань кримінального права та полягає у виконанні Україною взятих на себе відповідних міжнародно-правових зобов'язань. Головною складовою цього процесу є надання чиннос-

ті положенням міжнародного договору як частини національного законодавства через його перетворення і зміну положень КК. Елементами імплементації міжнародних конвенцій у кримінальне законодавство є вжиття державою широкого кола інституційних заходів поза сферою правотворчості. Серед способів імплементації виокремлюють рецепцію (запозичення національним правом змісту міжнародно-правової норми без зміни її змісту); відсилку (посилання у національному нормативно-правовому акті на норму міжнародного права чи окремих міжнародно-правовий акт); трансформацію (зміну змісту безпосередньо норми національного законодавства). Загальний порядок імплементації міжнародних конвенцій у кримінальне законодавство має суттєві особливості. Згідно з ч. 1 ст. 3 КК законодавство України про кримінальну відповідальність становить КК, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, а п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України визначає, що виключно законами визначається, які діяння є злочинами. Безпосереднє застосування норми міжнародного договору як підстави для притягнення особи до кримінальної відповідальності

національними правоохоронними або судовими органами неможливе без включення нормативного положення відповідного змісту до тексту норми КК шляхом прийняття відповідного закону ВРУ. Можливість безпосереднього застосування міжнародної конвенції у внутрішньому кримінальному праві існує у випадках, коли вони визначають певне поняття, регулюють конфлікт юрисдикцій або визначають підстави вирішення питань екстрадиції (див. *Видача злочинця (екстрадиція)*).

Літ.: Гацелюк В. О. *Імплементация міжнародних конвенцій у кримінальне законодавство України* / В. О. Гацелюк // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 400–401.

Іноземець – особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (чи підданим) іншої держави або держав. Іноземцем треба визнавати і колишнього громадянина України, громадянство якого було припинено внаслідок виходу з громадянства України, втрати громадянства України або за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України. За ст. 8 КК, іноземці, які вчинили

злочини за межами України підлягають відповідальності за КК України: а) у випадках, передбачених міжнародними договорами (див. *Космополітичний (універсальний) принцип дії кримінального закону*); б) якщо вони вчинили передбачені КК України тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України; в) якщо вони вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у ст. 368, 368³, 368⁴, 369, 369² КК, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду (див. *Реальний принцип дії кримінального закону*).

Літ Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 30; Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 35–37; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 41.**

Інститут кримінального права – сукупність однорідних кримінально-правових норм (див. *Норма кримінального права*), котрі регулюють певну групу то-

тожних або тісно пов'язаних однорідних суспільних відносин. Усі інститути кримінального права можна умовно поділяти на такі, що відносяться до Загальної, і до Особливої частин кримінального права. За обсягом правового регулювання інститути кримінального права Загальної частини (кримінальна відповідальність (див. *Кримінальна відповідальність*), склад злочину та його елементи (див. *Склад злочину, Елементи складу злочину*), співучасть у злочині (див. *Співучасть у злочині*), незакінчений злочин (див. *Незакінчений злочин*), покарання (див. *Покарання*), призначення покарання (див. *Призначення покарання*) та ін.) є більш широкими, ніж інститути Особливої частини (кримінальна відповідальність за різні групи однорідних злочинів). Інститут кримінального права забезпечує конкретизацію регулювання кримінально-правових відносин, організаційне упорядкування та систематизацію норм кримінального права. Тим самим він надає можливість більш точно і предметно розуміти кримінальне право, його норми, завдання та функції, що має важливе значення для забезпечення його ефективності.

Літ.: Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2015. С. 21–22; Панов М. І. Інститут кримінального права / М. І. Панов //

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 403.

Інтегративна функція складу злочину – функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра визначається тим, що всі ознаки складу злочину знаходяться в єдності та взаємозв'язку й утворюють собою інтегративну систему, що характеризує в цілому дане діяння як злочинне і каране.

Літ.: Бажанов М. І. Избранные труды. Харьков: Право, 2012. С. 450; Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права // Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). С. 118.

Інтелектуальне пособництво – вид пособництва за характером дій (див. *Пособник злочину*), що являє собою сприяння вчиненню злочину іншими співучасниками наданням порад, вказівок (див. *Сприяння вчиненню злочину порадами чи вказівками*), а також заздальгідь даною обіцянкою приховати злочинця, засоби чи знаряддя вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети (див. *Обіцянка переховування злочинця, знарядь чи засобів злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих*

злочинним шляхом, а також придбання та збуту таких предметів) або іншим чином сприяння приховуванню злочину (див. Обіцянка іншим чином сприяти приховуванню злочину).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 155–156; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 240; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 192; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 127.

Інтенсивність криміналізації – термін, який застосовують для позначення сили державного примусу, яка застосовується до порушників кримінально-правової заборони (див. Кримінально-правова заборона). Інтенсивність криміналізації у кримінальному праві розглядається в межах кримінально-правової політики (див. Кримінально-правова політика) й органічно пов'язується з такими поняттями, як «криміналізація» (див. Криміналізація), «об'єкт криміналізації» (див. Об'єкт криміналізації) та «обсяг криміналізації» (див. Обсяг криміналізації).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетров-

ський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 121–122.

Інформаційна (пізнавальна) функція кримінального права – функція кримінального права (див. Кримінальне право як галузь права), котра полягає: а) в інформуванні осіб про кримінально-правове регулювання суспільних відносин, про їхні права та обов'язки в кримінально-правових відносинах; б) у створенні системи правової інформації, що потрібна для аналізу юридичних фактів та вчинення юридичних дій з виконання завдань кримінального закону (див. Закон про кримінальну відповідальність).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 9; Вознюк А. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій*. Київ: Національна академія внутрішніх справ, «Освіта України», 2016. С. 14.

Інша залежність (ст. 66, 67 КК) – будь-яка інша, крім службової (див. Службова залежність) та матеріальної (див. Матеріальна залежність), залежність винного від того, хто схиляє його до вчинення злочину, котра виникла через певні життєві обставини і внаслідок якої він відчуває себе зобов'язаним перед такою особою або певною мірою підкорений їй, напр., винний зо-

бов'язаний їй рятуванням життя своєї дитини або від неї залежить включення його до виборчого списку партії, або їй відомі відомості, які винний бажає зберегти в таємниці, тощо. Вчинення злочину через таку залежність визнається обставиною, що пом'якшує покарання (див. Система обставин, що пом'якшують покарання), а вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в залежності від винного – обставиною, що обтяжує покарання (див. Система обставин, що обтяжують покарання).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 257; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 167; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 186.

Інше погіршення становища особи (ст. 5 КК) – уможливлення застосування до особи: а) примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК), примусових заходів медичного характеру (ст. 94 КК) або примусового лікування (ст. 96 КК); б) покладення судом обов'язків (чи додаткових обов'язків) на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням (ст. 76, 79, 104 КК); в) застосування контро-

лю за поведінкою засудженого (ст. 76, 79, 83 КК); г) конфіскації та знищення певних предметів, знарядь, сировини і матеріалів для їх виробництва як спеціального кримінально-правового заходу, тощо. За ч. 2 ст. 5 КК, закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі (див. Зворотна дія (ретроактивність) закону про кримінальну відповідальність у часі).

Літ.: Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 13; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 24.

Інше поліпшення становища особи (ст. 5 КК) – неможливість застосування до особи: а) примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК), примусових заходів медичного характеру (ст. 94 КК) або примусового лікування (ст. 96 КК); б) контролю за її поведінкою (ст. 76, 79, 83 КК); в) конфіскації та знищення певних предметів, знарядь, сировини і матеріалів для їх виробництва (ст. 176, 177, 203¹, 204, 229 КК); або г) покладення судом додаткових обов'язків на

особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням (ст. 76, 79, 104 КК). За ч. 1 ст. 5 КК, закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію у часі (див. *Зворотна дія (ретроактивність) закону про кримінальну відповідальність у часі*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 21; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 23.

Інше приміщення (ст. 36 КК) – різноманітні постійні, тимчасові, стаціонарні або пересувні будівлі чи споруди, призначені для розміщення людей чи матеріальних цінностей (виробниче чи службове приміщення підприємства, установи, організації, гараж, інша будівля господарського призначення, котра відокремлена від житлових будівель, тощо). За ч. 5 ст. 36 КК, не є перевищенням меж необхідної оборони (див. *Співрозмірність необхідної оборони*) і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для відвернення протиправного

насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 2. Особлива частина.* Харків: Право, 2013. С. 205; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 572.

Інше умисне створення умов для вчинення злочину (ст. 14 КК) – вид готування до злочину (див. *Готування до злочину*), що являє собою будь-які дії із підготовки вчинення злочину, котрі не охоплюються підшукуванням (див. *Підшукування засобів чи знарядь для вчинення злочину*) або пристосуванням засобів чи знарядь (див. *Пристосування засобів чи знарядь для вчинення злочину*), підшукуванням співучасників (див. *Підшукування співучасників*), змовою на вчинення злочину (див. *Змова на вчинення злочину*) та усуненням перешкод (див. *Усунення перешкод для вчинення злочину*), але є подібними до них. Це може бути, зокрема, розробка плану вчинення злочину, влаштування засідки, підготовка місць для зберігання викраденого, створення надлишків ввіреного майна для наступного протиправного заволодіння ним шляхом привласнення або розтрати, вивчення си-

стеми охорони банку з метою нападу на нього, вивчення режиму перебування господарів у квартирі з метою вчинення крадіжки, з'ясування «слабких місць» жертви запланованого вимагання майна, тощо.

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 321; Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Харків: Право, 2010. С. 42; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 64–65.

Інше, більш м'яке покарання (ст. 12 КК) – будь-який із передбачених ст. 51 КК видів покарання, крім позбавлення волі на певний строк і довічного позбавлення волі. За ч. 2 ст. 12 КК, злочином невеликої тяжкості (див. Злочин невеликої тяжкості) є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі НМДГ.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 56.

Інший хворобливий стан психіки (ст. 19 КК) – хворобливий розлад психічної

діяльності, що не підпадає під ознаки хронічного психічного захворювання (див. Хронічне психічне захворювання), тимчасового розладу психічної діяльності (див. Тимчасовий розлад психічної діяльності) та недоумства (див. Недоумство), напр., тяжкі форми психопатій, стани, що виникають внаслідок марення при тяжких інфекціях, черепно-мозкових травмах (травматична енцефалотопія), пухлинах мозку, явища абстиненції (морфійного голодування), аномалії психіки у глухонімих, тощо. За ч. 2 ст. 19 КК, не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, перебувала в стані неосудності (див. Неосудність), тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 41; Колмаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 50; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 77.

Інші кримінально-правові наслідки діяння (ст. 3, 4 КК) – будь-які примусові заходи кримінально-правового характеру (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), що можуть поліпшити чи погіршити становище особи, зокрема: а) судимість (ст. 88–91 КК); б) примусові заходи виховного характеру (ст. 105 КК); в) примусові заходи медичного характеру (ст. 94 КК); г) примусове лікування (ст. 96 КК); ґ) обов'язки, котрі суд покладає на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням (ст. 76, 79, 104 КК); д) контроль за поведінкою засудженого (ст. 76, 79, 83 КК); е) конфіскація та знищення певних предметів, знарядь, сировини і матеріалів для їх виробництва (ст. 176, 177, 203¹, 204, 229 КК). За ч. 3 ст. 3 КК, злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 12; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 20.

Інші надзвичайні події (ст. 42 КК) – аварія, масове отруєння людей, епідемія, епізоо-

тія, виснаження чи знищення окремих природних комплексів чи ресурсів та інші події, що створюють загрозу для здоров'я великої кількості людей, загрозу знищення чи пошкодження значної кількості майна, спричинення великої майнової шкоди, тощо. За ч. 3 ст. 42 КК, ризик не визнається виправданим (див. *Діяння, пов'язане з ризиком*), якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 123.

Інші надзвичайні події (ст. 67 КК) – повінь, землетрус, пожежа, зсув, обвал, інші події стихійного характеру, епідемія, епізоотія, епіфітотія, аварія, техногенна чи екологічна катастрофа, масові заворушення, тощо. За п. 11 ч. 1 ст. 67 КК, вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій, є обставиною, що обтяжує покарання (див. *Система обставин, що обтяжують покарання*).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 172; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу Ук-

Інші обставини справи (ст. 84 КК) – тривалість відбутого покарання; обставини, котрі при звільненні від покарання або від подальшого його відбування можуть поставити засудженого у безвихідне становище (напр., відсутність постійного місця проживання, рідних чи близьких), а також той факт, що засуджений захворів на тяжку хворобу в результаті навмисного заподіяння собі ушкоджень під час відбування покарання. За ч. 2 ст. 84 КК, при вирішенні питання про звільнення особи від покарання за тяжкою хворобою (див. *Звільнення від відбування покарання за тяжкою хворобою*), суд враховує тяжкість вчиненого злочину, характер захворювання, особу засудженого та інші обставини справи.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 251.

Інші правові наслідки вироку суду іноземної держави (ст. 9 КК) – це: а) повторність і сукупність злочинів; б) вид і розмір призначеного покарання; в) зарахування у строк покарання всього періоду, впродовж якого засуджена особа фак-

тично була позбавлена волі; г) порушення особою обов'язків, пов'язаних з умовно-достроковим звільненням, тощо. За ст. 9 КК, рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави (див. *Суд іноземної держави, Вирок суду*) враховуються при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або покарання громадянина України, іноземця або особи без громадянства, які були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 38; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 44.

Іспитовий строк при звільненні від відбування покарання з випробуванням – встановлений вироком суду при звільненні від відбування покарання з випробуванням строк (див. *Звільнення від відбування покарання з випробуванням*), що може тривати від одного до трьох років, протягом якого особа повинна дотримуватися умов випробування, залежно від дотри-

мання яких настають певні правові наслідки. Іспитовий строк містить у собі загрозу реального застосування призначеного покарання в разі недотримання вимог випробування і можливість остаточного звільнення від відбування покарання і погашення судимості, якщо умови випробування будуть дотримані.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 431; Бесчастний В. М., Джуужа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 275; Письменський Є. О. *Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія.* Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 132–133.

Іспитовий строк при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання – певний проміжок часу, що дорівнює невідбутій зазначеним частині покарання, на який він достроково звільняється від подальшого його відбування (див. *Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання*), та протягом якого повинен дотримуватися умов випробування, залежно від дотримання яких настають певні правові наслідки. Іспитовий строк містить у собі загрозу подальшого відбування призначеного покарання в разі недотримання його вимог і можливість

повного звільнення від призначеного вироком суду покарання, якщо умови випробування будуть дотримані.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 441; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 301.

Історичне тлумачення закону про кримінальну відповідальність – вид тлумачення закону про кримінальну відповідальність за способом (див. *Тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), що являє собою з'ясування умов, причин, соціальних чинників, що зумовили прийняття закону про кримінальну відповідальність, звернення до аналогічних кримінальних законів, що були чинними раніше; вивчення його проекту, пояснювальних записок, матеріалів обговорення проекту, думок окремих учених, які брали участь у розробці закону. Історичне тлумачення застосовують, як правило, науковці при дослідженні кримінального законодавства.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 44; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 96; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна*

Історія кримінального законодавства України – нормативно-правові акти (акти кримінального законодавства), які в різний час застосовувались на українських землях. Історія кримінального законодавства України пов'язується з чинністю і застосуванням у певний період розвитку української державності конкретних нормативно-правових актів у галузі кримінального права. Впродовж розвитку державності українських земель нормативно-правові акти, що включали положення кримінально-правового характеру, були досить різноманітними. Тому систематизація таких нормативно-правових актів має свої труднощі та передбачає їх поділ залежно від таких двох критеріїв (підстав): а) території застосування, пов'язаних з відповідними етапами розвитку української державності, що входили до складу: давньогрецьких Античних міст-полісів (VI ст. до н.е. – V ст. н.е.) та Боспорського царства (середина V ст. до н.е. – VI ст. н.е.); Візантійської імперії (VI ст. – середина VII ст.); Хазарського каганату (сер. VI ст. – сер. X ст.); Давньоруської держави (Київської Русі) (кінець IX ст. – XII ст.); Галицько-Волинського князівства (IX

ст. – XIV ст.); Руської держави (Московської держави) (1478–1721 рр.); колоній Венеціанської та Генуезької республік (XIII ст. – друга половина XV ст.); Кримського ханства (1441 – 1478 рр.); Османської імперії (1475 – 1558 рр.); Великого князівства Литовського (середина XIII ст. – 1795 р.); Королівства Польського та Великого князівства Литовського (Речі Посполитої) (1569 – 1795 рр.); Російської імперії (1721 – 1917 рр.); Австрійської імперії (1804 – 1867 рр.); Австро-Угорської імперії (1867 – 1918 рр.); Тимчасового уряду (лютий – жовтень 1917 р.); Української Соціалістичної Радянської Республіки (1917 – 1922 рр.); Української держави (квітень – грудень 1918 р.); Української Народної Республіки (1918 – 1920 рр.); Західноукраїнської Народної Республіки (1918 – 1919 рр.); Польської Республіки (Другої Речі Посполитої) (1918 – 1939 р.); Української Соціалістичної Радянської Республіки (1924 – 1936 рр.); Української Радянської Соціалістичної Республіки (1936 – 1991 рр.); незалежної України (з 1991 р.); б) часу, впродовж якого застосовувались такі акти на конкретному етапі розвитку української державності.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 156–158; Фріс П. А. Кримінальне право України.

К

Казуальне тлумачення – один з різновидів судового тлумачення (див. *Судове тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), яке дається судами при розгляді конкретного кримінального провадження (див. *Кримінальне провадження*). Казуальне тлумачення здійснюють суди будь-яких інстанцій. Таке тлумачення є обов'язковим лише по тому провадженню, у зв'язку з яким воно проводилося. У той же час, оскільки такий вид судового тлумачення може виходити від вищих судових органів, то одночасно воно може бути взірцем правильного застосування закону для нижчих судів при розгляді аналогічних кримінальних проваджень. Поряд із казуальним тлумаченням виділяють також тлумачення правозастосовне (див. *Правозастосовне тлумачення*).

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник*. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 94; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний*

посібник. Харків: Право, 2018. С. 31; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 124.

Кара засудженого – мета покарання (див. *Мета покарання*), що являє собою відплату за вчинений злочин (див. *Злочин*), відновлення справедливості. Кара реалізується завжди, коли засуджений відбуває або виконує покарання, тобто отримує той обсяг правообмежень, що визначений як адекватний стосовно фактично вчиненого діяння.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 95; Комафров О. А., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів*. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 127; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 151.

Караність діяння – визначення законодавцем у законі про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) виду і розміру покарання, що підлягає застосуванню до особи, яка вчинила злочин. За ч. 3 ст. 3 КК, злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-*

практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 12; Мельник М. І., Наєроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 20.

Карне Уложення Австрійської імперії 1803 р. – див. *Австрійський кримінальний кодекс 1803 р.*

Карне Уложення Австро-Угорської імперії про злочини та проступки 1878 р. – зібрання норм матеріального кримінального права, що було затверджене імператором Австрійсько-Угорської імперії Францом Йосипом I в 1878 р. та діяло на території тогочасної Угорщини. Угорське Уложення 1878 р. було основним джерелом кримінального права, що діяло на теренах Закарпаття до розпаду Австро-Угорщини в 1918 р. Угорське Уложення 1878 р. передбачало поділ діянь на злочини та проступки. Злочином вважалось лише умисне діяння, а проступком – як умисне, такі і необережне. Норми Угорського Уложення 1878 р. визначали замах на злочин і замах на проступок, добровільну відмову від їх вчинення, спільне вчинення особами злочинів або проступків, співучасників у вчиненні злочинів або проступків (ними і визнавались ви-

конавці, підмовники (підбурювачі) і пособники), межі караності співучасників (виконавці і підмовники (підбурювачі) підлягали покаранню у межах санкції відповідної норми Уложення, а пособники – як особи, що вчинили замах на злочин або проступок), віку, з якого можливе застосування покарання (з 16 років, причому особи, які не досягли 12-річного віку покаранню не підлягали, а віком від 12 до 16 років – підлягали покаранню за умови усвідомлення ними свого діяння), відсутності підстав для покарання і (ними визнавались вчинення діяння у стані несвідомості або душевної хвороби, при непереборній силі, самообороні та ін.). Види покарань за Угорським Уложенням 1878 р. визначались як: смертна кара через повішання, довічне ув'язнення у цухтхаузі, ув'язнення на певний строк у цухтхаузі або тюрмі, перебування у виправному будинку, арешт, грошове стягнення. Цухтхауз являв собою тюремне приміщення для одиночного ув'язнення, в якому в'язні утримувались довічно або впродовж певного строку (такий строк міг бути і меншим за визначений). Такі види покарань, як смертна кара, ув'язнення в юхтхаузі або ув'язнення у тюрмі строком від п'яти років признавались лише за злочини, а

ув'язнення у тюрмі на строк, менший п'яти років, арешт та грошове стягнення – лише за проступки. Причому грошове стягнення могло призначатись додатково до покарання як за злочини, так і за проступки. Угорське Уложення 1878 р. передбачало, що до призначеного покарання могли додаватися звільнення з посади, заборона займатися певною діяльністю, заборона опікуватися людиною, заборона спадкування, позбавлення обирати і обиратися до певних органів влади, органів громадського, муніципального управління та ін. Крім цього, як окремих заходів передбачалося вилучення у засудженого знарядь і засобів, які йому належали та використовувались під час вчинення злочину або проступку. Видами злочинів за Угорським Уложенням 1878 р. визначались: верховна зрада (являла собою різноманітні посягання на життя і здоров'я монарха, порядок «спадкування» монаршого престолу, зміни і повалення державної влади та ін.), образа монарха та посягання проти членів монаршого дому, бунтівництво та ін. Як злочинами, так і проступками в Угорському Уложенні 1878 р. визнавались посягання проти моралі, життя і здоров'я людини, власності, громадського порядку, громадської безпеки,

службової діяльності чиновника та ін.

Літ: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 218–219.

Карний кодекс Александру Іоана Кузи 1864 р. –

зібрання норм матеріального кримінального права, що було затверджене князем об'єднаної Румунії Александру Іоаном Кузою 22 жовтня 1864 р. Карний кодекс 1864 р. був основним джерелом кримінального права, що діяв на території Південної Буковини до 1936 р., та складався з чотирьох основних частин – попередніх диспозицій та трьох книг: Книги I «Про покарання та їх наслідки», Книги II «Про злочини і делікти та про покарання за них», Книги III «Поліцейські проступки та їх покарання». У попередніх диспозиціях до Карного кодексу 1864 р. (ст. ст. 1–6) надавалася класифікація правопорушень на злочини, делікти та проступки. Підставою такої класифікації виступав основний вид покарання, що призначався за вчинення правопорушення. Так, злочином визнавалося правопорушення, за яке закон карав каторжними роботами, реклюзією, detenцією, позбавленням цивільних прав. Деліктом вважалося правопорушення, за яке закон

передбачав покарання виправним ув'язненням, тимчасовим позбавленням деяких політичних, цивільних або сімейних прав і штрафом від двадцяти шести лей і більше. Проступком було правопорушення в разі покарання за його вчинення поліцейським ув'язненням та штрафом (від п'яти і до двадцяти п'яти лей). Також у попередніх диспозиціях була регламентована дія Карного кодексу в часі, просторі та щодо кола осіб, можливість заочного засудження. Книга I «Про покарання та їх наслідки» Карного кодексу 1864 р. складалася з шести Титулів. Так, в Титулі I «Про характер покарань» (ст. ст. 7–9) були визначені розміри і строки покарань за злочини, делікти та проступки. У цьому Титулі була наочно представлена система покарань за правопорушення, в якій покарання були вказані від найсуворішого до найменш суворого: довічна каторжна робота; каторжна робота на певний строк, від п'яти до двадцяти років; реклюзія в робітному домі від трьох до десяти років; detenція на строк від трьох до десяти років; позбавлення цивільних прав на строк від трьох до десяти років; ув'язнення на строк від шести днів до двох років; позбавлення деяких політичних, цивільних або сімейних прав, на строк від

шести місяців до трьох років; штраф у розмірі від двадцяти шести лей і більше; ув'язнення на строк від одного дня і до п'яти днів; штраф у розмірі від п'яти і до двадцяти п'яти лей. У Титулі II «Про застосування та виконання покарань» (ст. ст. 10–37) регламентувалися місце виконання покарання, його режим, зміст, умови відбування, правовий та майновий статуси засудженого, обмеження у застосуванні покарання, порядок заміни одного виду покарання на інший (ст. ст. 10–31), обчислення строків покарань (ст. ст. 32, 33), можливість поєднання вироків (ст. 23), порядок оприлюднення вироків (ст. 34), випадки неможливості застосування штрафу (ст. 35), випадки конфіскації майна та засудження додатково до відшкодування цивільному позивачу (ст. ст. 36–37). Усього Титул II містив дев'ять параграфів, в яких така регламентація була здійснена щодо кожного покарання: § I «Каторжна робота» (ст. ст. 10–14); § II «Реклюзія» (ст. ст. 15–19); § III «Detenція» (ст. ст. 20, 21); § IV «Позбавлення цивільних прав» (ст. ст. 22, 23); § V «Ув'язнення» (ст. ст. 24–26); § VI «Виправна заборона» (ст. 27); § VII «Штраф» (ст. 28); § VIII «Поліцейське ув'язнення» (ст. 29); § IX «Поліцейський штраф» (ст. ст. 30–37).

Титул III «Про замах» (ст. ст. 38, 39) регламентував кримінальну відповідальність за вчинення замаху на злочин і делікт. Кримінальна відповідальність за вчинення декількох злочинів у сукупності та рецидив правопорушень була передбачена у Титулі IV «Про сукупність декількох злочинів і про рецидив» (ст. ст. 40–46). Крім того, в цьому Титулі була детальна регламентація призначення покарання за рецидив правопорушень (ст. ст. 42–46). У Титулі V «Про співучасть» (ст. ст. 47–56) були визначені підстави для покарань осіб, які вчинили злочини або делікти в співучасті, визначалося коло таких осіб. Титул VI «Про причини, які захищають від покарань або пом'якшують покарання» (ст. ст. 57–65) визначав підстави невизнання діяння злочином та деліктом (ст. ст. 57 («стан безумства та будь-який інший стан втрати здорового глузду, з причин, незалежних від волі особи»), ст. 58 («законна оборона»)); порядок зміни покарань у бік пом'якшення у випадку наявності пом'якшуючих обставин; вік, з якого можлива відповідальність за вчинення правопорушень (ст. ст. 61–65). У Книзі II «Про злочини і делікти та про покарання за них» Карного кодексу 1864 р. були визначені діяння, які за цим кодек-

сом визнавалися злочинами та деліктами, та покарання за їх вчинення. Книга II складалася з чотирьох Титулів. Титул I «Державна зрада» (ст. ст. 66–92) містив два розділи. Всі діяння, що посягали на зовнішню безпеку держави, без винятку визнавалися злочинами і каралися найсуворішими покараннями: Розділ I «Злочини проти зовнішньої безпеки Держави» (ст. ст. 66–75). Розділ II «Злочини та делікти проти внутрішньої безпеки держави» (ст. ст. 76–92) був поділений на дві частини: Частину I «Про посягання та змови проти особи Правителя та його родини» (ст. ст. 76–80) та Частину II «Злочини та делікти проти спокою Держави шляхом громадянської війни, незаконного застосування збройної сили, погромів та публічних грабежів» (ст. ст. 81–91). Карний закон передбачав також підстави для звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, вказані в Титулі I (ст. 92). Титул II «Злочини та делікти проти Конституції» був поділений на три розділи: Розділ I «Злочини та делікти проти здійснення політичних прав» (ст. ст. 93–98); Розділ II «Про замаху проти свободи» (ст. ст. 99–107); Розділ III «Про порушення повноважень з боку адміністративних та судових органів» (ст. ст. 108–111). У Титулі III «Злочини і

делікти проти державних інтересів» такими правопорушеннями були визнані: у Розділі I «Про підробки та фальсифікації»: підробка монет (ст. ст. 112–116), підробка печаток Держави або інших органів, банківських білетів, державних цінних паперів та іншого (Частина II, ст. ст. 117–122), підробка публічних або автентичних документів, комерційних документів або банківських документів (ст. ст. 123–126), підробка приватних документів (ст. ст. 127, 128), підробка паспортів, дорожніх документів і свідоцтв (ст. ст. 129–139); у Розділі II «Злочини та делікти, вчинені посадовими особами при здійсненні ними своїх функцій»: крадіжки, вчинені державними депозитаріями (ст. 140), незаконні привласнення, що вчиняються державними службовцями (ст. 141), правопорушення, пов'язані з втручанням державних посадовців у несумісні з їх посадою справи підприємництва та торгівлі (ст. ст. 142, 143), хабарництво державних службовців (ст. ст. 144–146), зловживання владою проти приватних осіб (ст. ст. 147–157), зловживання владою проти діяльності державної (ст. ст. 158–160), делікти, що стосуються ведення цивільних державних актів (ст. ст. 161, 162), передчасне або незаконно продовжене виконання державної влади» (ст.

ст. 163–165); у Розділі III «Про порушення громадського порядку церковними особами» (ст. ст. 166–169); у Розділі IV «Опір, непокоря та інші непристойності проти державної влади»: повстання (ст. ст. 170–179), образи та насилля проти державної сили, проти державної влади та проти наглядців за цим (ст. ст. 180–189), ухиляння від законних обов'язків (ст. ст. 190–192), про втечу арештантів і про приховування злочинців (ст. ст. 193–197), про злом печаток та викрадення документів або речей, що знаходяться на збереженні держави (ст. ст. 198–205), пошкодження громадських пам'ятників (ст. 206), узурпація державних титулів або посад (ст. ст. 207, 208), перешкоджання вільному відправленню релігії (ст. ст. 209–212); у Розділі V «Про об'єднання злодіїв і про волоцюг»: об'єднання злодіїв (ст. ст. 213–216), бути волоцюгою (ст. ст. 217–224). У Титулі IV «Злочини та делікти проти приватних осіб» такими правопорушеннями визнавалися: у Розділі I «Злочини та делікти проти осіб»: вбивство, умисне вбивство, батьковбивство, дітовбивство, отруєння (ст. ст. 225–234), погрози вбивством (ст. ст. 235–237), поранення, удари та інші злочини і делікти, вчинені умисно (ст. ст. 238–248), вбивство людини, поранення та удари без

умислу (ст. ст. 248, 249), злочини та делікти, які можуть бути пробачені (ст. ст. 250–254), дуель (ст. ст. 258–261), посягання на добрі чини (ст. ст. 262–271), незаконні арешти й секвестрації осіб та інші посягання на особисту свободу (ст. ст. 272–274), злочини та делікти проти дитини (ст. ст. 275–279), викрадення неповнолітніх» (ст. ст. 280–283), порушення законів про похорон (ст. ст. 284–286), лжесвідчення (ст. ст. 287–293), наклепи, образи, розголос таємниць (ст. ст. 294–305); у Розділі II «Злочини та делікти проти власності»: крадіжки (ст. ст. 306–316), грабежі (ст. ст. 317–320), перенесення або знищення меж (ст. 321), зловживання довірою (ст. ст. 322–331), обман або шахрайство (ст. ст. 332–342), банкрутство (ст. ст. 343–348), азартні ігри, лотереї, перешкоджання і шахрайство, використані на публічному аукціоні (ст. ст. 349–351), руйнування, знищення та інші пошкодження (ст. ст. 352–356), злочини та правопорушення, які ставлять під загрозу життя багатьох людей (ст. ст. 357–380). У Книзі III «Поліцейські проступки та їх покарання» Карного кодексу 1864 р. у розділі I «Про покарання» було визначено види покарань за проступки, їх строки та розміри (ст. ст. 381–384). Усі проступки поділялися на три класи (розділ II «Проступки і

покарання»). В основу класифікації проступків був покладений розмір штрафу: за проступки першого класу – штраф у розмірі від п'яти до десяти лей (ст. ст. 385–388); за проступки другого класу – штраф у розмірі від десяти до п'ятнадцяти лей (ст. ст. 389–392); за проступки третього класу – штраф у розмірі від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти лей (ст. ст. 393–397). Штраф, за Карним кодексом 1864 р., був основним покаранням за вчинення проступку, і додатково до нього можливе було призначення покарання у вигляді ув'язнення: від одного дня до двох днів – за проступки першого класу; від одного дня до трьох днів – за проступки другого класу; на п'ять днів – за проступки третього класу. Крім того, Карним кодексом 1864 р. встановлювався порядок призначення строків ув'язнення в разі рецидиву проступків, були визначені предмети, які підлягали конфіскації.

Літ.: Нежурбіда С., Тоадер Т., Скулши Е. Карний кодекс Александру Іоана Кузи: українською та румунською мовами. Чернівці: Букрек, 2017. 208 с.

Категорії кримінального права – найбільш широкі за обсягом фундаментальні поняття кримінального права, які відображають і фіксують найбільш загальні та суттєві якості (власти-

вості) фактів і явищ кримінального права і змістовно належать до злочину і покарання. До категорій кримінального права слід відносити такі, як: а) закон про кримінальну відповідальність (див. Закон про кримінальну відповідальність); б) злочин (див. Злочин); в) склад злочину (див. Склад злочину); г) елементи складу злочину (див. Елементи складу злочину); г) Покарання та його окремі види (див. Покарання), тощо.

Літ.: Панов М. І. *Понятійний апарат кримінального права* / М. І. Панов // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 724.

Категорії осіб, до яких не застосовується амністія

– певні групи засуджених, визначені в ЗУ «Про застосування амністії в Україні», до яких амністія (див. Амністія) не може бути застосована, ними є: а) особи, яким смертну кару в порядку помилування замінено на позбавлення волі, і особи, яких засуджено до довічного позбавлення волі; б) особи, які мають дві і більше судимості за вчинення умисних тяжких та (або) особливо тяжких злочинів, крім випадків індивідуальної амністії; в) особи, яких засуджено за злочини проти основ

національної безпеки України, терористичний акт, бандитизм, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах; г) особи, яких засуджено за злочин або злочини, що спричинили загибель двох і більше осіб; г) особи, стосовно яких протягом останніх десяти років було застосовано амністію або помилування незалежно від зняття чи погашення судимості та які знову вчинили умисний злочин; д) особи, засуджені за умисне вбивство; катування; насильницьке донорство; незаконне позбавлення волі або викрадення людини, якщо при цьому сталося заподіяння смерті, або нанесення тяжких тілесних ушкоджень, що потягнули за собою смерть.

Літ. Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 211; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 257; Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01.10.1996 р. № 392/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 48. Ст. 263.

Категорії осіб, до яких обмежується застосування помилування

– певні групи засуджених, визначені в Положенні про порядок здійснення помилування, до яких помилування (див. Помилування) не застосовується – особи, засуджені до

довічного позбавлення волі, до відбуття ними двадцяти років призначеного покарання; або застосовується лише у певних випадках, ними є: а) особи, яких раніше було неодноразово (два і більше разів) засуджено за вчинення умисних злочинів або до яких раніше було застосовано амністію, помилування, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, звільнення від відбування покарання з випробуванням, якщо вони до погашення чи зняття судимості знову вчинили умисний злочин – лише у виняткових випадках; в) особи, які не стали на шлях виправлення або не відбули половини призначеного їм строку покарання, а також засуджені за тяжкі чи особливо тяжкі злочини – лише за наявності обставин, що потребують особливо гуманного ставлення.

Літ.: Про порядок здійснення помилування: Положення, затверджене Указом Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 33. Ст. 960.

Кваліфікаційна функція складу злочину – функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра полягає в тому, що склад злочину є законодавчою моделлю кваліфікації злочину (див. *Кваліфікація злочину*).

Літ.: Бажанов М. І. Избранные труды. Харьков: Право, 2012. С. 451; Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права // Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). С. 117.

Кваліфікація діяння, що не є злочинним – кримінально-правова оцінка діяння особи шляхом встановлення його кримінально-правових (кримінально значимих) ознак, визначення кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню, та встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) ознак вчиненого діяння ознакам діяння, що не є злочинним, передбаченого відповідною кримінально-правовою нормою.

Літ.: Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. С. 14.

Кваліфікація злочину (від. лат. *qualis* – якість та *facio* – роблю) – кримінально-правова оцінка вчиненого особою діяння шляхом встановлення його кримінально-правових (кримінально значимих) ознак, визначення точної кримінально-правової норми (див. *Норма кримінального права*), що підлягає застосуванню, та встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) ознак вчиненого діяння (див. *Злочинна бездіяльність, Злочинна дія*) конкретному складу злочину, передбаченому КК, за відсутності фак-

тів, що виключають злочинність діяння (див. *Злочинність діяння*). Залежно від того, хто здійснює кваліфікацію злочинів, її розділяють на два види: офіційна (легальна) (див. *Офіційна (легальна) кваліфікація злочину*) та неофіційна (доктринальна) (див. *Неофіційна (доктринальна) кваліфікація злочину*).

Літ.: *Анісімов Г. М., Володіна О. О., Зінченко І. О., Панов М. І. та ін. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене та виправлене. Харків: Право, 2017. С. 6–7; Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2002. С. 16; Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 21; Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. С. 14.*

Кваліфікація посткримінальної поведінки особи – кримінально-правова оцінка посткримінальної поведінки особи шляхом встановлення її кримінально-правових (кримінально значимих) ознак, визначення кримінально-правової норми, що підлягає застосуванню, та встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) ознак посткримінальної поведінки особи ознакам, передбаченим відповідною кримінально-правовою нормою, що регламентує таку поведінку.

Літ.: *Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. С. 14–15.*

Кваліфікований склад злочину – вид складу злочину за ступенем суспільної небезпеки (див. *Склад злочину*), котрий характеризується тим, що містить ознаки, які обтяжують відповідальність (кваліфікуючі ознаки) і впливають на кваліфікацію (наприклад, ч. 2 ст. 152 КК (згвалтування, вчинене повторно), ч. 2 ст. 185 КК (крадіжка, вчинена повторно), ч. 2 ст. 186 КК (грабіж, вчинений повторно), тощо).

Літ.: *Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 30; Комафров О. А., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 35.*

Керування вчиненням злочину (злочинів) – категорія дій організатора злочину (див. *Організатор злочину*), котра являє собою спрямування зусиль інших співучасників на безпосереднє виконання об'єктивної сторони злочину (дій виконавця) чи забезпечення такого виконання (дій пособника та підбурювача), що може полягати, зокрема, у: а) наданні настанов конкретним учасникам злочину щодо виконання тих чи інших дій, котрі становлять об'єктивну сторону вчинюваного злочину чи забезпечують виконання таких дій; б) коорди-

нації дій співучасників (їх розстановка на місці вчинення злочину, визначення послідовності вчинення злочинних дій, форми і порядку зв'язку між співучасниками під час їх вчинення); в) забезпеченні прикриття злочинних дій співучасників тощо.

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 393–394; Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 94–95; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 93.

Керування організованою групою чи злочинною організацією – категорія дій організатора злочину (див. *Організатор злочину*), що являє собою управління процесом підтримання функціонування організованої групи чи злочинної організації як стійкого об'єднання осіб (див. *Управління процесом підтримання функціонування організованої групи чи злочинної організації*) та (або) здійснення ними злочинної діяльності (див. *Управління процесом здійснення злочинної діяльності*). Керування організованою групою чи злочинною організацією може здійснюватися у формі віддання наказів, розпоряджень, доручень, проведення ін-

структажів, організації звітів про виконання тих чи інших дій, прийнятті рішень про застосування заходів впливу щодо членів злочинного об'єднання за невиконання доручень його керівництва або порушення прийнятих у ньому правил поведінки.

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 394–395; Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 95; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 94.

Керування підготовкою злочину (злочинів) – категорія дій організатора злочину (див. *Організатор злочину*), що являє собою спрямування дій виконавця, пособника чи підбурювача на готування до одного чи декількох злочинів, а саме, на: а) підшукування або пристосування засобів чи знарядь; б) підшукування співучасників; в) замовлення вчинення злочину; г) усунення перешкод; г) інше умисне створення умов для вчинення злочину. Керуванням підготовкою злочину (злочинів) охоплюється також проведення інструктажу співучасників щодо виконання ними відповідних злочинних дій (бездіяльності), вироблення заходів щодо нейтралізації діяльності

правоохоронних органів, визначення місць переховування співучасників після вчинення ними злочину, а також місць приховування знарядь, засобів вчинення злочину, слідів злочину та предметів, здобутих злочинним шляхом.

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 393; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 94; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 93.

Кінець строку давності притягнення до кримінальної відповідальності – момент закінчення обчислення строку, після якого особа, яка вчинила злочин, має бути звільнена від кримінальної відповідальності (див. *Давність злочину*), ним є остання секунда 24 години останньої доби відповідного року – напр., якщо початок спливу строку давності за вчинену крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК) визначено 3 вересня 2015 р., то кінцевим моментом спливу трирічного давнісного строку є 24.00 3 вересня 2018 р.

Літ.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 162; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрін-

ком Інтер, 2017. С. 143; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 145.

Класифікація злочинів – поділ злочинів (див. *Злочин*) на групи (класи) на підставі будь-якої істотної ознаки (критерію) для встановлення їх загальних властивостей та відмінностей, що розділяють діяння, які класифікуються. Класифікація злочинів дозволяє вивчити типові ознаки кожної з групи діянь, типові кваліфікуючі ознаки та з'ясувати тенденції диференціації кримінальної відповідальності за вчинення злочинів певної групи (див. *Диференціація кримінальної відповідальності*).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 53–54; Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. С. 58.

Класична теорія співучасті – див. *Акцесорна теорія співучасті*.

Класична школа кримінального права – науковий напрям (див. *Напрямок у кримінально-правовій науці*), який виник наприкінці XVIII – на початку XIX століття. Кримінально-правові погляди представників цієї шко-

ли базувалися на впевненості у тому, що вибір раціональності індивіда утриматися від вчинення злочину ґрунтується на усвідомленні ним негативних наслідків своїх вчинків та баченні того, що вони не будуть для нього вигідними. Представниками класичної школи кримінального права в країнах Європи були: Ієремія Бентам (1748–1832) – Англія, Пелєґріно Россі (1787–1848) – Франція, Іммануїл Кант (1724–1804), Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770–1831), Людвіг Фейєрбах (1775–1833), Карл Грольман (1775–1829), Карл Біндінг (1841–1920) – Німеччина, Микола Таганцев (1843–1923), Микола Сергєєвський (1849–1910) – Росія, Олександр Кістяківський (1833–1885), Леонід Владимиров (1844–1917) – Україна та ін. Класична школа кримінального права суттєво вплинула як на зміст ранніх кодексів – КК Франції 1791 та 1810 рр., Баварське кримінальне уложення 1813 р., так і на більш пізні кодифікації – Німецьке кримінальне уложення 1871 р., Голландське кримінальне уложення 1881 р., Італійський кримінальний кодекс 1889 р., Російське кримінальне уложення 1903 р. (див. *Кримінальне уложення 1903 р.*). Ідеї «класиків» про те, що людина володіє свободою вибору, прагне до задоволення та прогнозує вигоду

від власної поведінки, були покладені в основу кримінально-правової політики багатьох сучасних держав. І у ХХ ст. кодекси, що приймалися в різних країнах, зберегли основні положення, розвинені класичною школою, і нині вони притаманні кримінальному праву будь-якої держави, що претендує називатися цивілізованою.

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 130–131; Харитонова О. В. Класична школа кримінального права / О. В. Харитонова // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 420–423.

Клопотання про передачу особи на поруки – письмове звернення колективу, прийняте на його загальних зборах, до слідчого, прокурора або суду з мотивованим проханням звільнити певну особу – члена колективу від кримінальної відповідальності за вчинений нею злочин (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки*) та визначенням взаємних зобов'язань колективу і цієї особи протягом строку поруки: колектив зобов'язується взяти особу під кон-

троль і здійснювати щодо неї заходи виховного характеру, а ця особа, в свою чергу, зобов'язується виправдати довіру колективу законослухняною поведінкою та сумлінною працею на підприємстві, в установі або організації, не ухилятися від заходів виховного характеру колективу, дотримуватися правил співжиття в побуті та громадських місцях.

Літ.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 144; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 140–141; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 138–139.

Клопотання про помилування – письмове звернення з проханням, котре може бути подано засудженою особою Комісії при Президентові України у питаннях помилування (див. *Помилування*) після набрання вироком законної сили, а у випадку розгляду кримінальної справи в касаційному порядку – після прийняття рішення ВС. Під час розгляду клопотання про помилування враховуються: а) ступінь тяжкості вчиненого злочину, строк відбутого покарання, особа засудженого, щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, поведінка і ставлення особи

до праці до засудження та в установах й інших органах виконання покарань, стан відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди та інші обставини; б) думка адміністрації установи виконання покарань або іншого органу, який виконує покарання, спостережної комісії, служби у справах неповнолітніх, місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, громадських організацій, трудових колективів тощо про доцільність помилування.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 212–213; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 258–260; Про порядок здійснення помилування: Положення, затверджене Указом Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 33. Ст. 960.

Комісія лікарів-психіатрів – двоє чи більше лікарів-психіатрів, які колегіально приймають рішення з питань, пов'язаних з наданням психіатричної допомоги. За ч. 2 ст. 95 КК, особи, до яких застосовані примусові заходи медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*), підлягають огляду комісією лікарів-психіатрів не рідше одного разу на шість місяців для вирішення питання

про наявність підстав для звернення до суду із заявою про припинення або про зміну застосування такого заходу.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 276.

Конвенційні злочини – передбачені КК суспільно небезпечні винні діяння, норми про кримінальну відповідальність за вчинення яких були включені у національне законодавство на виконання зобов'язань України по ратифікованих нею міжнародних договорах, а також договорах, укладених до набуття Україною незалежності (підписаних від імені СРСР, УРСР), які держава виконує внаслідок правонаступництва. Також ці посягання відомі як злочини міжнародного характеру. Конвенційні злочини хоч здатні заподіювати шкоду нормальним відносинам між державами, але безпосередніми об'єктами мають не загальнолюдські цінності (що є ознакою міжнародних злочинів), а елементи внутрішньодержавних правопорядків – суспільні відносини, які традиційно захищаються нормами національного права, важливість спільної охорони яких і необхідність співробітництва з цього приводу визнано міжнародним

співтовариством на регіональному або глобальному рівнях. У межах національної кримінально-правової юрисдикції України діяння, що є злочинами, та відповідальність за них визначаються виключно законами України (п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України), а злочинність діяння, його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК України (ч. 3 ст. 3 КК). Тому безпосереднє застосування вітчизняними правоохоронними й судовими органами положень міжнародних договорів, що вимагають (рекомендують) визнання злочинності певних діянь, неможливе без включення (імплементатії) положень відповідних міжнародно-правових договорів у національну правову систему (див. *Імплементатія міжнародних конвенцій в кримінальне законодавство*). Таким чином, відповідальність за конвенційні злочини безпосередньо на основі норм міжнародного права неможлива. Як правило, міжнародно-правовий акт містить загальний опис злочину, що має бути криміналізований на національно-правовому рівні. Конструювання складу злочину, визначення його караності (санкції, видів покарання, його меж) є прерогативою законодавця держави. Особливістю конвенційних злочинів є встановлення

щодо них універсальної кримінально-правової юрисдикції: згідно зі ст. 8 КК іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами (див. *Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі*).

Літ.: Житний О. О. *Конвенційні злочини* / О. О. Житний // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 423–424.

Конкретизуюча функція складу злочину – функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра полягає в тому, що склад уточнює і деталізує на основі системно-структурного аналізу елементи (ознаки) злочину в законі – у диспозиції кримінально-правової норми (див. *Диспозиція*).

Літ.: Панов М. І. *Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права* // Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). С. 118.

Конституційний устрій України – закріплена Конституцією система органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що діють в Ук-

раїні, їх правового статусу та повноважень, а також їх відносин між собою та з іншими суб'єктами права, у першу чергу – з громадянами. Правове забезпечення охорони конституційного устрою України є завданням КК (ч. 1 ст. 1 КК) (див. *Завдання кримінального права*).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 12; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 9.

Конституція України (від лат. *constitutio* – устрій, встановлення) – основний закон української держави, прийнятий ВР України 28 червня 1996 р., котрий має вищу юридичну силу і пряму дію, застосовується на всієї території України та закріплює основи конституційного ладу України, правове становище особи в державі, організацію вищих органів державної влади та місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою країни, тощо. За ч. 1 ст. 3 КК, Кримінальний кодекс України (див. *Кримінальний кодекс України*) ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права.

Літ.: *Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.*

Конфіскація майна (від лат. *confiscatio* – вилучення майна в казну) – вид додаткового покарання (див. *Додаткові покарання*), котрий полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, що є власністю засудженого та призначається у випадках, прямо передбачених в санкціях норм Особливої частини КК за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини (див. *Корисливий злочин*), а також за злочини проти основ національної безпеки України (див. *Злочини проти основ національної безпеки України*) та громадської безпеки (див. *Злочини проти громадської безпеки*) незалежно від ступеня їх тяжкості. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. Не підлягає конфіскації майно, що є необхідним для засудженого та осіб, які перебувають на його утриманні, його перелік визначається законом України (ст. 59 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 373–376; Дружжа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 156–157; Єрмак О. В., Куц В. М. *Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування: моногра-*

фія. Чернівці: Видавець Лозовий В. М., 2018. С. 69, 72; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 166–168.

Корисливий злочин – злочин, вчинений з корисливих спонукань, тобто з бажання одержати внаслідок вчинення злочину матеріальні блага для себе або інших осіб, одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків або досягти іншої матеріальної вигоди. За ч. 2 ст. 59 КК, конфіскація майна (див. *Конфіскація майна*) встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 167.

Корупційні злочини – злочини, що полягають у використанні особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, наданих їм службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей у корисливих або інших особистих інтересах, інтересах третіх осіб, наданні та-

ким особам неправомірної вигоди, а також у приховуванні чи потуранні вказаним діянням. За загальним правилом ознаками, що визначають сутність корупційних злочинів є: 1) особлива сфера соціальних відносин, в якій можливе вчинення корупційного злочину, – сфера публічної влади (державного управління та місцевого самоврядування); 2) неправомірне використання (зловживання) відповідною службовою особою наданих їй повноважень та пов'язаних із ними можливостей; 3) діяльність всупереч інтересам суспільства, держави – задоволення шляхом такого використання (зловживання) особистого інтересу чи інтересу третіх осіб; 4) спеціальний суб'єкт – особа публічної влади (уповноважена на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування). Залежно від мотивації вчинення (змісту інтересу, задоволення якого прагне корупціонер) корупційні злочини поділяються на: 1) пов'язані з протиправним використанням влади або службових повноважень для отримання матеріальних благ, послуг або переваг чи заволодіння чужим майном або правом на нього; 2) пов'язані з протиправним використанням влади або службових повноважень для задоволення інших (некорисливих)

особистих інтересів чи інтересів третіх осіб. Корупційні злочини також можуть бути поділені на безумовно корупційні та умовно корупційні. Безумовно корупційними злочинами є суспільно небезпечні діяння, всі ознаки яких, що вказують на їх корупційний характер, зазначені в законі чи з необхідністю випливають з його змісту. Ці злочини завжди пов'язані зі зловживанням службовими особами наданого їм владою або посадовими повноваженнями і завжди вчиняються з корисливої або іншої особистої заінтересованості. До так званих умовних корупційних злочинів належать злочини, вчинення яких не завжди супроводжується ознакою корупційності, – в одних випадках вони мають корупційний характер, в інших – ні. Це, як правило, пов'язано із законодавчим описом ознак суб'єкта злочину (може вчинятися як службовими, так і неслужбовими особами) та суб'єктивної сторони злочину (для наявності складу злочину закон не вимагає корисливої мотивації чи іншої особистої заінтересованості). Крім того, ще одну групу корупційних злочинів можуть складати злочини, законодавчий опис яких не вказує на ознаки корупції, але які можуть бути віднесені до корупційних внаслідок безпосеред-

нього (інколи нерозривного) зв'язку з останніми. Останнім часом в Україні істотно розширено сферу відносин, що визнаються корупційними. Зроблено це за рахунок віднесення до цієї сфери будь-якої службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг, а також розширення кола осіб, які визнаються суб'єктами корупції. Внаслідок цього відбулося збільшення кількості видів корупційних правопорушень загалом і корупційних злочинів зокрема. Чинне законодавство України не визначає поняття корупційних злочинів. Натомість, КК України містить вичерпний перелік корупційних злочинів – усього 19 видів. Згідно з приміткою до ст. 45 КК України корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² цього Кодексу. Перевагою такого підходу є законодавчо визначена юридична чіткість щодо розуміння корупційного злочину, яка має забезпечити реалізацію принципу законності у правозастосовній діяльності відповідних суб'єктів (зокрема, органів досудового розсліду-

вання та суду). Вчинення корупційних злочинів має особливі (більш тяжкі) наслідки як кримінально-правового, так і загальноправового характеру. Так, у разі вчинення корупційного злочину кримінальний закон установлює відповідні обмеження щодо звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, з аміни невідбутої частини покарання більш м'яким, а також застосування амністії та помилування. Особи, уповноважені на виконання функцій держави (державні службовці, військовослужбовці тощо), які звільняються з державної (військової) служби у зв'язку із засудженням за корупційні злочини (умисне кримінальне правопорушення, вчинене з використанням свого посадового становища), позбавляються права на одержання спеціальної пенсії. У таких випадках пенсія їм призначається на загальних підставах. Чинним законодавством також передбачено заборону для таких осіб на зайняття певних державних посад або зайняття відповідною діяльністю.

Літ.: Мельник М. І. Корупційні злочини / М. І. Мельник // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут

держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 452–454; Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. С. 9–19.

Космополітичний (універсальний) принцип дії кримінального закону (від лат. *universalis* – загальний) – принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі (див. *Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі*), котрий засновується на спільності інтересів держав у боротьбі зі злочинами та полягає у тому, що іноземці (див. *Іноземець*) або особи без громадянства, які не проживають постійно в Україні (див. *Особа без громадянства, що не проживає постійно в Україні*) та вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за КК України у випадках, передбачених міжнародними договорами (ст. 8 КК) (див. *Випадки, що передбачені міжнародними договорами*). Напр., у ст. 199 КК «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного збору

чи голографічних захисних елементів» закріплено положення Женевської конвенції по боротьбі з підрубкою грошових знаків від 20 квітня 1929 р.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 62–63; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 26–27.

Крайня необхідність – обставина, що виключає злочинність діяння (див. *Обставини, що виключають злочинність діяння*), котра являє собою вимушене заподіяння шкоди з метою усунення небезпеки, яка безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності (ч. 1 ст. 39 КК). Підставою крайньої необхідності є: а) наявність небезпеки, котра безпосередньо загрожує (див. *Наявність небезпеки*) охоронюваним законом інтересам особи (див. *Охоронювані законом права та інтереси особи*), суспільства (див. *Суспільні інтереси*) або держави (див. *Державні інтереси*); б) неможливість усунення цієї небезпеки іншими

засобами (див. Неможливість усунення цієї небезпеки іншими засобами), крім заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам. Ознаками крайньої необхідності є: а) мета (див. Мета дій у стані крайньої необхідності); б) об'єкт заподіяння шкоди (див. Об'єкт заподіяння шкоди при крайньої необхідності), в) характер дій (див. Характер дій при крайньої необхідності); г) своєчасність заподіяння шкоди (див. Своєчасність заподіяння шкоди при крайньої необхідності); г) межі заподіяння шкоди (див. Межі заподіяння шкоди при виконанні дій у стані крайньої необхідності).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 307–312; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 279–281.

Криміналізаційна функція складу злочину – функція складу злочину (див. Склад злочину), котра полягає в тому, що за допомогою складу злочину законодавець встановлює кримінальну відповідальність за окремі діяння (див. Криміналізація) чи скасовує її (див. Декриміналізація).

Літ.: Комаров О. А., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2017. С. 33.

Криміналізація – встановлення злочинності діяння (див. Злочинність діяння), підставою для чого є відповідний ступінь і характер суспільної небезпеки діяння, котрий характеризується його здатністю заподіювати істотну шкоду об'єктам кримінально-правової охорони. Криміналізації може бути досягнуто шляхом: а) доповнення Особливої частини КК новими нормами чи окремими положеннями; б) зміни норм Особливої частини КК; в) внесення відповідних змін до норм Загальної частини КК; г) нового офіційного тлумачення кримінально-правової норми, котре змінює обсяг забороненої цією нормою поведінки.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 27; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник.* Київ: Ваіте, 2014. С. 66; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 23.

Кримінальна відповідальність – а) передбачені КК вид та міра обмежень прав і свобод злочинця, що індивідуалізуються судом та здійснюються спеціальними органами виконавчої влади; б) форма реалізації охоронних кримінально-правових відносин, котра полягає у

державному осуді злочинця та втілюється у застосуванні до нього заходів кримінально-правового впливу; в) обов'язок особи, яка вчинила злочин, зазнати визначені в КК обмеження прав і свобод за вчинений злочин; г) захід державного примусу, що застосовується згідно з кримінальним законом до особи, яка вчинила злочин. Кримінальну відповідальність поділяють на позитивну (перспективну) (див. *Позитивна (перспективна) кримінальна відповідальність*) та негативну (ретроспективну) (див. *Негативна (ретроспективна) кримінальна відповідальність*), окремі вчені виокремлюють також потенційну (див. *Потенційна кримінальна відповідальність*) та реальну кримінальну відповідальність (див. *Реальна кримінальна відповідальність*).

Літ.: Баулін Ю. В., Опіщенко Н. М., Хавронюк М. І. та ін. *Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: монографія*. Донецьк: ВД «Кальміус», 2013. С. 347; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 78–81; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 98–104.

Кримінальна відповідальність організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації – передбачені КК вид та міра обмежень прав і свобод ор-

ганізаторів (див. *Організатор злочину*) та учасників організованої групи (див. *Вчинення злочину організованою групою*) чи злочинної організації (див. *Вчинення злочину злочинною організацією*), що індивідуалізуються судом та здійснюються спеціальними органами виконавчої влади. Організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом. Інші учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь, незалежно від тієї ролі, яку виконував у злочині кожен із них (ст. 30 КК).

Літ.: Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 101; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 104–105.

Кримінальна відповідальність співучасників – передбачені КК вид та міра обмежень прав і свобод співучасників злочину (див. *Співучасник злочину*), що індивідуалізуються судом та здійснюються спеціальними органами виконавчої вла-

ди. Організатор, підбурювач та посібник підлягають відповідальності за відповідною частиною ст. 27 КК та тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, котра передбачає злочин, вчинений виконавцем (ч. 2 ст. 29 КК). Ознаки, що характеризують особу окремого співучасника злочину, ставляться в вину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини КК як ознаки злочину, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться в вину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини (ч. 2, 3 ст. 29 КК).

Літ.: Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 100–101; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 102–104.

Кримінальна караність – ознака злочину (див. *Злочин*), котра впливає із суспільної небезпечності (див. *Суспільна небезпека діяння*) та протиправності діяння (див. *Кримінальна протиправність*) та означає загрозу застосування за злочин покарання, що міститься у кримінально-правових санкціях.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 80–81; Вереша

Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 69.

Кримінальна протиправність – формальна ознака злочину (див. *Злочин*), котра означає його обов'язкову передбаченість у кримінальному законі (див. *Закон про кримінальну відповідальність*), та є суб'єктивним вираженням об'єктивної, реальної небезпечності діяння для суспільних відносин, її законодавчої оцінки. Виділення законом кримінальної протиправності як обов'язкової ознаки злочину є конкретним вираженням принципу законності в кримінальному праві (див. *Принцип законності у кримінальному праві*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 76–79; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 68–69.

Кримінальне правопорушення – поняття, що міститься в КПК та пропонується у проекті ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 10.11.2017 р. та являє собою передбачене КК суспільно небезпечне винне діяння (дія або без-

діяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки (див. *Кримінальний проступок*) і злочини (див. *Злочин*).

Літ.: Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Проект Закону України від 10.11.2017 р. № 7279. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62859.

Кримінальне право як галузь законодавства (від лат. *crimen* – злочин) – система юридичних норм, прийнятих ВРУ, що визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, види і розміри покарань за ці злочини, а також інші кримінально-правові наслідки.

Літ.: Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 7; Митрофанов І. І. *Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник*. Одеса: Фенікс, 2015. С. 11.

Кримінальне право як галузь права (від лат. *crimen* – злочин) – система взаємопов'язаних юридичних норм (законів), що прийняті ВРУ, визначають підстави та принципи кримінальної відповідальності, а також встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили. Функціями кримінального права є: охоронна (див. *Охоронна функція кримінального права*), попереджувальна (профілактична) (див. *Попереджувальна (профілактична) функція кримінального права*), регулятивна (див. *Регулятивна функція кримінального права*), виховна (див. *Виховна функція кримінального права*), інформаційна (див. *Інформаційна функція кримінального права*) та аксіологічна (див. *Аксіологічна функція кримінального права*).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 7; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 14; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 11.

Кримінальне право як навчальна дисципліна (від лат. *crimen* – злочин) – сукупність

розташованого відповідно до структури КК навчального матеріалу, в якому розглядаються теоретичні положення, що розкривають зміст кримінально-правових норм і дозволяють студентам засвоїти суму знань, необхідних для обґрунтованої кримінально-правової оцінки вчиненого злочину в якості особи, яка застосовує кримінальний закон (слідчого, адвоката, прокурора, судді). Навчальна дисципліна кримінального права України складається з курсів Загальної (див. *Загальна частина Кримінального кодексу України*) й Особливої частин кримінального права (див. *Особлива частина Кримінального кодексу України*) і в основному визнається системою чинного кримінального законодавства, та завершується знайомством із загальними положеннями кримінального права іноземних держав.

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 7; Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2015. С. 12.

Кримінальне право як наука (від лат. *crimen* – злочин) – система поглядів, ідей, концепцій (див. *Кримінально-правова концепція*), теорій (див. *Кримінально-правова теорія*) та учень (див. *Кримінально-правове вчення*) щодо

кримінального закону (див. *Кримінальний закон*) та практики його застосування.

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 6; Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2015. С. 11–12.

Кримінальне провадження – досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння (див. *Злочинна бездіяльність, Злочинна дія*), передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) (п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК). За ч. 3 ст. 10 КК, Україна може перейняти кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не ухвалено вирок, щодо громадян України та іноземців, які вчинили злочини за межами України і перебувають на території України, але які не можуть бути видані іноземній державі або у видачі яких відмовлено, якщо діяння, у зв'язку з яким запитується передача кримінального провадження, згідно з КК України визнається злочином.

Літ.: Волобуєва О. О., Лобойко А. М., Лоскутов Т. О. та ін. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 5–6; Грошевий Ю. М., Капліна О. В., Тацій В. Я та ін. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2013. С. 7; Коваленко В. В., Пи-

сьменний Д. П., Удалова Л. Д. та ін. Кримінальний процес: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. С. 12; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 45–46.

Кримінальне уложення 1903 р. – зібрання норм матеріального кримінального права, що було затверджене імператором Російської імперії Миколою I 22 березня 1903 р. Уложення 1903 р. складалося з 37 глав і 687 статей. Питання Загальної частини кримінального права містились в главі I Уложення 1903 р., що мала традиційну для російського кримінального права назву «Про злочини і покарання взагалі». Глава містила в собі 72 статті та розбивалася на такі відділення: відділення 1 «Загальні положення», де давалось визначення злочинного діяння (ст. 1); у якості покарань встановлювались смертна кара, каторга, заслання на поселення, ув'язнення у виправному будинку, ув'язнення в фортеці, ув'язнення в тюрмі, арешт та грошова пеня (ст. 2); злочинні діяння в залежності від покарання класифікувались на тяжкі злочини, злочини і проступки (ст. 3); відділення 2 «Про простір дії Кримінального уложення» (ст. 4–14), встановлювалось чинність Уложення за часом, простором і

колом осіб; відділення 3 «Про покарання» (ст. ст. 15–38) передбачало, зокрема, що смертна кара здійснюється через повішення і не публічно (ст. 15); каторга може призначатись довічно або строком від 4 до 15 років (ст. 16), заслання на поселення відбувається довічно тощо; відділення 4 «Про умови ставлення в вину і злочинності діянь» (ст. ст. 39–47), вперше в імперії передбачалось поняття неосудності (ст. 39); мінімальний вік кримінальної відповідальності встановлювався у 10 років (ст. 40), але для особи віком від 10 до 17 років передбачались пільги при ставленні в вину (ст. 41), виконання наказу або розпорядження вважалось обставиною, що виключає злочинність діяння (ст. 44) тощо; відділення 5 «Про види виновності» (ст. ст. 48–52) передбачало умисне і необережність як форми вини (ст. 48); замах на злочин (ст. 49) готування до злочину (ст. 50), співучасть у злочини (ст. ст. 51, 52); відділення 6 «Про пом'якшення і відміну покарань» (ст. ст. 53–59). Так, за ст. 57 особі в віці від 17 до 21 року смертна кара замінювалася безстроковою (довічною) каторгою, а довічна каторга – каторгою на 15 років тощо; відділення 7 «Про обставини, що посилюють відповідальність» (ст. ст. 60–67) передбачало відповідальність за сукупність

злочинів (ст. ст. 60–64); зловживання владою або службовим становищем тощо; відділення 8 «Про обставини, що усувають караність діяння» (ст. ст. 68–72) передбачало давність притягнення до кримінальної відповідальності (ст. ст. 68–71) та «помилування Верховної самодержавної влади як прояв монаршого милосердя» (ст. 72). Уложення 1903 р. було, безумовно, одним з найпрогресивніших кримінальних кодексів своєї епохи. На жаль, головна ідея, що спонукала прийняття даного нормативного правового акту – поєднання всіх кримінально-правових норм в єдиному законі – не була реалізована, адже Уложення не вступило в силу в повному обсязі і на практиці продовжували застосовуватися різні кримінальні закони (див. *Кримінальний закон*).

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 213–214; Нерсесян А. С. *Уложення кримінальне 1903 року / А. С. Нерсесян // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України*. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 221–222; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене*. Одеса: Фенікс, 2018. С. 51–54.

Кримінальний закон – див. *Закон про кримінальну відповідальність*.

Кримінальний кодекс України 2001 р. (з лат. *codex* – стовбур, пень) – нормативно-правовий акт, що являє законодавство України про кримінальну відповідальність. КК складається із взаємопов'язаних законів про кримінальну відповідальність, що системно розташовані в його межах і діють із часу набрання ними чинності. КК ґрунтується на Конституції України та загально-визнаних принципах і нормах міжнародного права. Прийнятий ВРУ 05 вересня 2001 р., набув чинності 01 вересня 2001 р. У розробці проекту нового КК брали участь провідні вчені Української юридичної академії (нині – НЮУ імені Ярослава Мудрого), Інституту держави та права АН України (нині – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України), Української академії внутрішніх справ (нині – НАВС України), Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (нині – КНУ ім. Т. Шевченка), провідні фахівці центральних органів виконавчої влади, Верховного Суду України, Генеральної прокуратури України та інших навчальних, наукових закладів та державних установ. Складається із Загальної (див. *Загальна частина Кримінального кодексу України*) та Особливої (див. *Особлива частина*

Кримінального кодексу України) частин. Загальна частина містить 16 розділів: I. Загальні положення; II. Закон про кримінальну відповідальність; III. Злочин, його види та стадії; IV. Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину); V. Вина та її форми; VI. Співучасть у злочини; VII. Повторність, сукупність та рецидив злочинів; VIII. Обставини, що виключають злочинність діяння; IX. Звільнення від кримінальної відповідальності; X. Покарання та його види; XI. Призначення покарання; XII. Звільнення від покарання та його відбування; XIII. Судимість; XIII-1. Обмежувальні заходи; XIV. Інші заходи кримінально-правового характеру; XIV-1. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб; XV. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Особлива частина включає 20 розділів: I. Злочини проти основ національної безпеки України; II. Злочини проти життя та здоров'я особи; III. Злочини проти волі, честі та гідності особи; IV. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; V. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; VI. Злочини проти власності; VII. Злочини у сфері

господарської діяльності; VIII. Злочини проти довкілля; IX. Злочини проти громадської безпеки; X. Злочини проти безпеки виробництва; XI. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту; XII. Злочини проти громадського порядку та моральності; XIII. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення; XIV. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації; XV. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів; XVI. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку; XVII. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; XVIII. Злочини проти правосуддя; XIX. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини); XX. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Порівняно з КК 1960 р. (див. *Кримінальний кодекс УРСР 1960 р.*) у КК 2001 р.

майже вдвічі збільшено кількість статей. У Загальній частині з'явилися самостійні розділи, присвячені, зокрема, повторності, сукупності та рецидиву злочинів, звільненню від кримінальної відповідальності, примусовим та іншим заходам медичного характеру, заходам кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, особливостям кримінальної відповідальності неповнолітніх. Уперше в історії кримінального законодавства України (*див. Історія кримінального законодавства України*) проведено чітку класифікацію злочинів на злочини невеликої тяжкості, серед. тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Залежно від віднесення злочину до тієї чи іншої категорії визначаються кримінально-правові наслідки його вчинення. Передбачено нові підстави звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини серед. тяжкості та невеликої тяжкості, а саме: дійове каяття та примирення винного з потерпілим. Широкого розвитку набули заохочувальні норми кримінального права, які можна виокремити в чотири групи: 1) норми, що заохочують правомірну поведінку (необхідна оборона, затримання злочинця, крайня необхідність і т. д.); 2) норми, що заохочують добровільну відмову особи від продовження

злочинної діяльності (норми про добровільну відмову); 3) норми, що заохочують дійове каяття після вчинення злочину; 4) спеціальні норми, що заохочують посткримінальну поведінку особи, яка відбуває покарання. Характерною рисою КК є поступова гуманізація системи покарань, що приводиться у відповідність до світових стандартів з урахуванням матеріальних можливостей держави. Смертна кара як вид покарання не передбачається. Новими видами покарань є громадські роботи та арешт. Основні види покарань у КК 2001 р., як багатьох сучасних європейських кримінальних кодексах, виокремлюються у три групи: громадські роботи, штраф та позбавлення волі. Різновидами позбавлення волі є: арешт, обмеження волі, направлення військовослужбовців до дисциплінарного батальйону, позбавлення волі на певний строк і довічне позбавлення волі. Штраф як самостійний вид покарання представлений звичайним штрафом (грошовим стягненням, що обчислюється у неоподаткованих мінімумах доходів громадян) та його спеціальними видами – виправними роботами і службовими обмеженнями для військовослужбовців. Система Особливої частини КК побудована за озна-

ками родового об'єкта. Порівняно з КК 1960 р., Особлива частина поповнилася новими розділами: «Злочини проти довкілля» (розділ VIII), «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж» (розділ XVI), «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» (розділ XX). У самостійні розділи було виокремлено злочини проти громадської безпеки (розділ IX), злочини проти безпеки виробництва (розділ X), злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту (розділ XI), злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (розділ XIII). На відміну від КК 1960 р., де окремо передбачалася відповідальність за злочини проти державної і колективної власності (глава II), а також за злочини проти індивідуальної власності (глава V), у КК 2001 р. виділено єдиний розділ VI – «Злочини проти власності». Положення розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності» забезпечують відповідність положень законодавства про кримінальну відповідальність умовам перехідної економіки від планово-адміністративної до ринкової. У ці-

лому до новел, притаманних нормам Особливої частини КК, належать: 1) відмова від вказівок на адміністративну преюдицію (що призводила до автоматичного визнання злочинними діями адміністративних проступків при повторному їх здійсненні) як умову кримінальної відповідальності; 2) трансформація значної кількості норм Особливої частини, якими в КК 1960 р. були передбачені формальні склади, у норми з матеріальними складами злочинів, що є свідченням про підвищення рівня (планки) суспільної небезпечності діяння для визнання його злочином; 3) розширення в Особливій частині кількості бланкетних норм; 4) обмеження, уточнення або роз'яснення оціночних понять; забезпечення багатьох статей Особливої частини примітками з роз'ясненнями понять; 5) збільшення кількості норм, якими заохочуються щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, відшкодування завданого збитку та усунення заподіяної шкоди, що відповідає ідеї гуманізації кримінального законодавства і має перспективу розширення; 6) зниження для більшості злочинів покарань у виді позбавлення волі та уведення в санкції покарань, альтернативних йому; 7) порівняно з КК 1960 р. з числа злочин-

них виключено низку діянь, котрі не є суспільно небезпечними, тобто не заподіюють і не здатні заподіяти істотної шкоди економічним, політичним, соціальним або іншим інтересам особи, суспільства і держави. Разом із тим збережено і багато злочинів, що були сформульовані в КК 1960 р. доволі вдало; 8) передбачено сувору відповідальність за вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів з наданням можливості застосування до осіб, які вчинили злочини середньої тяжкості та невеликої тяжкості, покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, і навіть звільнення від кримінальної відповідальності. КК є досконалішим порівняно з попередніми вітчизняними кримінальними кодексами, загалом відображає досягнення сучасної кримінально-правової науки, закріплює принципи гуманізму (див. *Принцип гуманізму в кримінальному праві*) та законності (див. *Принцип законності в кримінальному праві*).

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 240–243; Тацій В. Я., Борисов В. І. *Кримінальний кодекс України / В. Я. Тацій, В. І. Борисов // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 473–476.*

Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. – кодифікований законодавчий акт, який був прийнятий Верховною Радою УРСР 28 грудня 1960 р. та набрав чинності 01 квітня 1961 р. Втратив чинність 01 вересня 2001 р. у зв'язку з набранням чинності КК 2001 р. (див. *Кримінальний кодекс України 2001 р.*). КК 1960 р. був більш досконалим порівняно з попередніми кримінальними кодексами УСРР (УРСР) (див. *Кримінальний кодекс УСРР 1922 р., Кримінальний кодекс УСРР 1927 р.*). Приміром, у КК 1960 р. була здійснена відмова від застосування інституту аналогії. Більш конкретно визначені примус, заходи виховного характеру та порядок їх застосування, заходи медичного характеру; порядок застосування умовного засудження та ін. КК 1960 р. поділявся на Загальну та Особливу частини, кожна з яких містила структурні глави. Загальна частина включала: а) «Загальні положення», які закріплювались у главі I та визначали завдання Кримінального кодексу, його співвідношення із загальносоюзним кримінальним законодавством, підстави кримінальної відповідальності (ст. 1–3); б) «Межі чинності Кримінального кодексу», які у главі II його Загальної частини стосувались діянь,

вчинених на території УРСР та за межами СРСР (ст. ст. 4, 5), а також чинності кримінального закону в часі (ст. 6); в) поняття злочину, передбаченого в главі III «Про злочин» (ст. 7). У цій же главі містилися положення щодо умисного та необережного вчинення злочину (ст. ст. 8, 9), особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх (ст. 10), примусових заходів виховного (ст. 11) та медичного (ст. 13) характеру, поняття неосудності (ст. 12), кримінальної відповідальності за злочин, вчинений у стані сп'яніння (ст. 14), необхідної оборони (ст. 15), крайньої необхідності (ст. 16), відповідальності за готування до злочину і за замах на злочин (ст. 17), добровільної відмови від вчинення злочину (ст. 18), співучасті (ст. 19), переховування (ст. 20) та недонесення (ст. 21); г) у главі IV «Про покарання» – мету покарання (ст. 22) та види покарань (ст. 23), до числа яких належали: виняткова міра покарання – смертна кара (ст. 24), позбавлення волі (ст. 25), заслання (ст. 27), вислання (ст. 28), виправні роботи без позбавлення волі (ст. 29), позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 31), штраф (ст. 32), громадська догана (ст. 33), направлення військовослужбовців, які вчинили злочини, в дис-

циплінарний батальйон і заміна виправних робіт триманням на гауптвахті (ст. 34), конфіскація майна (ст. 35), позбавлення військових та інших звань, а також орденів, медалей і почесних звань (ст. 37), позбавлення батьківських прав (ст. 38); д) у главі V «Про призначення покарання і про звільнення від покарання» положення про: загальні начала призначення покарання (ст. 39), обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність (ст. ст. 40, 41), призначення покарання при вчиненні кількох злочинів (ст. 42), призначення покарання за кількома вироками (ст. 43), призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 44), умовне засудження (ст. 45), відстрочення виконання вироку військовослужбовцеві або військовозобов'язаному у військовий час (ст. 46), зарахування попереднього ув'язнення (ст. 47), давність притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 48), давність виконання обвинувального вироку (ст. 49), звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання (ст. 50), звільнення від кримінальної відповідальності з передачею питання про відповідальність винного на розгляд товариського суду або з передачею винного на поруки (ст. 51), умовно-дострокове звільнення від по-

карання і заміна покарання більш м'яким (ст. 52), звільнення від покарання і заміна покарання більш м'яким щодо осіб, які вчинили злочин у віці до вісімнадцяти років (ст. 53), звільнення від відбування покарання (ст. 54) та погашення судимості (ст. 55). Особлива частина КК 1960 р. складалась із 11 глав (деякі з глав містили підрозділи). Глави Особливої частини, як і КК 1927 р. (див. *Кримінальний кодекс УСРР 1927 р.*), будувались залежно від родового (видового) об'єкта злочину та включали такі групи злочинів: «Державні злочини» (глава I), які поділялись на «Особливо небезпечні державні злочини» (підрозділ 1) та «Інші державні злочини» (підрозділ 2); «Злочини проти соціалістичної власності» (глава II); «Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи» (глава III); «Злочини проти політичних і трудових прав громадян» (глава IV); «Злочини проти особистої власності громадян» (глава V); «Господарські злочини» (глава VI); «Службові злочини» (глава VII); «Злочини проти правосуддя» (глава VIII); «Злочини проти порядку управління» (глава IX); «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я» (глава X); «Військові злочини» (глава XI). Структурним «компонентом» КК

1960 р. був додаток – «Перелік майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком». Після проголошення державної незалежності України цей законодавчий акт отримав назву КК України, до нього було внесено багато змін і доповнень із метою гуманізації законодавства та приведення його у відповідність до реалій, що склалися у перші роки розбудови України.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 236–238; Борисов В. І., Берзін П. С. Кримінальний кодекс УРСР 1960 / В. І. Борисов, П. С. Берзін // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 476–477; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 73–77.

Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. – кодифікований законодавчий акт УСРР, затверджений Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом 23 серпня 1922 р. та введений в дію з 15 вересня 1922 р. КК 1922 р. був побудований на принципах радянського соціалістичного права та класових засадах. Структура КК 1922 р. включала Загальну та Особливу частини. Загальна частина містила чотири підрозділи. У підрозділі I визначались межі

дії КК, у підрозділі II – загальні засади застосування покарання, у підрозділі III – визначення міри покарання, у підрозділі IV – роди і види покарань та інших заходів соціального захисту. Завданнями КК 1922 р. визнавались правовий захист держави від злочинів і суспільно небезпечних елементів шляхом застосування до винних осіб покарання та інших заходів соціального захисту (ст. 5). У КК 1922 р. формулювалось визначення злочину як суспільної небезпечної дії чи бездіяльності, що загрожувала засадам радянського ладу та правопорядку, встановленому робітничо-селянською владою на перехідний до комуністичного ладу період часу (ст. 6). У ст. 7 конкретизувалась ознака небезпечності особи, «проявами» якої вважалося «вчинення дій, шкідливих для суспільства», а також «діяльність, що свідчить про серйозну загрозу суспільному правопорядку». У підрозділі II «Загальні засади застосування покарання» Загальної частини КК 1922 р. покарання передбачалось одним із заходів соціального захисту. Мета цих заходів полягала у: а) загальному попередженні вчинення нових порушень як з боку порушника, так і з боку інших нестійких елементів суспільства; б) пристосування порушника до умов співжиття

шляхом виправно-трудового впливу; в) позбавлення злочинця можливості вчинення подальших злочинів (ст. 8). У КК 1922 р. передбачалось, що призначення покарання здійснюється судовими органами залежно від їхньої соціалістичної правосвідомості з дотриманням керівних засад і статей Кодексу (ст. 9). Крім цього, передбачалась можливість застосування Кодексу за аналогією: «у випадку відсутності в КК прямих вказівок на окремі види злочинів, покарання чи інші заходи соціального захисту застосовуються згідно зі статтями КК, що передбачають найбільш схожі за важливістю і родом злочини, з дотриманням правил загальної частини цього Кодексу» (ст. 10). У підрозділі III «Визначення міри покарання» передбачалось, що «при визначенні міри покарання враховується ступінь і характер небезпеки, як самого злочинця, так і вчиненого ним злочину». Для встановлення цього «вивчається обстановка вчинення злочину, з'ясовується особа злочинця», а також «встановлюється наскільки сам злочин, у даних умовах часу і місця порушує засади суспільної безпеки» (ст. 24). З урахуванням цього «для визначення міри покарання» передбачалось враховувати: 1) «чи вчинений злочин в інтересах віднов-

лення влади буржуазії, або в інтересах виключно особистих того, хто вчинив злочин»; 2) «чи спрямований злочин проти держави або окремої особи»; 3) «чи вчинений злочин у стані голоду і потреби або ні»; 4) «чи вчинений злочин з принизливих, корисливих спонукань або без них»; 5) «чи вчинений злочин з повним усвідомленням заподіяної шкоди або із зневаги та несвідомості»; 6) «чи вчинений злочин професійним злочинцем чи рецидивістом, або він вчинений у перший раз»; 7) «чи вчинений злочин групою (шайкою, бандою) або однією особою»; 8) «чи вчинений злочин шляхом насильства або без нього»; 9) «чи виявлений особою, яка вчиняє злочин, заздалегідь обдуманий намір, жорстокість, хитрість, або злочин вчинений у стані запалу, з необережності, легковажності, або під впливом погрози і примусу з боку іншої особи» (ст. 25). У підрозділі IV «Роди і види покарань та інших заходів соціального захисту» покараннями вважались: 1) «вигнання за межі УСРР строково чи безстроково»; 2) «позбавлення волі з суворим ізолюванням чи без неї»; 3) «примусові роботи без утримання під вартою»; 4) «умовне засудження»; 5) «конфіскація майна – повна або часткова»; 6) «штраф»; 7) «пораз-

ка прав»; 8) «звільнення з посади»; 9) «громадська догана»; 10) «застосування обов'язку загладити шкоду» (ст. 32). У ст. 33 окремо передбачалось застосування «вищої міри покарання», якою вважалось застосування розстрілу (ця міра не застосовувалась до осіб, які на момент вчинення злочину не досягли 18-річного віку). Особлива частина КК 1922 р. складалась із глав, окремі з яких містили підрозділи. Назви глав (та їх підрозділів) відповідали найменуванням відповідних груп злочинів та були побудовані залежно від родового (видового) об'єкта злочину (зокрема, державні злочини, злочини проти порядку управління, посадові злочини, злочини, пов'язані з порушенням правил відокремлення церкви від держави, господарські злочини, злочини проти життя, здоров'я, свободи і гідності особи, майнові злочини та ін.).

Лит.: Берзін П. С. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. // Вісник Асоціації кримінального права України. 2017. № 1(8). С. 276–278; Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 224–226; Гончаренко В. Д. Кримінальний кодекс УСРР 1922 / В. Д. Гончаренко // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1: Історія держави і права України / редколегія: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. С. 426–428; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник.

Кримінальний кодекс УСРР 1927 р. – кодифікований законодавчий акт УСРР, затверджений Всеукраїнським центральним виконавчим комітетом УСРР 08 червня 1927 р. та введений у дію з 01 липня 1927 р. Як складові КК 1927 р. включав загальносоюзні кримінальні закони. Так само, як і КК 1922 р. (див. *Кримінальний кодекс УСРР 1922 р.*), КК 1927 р. був побудований на принципах радянського соціалістичного права, класових засадах та посиленні репресивної функції радянської держави. Структура КК 1927 р. включала Загальну та Особливу частини. Загальна частина складалася з шести підрозділів (ст. ст. 1–53), в яких містились положення про: завдання КК (підрозділ 1), межі чинності (підрозділ 2), загальні принципи кримінальної політики УСРР (підрозділ 3), заходи соціальної оборони, що застосовувалися за КК 1927 р. (підрозділ 4), порядок застосування судово-виправних заходів соціальної оборони (підрозділ 5) та умовне засудження і умовно-дострокове звільнення (підрозділ 6). При визначенні загального поняття злочину КК 1927 р. врахував поняття, закріплене в КК 1922 р. За ст. 4

суспільною небезпечною (злочинною) дією визнавалася кожна дія або бездіяльність, що загрожувала радянському ладові або порушувала правовий порядок, встановлений владою робітників і селян на перехідний до комуністичного ладу період часу. Так само, як і в КК 1922 р., у КК 1927 р. закріплювалось його застосування за аналогією. Передбачалося, що, призначаючи заходи соціальної оборони, суд, керуючись соціалістичною правосвідомістю, мав діяти на точній підставі окремих статей Загальної та Особливої частин цього Кодексу. Якщо тієї чи іншої суспільної небезпечної дії безпосередньо не було передбачено в цьому Кодексі, то підстави і межі відповідальності за неї, а також заходи соціальної оборони визначалися за аналогією з тими статтями Кодексу, в яких були передбачені злочини, найбільш схожі за важливістю й характером (ст. 7). У ст. 8 КК 1927 р. закріплювалась класифікація злочинів (зазначалося, що передбачені КК злочини поділяються на: 1) спрямовані проти основ радянського ладу, встановленого в СРСР владою робітників і селян, і тому визнані найнебезпечнішими; 2) усі інші злочини. Окремо у цій статті вказувалось, що за злочини першої категорії Кодекс встановлює межу, нижче

якої суд не має права призначити заходи соціальної оборони, а за всі інші злочини Кодекс встановлює тільки вищу межу заходів соціальної оборони. У Загальній частині КК 1927 р. окремо визначалось, що до осіб, які вчинили суспільно-небезпечні дії або які були небезпечними через свій зв'язок зі злочинним оточенням чи у зв'язку зі своєю минулою злочинною діяльністю (ст. 33), застосовувалися заходи соціальної оборони: судово-виправні, медичні, або медично-педагогічні (ст. 5). Тобто на відміну від КК 1922 р., у КК 1927 р. розмежовувались особи, які вчинили суспільні небезпечні дії, а також особи, які були небезпечними через свій зв'язок зі злочинним оточенням та особи, які були небезпечними у зв'язку зі своєю минулою злочинною діяльністю. У ст. 6 визначалась мета заходів соціальної оборони (без вказівки на їх конкретний вид): 1) загальне запобігання злочинам; 2) позбавлення можливості осіб, які вчинили суспільні небезпечні дії, вчиняти нові злочини; 3) пристосування осіб, які вчинили суспільні небезпечні дії, до умов вільного співжиття трудящих. Разом із цим наголошувалось, що такі заходи не можуть мати за мету заподіяння фізичного страждання або приниження людської гідності і

не мають своїм завданням відплату і кару (ст. 6). Окрема увага приділялась видам і особливостям застосування судово-виправних заходів соціальної оборони (ст. ст. 9–12, 19, 21, 22). Видами таких заходів визнавались: оголошення ворогом трудящих з позбавленням громадянства УРСР і тим самим громадянства СРСР і з вигнанням за межі СРСР назавжди; позбавлення волі у виправно-трудовах таборах у далеких місцевостях СРСР; позбавлення волі в загальних місцях ув'язнення; виправно-трудова робота без позбавлення волі; обмеження прав; видалення за межі СРСР на строк; видалення за межі УРСР або за межі окремої місцевості з оселенням у тих чи інших місцевостях або без такого оселення, із заборонаю проживати в тих чи інших місцевостях або без такої заборони; звільнення з посади із заборонаю займати ту чи іншу посаду або без такої заборони; заборона тієї чи іншої діяльності або промислу; громадська догана; конфіскація майна; штраф; пересторога (ст. 21). Медичними заходами соціальної оборони визнавались: примусове лікування; поміщення до медично-ізоляційних установ (ст. 23). Медико-педагогічні заходи соціальної оборони визначались у КК 1927 р. як: настановлення опіки; віддання

неповнолітніх на піклування батькам, родичам або іншим особам, а також установам і організаціям; поміщення до спеціалізованих закладів (ст. 24). Крім цього, у Загальній частині передбачались положення про замах на злочин (ст. 16), готування до злочину (ч. 1 ст. 18), застосування заходів соціальної оборони за замах на злочин та готування до злочину (ч. 2 ст. 18), застосування цих заходів до окремих видів співучасників злочину (ці види КК 1927 р. визначав як «підмовник», «виконавець», «помагач») (ст. 19), зміст цих видів співучасників та застосування заходів соціальної оборони за недонесення про вчинений або підготовлюваний злочин (ст. 20). Особлива частина КК 1927 р. складалась із розділів, окремі з яких містили підрозділи. Назви розділів відповідали найменуванням відповідних груп злочинів і так само, як і глави (підрозділи у межах глав) Особливої частини КК 1922 р., були побудовані залежно від родового (видового) об'єкта злочину (зокрема, контрреволюційні злочини (розділ I); злочини проти порядку управління (розділ II), що поділялись на особливо для СРСР небезпечні злочини проти порядку управління (підрозділ А) та інші злочини проти порядку управління (підрозділ

Б); урядові (службові) злочини (розділ III); злочини, пов'язані з порушенням правил про відокремлення церкви від держави (розділ IV); господарські злочини (розділ V); злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи (розділ VI); майнові злочини (розділ VII) та ін.).

Літ.: Берзін П. С. Кримінальний кодекс УСРР 1927 р. // Вісник Асоціації кримінального права України. 2017. № 1(8). С. 279–281; Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 232–234; Гончаренко В. Д. Кримінальний кодекс УСРР 1927 / В. Д. Гончаренко // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1: Історія держави і права України / редколегія: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. С. 428–431; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 65–73.

Кримінальний проступок – поняття, що міститься в КПК та пропонується у проекті ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 10.11.2017 р. та являє собою передбачене КК діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або

інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Літ.: Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Проект Закону України від 10.11.2017 р. № 7279. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62859.

Кримінально-виконавча установа відкритого типу – виправний центр, що виконує покарання у виді обмеження волі (див. *Обмеження волі*) стосовно осіб, засуджених за злочини невеликої та середньої тяжкості, а також засуджених, яким даний вид покарання призначено відповідно до ст. 82, 389 КК України (ст. 16 КВК).

Літ.: Денисов С. Ф., Денисова Т. А., Хашев В. Г. та ін. Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник. Запоріжжя: Інтер-М, 2014. С. 38–39; Литвинов О. М., Степанюк А. Х., Яковець І. С. та ін. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 97–98; Романов М. В. Конспект лекцій з кримінально-виконавчого права. Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. С. 33–37.

Кримінально-виконавча установа закритого типу – виправна колонія, що може бути мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки та виконує покарання у виді позбавлення волі (див. *Позбавлення волі на певний строк*). Виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшени-

ми умовами тримання і колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання (ч. 3–5 ст. 11 КВК).

Літ.: Денисов С. Ф., Денисова Т. А., Хашев В. Г. та ін. Кримінально-виконавче право: словник: навчальний посібник. Запоріжжя: Інтер-М, 2014. С. 38–39; Литвинов О. М., Степанюк А. Х., Яковець І. С. та ін. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 97–98; Романов М. В. Конспект лекцій з кримінально-виконавчого права. Харків: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. С. 33–37.

Кримінально-правова герменевтика – конкретно-науковий метод в галузі кримінального права (див. *Методи кримінального права*), який охоплює такі складові, як нормотворча техніка кримінального закону України (див. *Кримінальний закон*), текст цього закону як предмет герменевтики, його змістовна еквівалентність, розуміння та тлумачення нормативного змісту кримінального закону України, а також експертиза його тексту; система елементів (розуміння та тлумачення), що має на меті встановлення нормативного змісту кримінального закону України, об'єктом якої є текст і контекст, а предметом – текст кримінального закону України.

Літ.: Загиней З. А. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2015. С. 24–25.

Кримінально-правова

доктрина – розвинута новостворена ідея, вчення, теорія, що відображає сформовану, логічно завершену, погоджену і домінуючу в сучасних реаліях розвитку України систему поглядів на кримінально-правову реальність, пріоритети, принципи, форми, засоби і методи кримінально-правового регулювання суспільних відносин, затребувану практикою правозастосування і таку, що певним чином впливає на законодавця при створенні та прийнятті законів про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну відповідальність*). Кримінально-правова доктрина на сучасному етапі розвитку юридичної науки та правової системи України відіграє не лише роль фактору вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність, а визнається юридичним джерелом кримінального права (див. *Джерела кримінального права*). Кримінально-правова доктрина належить до правових явищ, які не тільки багаторазово змінювали і змінюють свій статус, але й прагнуть розчинитися в науці, судовій практиці, загальних принципах та інших формах і джерелах кримінального права. У частині догматики права кримінально-правова доктрина пі-

днімається на інший, більш предметний, прагматичний рівень механізму реалізації кримінальної відповідальності (див. *Механізм реалізації кримінальної відповідальності*) і разом з законом про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) визначає права і обов'язки держави та індивідів у конкретних правовідносинах, що між ними складаються в процесі реалізації кримінальної відповідальності. Кримінально-правова доктрина розробляє не тільки поняття, а й досліджує структурні елементи механізму реалізації кримінальної відповідальності (див. *Механізм реалізації кримінальної відповідальності*).

Літ.: Вечерова Є. М. *Кримінально-правова доктрина: окремі теоретико-етимологічні аспекти питання* // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. Випуск 10-2 (2). С. 66–68; Костенко О. М. *Кримінально-правова доктрина України (проблеми розвитку)* // Наукові записки ХЕПУ. 2004. № 1. С. 47–51; Митрофанов І. І. *Кримінально-правова доктрина: від визначення поняття до з'ясування ролі у механізмі реалізації кримінальної відповідальності* // Вісник КрНУ. 2014. Випуск 3 (86). С. 168–173.

Кримінально-правова

кваліфікація – кримінально-правова оцінка діяння (поведінки) особи шляхом встановлення його кримінально-правових (кримінально значимих) ознак, визначення кримінально-правової норми (див. *Норма кримінального*

права), що підлягає застосуванню, та встановлення відповідності (тотожності, ідентичності) ознак вчиненого діяння (поведінки) ознакам (вимогам) конкретної кримінально-правової норми. Безпосередній вплив на результати кримінально-правової кваліфікації суспільно небезпечних діянь та на легальність, юридичну значущість вказаних результатів мають такі принципи: а) принцип глибокого вивчення засад кримінального права, кримінально-правової політики держави, судової та слідчої практики; б) принцип правильного з'ясування змісту кримінального закону, всіх ознак конкретної кримінально-правової норми; в) принцип повного та всебічного дослідження фактичних ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння; г) принцип застосування правил кваліфікації злочинів, вироблених теорією та практикою.

Літ.: Антипов В. І., Антипов В. В. *Кримінально-правова кваліфікація: навчальний посібник*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 9; Навроцький В. О. *Основи кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник*. 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. С. 7–9; Ус О. В. *Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції*. Харків: Право, 2018. С. 14.

Кримінально-правова колізія – існуюча протилежність, суперечність між змістом принаймні двох положень, що

містяться в одному і тому ж самому джерелі або в різних джерелах кримінального права (див. *Джерела кримінального права*), коли ці положення врегульовують однакові суспільні відносини, але застосоване має бути одно з цих положень. Найбільш типовими видами колізій у кримінальному праві є: 1) залежно від характеру співвідношення (протиставлення) змісту положень: а) ієрархічні (субординаційні); б) змістовні; в) темпоральні; г) просторові; 2) залежно від особливостей з'ясування змісту положень, що містяться у джерелах кримінального права, в процесі їх тлумачення: а) явні (очевидні); б) приховані; 3) залежно від можливості поєднання декількох видів колізій між собою: а) прості; б) складні.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 377–383; Навроцький В. О. *Основи кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник*. 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. С. 251–265.

Кримінально-правова концепція – система поглядів на те чи інше кримінально-правове явище, система доказів певного положення. До найвідоміших кримінально-правових концепцій відносяться концепції складу злочину, кримінальної відповідальності, вини, обставин,

що виключають злочинність діяння.

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Наєроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник*. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 35; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 154.

Кримінально-правова

охорона – певна система кримінально-правових засобів, до яких слід включити кримінально-правові норми (див. *Норма кримінального права*) (заборонні, роз'яснювальні, заохочувальні та обмежувальні) та методи кримінально-правової політики (криміналізація (див. *Криміналізація*) та декриміналізація (див. *Декриміналізація*), пеналізація (див. *Пеналізація*) та депеналізація (див. *Депеналізація*)), за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин.

Літ.: Кузнецов В. В. *Кримінально-правова охорона: проблеми визначення поняття* // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Випуск 30 (2). С. 107–110; Кузнецов В. В. *Окремі питання визначення кримінально-правової охорони* // *Право і суспільство*. 2014. № 1-2. С. 234–237.

Кримінально-правова

політика (від грец. *politike* – мистецтво управління державою) – вироблена органами держави, партіями та іншими об'єднаннями громадян за участю на-

укових установ система відповідних правових, економічних і соціально-культурних заходів, котрі відображають стратегію і тактику боротьби зі злочинністю, та на основі яких формується, змінюється і доповнюється кримінальне законодавство (див. *Закон про кримінальну відповідальність*), визначаються його цілі, завдання, принципи, форми й порядок впливу на осіб, що вчинили злочини. Кримінальна політика знаходить своє відображення у відповідних законах та інших нормативно-правових актах, концепціях, програмах. Основними напрямками сучасної кримінально-правової політики мають бути: а) своєчасна і правильна криміналізація (пеналізація) суспільно небезпечних діянь; б) декриміналізація (депеналізація) діянь; в) обґрунтована диференціація кримінальної відповідальності та покарання; г) забезпечення міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинам.

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваїте, 2014. С. 56; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 155; Фріс П. А. *Кримінально-правова політика* / П. А. Фріс // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Кофевського НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*. Харків: Право, 2017. С. 477–480.

Кримінально-правова превенція (від лат. *praeventio* – випереджаю, попереджую, запобігаю) – попереджувальний (профілактичний) вплив кримінальної відповідальності, покарання та інших засобів кримінального закону на відповідні криміногенні чинники, який реалізується в діяльності спеціальних суб'єктів – законодавчих і правоохоронних органів, наукових установ та ін. У кримінальному праві превенцію прийнято поділяти на загальну та спеціальну. Питання кримінально-правової превенції у кримінальному праві розглядається поряд із профілактичною функцією кримінального права (див. *Профілактична функція кримінального права*).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шабалистий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 156.

Кримінально-правова прогалина – повна або часткова відсутність у змісті джерел кримінального права положень, що врегульовують відповідні життєві ситуації (фактичні обставини) та забезпечують роботу відповідних елементів механізму кримінально-правового регулювання. Найбільш типові прогалини в джерелах кримінального права можуть бути систематизо-

вані та поділені на окремі види за такими критеріями (підставами): 1) залежно від обсягу застосованого правового регулювання: а) повні; б) часткові; 2) залежно від моменту виникнення прогалини: а) первинні; б) похідні (подальші); 3) залежно від можливості подолання: а) які можуть бути подолані (за аналогією закону); б) прогалини, які не можуть бути подолані.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 384–385.

Кримінально-правова реституція (від лат. *restitutio* – поновлення) – поновлення прав і законних інтересів потерпілого шляхом відшкодування завданої йому злочином матеріальної і моральної шкоди. Реституція є одним із видів примусових заходів виховного характеру (див. *Примусові заходи виховного характеру*), що застосовуються до неповнолітніх (п. 4 ч. 2 ст. 105 КК), а також згадується в деяких інших випадках, передбачених КК (ст. 45, 46, п. 2 ч. 1 ст. 66, ч. 4 ст. 212, 212¹, 289 КК).

Літ.: Аудоров О. О., Хаєрнюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваіте, 2014. С. 378.

Кримінально-правова система – взаємопов'язаний ме-

ханізм функціонування доктрини кримінального права (див. *Кримінально-правова доктрина*), кримінально-правової політики (див. *Кримінально-правова політика*), кримінального права як галузі права (див. *Кримінальне право як галузь права*), кримінального законодавства (див. *Кримінальне законодавство*), кримінального права як навчальної дисципліни (див. *Кримінальне право як навчальна дисципліна*), застосування кримінально-правових норм (див. *Кримінально-правова норма*), кримінально-правової правосвідомості населення та осіб, на яких поширюється дія кримінально-правових норм, а також правозастосувачів, міжнародного матеріального кримінального права (див. *Міжнародне кримінальне право*) в національному кримінально-правовому полі.

Літ.: Баулін Ю. В., Голіна В. В., Навроцький В. О. та ін. *Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи: монографія*. Київ: ВАПТЕ, 2015. С. 39.

Кримінально-правова теорія – система узагальнених положень, які являють собою певний відносно самостійний розділ кримінально-правової науки, наукове пояснення закономірностей функціонування окремих кримінально-правових інститутів чи видів правозастосовної діяльності. На основі кримінально-

правової теорії. виводяться правила діяльності у сфері кримінального права. У науці кримінального права до найвідоміших кримінально-правових теорій можна віднести наступні: 1) теорія тлумачення кримінального закону (див. *Тлумачення закону про кримінальну відповідальність*); 2) теорія кримінально-правової кваліфікації (див. *Кримінально-правова кваліфікація*).

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник*. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 35; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 156.

Кримінально-правове вчення – система основних поглядів, положень, які стосуються найбільш загальних понять (категорій) кримінального права і є загально визнаними. У кримінально-правовій літературі на сьогодні сформувався два вчення: 1) вчення про злочин (див. *Злочин*); 2) вчення про покарання (див. *Покарання*). Відмічається, що низька вчень перебуває наразі на етапі становлення, зокрема, це: 1) вчення про кримінальний закон (див. *Кримінальний закон*); 2) вчення про окремі категорії злочинів (див. *Злочин*).

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник*. Київ: Юрін-

ком Інтер, 2013. С. 35; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 156.

Кримінально-правові

відносини – специфічний вид суспільних відносин, які виникають у зв'язку із вчиненням особою найтяжчого виду правопорушень – злочинів (див. *Злочин*). Об'єктами кримінально-правових відносин визнаються, з одного боку, порушення встановленого законодавцем правила поведінки, вчинення діяння, яке заборонено державою, та з іншого – діяння, яке хоча і спричиняє шкоду, однак за своїм змістом є суспільно корисним. Суб'єктами кримінально-правових відносин виступають, з одного боку, держава в особі органів правосуддя, та з іншого – особа, яка порушила кримінально-правову норму (див. *Норма кримінального права*). Зміст кримінально-правових відносин полягає в праві державних уповноважених органів притягати до кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*) осіб, які винні в порушенні кримінально-правових норм, призначати їм покарання (див. *Покарання*), а також в обов'язку осіб, що порушили кримінальний закон (див. *Закон про*

кримінальну відповідальність), відповісти за вчинене, відбути покарання та перенести інші негативні наслідки, пов'язані із застосуванням кримінального закону. Традиційно моментом виникнення кримінально-правових відносин визнається момент вчинення особою злочину, а кінцем – момент набуття обвинувальним вироком законної сили.

Літ.: Баулін Ю. В *Кримінально-правові відносини* / Ю. В. Баулін // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: *Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 484–485; Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 35–40; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 158.

Кримінально-правові

наслідки судимості – обмеження прав і свобод особи, яка має судимість (див. *Судимість*), що передбачені різними інститутами кримінального права, а саме повторністю і рецидивом злочинів, звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування, призначення покарання, погашення і зняття судимості тощо, а також є елементом значної кількості складів злочинів. Кримінально-

правові наслідки судимості поділяють за ролевою призначеністю на: а) елемент ряду норм і інститутів Загальної частини КК України (див. Судимість як елемент норм і інститутів Загальної частини КК); б) елемент складів злочинів, передбачених Особливою частиною КК (див. Судимість як елемент складів злочинів).

Літ.: Голіна В. В. *Судимість: монографія*. Харків: Харків юридичний, 2006. С. 52–54; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 358–359.

Кримінально-правові

поняття – логіко-юридичні одиниці (елементи), які відображають і фіксують суттєві загальні та типові ознаки (риси), властиві фактам (явищам) у сфері кримінального права, та якими вони відрізняються від інших (суміжних) явищ. Зміст кримінально-правових понять становить певна система (упорядкована сукупність) суттєвих ознак, що притаманні відповідному явищу (об'єкту) у сфері кримінального права, і якими воно відрізняється від інших явищ. Обсяг кримінально-правових понять – це деяка множина (клас) всіх явищ (об'єктів) кримінально-правового характеру, які містяться у понятті та є носіями ознак, що становлять зміст поняття.

Літ.: Панов М. І. *Понятійний апарат кримінального права* / М. І. Панов // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 723.

Кумулятивна санкція – вид санкції статті КК (див. Санкція), що виділяється деякими вченими та характеризується тим, що передбачає наявність як основного, так і додаткового виду покарання (останній може бути як обов'язковим, так і факультативним). Напр., шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою, карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна (ч. 4 ст. 190 КК).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 159; Комафров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів*. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 17.

Л

Легальне (офіційне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність (від лат. *legalis* – законний) – вид тлумачення закону про кримінальну відповідальність за суб'єктом (див. *Тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), що являє собою роз'яснення, котре здійснюється органом влади, спеціально на те уповноваженим. Згідно з п. 2 ст. 150 Конституції України, правом офіційного тлумачення законів, в тому числі кримінальних, наділений виключно КС України. Його роз'яснення є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 42; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 38; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 93; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник.* Київ: Ваіте, 2014. С. 93.

Ліквідація юридичної особи – найбільш суворий захід кримінально-правового характеру, який безальтернативно застосовується судом щодо уповноваженої особи юридичної особи у випадку вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 258–258⁵, 436, 436¹, 437, 438, 442, 444, 447 КК, та, передбачає припинення існування юридичної особи, як суб'єкта права.

Літ.: Гришук В. К., Пасєка О. Ф. *Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 288–291; Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 248–249; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 301–302.

Локальна зміна обстановки, внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність – вид обстановки для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки*), внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність, котра являє собою зміни в певному регіоні, місті, підприємстві, сім'ї, що можуть вира-

жатися, напр., у прийнятті владою таких рішень, котрі істотно впливають на оцінку раніше вчиненого діяння як суспільно небезпечного; у ліквідації або реорганізації конкретного підприємства, на якому раніше був вчинений злочин; набутті згодом особою певного статусу чи офіційного документа, що були відсутні саме на момент вчинення злочину; зміні природних умов або умов господарювання в певному регіоні, що впливає на оцінку раніше вчиненого діяння як суспільно небезпечного, тощо.

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 150–151; Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 142; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 141–143.

Людина – біологічна істота, тобто громадянин України (див. *Громадянин України*), іноземець (див. *Іноземець*) або особа без громадянства, яка перебуває в Україні (див. *Особа без громадянства, що проживає постійно в Україні*), *Особа без громадянства, що не проживає постійно в Україні*) і згідно з Конституцією, законами України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано ВР України, користується відпо-

відними правами і свободами, правове забезпечення охорони яких є завданням КК (ч. 1 ст. 1 КК) (див. *Завдання кримінального права*).

Літ.: Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 11; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 9.

М

Малозначне діяння – формально передбачена КК дія або бездіяльність, котра не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК). Ще в стародавньому Римі, де діяв постулат. *de minimis non curat praetor*, тобто «претор (суддя) не займається дрібницями», розуміли, що формальний підхід до наявності чи відсутності злочину означає відхід від принципу гуманізму й економії кримінально-правового впливу, відволікання від боротьби зі справжньою злочинністю.

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 48–51; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 81–84.

Малолітня особа – особа, яка не досягла на момент вчинення злочину 14-річного віку. За п. 6, 9 ч. 1 ст. 67 КК, вчинення злочину щодо малолітнього, а також з використанням малолітнього є обставинами, що обтяжують покарання (див. *Система обставин, що обтяжують покарання*). На можливість усвідомлення винним відповідного вікового стану особи суттєво впливають не тільки її фактичний вік, а й зовнішній вигляд, зріст та інші фактичні обставини.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 171; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 191.

Масштабна зміна обстановки, внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність – вид підстави для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною об-*

становки), внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність, котра являє собою зміни в межах країни, що може виражатися у припиненні стану війни або скасуванні воєнного чи надзвичайного стану в країні, зміні економічного або політичного курсу країни, підходів держави до вирішення тієї чи іншої проблеми, зміні масштабу цін, у високих темпах інфляції, тощо. Зазначені масштабні зміни, як правило, передують рішенням законодавця декриміналізувати ті чи інші діяння, оперативне кримінально-правове реагування на які до ухвалення такого рішення може набувати вигляду застосування ст. 48 КК.

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 150; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 142; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 142.

Матеріальна залежність – таке становище винного, при якому він повністю або частково перебуває на утриманні особи, яка схилила його до вчинення злочину, або має перед цією особою зобов'язання майнового характеру; до числа цих осіб можуть належати батьки, опіку-

ни, кредитори, спадкоємці та інші особи, які забезпечують винного житлом, харчуванням, одягом, грошима або надали йому майно чи вигоди майнового характеру. Вчинення злочину через матеріальну залежність визнається обставиною, що пом'якшує покарання (див. Система обставин, що пом'якшують покарання), а вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній залежності від винного – обставиною, що обтяжує покарання (див. Система обставин, що обтяжують покарання).

Літ.: Дзужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 167; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 186.

Матеріальне визначення злочину – визначення поняття злочину (див. Злочин), у якому розкривається соціальна сутність злочину, заподіяння ним шкоди (збитку) певним соціальним цінностям. У такому визначенні відсутня вказівка на заборону діяння законом і відображена лише ознака небезпеки, шкідливості діяння для суспільства або держави.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 23; Комаров О.

Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 25.

Матеріальний склад злочину – вид складу злочину за особливостями конструкції об'єктивної сторони (див. Склад злочину), котрий характеризується тим, що у якості обов'язкової ознаки, крім суспільно-небезпечного діяння, передбачає також суспільно-небезпечні наслідки та причинний зв'язок між вчиненим діянням та наслідками, що настали (напр., ст. 115 та 185 КК).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 30; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 36.

Межі заподіяння шкоди при виконанні наказу – ознака виконання наказу (див. Виконання наказу або розпорядження), котра являє собою заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам при виконанні наказу виключно в межах, що визначаються змістом цього наказу (див. Наказ).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 317; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Криміна-

льне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 117.

Межі заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання – ознака заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (див. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації), котра являє собою будь-яку шкоду правоохоронюваним інтересам, за винятком особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим (див. Насильство над потерпілим), тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків (див. Тяжкі чи особливо тяжкі наслідки) (ч. 2 ст. 43 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 324; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 284.

Межі заподіяння шкоди при виконанні дій у

стані крайньої необхідності – ознака заподіяння шкоди при виконанні дій у стані крайньої необхідності (див. Крайня необхідність), котра полягає в тому, що фактично заподіяна шкода повинна бути рівнозначною або менш значною, ніж потенційна шкода, яка містилася в небезпеці, що загрожує. Співвідношення заподіяної та відверненої шкоди оцінюється виходячи з якісних (цінності інтересів, котрим заподіяна шкода – життя, здоров'я, власність) та кількісних ознак (суми заподіяного збитку, кількості втраченого майна).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 311–312; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 86.

Мета виконання наказу – ознака виконання наказу (див. Виконання наказу або розпорядження), котра являє собою підпорядковування дії або бездіяльність особи меті виконання законного наказу. Для визнання заподіяння шкоди правомірним необов'язково, щоб ця мета фактично була досягнута (напр., особа намагалася знищити будівлю на виконання наказу, але це їй не вдалося).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 317; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2017. С. 116.

Мета вчинення злочину – факультативна ознака суб'єктивної сторони злочину (див. *Суб'єктивна сторона злочину*), котра характерна для умисних злочинів та являє собою уявлення про бажаний результат, якого прагне досягнути особа, що визначає спрямованість діяння. Мета дозволяє визначити заради чого особа вчиняє злочин. Мета має значення у наступних випадках: а) коли на неї безпосередньо вказано в диспозиції статті Особливої частини КК, або це є очевидним за характером злочину (напр., ст. 330 КК); б) коли вона виступає як привілейована або кваліфікуюча ознака (напр., п. 9 ч. 2 ст. 115 КК); в) при призначенні покарання, як обставина, що його пом'якшує або обтяжує (ст. 66 або 67 КК).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 50–51; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2017. С. 64.

Мета дій при виконанні спеціального завдання – ознака заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (див. *Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації*), котра являє собою запобігання чи розкриття їх злочинної діяльності.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 323; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар.* Т. 1. *Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 172.

Мета дій у стані крайньої необхідності – ознака крайньої необхідності (див. *Крайня необхідність*), що полягає в усуненні небезпеки, котра безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб (див. *Охоронювані законом права та інтереси особи*), а також суспільним інтересам (див. *Суспільні інтереси*) чи інтересам держави (див. *Державні інтереси*) (ч. 1 ст. 39 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 310; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Криміна-*

льне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 113.

Мета діяння, що пов'язане з ризиком – ознака ризикованого діяння (див. Діяння, пов'язане з ризиком), котра являє собою значну суспільну користь, тобто високе значення, що співрозмірне шкоді, котра заподіюється об'єкту кримінально-правової охорони, напр., запобігання техногенній аварії, одержання нових знань, порятунк хворого, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 321.

Мета затримання особи, яка вчинила злочин – ознака затримання злочинця (див. Затримання особи, яка вчинила злочин), що являє собою позбавлення злочинця особистої свободи та доставлення відповідним органам влади (див. Відповідні органи влади). Затриманню надає правомірності саме наявність в особи, яка затримує, зазначеної мети, а не фактично досягнутий результат (напр., злочинець вирвався і сховався, утік із замкненого помешкання, тощо).

Літ.: Баулін Ю. В. Обстоятельства, исключают преступность деяния: монография. Харьков: Основа, 1991. С. 286–287; Комаров О. А., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для

підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 109.

Мета необхідної оборони – ознака необхідної оборони (див. Необхідна оборона), котра являє собою захист правоохоронюваних інтересів або прав особи, що обороняється, іншої особи (див. Охоронювані законом права та інтереси особи), суспільних інтересів (див. Суспільні інтереси) або інтересів держави (див. Державні інтереси) від суспільно небезпечного посягання (ч. 1 ст. 36 КК). Для визнання оборони правомірною достатньо, щоб особа, яка обороняється, переслідувала зазначену вище мету, і не обов'язково, щоб її було фактично досягнуто (напр., особа, яка обороняється, заподіяла нападникові шкоду, проте не змогла припинити посягання, що почалося).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 296; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 136.

Мета покарання – кінцевий результат, якого прагне досягнути держава засобами кримінально-правового впливу, що являє собою: а) кару засудженого (див. Кара засудженого); б) виправ-

лення засудженого (див. *Виправлення засудженого*); в) запобігання вчиненню засудженим нового злочину (див. *Запобігання вчинення злочинів засудженим (спеціальна превенція)*); г) запобігання вчиненню злочинів іншими особами (див. *Запобігання вчинення злочинів іншими особами (загальна превенція)*) (ч. 2 ст. 50 КК). Згідно з ч. 3 ст. 50 КК, покарання (див. *Покарання*) не має на меті завдати фізичних страждань (див. *Фізичні страждання*) або принизити людську гідність (див. *Гідність*). Таке визначення мети покарання виходить із змішаних теорій покарання (див. *Змішані теорії покарання*), у доктрині кримінального права існують також абсолютні (див. *Абсолютні теорії покарання*) та відносні (див. *Відносні теорії покарання*) теорії.

Літ.: Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 146; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 151.

Метод кримінального права (від грец. *methodos* – спосіб пізнання) – сукупність прийомів та засобів, за допомогою яких здійснюється захист суспільних відносин, що складають предмет кримінального права (див. *Предмет регулювання кримінального*

права). Основним у кримінальному праві є імперативний метод, котрий знаходить свій прояв у наступному: а) за джерелом походження норми кримінального права є централізованими, тобто похідними від публічної влади; б) кримінально-правові норми мають для їхніх адресатів наказовий, авторитарний характер, не допускаючи, як правило, домовленості про інші шляхи врегулювання відносин; в) наслідки порушення кримінально-правових правил визначаються самим фактом злочину, а не вимогою зацікавленої сторони, позбавленої можливості діяти на власний розсуд. Кримінальному праву також притаманний диспозитивний метод, проявами якого є те, що КК включає в себе норми, котрі дозволяють особі діяти певним чином (зокрема, реалізувати право на необхідну оборону, на крайню необхідність, виправданий ризик, на вчинення позитивних посткримінальних дій, з якими пов'язане кримінально-правове заохочення), передбачають варіанти реагування на вчинений злочин з боку суду у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання та його відбування.

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваїте, 2014. С. 29–30; Митрофанов І. І. *Загальна час-*

Метод науки кримінального права – сукупність прийомів та засобів, за допомогою яких пізнаються явища об'єктивної дійсності, що становлять предмет кримінального права (див. *Наука кримінального права*). Основними методами науки кримінального права є філософський (діалектичний), що дає можливість простежити зв'язки кримінального права з соціальними процесами, сутністю держави, з іншими галузями права; юридичний (догматичний), що засновується на використанні правил формальної логіки для пізнання кримінального права; соціологічний, що досліджує злочин та покарання як соціальні явища; системний аналіз, котрий передбачає вивчення кримінального права та його інститутів як цілісної системи, елементи якої перебувають поміж собою у тісній єдності; порівняльний (компаративістський), що полягає у вивченні норм кримінального права іноземних держав з метою їх зіставлення та порівняння з нормами кримінального права України; та історичний (генетичний), що передбачає вивчення норм кримінального права в історичному розвитку. До допомі-

жних методів відносять математичне моделювання, психологічний аналіз, екстраполяцію, експертні висновки, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 25–28; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 14–16.

Механізм реалізації кримінальної відповідальності – система правових елементів, що закономірно беруть участь у впровадженні приписів норми кримінального права в поведінку суб'єктів конкретних правовідносин для досягнення вказаного в цій нормі результату завдяки застосованим кримінально-правовим засобам впливу, через які реалізується кримінальна відповідальність (див. *Кримінальна відповідальність*). Механізм реалізації кримінальної відповідальності містить нормативний елемент регулювання кримінальної відповідальності, правовідносини, кримінально-правові засоби впливу та правозастосування (індивідуальне регулювання кримінальної відповідальності).

Літ.: Митрофанов І. І. *Теоретичні засади механізму реалізації кримінальної відповідальності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08.* Харків, 2017. С. 12–13.

Мир – стан суспільних відносин, у якому відсутні ворожість, війна та воєнні (збройні) конфлікти, забезпечуються умови захищеності людей у планетарному масштабі. Правове забезпечення миру є завданням КК (ч. 1 ст. 1 КК) (див. *Завдання кримінального права*).

Літ.: Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 12; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 9.

Міжнародна асоціація кримінального права – міжнародна неурядова організація, утворена 14 березня 1924 р. в місті Парижі (Франція). Метою діяльності Міжнародної асоціації кримінального права є: а) сприяння співробітництву фахівців різних країн, котрі вивчають кримінальне право та застосовують його на практиці; б) координація правил здійснення кримінального процесу; в) розвиток єдиного універсального міжнародного кримінального права та уніфікації кримінального процесу різних країн; г) проведення наукових конгресів і міжнародних курсів з актуальних проблем кримінального та кримінального процесуального права. Із 25 квітня 2013 р. колективним членом Міжнародної асоці-

ації кримінального права є вітчизняна громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права» (див. *Громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права»*).

Літ.: Музика А. А. *Міжнародна асоціація кримінального права* / А. А. Музика // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого*. Харків: Право, 2017. С. 516–517.

Міжнародне кримінальне право – галузь міжнародного публічного права, принципи і норми якої регулюють співробітництво держав і міжнародних організацій у боротьбі з міжнародною злочинністю. Термін «міжнародне кримінальне право» в сучасному значенні почали використовувати наприкінці ХІХ століття. Із початку свого виникнення міжнародне кримінальне право забезпечувало реалізацію 2-х основних положень: встановлення меж кримінально-правової компетенції державної влади та взаємну співпрацю держав при здійсненні ними своїх каральних функцій насамперед шляхом видачі злочинців. Значного розвитку міжнародне кримінальне право набуло у 2-й половині ХХ століття, коли почала відбуватися інтернаціоналізація

злочинності. Основними завданнями міжнародного кримінального права є: а) загально-превентивне, яке полягає в забезпеченні міжнародного правопорядку; б) репресивне, яке полягає в притягненні винних осіб до кримінальної відповідальності. Предметом регулювання міжнародного кримінального права є відносини, які існують між державами в процесі координації їх боротьби з міжнародними злочинами (див. *Міжнародний злочин*), що зберігає міжнародний правопорядок за допомогою методів та засобів кримінально-правового напряму. Оскільки більшість міжнародно-правових актів встановлюють злочинність діяння та обов'язок застосовувати відповідальність суб'єктів у разі його вчинення, то для міжнародного кримінального права характерним є заборонний (примусовий) метод впливу. Джерелами міжнародного кримінального права є міжнародно-правові акти, які встановлюють, змінюють, усувають або іншим чином регламентують насамперед матеріально-правові питання кримінальної відповідальності: міжнародні договори; статuti міжнародних організацій, міжнародних кримінальних судів і трибуналів (див. *Міжнародний кримінальний суд*); договори, які зобов'язують дер-

жави переслідувати за вчинення певних злочинів; договори про правову допомогу і поліцейське співробітництво тощо. У більшості випадків норми міжнародного кримінального права імплементуються до національного кримінального законодавства на виконання міжнародного договору після набуття ним чинності (див. *Імплементация міжнародних конвенцій в кримінальне законодавство*). Реалізація норм міжнародного кримінального права вимагає кореляції систем міжнародного та внутрішньо-державного кримінального права і може бути здійснена одним із 2-х способів: 1) безпосереднім, коли національний правозастосувач або міжнародний орган використовують саму норму міжнародного кримінального права та 2) опосередкованим, коли застосовується норма національного кримінального закону згідно з міжнародним правом.

Літ.: Стрельцов Є. А. Міжнародне кримінальне право / Є. А. Стрельцов // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 517–519.

Міжнародна судова установа – Європейський суд з прав людини, створений згідно зі

ст. 19 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікованої ЗУ від 17 липня 1997 р. «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», котра набула чинності для України 11 вересня 1997 р. За ч. 4 ст. 10 КК, виконання в Україні вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи можливо, якщо діяння, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, згідно з КК України визнається злочином або було б злочином у разі його вчинення на території України.

Літ.: Гончаренко В. Г., Нор В. Т., Шумило М. Є. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Київ: Юстініан, 2012. С. 914.

Міжнародний злочин – злочин, щодо якого міжнародними договорами, учасницею яких є Україна, передбачена універсальна (тобто така, що не залежить від місця вчинення злочину і громадянства винної особи) юрисдикція (*див. Космополітичний (універсальний) принцип дії кримінального закону*). Такими є геноцид, торгівля людьми, деякі злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, захоплення заручників, угон повітря-

них суден, піратство, фальшивомонетництво, злочини проти осіб, які користуються міжнародним захистом, тощо.

Літ.: Зелінська Н. А. Міжнародні злочини і міжнародна злочинність: монографія. Одеса: Юридична література, 2006. С. 36–37; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 42.

Місце вчинення злочину – факультативна ознака об'єктивної сторони складу злочину (*див. Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину*), що становить собою частину фізичного простору або територію, передбачену диспозицією кримінально-правової норми шляхом вказівки на найважливіші для характеристики суспільної небезпеки і видового відмежування злочинів ознаки, на якій виконано злочинне діяння, або настав злочинний наслідок чи злочин було перервано. До таких ознак належать: житло чи інше володіння особи (ст. 162 КК); митний кордон України (ст. 201 КК); територія іноземної держави (ст. 208 КК); територія, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням (ст. 237 КК); континентальний шельф (ст. 244 КК); заповідник або території та об'єкти природно-заповідного фонду (ст. 246

КК); повітряне судно (ст. 269 КК), вибухонебезпечні підприємства або цехи (ст. 273 КК), тощо.

Літ.: Багіров С. Р. Місце вчинення злочину / С. Р. Багіров // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 124–125; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 149.

Місце роботи – підприємство, організація, установа, незалежно від форми власності, де особа прийнята на роботу у передбаченому законодавством порядку, виконує покладені у зв'язку з цим на неї трудові (службові) обов'язки й одержує заробітну плату. За ч. 1 ст. 57 КК, покарання у виді виправних робіт (див. *Виправні роботи*) відбувається за місцем роботи засудженого.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Акор», 2018. С. 163.

Множинність злочинів – вчинення особою (або групою осіб) двох або більше злочинних діянь, кожне з яких передбачено в КК як самостійний склад злочину. Видами множинності є повторність (див. *Повторність злочинів*), сукупність (див. *Сукупність злочинів*) та рецидив злочинів (див. *Рецидив злочинів*). Повтор-

ність, сукупність та рецидив злочинів враховуються при кваліфікації злочинів та призначенні покарання, при вирішенні питання щодо можливості звільнення від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених КК (ст. 35 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 261–264; Зінченко І. О., Тютюгін В. І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія. Харків: ФІНН, 2008. С. 15–16; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 253.

Можливість виправлення неповнолітнього без застосування покарання – умова звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру*), що визначається з урахуванням особи винного, його поведінки після вчинення злочину, про наявність якої може, зокрема, свідчити щире каяття, добровільне відшкодування заподіяної шкоди, бездоганна поведінка після посягання, втрата зв'язків з попереднім оточенням, котре негативно впливало на неповнолітнього, тощо.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 306.

Мотив вчинення злочину (від лат. *movео* – рухаю, штовхаю) – факультативна ознака суб'єктивної сторони злочину (див. *Суб'єктивна сторона злочину*), котра характерна для умисних злочинів і являє собою внутрішнє спонукання, рушійну силу вчинку людини, що визначає його зміст, та дозволяє визначити, чому особа вчиняє злочин. Мотиви поділяються на суспільно небезпечні – користь, помста, хуліганство, нейтральні – цікавість, суспільно корисні – жалість, допомога, тощо. Окремі вчені (Л. І. Казміренко, О. Л. Мартенко) класифікують мотиви вчинення злочинів на такі: самоствердження (статусні), захисні, заміщення (компенсаторні), ігрові, корисливі, самовиправдання. Мотив має значення у наступних випадках: а) коли на нього безпосередньо вказано в диспозиції статті Особливої частини КК, або це є очевидним за характером злочину (напр., крадіжка (ст. 185 КК) вчиняється лише з корисливим мотивом)); б) коли він виступає як привілейована або кваліфікуюча ознака (напр., п. 7 ч. 2 ст. 115 КК); в) при призначенні покарання, як

обставина, що його пом'якшує або обтяжує (напр., п. 9 ч. 1 ст. 66, п. 3 ч. 1 ст. 67 КК).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 127–128; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 50–51; Казміренко Л. І., Мартенко О. Л. *Кримінальний кодекс України: психологічний аналіз кримінально-правових понять: монографія.* Київ: КНТ, 2008. С. 183.

Н

Набрання чинності законом про кримінальну відповідальність – безпосередній вступ закону про кримінальну відповідальність в дію (див. *Закон про кримінальну відповідальність*). Згідно з ч. 1 ст. 4 КК, закон про кримінальну відповідальність набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення (див. *Офіційне оприлюднення закону про кримінальну відповідальність*), якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний*

посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 18; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 18–19.

Надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку – примусовий захід медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*), котрий може бути застосований судом стосовно особи, яка страждає на психічні розлади і вчинила суспільно небезпечне діяння, якщо особа за станом свого психічного здоров'я не потребує госпіталізації до психіатричного закладу (ч. 2 ст. 94 КК) та являє собою обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах та в порядку, передбачених законодавством, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медично-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, в амбулаторних умовах.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 351; Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 224–225; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 274.

Надання іншої допомоги потерпілому (ст. 66 КК) – обставина, що пом'якшує покарання (див. *Система обставин, що пом'якшують покарання*), котра являє собою надання будь-якої, окрім медичної, допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину, що може виявлятися у: наданні транспортних засобів для доставлення у лікувальний заклад; наданні коштів на придбання ліків; забезпеченні потерпілого теплим приміщенням, одягом, їжею; наданні можливості доступу до телефонного зв'язку для контакту з адвокатом чи близькими людьми, тощо, що може здійснюватися як самим винним, так й іншими особами, залученими ним з цією метою.

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 166; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 185.

Надзвичайний стан – особливий правовий режим, котрий може тимчасово запроваджуватися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріа-

льних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства. За п. 11 ч. 1 ст. 67 КК, вчинення злочину з використанням умов надзвичайного стану є обставиною, що обтяжує покарання (див. Система обставин, що обтяжують покарання).

Літ.: Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 171–172; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 192.

Наказ – управлінський акт, що носить юридично владний характер, видається компетентною службовою особою, має обов'язкову силу для суб'єктів, яким він адресований, і зобов'язує їх вчинити певні дії або утриматись від їх вчинення. За ч. 1 ст. 41 КК, дія або бездіяльність особи, що заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, визнається правомірною, якщо вона була вчинена з метою виконання законного наказу або розпорядження (див. Виконання наказу або розпорядження).

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 29–30; Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2015. С. 274.

Наказ, злочинність якого не є явною – наказ, злочинний характер якого не є очевидним, завдяки чому відповідь на питання, чи міг виконавець усвідомлювати його злочинність, залежить від конкретних обставин справи (посади, кваліфікації, поінформованості виконавця, тощо). Згідно з ч. 5 ст. 41 КК, якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати злочинного характеру наказу чи розпорядження (див. Виконання наказу або розпорядження), то вона не підлягає кримінальній відповідальності за діяння, вчинене з метою виконання такого наказу чи розпорядження.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 121.

Належний порядок віддання наказу або розпорядження – порядок віддання (видання) наказів, встановлений законом або підзаконними нормативними правовими актами, обов'язковим елементом якого є дотримання тієї форми наказу, якої вимагає законодавство, а у разі віддання наказу у письмовій формі – його підписання уповноваженою на це службовою особою. За ч. 2 ст. 41 КК, наказ або розпорядження є законними,

якщо вони віддані відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина (див. Виконання наказу або розпорядження).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 120–121.

Належні умови для виховання дитини – відповідні житлові умови, матеріальні можливості для забезпечення повноцінного життя та розвитку дитини, зростання дитини в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності. За ч. 2 ст. 83 КК звільнення від відбування покарання (див. Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років) застосовується до засудженої, яка має сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання, або яка має можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 247.

Напад групи осіб – узгоджені дії двох або більше осіб (які необов'язково повинні володіти ознаками суб'єкта злочину), якими застосовується насильство або створюється реальна загроза його застосування до потерпілого для досягнення злочинної мети (напр., вбивства, заволодіння майном, зґвалтування, тощо). За ч. 5 ст. 36 КК, не є перевищенням меж необхідної оборони (див. Співрозмірність необхідної оборони) і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу групи осіб.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 144–145.

Напад озброєної особи – застосування однією особою чи створення нею реальної загрози застосування: а) вогнепальної (бойова, спортивна, нарізна мисливська зброя, як серійно виготовлена, так і саморобна чи перероблена, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини); б) холодної (предмети, котрі відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що справляють колючий, колючорі-

жучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект, конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або дії механічного пристрою); в) чи іншої зброї або предметів, здатних заподіяти шкоду життю чи здоров'ю людини, для досягнення злочинної мети, котрі можуть бути спеціально пристосованими чи заздалегідь заготовленими, або знайденими, підібраними або взятими на місці нападу (напр., дерев'яна палиця, металева труба, камінь, розбита пляшка, тощо). За ч. 5 ст. 36 КК, не є перевищенням меж необхідної оборони (див. *Співрозмірність необхідної оборони*) і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 144–145; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 113.

Направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи – найбільш суворий примусовий захід виховного характеру (див. *Примусові заходи виховного*

характеру), що застосовується за умов, якщо неповнолітній виїшов з-під контролю батьків чи осіб, які їх замінюють, не піддається виховному впливу і не може бути виправлений застосуванням інших примусових заходів виховного характеру, та полягає у направленні неповнолітнього у загальноосвітню школу соціальної реабілітації (для неповнолітніх віком від 11 до 14 років) або професійне училище соціальної реабілітації (для неповнолітніх віком від 14 до 18 років), на строк до трьох років. У таку установу не можуть направлятися особи, визнані інвалідами, а також ті, яким згідно з висновком відповідних спеціалістів перебування у ній протипоказане за станом здоров'я.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 317.

Напряму у кримінально-правовій науці – див. *Школи кримінального права.*

Наркотичне сп'яніння – психічний стан людини, викликаний вживанням наркотичних засобів або психотропних речовин (див. *Стан сп'яніння*). Наркотичне сп'яніння не виключає кримінальної відповідальності

(ст. 21 КК). *Абстиненція* – комплекс розладів, що виникають у наркоманів після раптового й повного припинення вживання наркотичних засобів, може бути причиною неосудності особи щодо конкретних діянь.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 74; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 80.

Насильство над потерпілим – застосування чи погроза застосування щодо потерпілого фізичної сили, зброї, інших знарядь, що можуть заподіяти шкоду життю чи здоров'ю потерпілого; умисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу, який зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією та виявляється у фізичному та (або) інформаційному діянні (дії чи бездіяльності) всупереч чи поза волею людини, таким чином впливаючи на свободу її волевиявлення або завдаючи їй фізичної та (або) психічної шкоди або створюючи реальну загрозу їх заподіяння. Насильство над потерпілим у кримінальному праві поділяється на два основних види: фізичне насильство та психічне насильство. Вони є двома різ-

ними способами вчинення злочинів. Під «*фізичним насильством*» як кримінально-правовою категорією розуміють умисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу, що зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією та здійснюється фізичними діями чи бездіяльністю всупереч чи поза волею людини, таким чином впливаючи на свободу її волевиявлення та завдаючи їй фізіологічної та (або) психічної шкоди чи створюючи реальну загрозу їхнього заподіяння. *Психічне насильство* як кримінально-правова категорія є умисним, суспільно небезпечним, дійсним протиправним впливом на психіку іншої особи або групи осіб, що зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією та здійснюється інформаційним (діями або бездіяльністю) чи позаінформаційним шляхом всупереч або поза волею людини, таким чином впливаючи на свободу її волевиявлення та завдаючи їй психічної та (або) фізіологічної шкоди. За ч. 2 ст. 43 КК особа, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності (*див. Суб'єкт заподіяння*

шкоди при виконанні спеціального завдання) підлягає кримінальній відповідальності лише за вчинення у складі організованої групи чи злочинної організації особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 124; Храмов О. М. Насильство як категорія Загальної частини кримінального права України (теорія, практика, зарубіжний досвід): монографія. Харків: Колегіум, 2017. С. 25.

Наступність у кримінальному законодавстві – зв'язок між двома законами, котрі встановлюють злочинність і караність діяння та інші його кримінально-правові наслідки, за якого в новому нормативно-правовому акті зберігаються основні ознаки, що визначають змістовну характеристику попереднього кримінального закону (див. Закон про кримінальну відповідальність).

Літ.: Баулін Ю. В. Наступність у кримінальному праві / Ю. В. Баулін // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 538–539.

Наука кримінального права – галузь української юри-

дичної науки, що являє собою систему знань (ідей, поглядів, концепцій) про загальні засади кримінальної відповідальності, злочини та покарання, котрі можуть застосовуватися судом до осіб, винних у їх вчиненні, шляхи удосконалення чинного кримінального законодавства (див. Закон про кримінальну відповідальність), яка ґрунтується на закономірностях суспільного розвитку і кримінально-правового регулювання, пізнаних на основі дослідження українського та зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання, чинного українського і зарубіжного кримінального законодавства та практики його застосування, та інших наукових джерел.

Літ.: Бабенко А. М., Гришук В. К., Бандурка О. М. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Харків: ХНУВС, 2010. С. 11; Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 6; Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. С. 11.

Наукове (доктринальне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність (від лат. *doktrina* – вчення) – вид тлумачення закону про кримінальну відповідальність за суб'єктом (див. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність),

що являє собою роз'яснення закону науковими і навчальними юридичними установами, окремими вченими і практиками в монографіях, підручниках, навчальних посібниках, статтях, науково-практичних коментарях, експертних висновках. Наукове тлумачення не має обов'язкової сили, але відіграє помітну роль у розвитку кримінального права, враховується при підготовці нових законів про кримінальну відповідальність, допомагає практиці у правильному застосуванні таких законів. Різновидом доктринального тлумачення є професійне тлумачення – роз'яснення, котре здійснюють особи, які працюють в органах дізнання й досудового слідства, прокуратурі, адвокатурі, тощо.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 371; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 43; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 95; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 30.

Національний принцип дії кримінального закону (принцип громадянства) – принцип чинності закону про кримінальну відповідаль-

ність у просторі (див. *Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі*), котрий полягає у тому, що громадяни України (див. *Громадянин України*) та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні (див. *Особа без громадянства, що проживає постійно в Україні*) та вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ (ч. 1 ст. 7 КК), незалежно від того, чи визнається вчинене діяння злочином у тієї державі, де його вчинено. Якщо такі особи за вчинені в іншій державі злочини зазнали кримінального покарання за межами України, то згідно з ч. 2 ст. 7 КК вони не можуть бути притягнуті в Україні до кримінальної відповідальності за ці злочини, але факт вчинення злочину може мати для них правові наслідки, зокрема, при вчиненні нового злочину в Україні вирок суду іноземної держави враховуватиметься при кваліфікації злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності та покарання.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 61–62; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна час-

тина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 25.

Наявність небезпеки – елемент підстави крайньої необхідності (див. *Крайня необхідність*), котрий являє собою безпосередню загрозу правоохоронюваним інтересам особи (див. *Охоронювані законом права та інтереси особи*), суспільства (див. *Суспільні інтереси*) або держави (див. *Державні інтереси*), джерелами якої можуть бути: а) дії людини (у тому числі й протиправні); б) поведінка тварин; в) джерела підвищеної небезпеки; г) стихійні сили природи; г) різноманітні технологічні процеси, тощо. Якщо особа помиляється стосовно наявності такої небезпеки, то заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у таких випадках слід розцінювати за правилами уявної крайньої необхідності, що аналогічні правилам уявної оборони.

Літ.: Бесчастний В. М., Джу́жа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 192; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 309.

Наявність суспільно небезпечного посягання – елемент підстави необхідної оборони (див. *Необхідна оборона*), котрий являє собою тривалість суспільно небезпечного посягання у

часі, протягом якого можлива необхідна оборона. Згідно з ППВС «Про судову практику застосування судами у справах про необхідну оборону» від 28 червня 1991 р., стан необхідної оборони виникає у разі створення реальної загрози заподіяння шкоди; кінцевий момент визначається різними чинниками: досягненням мети особою, що вчиняє посягання, припиненням дій зазначеної особи за власною волею або всупереч волі (напр., втеча, відмова продовжувати посягання, неможливість доведення його до кінця).

Літ.: Бесчастний В. М., Джу́жа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 185–186; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 134–135.

Небезпечність посягання при затриманні злочинця – критерій співрозмірності шкоди, що може бути заподіяна злочинцю при затриманні (див. *Співрозмірність шкоди, заподіяної злочинцю при затриманні*), котрий визначається: а) цінністю блага, на яке спрямовано посягання; б) характером і розміром шкоди, заподіяної цьому благу, або реальною загрозою заподіяння цієї шкоди. Чим більш небезпечним є посягання,

тим більш широкими є межі заподіяння шкоди для затримання особи, яка його вчинила. Зокрема, при ухиленні від затримання вбивці, гвалтівника, учасника розбійного або бандитського нападу співрозмірним є заподіяння йому тяжкої шкоди (смерті або тяжких тілесних ушкоджень), і навпаки, при вчиненні посягання невеликої суспільної небезпеки, граничним є заподіяння злочинцеві нетяжкої шкоди (середньої тяжкості тілесних ушкоджень).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 191–192; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 152.

Небезпечність посягання при необхідній обороні – критерій співрозмірності необхідної оборони (див. *Співрозмірність необхідної оборони*), що визначається: а) цінністю блага, що охороняється законом, на яке спрямовано посягання (життя, здоров'я, власність, тілесна недоторканність, суспільний порядок тощо) і б) реальною загрозою заподіяння шкоди цьому благу з боку особи, яка вчинює посягання. Чим небезпечніше посягання, тим більше межі допустимої шкоди. Безумовно, більшу суспільну небезпечність становлять

посягання на життя, здоров'я, свободу, честь і гідність людини, недоторканність її власності та житла, порівняно менш небезпечними є посягання на громадський порядок, недоторканність державних кордонів, порядок управління, тощо.

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 185–186; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 139.

Невдале підбурювання або пособництво – відхилення можливим (передбачуваним, потенційним) виконавцем пропозиції вчинити злочин, котра може виходити від підбурювача (див. *Підбурювач до злочину*) або пособника (див. *Пособник злочину*), що має наслідком відсутність кримінальної відповідальності виконавця та відповідальність інших співучасників за готування до злочину (див. *Готування до злочину*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 254; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 190–191.

Невибачальна помилка – вид помилки при уявній обороні (див. *Уявна оборона*), при якій

в обстановці, що склалася, особа не усвідомлювала, але могла усвідомлювати відсутність реального суспільно небезпечного посягання. При невибачальній помилці особа підлягає кримінальній відповідальності за заподіяння шкоди через необережність (ч. 3 ст. 37 КК).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 183–184; Колмаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів*. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 108.

Невизначений (неконкретизований) умисел – вид умислу за ступенем конкретизації наслідків (див. *Умисел*), коли винний у загальних рисах передбачає можливі результати своєї поведінки, проте не має чіткого уявлення про характер та тяжкість майбутніх наслідків (напр., спричинення будь-якої шкоди здоров'ю потерпілого). Злочин у таких випадках кваліфікується за фактично заподіяними наслідками.

Літ.: Багіров С. Р. *Умисел неконкретизований* / С. Р. Багіров // *Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.*; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 224; Колмаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів*. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 59.

Невиправданий ризик – вид ризику (див. *Ризик*), котрий завідомо створює загрозу (див. *Завідоме створення загрози*) для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи (див. *Екологічна катастрофа*) чи інших надзвичайних подій (див. *Інші надзвичайні події*) (ч. 3 ст. 42 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 321; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 224.

Невиправдання довіри колективу – підстава для скасування рішення про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки*), що може полягати у: а) систематичному або грубому порушенні Правил внутрішнього розпорядку на підприємстві, в установі чи організації; б) невиконанні особою обіцянок щодо своєї поведінки, котрі вона давала на загальних зборах колективу при вирішенні питання щодо передачі її на поруки; в) ухиленні від контролю з боку колективу; або г) вчиненні нового злочину чи іншого правопорушення, котрий свідчить про небажання винного

встати на шлях виправлення, тощо.

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 146; Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 141.

Невідбута частина покарання – це: а) покарання, від відбування якого особу звільнено з випробуванням (ст. 75, 78, 79, 104 КК); б) частина покарання, від якого особу звільнено умовно-достроково (ст. 81 КК); в) невідбута частина більш м'якого покарання, призначеного судом особі в порядку заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК); г) частина покарання, від відбування якого звільнена вагітна жінка або жінка, яка має дитину (дітей) віком до трьох років (ст. 83 КК); д) невідбута засудженим частина покарання при звільненні його від покарання за хворобою (ст. 84 КК); е) невідбута частина покарання, замінена в порядку амністії (ст. 86 КК); є) невідбутий строк позбавлення волі, призначений судом у порядку заміни довічного позбавлення волі позбавленням волі на певний строк (ст. 87 КК); ж) частина будь-якого основного покарання, невідбута засудженим; з) додаткове покарання або невідбута його частина за попереднім

вироком. За ч. 1 ст. 71 КК, якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив новий злочин, суд до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком (див. *Призначення покарання за сукупністю вироків*).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 211–212.

Негативна (ретроспективна) кримінальна відповідальність – вид кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*), котрий становить собою форму реалізації закону України про кримінальну відповідальність, що здійснюється через державний примус – вимушене перетерпіння суб'єктом в інтересах захисту правопорядку пов'язаних з вчиненням ним злочину і передбачених законом негативних для нього наслідків нематеріального та (або) матеріального характеру.

Літ.: Бесчастний В. М., Джуґа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 207; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 79–81.

Негативні ознаки складу злочину – вид ознак складу злочину за логічним характером понять, що використовуються для їх опису (див. *Ознака складу злочину*), котрі виражені негативними поняттями, які вказують на відсутність певних якостей або властивостей (напр., ч. 1 ст. 122 КК визначає умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження як таке, що не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у ст. 121 КК).

Літ.: Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 731.

Недоумство – стійкий і такий, що характеризується неповноцінністю розумової діяльності, хворобливий стан психіки (вроджений, набутий у ранньому дитинстві або ж такий, що розвинувся внаслідок якогось психічного захворювання). Розрізняють три ступеня недоумства: легкий (дебільність), середній (імбецильність) і глибокий, тяжкий ступінь розумової недорозвиненості (ідіотія). За ч. 2 ст. 19 КК, не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, перебувала в стані неосудності

(див. *Неосудність*), тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 71; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 77.

Незакінчений замах на злочин – вид замаху на злочин за суб'єктивним критерієм (див. *Замах на злочин*), котрий являє собою невчинення особою усіх дій, котрі вона вважає необхідними для доведення злочину до кінця, з причин, що не залежали від її волі (ч. 3 ст. 15 КК). Ступінь суспільної небезпеки незакінченого замаху на злочин менша, ніж закінченого замаху, оскільки злочинні наслідки не могли настати з причин нездійснення усіх необхідних для цього дій.

Літ.: Кваша О. О. Замах на злочин / О. О. Кваша // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 69; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 206.

Незакінчений злочин – умисне суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність), котре не містить усіх ознак складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК, у зв'язку з тим, що злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного. У незакінченому злочині умисел винного повністю не реалізовано, об'єктивну сторону не виконано, шкоду об'єкту не спричинено. Згідно з ч. 2 ст. 13 КК, незакінченим злочином є готування до злочину (див. *Готування до злочину*) та замах на злочин (див. *Замах на злочин*).

Літ.: *Кваша О. О. Злочин незакінчений / О. О. Кваша // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 96; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 201–202.*

Неможливість усунення небезпеки іншими засобами – елемент підстави крайньої необхідності (див. *Крайня необхідність*), котрий полягає в тому, що заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам є єдиною можливим засобом захисту від такої небезпеки.

Літ.: *Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 157.*

Необережність – форма вини (див. *Вина*), за якої особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але легковажно розраховує на їх відвернення, або взагалі не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити. Необережна форма вини властива порушенням правил безпеки руху та експлуатації транспорту, вимог законодавства про охорону праці й безпеку виробництва, окремим службовим злочинам. Необережність поділяється на злочинну самовпевненість (див. *Злочинна самовпевненість*) та злочинну недбалість (див. *Злочинна недбалість*) (ст. 25 КК).

Літ.: *Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 85; Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. С. 117–118.*

Необхідна оборона – обставина, що виключає злочинність діяння (див. *Обставини, що виключають злочинність діяння*), котра являє собою дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспіль-

но небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони (ч. 1 ст. 36 КК). Підстава необхідної оборони містить два елементи: а) наявність суспільно небезпечного посягання (див. *Суспільно небезпечне посягання, Наявність суспільно небезпечного посягання*); б) необхідність його негайного відвернення або припинення (див. *Необхідність негайного відвернення або припинення суспільно небезпечного посягання*). Ознаками необхідної оборони є: а) мета оборони (див. *Мета необхідної оборони*); б) об'єкт, якому спричиняється шкода (див. *Об'єкт заподіяння шкоди при необхідній обороні*); в) характер дій особи, яка обороняється (див. *Дії, вчинені з метою захисту*); г) своєчасність оборони (див. *Своєчасність необхідної оборони*); г) співрозмірність оборони (див. *Співрозмірність необхідної оборони*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 292–293; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 208–212; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 348–354.

Необхідність заподіяння шкоди при затриманні злочинця – ознака затримання злочинця (див. *Затримання особи, яка вчинила злочин*), що являє собою вимушеність заподіяння шкоди, тобто відсутність реальної можливості затримати злочинця без заподіяння йому шкоди, котра визначається з урахуванням всіх обставин конкретної справи: число осіб по обидва боки, їх вік, фізичні сили, озброєність злочинця і громадянина, який затримує, намагання злочинця зникнути з місця вчинення злочину, вчинення їм опору, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 152; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 116.

Необхідність негайного відвернення або припинення суспільно небезпечного посягання – елемент підстави необхідної оборони (див. *Необхідна оборона*), котрий являє собою випадок захисту, за якого громадянин змушений невідкладно заподіяти шкоду особі, яка посягає, з тим, щоб відвернути або припинити посягання та ефективно здійснити захист, тобто коли зволікання в заподіянні

шкоди нападникові загрожує негайною і явною шкодою для правоохоронюваних інтересів.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 134–135.

Необхідність негайного затримання злочинця – елемент підстави затримання злочинця (див. *Затримання особи, яка вчинила злочин*), що являє собою погрозу спричинення істотної шкоди інтересам окремої особистості, суспільства або держави (доведення злочинцем злочину до кінця, його втеча з місця події, тощо) у разі неприйняття заходів негайного затримання.

Літ.: Баулін Ю. В. Обстоятельства, исключают преступность деяния: монография. Харьков: Основа, 1991. С. 275–276.

Неосудність – психопатологічний стан людини, за якого вона під час вчинення суспільне небезпечного діяння, передбаченого КК, не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання (див. *Хронічне психічне захворювання*), тимчасового розладу психічної діяльності (див. *Тимчасовий розлад психічної діяльності*), недоумства (див. *Недоумство*) або іншого хворобливого стану психіки (див. *Інший хворобливий стан психіки*).

Неосудність характеризується двома критеріями – медичним, котрий вказує на наявність у винного одного із чотирьох видів вище перелічених психічних захворювань, та юридичним, що складається з двох ознак – інтелектуальної – нездатність особи усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку свого діяння та (або) вольової – нездатність керувати своїми діями. За ч. 2 ст. 19 КК, особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, перебувала в стані неосудності, не підлягає кримінальній відповідальності, до такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

Літ.: Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. С. 111–112; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 77.

Неофіційна (доктринальна) кваліфікація злочину (від лат. *doctrina* – учення) – вид кваліфікації злочину за суб'єктом (див. *Кваліфікація злочину*), котрий здійснюється окремими громадянами, адвокатами, журналістами, науковцями в наукових статтях, монографіях, підручниках, навчальних посібниках, у ви-

ступях на наукових конференціях, тощо. Така кваліфікація не має обов'язкового характеру, але може братися до уваги суб'єктами офіційної кваліфікації, впливати на розвиток науки кримінального права та законодавчу діяльність, формувати правові погляди суспільства.

Літ.: Анісімов Г. М., Володіна О. О., Зінченко І. О., Панов М. І. та ін. *Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене та виправлене.* Харків: Право, 2017. С. 44; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник.* Харків: Право, 2018. С. 78; Кузнецов В. В., Савченко А. В. *Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене.* Київ: Алерта, 2013. С. 33; Ус О. В. *Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції.* Харків: Право, 2018. С. 24–25.

Непереборний фізичний примус – вид фізичного примусу (див. *Фізичний примус*), за якого особа цілком позбавлена можливості керувати своїми діями (бездіяльністю). Вчинення злочину під впливом непереборного фізичного примусу позбавлено такої обов'язкової ознаки кримінально-правового діяння, як волимість, отже кримінальна відповідальність за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам виключається (ч. 1 ст. 40 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 135; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина:*

підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 281.

Неповідомлення (недодонесення) про злочин – вид причетності до злочину (див. *Причетність до злочину*), що являє собою пасивну поведінку особи у формі недодонесення в органи державної влади про достовірно відомий їй факт готування чи вчинення злочину. Кримінальна відповідальність за неповідомлення про злочин настає лише у випадках, коли вчинене діяння містить ознаки іншого злочину (напр., тоді, коли є складовою приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ст. 396 КК); поєднане із завідомо неправдивим показанням або відмовою свідка давати показання (ст. 384, 385 КК); або створює умови, що сприяють злочинній діяльності учасників злочинної організації (ст. 256 КК)).

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 425–427; Митрофанов І. І. *Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник.* Одеса: Фенікс, 2015. С. 308.

Неповнолітня особа (розд. XV Загальної частини КК) – особа, яка досягла 16-річного, в ряді випадків 14-річного віку, але якій ще не виповнилося 18 років.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 303.

Непрямий умисел – вид умислу (див. *Умисел*), за якого особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 3 ст. 24 КК). Інтелектуальна ознака непрямого умислу полягає в усвідомленні особою суспільно небезпечного характеру свого діяння, тобто всіх фактичних ознак, його протиправності та соціальної шкідливості, і передбаченні реальної можливості настання його суспільно небезпечних наслідків. Вольовою ознакою непрямого умислу є відсутність бажання настання передбачуваних суспільно небезпечних наслідків при свідомому їх припущенні (байдужому ставленні до них або безпідставному розрахунку на їх ненастання).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 45–46; Колмаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2017. С. 57–58.

Несприятлива обстановка для усунення небезпеки – обстановка при крайньої необхідності (див. *Крайня необхідність*), за якої у розпорядженні особи існує лише один спосіб спричинення шкоди для усунення небезпеки.

Літ.: Баулін Ю. В. *Обстоятельства, исключающие преступность деяния: монография.* Харьков: Основа, 1991. С. 307.

Несприятлива обстановка затримання злочинця – обстановка затримання злочинця (див. *Обстановка затримання злочинця*), за якої той, хто затримує, перебуває у не вигідному, програвшому становищі, порівняно із злочинцем і усвідомлює, що успішне затримання можливе лише у разі заподіяння злочинцю тяжкої шкоди (смерті або тяжких тілесних ушкоджень).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 153; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 306.

Несприятлива обстановка захисту – обстановка при необхідній обороні (див. *Обстановка захисту при необхідній обороні*), за якої реальні можливості особи, яка обороняється, з відвернення суспільно небезпечного посяган-

ня, є відносно рівними, або поступаються можливостям посягателя, тобто при такій обстановці особа, яка обороняється, щоб успішно відвернути посягання, змушена заподіювати нападникові тяжку шкоду і така шкода є виправданою, оскільки тільки вона є необхідною і достатньою для успішного відвернення посягання.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 140; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 299.

Номінативні (прості)

ознаки складу злочину – вид ознак складу злочину за характером їх опису (див. *Ознака складу злочину*), котрі лише названі в кримінальному законі без розкриття їх змісту (напр., позбавлення волі або викрадення людини в ст. 146 КК).

Літ.: Лесниевски-Костарева Т. А. *Уголовное право. Словарь-справочник.* Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 2000. С. 299.

Норма кримінального права – основний елемент кримінального закону (див. *Закон про кримінальну відповідальність*), загальнообов'язкове правило поведінки, котре встановлено державою для виконання під загрозою

застосування кримінального покарання. Кримінально-правова норма складається з гіпотези (див. *Гіпотеза кримінально-правової норми*), диспозиції (див. *Диспозиція кримінально-правової норми*) та санкції (див. *Санкція кримінально-правової норми*). Кримінально-правові норми, котрі регулюють однорідні суспільні відносини, складають інститути кримінального права (див. *Інститут кримінального права*).

Літ.: Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 35; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 76.

Нормативна теорія вини – концепція вини (див. *Вина*), котра була розроблена представниками класичної школи кримінального права (Е. Белінг, К. Біндінг, Р. Франк), основні положення якої є наступними: а) вина є психічним ставленням суб'єкта до вчиненого діяння, самостійним елементом злочинного діяння, що є однопорядковим складу і протиправності, умовою кримінальної відповідальності та родовим поняттям умислу та необережності щодо конкретного складу; б) кримінально-правові поняття мають бути виключно нормативними; в) для наявності

вини суб'єкт має усвідомлювати, що його діяння заборонене правом.

Літ.: Вереша Р. В. *Проблеми вини в теорії кримінального права: навчальний посібник*. Київ: Атіка, 2005. С. 17; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 199–200.

О

Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні наказу або розпорядження – ознака виконання наказу (див. *Виконання наказу або розпорядження*), котра являє собою правоохоронювані інтереси особи (див. *Охоронювані законом права та інтереси особи*), суспільства (див. *Суспільні інтереси*) або держави (див. *Державні інтереси*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 166; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 317.

Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання – ознака за-

подіяння шкоди при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (див. *Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації*), котра являє собою правоохоронювані інтереси особи (див. *Охоронювані законом права та інтереси особи*), суспільства (див. *Суспільні інтереси*) або держави (див. *Державні інтереси*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 171; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 323.

Об'єкт заподіяння шкоди при діянні, що пов'язане з ризиком – ознака ризикованого діяння (див. *Діяння, пов'язане з ризиком*), котра являє собою правоохоронювані інтереси особи (див. *Охоронювані законом права та інтереси особи*), суспільства (див. *Суспільні інтереси*) або держави (див. *Державні інтереси*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 169; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видан-

ня, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 321.

Об'єкт заподіяння шкоди при крайній необхідності – ознака крайньої необхідності (див. *Крайня необхідність*), котра являє собою інтереси «третіх осіб», тобто підприємств, установ, організацій або окремих громадян, що не спричиняли небезпеку і зазвичай не пов'язані зі створенням цієї небезпеки.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 158; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 310.

Об'єкт заподіяння шкоди при необхідній обороні – ознака необхідної оборони (див. *Необхідна оборона*), котра являє собою особу, яка вчиняє посягання. Якщо нападників декілька, то шкода може бути заподіяна як одному, так і кожному з них. Заподіяння при захисті від суспільно небезпечного посягання шкоди третім особам розглядається за правилами крайньої необхідності (див. *Крайня необхідність*) або тягне відповідальність на загальних підставах.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 137–138; Борисов В. І.,

Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 296.

Об'єкт злочину – а) елемент складу злочину (див. *Елемент складу злочину*), котрий охоплює суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, суб'єктам яких завдана істотна шкода чи створена загроза її заподіяння (обов'язкова ознака), а також включає в себе потерпілого від злочину і предмет злочину (факультативні ознаки); б) цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямовано злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду; в) блага (інтереси), на які посягає злочинне діяння та які охороняються кримінальним законом; г) можливість або стан відповідної до інтересів суспільства поведінки його членів, груп, класів, що забезпечується ним. Значення об'єкта злочину визначається тим, що він: а) є обов'язковим елементом складу злочину; б) сприяє розмежуванню злочинів та злочинів від інших правопорушень; в) є підставою розподілу Особливої частини КК на розділи; г) впливає на характер і ступінь суспільної небезпеки злочину і, відповідно, враховується при виборі виду і розміру покарання.

Об'єкти злочину класифікують «за вертикаллю» на загальний (див. *Загальний об'єкт злочину*), родовий (див. *Родовий об'єкт злочину*), видовий (див. *Видовий об'єкт злочину*) та безпосередній (див. *Безпосередній об'єкт злочину*), що ґрунтується на співвідношенні філософських категорій «загального», «особливого» та «окремого»; та «за горизонталлю» – коли один і той самий злочин одночасно заподіює шкоду кільком суспільним відносинам, на рівні безпосереднього об'єкта виділяють основний (див. *Основний безпосередній об'єкт злочину*) та додатковий (див. *Додатковий безпосередній об'єкт злочину*) об'єкти.

Літ.: Коржанський М. Й. *Об'єкт і предмет злочину: монографія*. Донецьк: Юридична академія МВС., 2005. С. 38; Митрофанов І. І. *Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник*. Одеса: Фенікс, 2015. С. 151; Музика А. А., Лацук Є. В. *Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія*. Київ: ПАЛІВОДА А.В., 2011. С. 56; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене*. Одеса: Фенікс, 2018. С. 119.

Об'єкт кримінально-правової охорони – суспільні відносини (цінності), що охороняються кримінальним законом (див. *Закон про кримінальну відповідальність*), які ще не зазнали істотної шкоди від суспільно небезпечного діяння (або не створена загроза її заподіяння), або ж зазнали шкоди від діяння (чи ство-

рена загроза її заподіяння), що не містить ознак злочину чи складу злочину, передбаченого кримінальним законом. Такими цінностями є: 1) права, свободи і правоохоронювані інтереси фізичних осіб, правоохоронювані інтереси юридичних осіб, суспільства (громадські інтереси), територіальних громад, об'єднань громадян, органів місцевого самоврядування та держави; 2) потерпілі (фізичні та юридичні особи, суспільство і держава); 3) соціальні зв'язки між членами суспільства з приводу реалізації належних їм прав, свобод та інтересів, у тому числі у формі правовідносин у разі їх врегулювання нормами права.

Літ.: Андрушко П. П. *Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення* // *Адвокат*. 2011. № 12 (135). С. 3–10; Музика А. А., Лацук Є. В. *Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія*. Київ: ПАЛІВОДА А.В., 2011. С. 56.

Об'єкт криміналізації – сукупність визначених кримінальним законом діянь, які утворюють злочини відповідно до кримінального закону. Об'єкт криміналізації у кримінальному праві розглядається в межах кримінально-правової політики (див. *Кримінально-правова політика*) й органічно пов'язується з такими поняттями, як «обсяг криміналі-

зації» (див. *Обсяг криміналізації*) та «інтенсивність криміналізації» (див. *Інтенсивність криміналізації*).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 203.

Об'єктивна сторона

злочину – елемент складу злочину (див. *Елемент складу злочину*), котрий являє собою зовнішнє вираження злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину. Усі ознаки об'єктивної сторони злочину з погляду їх закріплення у диспозиціях статей Особливої частини КК можна поділити на дві групи: обов'язкові (див. *Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину*) та факультативні (див. *Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину*). Значення об'єктивної сторони складу злочину полягає в тому, що вона: а) є обов'язковим елементом складу злочину і входить до підстави кримінальної відповідальності; б) визначає суспільну небезпечність вчиненого злочину; в) необхідна

для правильної кваліфікації злочину; г) слугує для розмежування злочинів, а також для відмежування злочинних діянь від незлочинних; г) дозволяє суду правильно визначити ступінь тяжкості злочину і призначити покарання.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 124; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 33; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 130.

Об'єктивна теорія вини

– концепція вини (див. *Вина*), представники якої (Т. Риттлер, К. Енгиш, Е. Мецгер, Г. Пореннінгер) наділяли вину такими ознаками: а) вина є ознакою складу злочину та умовою кримінальної відповідальності; б) для наявності вини має усвідомлюватися формальна протиправність діяння; в) встановлення вини опосередковано трьома умовами і відповідно до цього вина має три ознаки: біологічну, психологічну (умисел та необережність) та нормативну.

Літ.: Вереша Р. В. *Проблеми вини в теорії кримінального права: навчальний посібник*. Київ: Атіка, 2005. С. 36; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 205.

Об'єктивні підстави звільнення від кримінальної відповідальності – група обставин звільнення від кримінальної відповідальності (див. Звільнення від кримінальної відповідальності), котрі є подіями, тобто явищами, що не залежать від волі особи, такими є: зміна обстановки (ст. 48 КК), закінчення строків давності (ст. 49 КК), амністія та помилування.

Літ.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 76.

Обіцянка іншим чином сприяти приховуванню злочину (ст. 27 КК) – вид інтелектуального пособництва (див. Інтелектуальне пособництво), що являє собою надану заздалегідь обіцянку вчинити будь-які інші, окрім переховування злочинця, знарядь чи засобів злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, придбання та збуту таких предметів, дії, спрямовані на приховування злочину. Це може бути обіцянка знищити кримінальну справу чи предмети, котрі є доказами у ній, підробити документи, що стосуються особистості виконавця злочину чи правомірності джерел походження предметів, здобутих злочинним шляхом, тощо.

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 424; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 238.

Обіцянка переховування злочинця, знарядь чи засобів злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, а також придбання та збуту таких предметів – вид інтелектуального пособництва (див. Інтелектуальне пособництво), що може виразитись у: а) наданні злочинцю помешкання, підроблених документів; б) знищенні засобів вчинення злочину; в) приховуванні трупа потерпілого, його знівеченні; г) зберіганні грошей чи майна, котрі були предметом злочину; г) придбанні чи продажу майна, здобутого злочинним шляхом, тощо. Форма, в якій іншому співучаснику було обіцяно вчинити зазначені дії, може бути різною і значення для визнання діяння пособництвом не має.

Літ.: Агєєв М. М., Каишкарєв О. О., Робак В. А. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Сімферополь: КРП «Видавництво «Кримнавчпеддержвидав», 2010. С. 153; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 238.

Обмежена осудність – психопатологічний стан людини, за якого вона під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Обмежена осудність характеризується двома критеріями – медичним, котрий вказує на наявність у винного певного психічного розладу, та юридичним, що складається з двох ознак – інтелектуальної – нездатність особи повною мірою усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку свого діяння та (або) вольової – нездатність повною мірою керувати своїми діями. За ст. 20 КК, обмежена осудність не виключає кримінальної відповідальності, але враховується судом при призначенні покарання та може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 161; Хім'як Ю. Б. Осудність обмежена / Ю. Б. Хім'як // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 157–158.

Обмеження волі – вид основного покарання (див. Основні покарання), котрий призначається на строк від одного до п'яти

років та полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу (див. Кримінально-виконавча установа відкритого типу) без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці. Обмеження волі не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років, до осіб, що досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до інвалідів першої і другої групи (ст. 61 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 367–368; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 260–262; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 321–322.

Обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього – примусовий захід виховного характеру (див. Примусові заходи виховного характеру), що являє собою: а) обмеження перебування поза домівкою в певний час доби; б) заборону відвідувати певні місця, змінювати без згоди органу, який здійснює за ним нагляд, місце проживання, навчання чи роботи, виїжджати в

іншу місцевість; в) вимогу продовжити навчання, пройти курс лікування при хворобливому потягу до спиртного або вживанні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 366; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 317.

Обмежувальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність – вид тлумачення закону про кримінальну відповідальність за обсягом (*див. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), котре має місце у разі, коли дійсне значення кримінально-правової норми є вужчим за її мовний вираз; закон застосовується до більш вузького кола випадків (суб'єктів, відносин, фактів), ніж це впливає з його тексту. Напр., у ст. 304 КК встановлено відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність та відповідно до ст. 22 КК кримінальна відповідальність за цей злочин може настати з шістнадцятирічного віку, і хоча ніяких винятків з цього положення нібито і немає, однак очевидно, що маються на увазі випадки втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність

дорослими, тобто особами, які досягли вісімнадцятирічного віку.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 366; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 97; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 30.

Обмежувальні заходи (розд. XIII–I Загальної частини КК) – заходи кримінально-правового впливу, що застосовуються судом в інтересах потерпілого від злочину, до особи, яка вчинила домашнє насильство, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених КК, від кримінальної відповідальності чи покарання. Відповідно, на засудженого до обмежувальних заходів можуть бути покладені такі обов'язки: а) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; б) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; в) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично

перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; г) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; г) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми (див. *Пробаційна програма*). Обмежувальні заходи застосовуються до особи, яка на момент вчинення домашнього насильства досягла 18-річного віку та можуть застосовуватися на строк від одного до трьох місяців і за потреби можуть бути продовжені на визначений судом строк, але не більше як на 12 місяців. Контроль за поведінкою засуджених, до яких застосовано обмежувальні заходи, здійснює орган пробації (див. *Уповноважений орган з питань пробації*) за місцем проживання засудженого, а в разі вчинення злочину військовослужбовцем – командир військової частини.

Літ.: Крикливець Д. Є. *Обмежувальні заходи за кримінальним кодексом України: перспективи застосування // Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 2. С. 298–301; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 269–272.*

Обов'язковість лікування – застосування до психічно хворого необхідних лікувальних засобів, фізіотерапевтичних методів та інших видів терапії (напр., психотерапії, трудотерапії, тощо). За ст. 92 КК, примусовими заходами медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*) є надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 348.*

Обов'язки, що покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням – кримінально-правові заходи, що виконують при звільненні з випробуванням (див. *Звільнення від відбування покарання з випробуванням*) роль так званих заходів безпеки (дій обмежувального характеру), за ч. 1 ст. 76 КК ними є: а) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з

питань пробації (див. Уповноважений орган з питань пробації); б) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання; в) попросити публічно або в іншій формі пробачення у потерпілого; г) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації; г) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано відповідну посаду (роботу); д) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою (див. Пробаційна програма); е) пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (див. Хвороба, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб); є) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля.

Літ.: Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 137; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те

видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 228–231.

Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину – ознаки об'єктивної сторони (див. Об'єктивна сторона злочину), встановлення яких є обов'язковим у кожному кримінальному провадженні, у формальних складах злочинів це суспільно небезпечне і кримінально-протиправне діяння (дія (див. Злочинна дія) або бездіяльність (див. Злочинна бездіяльність)), в матеріальних складах злочинів – суспільно небезпечне і кримінально-проти-правне діяння, суспільно небезпечні наслідки (див. Суспільно небезпечні наслідки), та причинний зв'язок між діянням і наслідками (див. Причинний зв'язок у кримінальному праві).

Літ.: Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. С. 98–99; Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2015. С. 162–163.

Обов'язкові ознаки складу злочину – вид ознак складу злочину (див. Ознака складу злочину), до якого належать ознаки, що притаманні всім злочинам, тобто відсутність яких виключає наявність складу злочину взагалі. До обов'язкових ознак відносять: суспільні відносини,

що охороняються кримінальним законом (об'єкт злочину); злочинну дію (бездіяльність); ознаки загального суб'єкта злочину (фізична особа, осудність, вік, з якого настає кримінальна відповідальність); вину (умисел або необережність).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 62; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 105; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 110.

Обставини, що виключають злочинність діяння – передбачені різними галузями права та зовнішньо схожі зі злочинами суспільно корисні (суспільно прийнятні) та правомірні поступки, що вчиняються за наявності певних підстав, та виключають суспільну небезпеку та протиправність, а тим самим і кримінальну відповідальність особи за спричинену шкоду. КК у розділі VIII Загальної частини формулює такі види обставин, що виключають злочинність діяння: а) необхідна оборона (див. *Необхідна оборона*); б) уявна оборона (див. *Уявна оборона*); в) затримання особи, яка вчинила злочин (див. *Затримання особи, яка вчинила злочин*); г) крайня не-

обхідність (див. *Крайня необхідність*); фізичний або психічний примус (див. *Фізичний примус, Психічний примус*); г) виконання наказу або розпорядження (див. *Виконання наказу або розпорядження*); д) діяння, пов'язане з ризиком (див. *Діяння, пов'язане з ризиком*); е) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (див. *Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації*). Значення наявності цих обставин полягає в тому, що вони: а) чітко розрізняють злочинний прояв від правомірного діяння, котре схоже на нього, а, отже, забезпечують законність і справедливість рішення відносно поведінки конкретної особи; б) сприяють підвищенню правової активності й правової свідомості громадян і службових осіб, які потребують законодавчих гарантій своєї захищеності в разі нанесення ними шкоди при здійсненні свого права або виконання службових чи громадських обов'язків; в) мають профілактичне значення; г) підвищують відповідальне ставлення особи до наслідків своєї поведінки в надзвичайних, екстремальних ситуаціях.

Літ.: Баулін Ю. В. Обстоятельства, включающие преступность деяния: монография. Харьков: Основа, 1991. С. 41; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 292; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 267, 269–284.

Обставини, що обтяжують покарання – встановлені судом за конкретною справою об'єктивні та суб'єктивні чинники, що не є ознаками складу злочину і не впливають на його кваліфікацію, проте свідчать про підвищення суспільної небезпечності вчиненого діяння і (або) особи винного (див. Система обставин, що обтяжують покарання). При призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються: а) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів; б) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28); в) вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності; г) вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку; г) тяжкі наслідки, завдані злочинцем; д) вчинення злочину щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю

або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення злочину щодо малолітньої дитини або у присутності дитини; е) вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах; є) вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; ж) вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного; з) вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством; и) вчинення злочину з особливою жорстокістю; і) вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій; ї) вчинення злочину загальнонебезпечним способом; й) вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів (ч. 1 ст. 67 КК). Зазначені обставини характеризують: 1) злочин – вчинення його: щодо малолітнього, особи похилого віку або особи,

що перебуває в беспорядному стані; на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі; з особливою жорстокістю; загально-небезпечним способом; завдання злочином тяжких наслідків, або 2) водночас злочин і особу винного – вчинення злочину особою повторно, рецидив злочинів, вчинення злочину, особою, яка перебуває у стані сп'яніння, тощо. Врахування обставин, що обтяжують покарання дає суду право: а) призначити покарання, близьке до максимальної межі санкції статті Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за вчинений злочин; б) при альтернативній санкції призначити більш суворий вид покарання із тих покарань, що в ній передбачені; в) призначити відразу декілька додаткових покарань, передбачених у санкції.

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 357; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 189–194; Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України: монографія. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. С. 162, 175.

Обставини, що пом'якшують покарання – встановлені судом за конкретною справою об'єктивні та суб'єктивні чинники, що не є ознаками скла-

ду злочину і не впливають на його кваліфікацію, проте свідчать про зниження суспільної небезпечності вчиненого діяння і (або) особи винного (*див. Система обставин, що пом'якшують покарання*). При призначенні покарання обставинами, які його пом'якшують, визнаються: а) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину; б) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; в) надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину; г) вчинення злочину неповнолітнім; г) вчинення злочину жінкою в стані вагітності; д) вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин; е) вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність; є) вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого; ж) вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності; з) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбачених КК (ч. 1

ст. 66 КК). Зазначені обставини за своїм змістом характеризують: 1) злочин – напр., вчинення його внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин; під впливом погрози, примусу, через матеріальну, службову чи іншу залежність; 2) особу винного – вчинення злочину неповнолітнім або жінкою в стані вагітності; 3) поведінку винного після злочину – з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину; добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, тощо. Врахування обставин, що пом'якшують покарання дає суду право: а) призначити покарання, близьке до мінімальної межі санкції статті Особливої частини КК, що передбачає, відповідальність за вчинений злочин; б) при альтернативній санкції призначити менш суворий вид покарання, із тих покарань, що передбачені такою санкцією; в) згідно зі ст. 69 КК, призначити покарання більш м'яке, ніж передбачено законом; г) застосовувати звільнення від кримінальної відповідальності.

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 356–357; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 185–188; Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним

законодавством України: монографія. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. С. 162, 174.

Обстановка вчинення злочину – факультативна ознака об'єктивної сторони складу злочину (див. *Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину*), що становить собою конкретні специфічні об'єктивні умови, котрі використовуються винним для досягнення мети або є збігом подій і обставин та свідчать про більшу або меншу суспільне небезпеку злочину і злочинця. Чинний КК передбачає такі види обстановки вчинення злочину, що мають значення для кримінально-правової кваліфікації: протизаконне насильство, систематичне знуцання або тяжка образа з боку потерпілого (ст. 116 КК); перебування особи у матеріальній або іншій залежності від винного (ч. 2 ст. 120 КК); небезпечний для життя стан (ст. 135 КК), тощо. До пом'якшуючих обставин, що становлять собою обстановку вчинення злочину, належать: вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин (п. 5 ч. 1 ст. 66 КК); вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК), тощо; до обставин, що обтяжують покарання – вчинення

злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК).

Літ.: Багіров С. Р. *Обстановка вчинення злочину* / С. Р. Багіров // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 149–150; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 115–116; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 139.

Обстановка затримання злочинця – критерій співрозмірності шкоди, що може бути заподіяна злочинцю при затриманні (див. *Співрозмірність шкоди, заподіяної злочинцю при затриманні*), котрий являє собою умови, які характеризують реальні сили, можливості і засоби потерпілого або інших осіб для успішного затримання злочинця. Така обстановка може варіюватися від відносно сприятливої (див. *Відносно сприятлива обстановка затримання злочинця*) до несприятливої (див. *Несприятлива обстановка затримання злочинця*) для особи, яка затримує.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 152; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 306.

Обстановка захисту при необхідній обороні – критерій співрозмірності необхідної оборони (див. *Співрозмірність необхідної оборони*), що залежить від реального співвідношення сил, можливостей і засобів особи, яка захищається, і особи, яка посягає, що визначається з урахуванням всіх обставин справи: місце і час, несподіваність нападу, невідповідність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищається, їх фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я), та ін. Обстановка захисту поділяється на відносно сприятливу (див. *Відносно сприятлива обстановка захисту*) та несприятливу (див. *Несприятлива обстановка захисту*), для особи, яка обороняється.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 140; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 298–299.

Обсяг криміналізації – термін, який використовується для позначення віднесення на законодавчому рівні конкретної поведінки до категорії суспільно небезпечної, а також розширення переліку діянь, які підпадають під категорію суспільно небезпечних. Обсяг криміналізації у кримінальному праві розгляда-

ється в межах кримінально-правової політики (див. *Кримінально-правова політика*) та органічно пов'язується з такими поняттями як «об'єкт криміналізації» (див. *Об'єкт криміналізації*) та «інтенсивність криміналізації» (див. *Інтенсивність криміналізації*).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шабалистий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 213–214.

Обчислення строків погашення судимості – правила відліку строків судимості (див. *Погашення судимості у зв'язку із плином визначених законом строків*), котрі встановлюються КК, ними є: а) якщо особі було призначено лише основне покарання, обчислення строків погашення судимості розпочинається з дня, коли особа це покарання відбула; б) якщо особі було призначено додаткове покарання разом з основним, обчислення строків погашення судимості починається з дня відбуття основного і додаткового покарання; в) якщо обвинувальний вирок щодо засудженого не було виконано і давність виконання вироку не переривалася, строки погашення судимості обчислюються з дня набрання обвинувальним вирок законної сили; г) якщо особу було достроково звільнено від

відбування покарання, то строк погашення судимості обчислюється з дня дострокового звільнення її від відбування покарання; г) якщо невідбуту частину покарання було замінено більш м'яким покаранням, то строк погашення судимості обчислюється з дня відбуття більш м'якого покарання; д) якщо особа, яка відбула покарання, до закінчення строку погашення судимості знову вчинить злочин, перебіг строку погашення судимості переривається і обчислюється заново, у цьому випадку строки погашення судимості обчислюються окремо за кожний злочин після фактичного відбуття покарання за останній злочин (ст. 90 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 464–465; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 360–361.

Одиниці виміру строків покарань – величини, що використовуються для обчислення строків покарань (див. *Покарання*), ними за загальним правилом є роки та місяці. Винятком є громадські роботи, строк яких обчислюється у годинах. Обчислення строків покарання у днях допускається у разі: а) заміни (ст. 74, 82, 83, 85, 86, 90 КК) або складання

(ст. 70–72 КК) покарань; б) зарахування у строк покарання попереднього ув'язнення (ч. 5 ст. 72 КК); в) зарахування у строк покарання часу, протягом якого до особи застосовувалися примусові заходи медичного характеру (ч. 1, 4 ст. 84 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 182; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 218.

Одиничний злочин – діяння, котре передбачене в Особливій частині КК як окремий та самостійний склад злочину. У кожній статті або частині статті Особливої частини КК описуються ознаки окремих одиничних злочинів, напр., умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК), крадіжка (ст. 185 КК), хуліганство (ст. 296 КК). Залежно від характеру опису в законі їх ознак одиничні злочини поділяються на прості (див. *Простий одиничний злочин*) та ускладнені (див. *Ускладнений одиничний злочин*).

Літ.: Зінченко І. О., Тютюгін В. І. *Одиничні злочини: поняття, види, кваліфікація: монографія*. Харків: Видавництво «ФІНН», 2010. С. 38–39; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 72; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро:

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 214.

Ознака складу злочину – обставина злочину певного виду, котра отримала закріплення в кримінальному законі, що характеризує специфіку даного виду злочину та відрізняє (разом з іншими ознаками) його від злочинів інших видів. Найголовнішим вважається розподіл ознак на обов'язкові (див. *Обов'язкові ознаки складу злочину*) та факультативні (див. *Факультативні ознаки складу злочину*). Ознаки складу злочину також поділяються за елементами складу злочину на ознаки, що характеризують об'єкт, суб'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони; за специфікою опису – на формально-визначені (див. *Формально-визначені ознаки складу злочину*) та оціночні (див. *Оціночні ознаки складу злочину*); за стійкістю застосування – на постійні (див. *Постійні ознаки складу злочину*) та перемінні (див. *Перемінні ознаки складу злочину*); за характером опису в законі – на номінативні (прості) (див. *Номінативні (прості) ознаки складу злочину*) та описові (див. *Описові ознаки складу злочину*); за логічним характером понять, що використовуються для опису – позитивні (див. *Позитивні ознаки складу злочину*) та не-

гативні (див. *Негативні ознаки складу злочину*).

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів*. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 215; Лесниевски-Костарева Т. А. *Уголовное право. Словарь-справочник*. Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 2000. С. 298; Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності*. Київ: Атіка, 2007. С. 731.

Описова диспозиція – вид диспозиції (див. *Диспозиція*), що вказує на найбільш суттєві ознаки злочину, напр., у ст. 441 КК екоцид описано як масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Описовими є більшість диспозицій статей Особливої частини КК (див. *Особлива частина Кримінального кодексу України*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 38; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваіте, 2014. С. 87; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 21.

Описові ознаки складу злочину – вид ознак складу злочину за характером їх опису (див. *Ознака складу злочину*), котрі

визначені безпосередньо в законі (напр., катування в ст. 127 КК). Таке визначення дається або шляхом перерахування, або шляхом вказівки на рід та видову відмінність.

Літ.: Лесниевски-Костарева Т. А. *Уголовное право. Словарь-справочник*. Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 2000. С. 299; Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності*. Київ: Атіка, 2007. С. 731.

Опосередкований виконавець злочину – вид виконавця злочину (див. *Виконавець (співвиконавець) злочину*), яким є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, та виконала об'єктивну сторону злочину зусиллями: а) особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності; б) неосудної особи (при цьому вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає на психічне захворювання чи недоумство, є обставиною, яка обтяжує покарання (п. 9 ч. 1 ст. 67 КК)); в) особи, щодо якої застосовано безпосередній непереборний фізичний примус, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками; г) особи, щодо якої застосовано безпосередній психічний примус, внаслідок чого ця особа перебувала у стані крайньої необхідності; г) «неви-

нуватого агента» – особи, яка будучи введеною в оману щодо дійсного характеру діяння, безпосередньо виконує дії, що становлять його об'єктивну сторону; д) необережно діючої особи; е) через тварину (напр., собаку, змію) чи рослину (зокрема отруйну).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 152; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 189; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 144–145.

Організатор злочину – вид співучасника злочину (див. *Співучасник злочину*), яким є особа, яка: а) організувала вчинення злочину (злочинів) (див. *Організація вчинення злочину (злочинів)*); б) керувала підготовкою злочину (злочинів) або його (їх) вчиненням (див. *Керування підготовкою злочину (злочинів), Керування вчиненням злочину (злочинів)*); в) утворила організовану групу чи злочинну організацію (див. *Утворення організованої групи чи злочинної організації*); г) керувала організованою групою чи злочинною організацією (див. *Керування організованою групою чи злочинною організацією*); г) забезпечувала фінансування організованої групи чи злочинної організації (див. *Забезпечення фінансування злочинної*

діяльності); д) організовувала приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (див. *Організація приховування злочинної діяльності*) (ч. 3 ст. 27 КК).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 152–154; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 233–236; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 234–235.

Організація вчинення злочину (злочинів) – категорія дій організатора злочину (див. *Організатор злочину*), що являє собою спрямування, об'єднання інших співучасників на вчинення одного чи декількох злочинів чи координацію їх поведінки. Дії по організації злочину полягають, зокрема, у: а) залученні до вчинення злочину виконавців, пособників, підбурювачів чи інших організаторів; б) розподілі обов'язків між ними; в) визначенні об'єкта (предмета) посягання; г) розробці плану вчинення злочину. Форми організації вчинення злочину може бути різноманітні: наказ, угода, прохання, підкуп, доручення, замовлення, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і

доповнене. Харків: Право, 2015. С. 233–236; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 235.

Організація приховування злочинної діяльності – категорія дій організатора злочину (див. *Організатор злочину*), котра може виражатися в: а) легалізації доходів, отриманих таким об'єднанням злочинним шляхом; б) підкупі працівників органів державної влади з метою неприйняття ними передбачених законом заходів до викриття учасників групи (організації) та притягнення їх до відповідальності; в) проникненні учасників таких об'єднань до органів державної влади та органів місцевого самоврядування з метою забезпечення «даху» для злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації; г) виїзді учасників такої діяльності за межі регіону чи країни; ґ) збуті предметів, здобутих злочинним шляхом; д) маскуванні слідів злочину; е) знищенні знарядь та засобів вчинення злочинів; є) фізичному знищенні потерпілих, свідків злочинної діяльності, а також тих співучасників вчинених злочинним об'єднанням злочинів, які могли б виступити як свідки.

Літ.: *Бесчастний В. М., Джуґа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 153; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюґін*

В. І. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 233–236.

Основи кримінального законодавства Союзу РСР і республік 1991 р. – нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою СРСР 02 липня 1991 р. У відповідній постанові передбачалося, що Основи 1991 р. вводяться в дію з 01 липня 1992 р., крім статей про смертну кару, які суттєво звужували обсяг застосування цієї виняткової міри покарання, що мали вступити в дію з моменту опублікування Основ 1991 р. Президенту СРСР було доручено у 6-місячний строк внести до Верховної Ради СРСР пропозиції про порядок реалізації положень цього правового акта, не передбачених чинним кримінальним законодавством, у т. ч. пропозиції про порядок приведення заходів покарання, призначених особам, засудженим до 01 липня 1992 р. відповідно до положень Основ 1991 р. Основи 1991 р. склалися з 8-ми розділів, які містили 71 ст. Зокрема, у розд. I «Кримінальний закон», визначалися: – завдання радянського кримінального законодавства, які полягали в охороні особи, її прав і свобод, власності, природнього середовища, суспільних і державних інтересів і всього пра-

вопорядку від злочинних посягань, а також у сприянні охорони миру і безпеки людства. Радянське кримінальне законодавство сприяє запобіганню злочинів, вихованню громадян у дусі дотримання Конституції СРСР, конституцій республік і радянських законів (ст. 1); – принципи кримінального законодавства, за якими: кримінальне законодавство ґрунтується на принципах законності, рівності громадян перед законом, невідворотності відповідальності, особистої і винної відповідальності, справедливості, демократизму і гуманізму; особа, яка вчинила злочин, підлягає кримінальній відповідальності незалежно від походження, соціального, посадового і майнового стану, расової та національної приналежності, політичних переконань, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин; ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину і підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону; ніхто не може двічі нести кримінальну відповідальність за один і той самий злочин (ст. 2). До розд. II «Злочин» увійшли статті, які визначали, що: – підставою кримінальної відповідальності є вчинення діяння, яке міс-

тить всі ознаки складу злочину, передбаченого кримінальним законом (ст. 7); – злочином визнається вчинене винно суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), заборонене кримінальним законом під загрозою покарання; – не є злочином дія або бездіяльність, які хоча формально і містять ознаки будь-якого діяння, передбаченого кримінальним законом, але в силу малозначності не представляють суспільної небезпеки (ст. 8); – злочини залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки поділяються на такі, що не становлять великої суспільної небезпеки, менш тяжкі, тяжкі, а також особливо тяжкі, до яких належать умисні, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 10 років або смертна кара (ст. 9); – винною у злочині може бути визнана лише особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння навмисно або з необережності (ст. 10); – вік особи, з якого настає кримінальна відповідальність, встановлюється кримінальними кодексами республік, але він не може бути нижче 14-ти років (ст. 13). Розд. III «Обставини, що виключають злочинність діяння» до таких обставин було віднесено: необхідну оборону (ст. 24); затримання особи, яка вчинила

злочин (ст. 25); крайню необхідність (ст. 26); виправданий професійний і господарський ризик (ст. 27). У розд. IV «Покарання» визначалося, що: — покаранням є міра примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбачених законом позбавленні або обмеженні прав і свобод засудженого з метою виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів та не має на меті заподіяння фізичних страждань або приниження людської гідності (ст. 28); — до осіб, які вчинили злочини, застосовуються: штраф; позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю; виправні роботи; обмеження волі; арешт; позбавлення волі; крім основних покарань до осіб, які вчинили злочини, можуть застосовуватися такі додаткові покарання, як позбавлення військового або спеціального звання та конфіскація майна (ст. 29); — у вигляді виключного покарання допускається застосування смертної кари — розстрілу — за державну зраду, умисне вбивство при обтяжуючих обставинах, згвалтування малолітньої при обтяжуючих обставинах, викрадення дитини, що спричинило особливо тяжкі наслідки, а також за особливо тяжкі

злочини проти миру і безпеки людства; смертна кара не може бути застосована до осіб, які вчинили злочини у віці до 18-ти років, і до жінок (ст. 40). У розд. V «Призначення покарання» визначалися загальні засади призначення покарання, за якими: — суд призначає покарання в межах, встановлених статтею закону, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин, ураховуючи характер і ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину, мотиви скоєного діяння, особу винного, характер і розмір заподіяної шкоди, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність; — особі, яка вчинила злочин, має бути призначене справедливе покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та запобігання нових злочинів. Покарання у вигляді позбавлення волі може бути призначене лише за умови, що його цілі не можуть бути досягнуті іншим більш м'яким покаранням, передбаченим законом (ст. 41). Розд. VI «Звільнення від кримінальної відповідальності» було передбачено можливість та умови звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання, зокрема, внаслідок закінчення строків давності, за хворобою, на підставі акта амністії або помилування тощо (ст. 48–54). Ст. 55–59

розд. VII «Примусові заходи медичного характеру» визначали цілі та підстави застосування примус, заходів медичного характеру, а ст. 60–71 розд. VIII «Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх» – особливості настання кримінальної відповідальності для осіб, які вчинили злочини у віці до 18-ти років. Унаслідок розпаду СРСР цей нормативно-правовий акт у цілому не був введений у дію, а тому залишився історичною пам'яткою.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 239–240; Баулін Ю. В. Основи кримінального законодавства Союзу РСР і республік 1991 / Ю. В. Баулін // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 647–649; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 78.

Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1958 р. – нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою СРСР 25 грудня 1958 р. Основи 1958 р. ознаменували відмову від застосування деяких репресивних засад (принципів) у радянському кримінальному законодавстві та перехід до певної гуманізації цих

засад. По суті являли собою загальні орієнтири для тогочасного кримінального законодавства на «союзному рівні» та у республіках СРСР. Основи 1958 р. включали 4 розділи, що склалися зі 47 статей. Розд. I «Загальні положення» передбачав визначення завдань радянського кримінального законодавства (ст. 1), його співвідношення із законодавством союзних республік (ст. 2), підстави кримінальної відповідальності (ст. 3), дію кримінальних законів СРСР і союзних республік щодо діянь, вчинених на території СРСР (ст. 4) та за її межами (ст. 5), дію кримінального закону в часі (ст. 6). У розд. II «Про злочин» було закріплено визначення загального поняття злочину (ст. 7), умисного та необережного його вчинення (ст. 8, 9), відповідальності неповнолітніх (ст. 10), поняття неосудності (ст. 11), відповідальності за злочин, вчинений у стані сп'яніння (ст. 12), поняття необхідної оборони (ст. 13), крайньої необхідності (ст. 14), відповідальності за готування до злочину та за замах на злочин (ст. 15), поняття добровільної відмови від вчинення злочину (ст. 16), співучасті (ст. 17), приховування (ст. 18) та недонесення (ст. 19). У розд. III «Про покарання» визначалися цілі покарання (ст. 20), види покарань (ст. 21), поняття та особ-

ливості призначення смертної кари як виняткової міри покарання (ст. 22), а також таких видів покарань, як позбавлення волі (ст. 23), заслання і вислання (ст. 24), виправні роботи без позбавлення волі (ст. 25), позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ст. 26), штраф (ст. 27), громадський осуд (ст. 28), направлення військовослужбовців, які вчинили злочини, в дисциплінарний батальйон та заміна виправних робіт утриманням на гауптвахті (ст. 29), конфіскація майна (ст. 30), позбавлення військових та інших звань, а також орденів, медалей і почесних звань (ст. 31). У розд. IV «Про призначення покарання та про звільнення від покарання» визначались загальні засади призначення покарання (ст. 32), зміст обставин, що пом'якшують та обтяжують відповідальність (ст. 33, 34), особливості призначення покарання при вчиненні кількох злочинів (ст. 35), призначення покарання за кількома вироками (ст. 36), призначення більш м'якого покарання, ніж передбачене законом (ст. 37), умовного засудження (ст. 38), відстрочки виконання вироку військовослужбовцю або військовозобов'язаному у військовий час (ст. 39), зарахування поперед. ув'язнення (ст. 40), давності притягнення до

кримінальної відповідальності (ст. 41), давності виконання обвинувального вироку (ст. 42), звільнення від кримінальної відповідальності та покарання (ст. 43), умовно-дострокового звільнення від покарання та заміни покарання більш м'яким (ст. 44), звільнення від покарання та заміни покарання більш м'яким стосовно осіб, які вчинили злочин у віці до 18-ти років (ст. 45), звільнення від відбування покарання (ст. 46), погашення судимості (ст. 47).

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 234–236; Берзін П. С. Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1958 / П. С. Берзін // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 649–650; Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 73.

Основний безпосередній об'єкт злочину – вид об'єкта злочину «за горизонталлю» (див. *Об'єкт злочину*), котрий являє собою суспільні відносини, які є частиною родового об'єкта, і саме на спричинення яким шкоди спрямований злочин. Основний безпосередній об'єкт визначає суспільну небезпечність вчиненого злочину, його

місце в системі Особливої частини КК та кваліфікацію.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 117; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 32.

Основний (простий)

склад злочину – вид складу злочину за ступенем суспільної небезпеки (див. *Склад злочину*), котрий характеризується тим, що формулює основні ознаки злочину та не містить ані обтяжуючих (кваліфікуючих), ані пом'якшуючих (привілейованих) обставин, вказаних в інших частинах цієї статті або в інших статтях (напр., в ч. 1 ст. 115 КК передбачено основний склад злочину умисного вбивства).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 106; Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. С. 65.

Основні засади кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік 1924 р. – нормативно-правовий акт, який був затверджений постановою Президії ЦВК СРСР 31 жовтня 1924 р. Містить переважно норми Загальної

частини кримінального права; мав 39 статей; складався із вступних положень та 4-х розділів: «Межі дії кримінального законодавства» (розд. I); «Загальні ухвали» (розд. II); «Заходи соціального захисту та їх застосування судом» (розд. III); «Про умовно-дострокове звільнення від застосування визначеного судом заходу соціального захисту» (розд. IV). У розд. I закріплювався принцип кримінальної відповідальності осіб, які перебували на території СРСР (ст. 1): а) всі особи, які перебували на території СРСР, окрім іноземців, що користувались екстериторіальністю, за вчинені злочини відповідали за кримінальними законами місця вчинення злочину; б) громадяни СРСР за вчинені за межами СРСР злочини, у разі їх затримання на території СРСР, підлягали відповідальності за законами місця затримання або віддання до суду чи слідства; в) іноземці, що користуються екстериторіальністю, підлягали відповідальності у порядку, визначеному дипломатичним шляхом. У розд. II виділялись 2 категорії злочинів: 1) злочини, спрямовані проти основ радянського ладу, встановленого в СРСР волею робітників і селян, які визнавалися найбільш небезпечними; 2) усі інші злочини. Такий поділ визначав орієнтир у

караності злочинів проти основ радянського ладу, який мав враховуватися у кримінальному законодавстві СРСР і союзних республік та формулювався таким чином: за перші злочини в кримінальних законах Союзу та союзних республік підлягає визначенню межа, нижче якої суд не може призначити захід соціального захисту, за всіма ж іншими злочинами підлягає визначенню у законі лише верхня межа (ст. 2). У ст. 3 закріплювалась аналогія у застосуванні кримінального законодавства: якщо суспільно небезпечні дії прямо не передбачені кримінальним законодавством, то підстави і межі відповідальності, а також заходи соціального захисту визначаються судом за аналогією з тими статтями кримінальних кодексів, які передбачають найбільш схожі за важливістю і родом злочини. Метою застосування заходів соціального захисту вважалось: а) запобігання злочинам; б) позбавлення суспільно небезпечних елементів можливості вчиняти нові злочини; в) виправно-трудоий вплив на засуджених (ст. 4). У ст. 5 передбачалось, що усі заходи соціального захисту поділяються на: а) заходи судово-виправного характеру; б) заходи медичного характеру та в) заходи медико-педагогічного характеру. У розд. III визначались

види заходів соціального захисту судового виправного характеру: оголошення ворогом робітників з позбавленням громадянства Союзу РСР та вигнання за межі СРСР назавжди; позбавлення волі із суворим ізолюванням; позбавлення волі без суворого ізолювання; примус, роботи без позбавлення волі; поразка прав; видалення за межі СРСР на певний строк; видалення за межі союзної республіки або за межі окремої місцевості з поселенням в тих чи інших місцевостях або без нього, із заборонаю проживання в тих чи інших місцевостях або без такої заборони; звільнення з посади; заборона заняття тієї чи іншої посади або заняття тією чи іншою діяльністю або промислом; громадянська догана; конфіскація майна; штраф; застереження (ст. 13). Заходами соціального захисту медичного характеру визнавались: примус, лікування та поміщення у медично-ізоляційні установи (ст. 15). До заходів медико-педагогічного характеру належали: віддання неповнолітніх на піклування батькам, родичам або іншим особам, установам і організаціям; поміщення у спеціалізовані заклади (ст. 16). У розд. IV передбачалась можливість застосування умовно-дострокового звільнення від подальшого відбування визначеного судом заходу

соціального захисту (зокрема, до осіб, які засуджені до строкових заходів соціал. захисту та виявили виправлення) (ст. 38).

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 231–232; Берзін П. С. *Основні засади кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік 1924 / П. С. Берзін // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого.* Харків: Право, 2017. С. 650–651; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 65.

Основні заходи кримінально-правового характеру – вид заходів кримінально-правового характеру за юридичною значущістю (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), котрий характеризується тим, що з їх реалізацією кримінально-правовий конфлікт може вважатися у цілому вичерпаним, до таких належать: а) звільнення від кримінальної відповідальності; б) різні види кримінально-правового компромісу; в) покарання; г) примусові заходи медичного характеру; г) примусові заходи виховного характеру.

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник.* Київ: Ваіте, 2014. С. 291.

Основні покарання – вид покарань за способом та порядком призначення (див. *Система покарань*), котрі призначаються судом як самостійний захід примусу і не можуть бути призначені на додаток до інших видів покарань, ними є: а) громадські роботи (див. *Громадські роботи*); б) виправні роботи (див. *Виправні роботи*); в) службові обмеження для військовослужбовців (див. *Службові обмеження для військовослужбовців*); г) арешт (див. *Арешт*); г) обмеження волі (див. *Обмеження волі*); д) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (див. *Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців*); е) позбавлення волі на певний строк (див. *Позбавлення волі на певний строк*); є) довічне позбавлення волі (див. *Довічне позбавлення волі*) (ч. 1 ст. 52 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 363–371; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник.* Київ: Ваіте, 2014. С. 337.

Особа без громадянства, що не проживає постійно в Україні – особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином і яка при цьому: а) проживає і перебуває за ме-

жами України; б) в установленому законодавством чи міжнародним договором України порядку в'їхала в Україну та тимчасово проживає на її території, тобто отримала посвідку та тимчасове проживання, якщо інше не встановлене законом, або тимчасово перебуває в Україні, тобто перебуває в Україні протягом дії візи або на період, установлений законодавством чи міжнародним договором України (транзитом, як біженець, як турист, з метою тимчасового працевлаштування тощо), або якщо строк її перебування на території України продовжений в установленому порядку; в) є нелегальним мігрантом. За ст. 8 КК, особи без громадянства, які вчинили злочини за межами України підлягають відповідальності за КК України: а) у випадках, передбачених міжнародними договорами (див. *Космополітичний (універсальний) принцип дії кримінального закону*); б) якщо вони вчинили передбачені КК України тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України; в) якщо вони вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у ст. 368, 368³, 368⁴, 369, 369² КК, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали не-

правомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду (див. *Реальний принцип дії кримінального закону*).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 41.

Особа без громадянства, що проживає постійно в Україні – особа, яку жодна із держав відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином і яка має постійне місце проживання на території України на підставі українських документів – посвідки на постійне проживання. Це може бути особа, яка перебуває на території України як іммігрант, прибула на навчання на термін дії угоди про навчання, тощо. За ч. 1 ст. 7 КК, особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ (див. *Національний принцип дії кримінального закону (принцип громадянства)*).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видан-

ня, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 40.

Особа похилого віку – чоловік віком понад 60 років і жінка віком понад 55 років. За п. 6 ч. 1 ст. 67 КК, вчинення злочину щодо особи похилого віку є обставиною, що обтяжує покарання (див. Система обставин, що обтяжують покарання). На можливість усвідомлення винним відповідного вікового стану особи суттєво впливають не тільки її фактичний вік, а й зовнішній вигляд, стан здоров'я, наявність інвалідності та інші фактичні обставини.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 191.

Особа, на яку покладений обов'язок нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи – повнолітня особа, яка здатна справити позитивний вплив на засудженого та має можливості для здійснення відповідних заходів – проживає з неповнолітнім, принаймні, в одному населеному пункті, позитивно характеризується в побуті і на роботі, може виконувати прийняті обов'язки за станом здоров'я, має для цього належні матеріальні засоби тощо. За ч. 4 ст. 104 КК, у разі звіль-

нення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням (див. Звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням) суд може покласти на окрему особу, за її згодою або на її прохання, обов'язок щодо нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи. Не виключається покладення такого обов'язку і на батьків засудженого.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 315.

Особа, яка зазнала покарання – особа, яка відповідним судовим рішенням України чи іншої держави була засуджена з призначенням їй покарання. За ч. 2 ст. 7 КК, якщо громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами, зазнали за ці злочини кримінального покарання за межами України, вони не можуть бути притягнені за ці злочини до кримінальної відповідальності в Україні.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 61–62; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 40.

**Особлива частина
Кримінального кодексу
України** – частина КК України (див. *Кримінальний кодекс України 2001 р.*), що складається з двадцяти розділів та містить юридичні норми, котрі вказують, які конкретно суспільно небезпечні діяння є злочинами і які заходи кримінального покарання можуть бути застосовані до осіб, що їх вчинили; підстави і умови, за наявності яких особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності та дефініції окремих понять.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 35–36; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 19.

Особливо кваліфікований склад злочину – вид складу злочину за ступенем суспільної небезпеки (див. *Склад злочину*), котрий характеризується тим, що містить ознаки, які додають злочину особливої суспільної небезпеки (напр., склади злочинів, що описані у ч. 3, 4 і 5 ст. 185 КК (крадіжка, поєднана з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище або що завдала значної шкоди потерпілому, вчинена у великих розмірах або організованою групою)).

Літ.: Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник.* Харків: Право, 2018. С. 111–112; Кузнецов В. В., Савченко А. В. *Кримінальне право України: питання та задачі для підготовки до іспитів: навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене та доповнене.* Київ: «Центр учбової літератури», 2011. С. 152–154.

Особливо тяжкий злочин – вид злочину за ступенем тяжкості (див. *Злочин*), котрий характеризується тим, що за такий злочин передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч НМДГ, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі (ч. 2 ст. 12 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 86; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 95.

Особливості застосування арешту до неповнолітніх – обмеження, що встановлені стосовно покарання у виді арешту (див. *Арешт*) неповнолітнім особам (див. *Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх*) та полягають у наступному: а) може бути призначено неповнолітньому у віці від 16 років; б) призначається на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб; в) відбувається окремим чином від дорослих засуджених.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 259; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 311.

Особливості застосування виправних робіт до неповнолітніх – обмеження, що встановлені стосовно покарання у виді виправних робіт (див. *Виправні роботи*) неповнолітнім особам (див. *Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх*) та полягають у наступному: а) можуть бути призначені лише неповнолітньому, який на момент призначення покарання з дотриманням відповідних вимог законодавства про працю прийнятий на роботу за трудовим договором (контрактом) постійно чи тимчасово на строк, який відповідає принаймні тривалості призначеного покарання; б) можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 16 років; в) призначаються на строк від двох місяців до одного року; г) відрахування із заробітку неповнолітнього в доход держави здійснюється в межах від п'яти до десяти відсотків (ч. 2, 3 ст. 100 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 258–259; Мельник М. І.,

Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 311.

Особливості застосування громадських робіт до неповнолітніх – обмеження, що встановлені стосовно покарання у виді громадських робіт (див. *Громадські роботи*) неповнолітнім особам (див. *Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх*) та полягають у наступному: а) можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 16 років; б) призначаються на строк від тридцяти до ста двадцяти годин; в) тривалість виконання не може перевищувати двох годин на день (ч. 1 ст. 100 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 490; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 258–259; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 311.

Особливості застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів – специфіка застосування заходів криміналь-

но-правового характеру у випадку сукупності злочинів до юридичної особи (див. Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб), що полягає у наступному: а) за сукупністю злочинів в межах одного провадження суд, застосувавши до юридичної особи заходи кримінально-правового характеру за кожен злочин окремо, визначає остаточний основний захід шляхом поглинення менш суворого заходу більш суворим; б) при застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за злочин за наявності невиконаного заходу за попереднім вирокком (вироками) суду кожне з них виконується самостійно, крім випадків застосування судом ліквідації юридичної особи (ст. 96¹¹ КК).

Літ.: Гришук В. К., Пасека О. Ф. *Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 293–295; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 251; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 303.

Особливості застосування позбавлення волі до неповнолітніх – обмеження, що встановлені стосовно покарання у виді позбавлення волі на

певний строк (див. Позбавлення волі на певний строк) неповнолітнім особам (див. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх) та полягають у наступному: а) не може бути призначене неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості; б) призначається на строк до одного року шести місяців – за вчинений повторно злочин невеликої тяжкості, до чотирьох років – за злочин середньої тяжкості, до семи років – за тяжкий злочин, до десяти років – за особливо тяжкий злочин, до п'ятнадцяти років – за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини; в) відбувається у спеціальних виховних установах (ст. 102 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 490; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 259–260; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 312–313.

Особливості застосування спеціальної конфіскації – специфіка застосування спеціальної конфіскації (див. Спеціальна конфіскація), що полягає у наступному: а) у разі якщо гроші,

цінності та інше майно, що підлягає спеціальній конфіскації, були повністю або частково перетворені в інше майно, спеціальній конфіскації підлягає повністю або частково перетворене майно; б) якщо конфіскація грошей, цінностей та іншого майна, що підлягає спеціальній конфіскації, на момент прийняття судом рішення про спеціальну конфіскацію неможлива внаслідок їх використання або неможливості виділення з набутого законним шляхом майна, або відчуження, або з інших причин, суд виносить рішення про конфіскацію грошової суми, що відповідає вартості такого майна; в) спеціальна конфіскація застосовується також у разі, коли особа не підлягає кримінальній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, або неосудністю, або звільняється від кримінальної відповідальності чи покарання з підстав, передбачених КК, крім звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності; г) гроші, цінності та інше майно, що підлягає спеціальній конфіскації, передані особою, яка вчинила злочин або суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки злочину, передбаченого КК, іншій фізичній або юридич-

ній особі, підлягають спеціальній конфіскації, якщо особа, яка прийняла майно, знала або повинна була знати, що таке майно одержано внаслідок вчинення злочину, передбаченого ст. 354, 364¹, 365², 368–369², або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого зазначеними статтями (ч. 2–4 ст. 96² КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 472–474; Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування: монографія. Чернівці: Видавець Лозовий В. М., 2018. С. 114–118.

Особливості застосування штрафу до неповнолітніх – обмеження, що встановлені стосовно покарання у виді штрафу (див. *Штраф*) неповнолітнім особам (див. *Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх*), та полягають у наступному: а) штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самотійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення; б) розмір штрафу встановлюється в межах до п'ятсот НМДГ; в) до неповнолітнього, який не має самотійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення злочину, за

який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі НМДГ, може бути застосовано покарання у виді громадських робіт, із розрахунку десять годин громадських робіт за один НМДГ, або виправних робіт із розрахунку один місяць виправних робіт за чотири НМДГ (ст. 99 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 489; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 258; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 310.

Особливості застосування штрафу до юридичної особи – специфіка застосування штрафу до юридичної особи (див. Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб), що полягає у наступному: а) за загальним правилом штраф застосовується виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди; б) у разі коли неправомірну вигоду не було одержано, або її розмір неможливо обчислити, суд, залежно від ступеня тяжкості злочину, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи, застосовує штраф у таких розмі-

рах: за злочин невеликої тяжкості – від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за злочин середньої тяжкості – від десяти до двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за тяжкий злочин – від двадцяти до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за особливо тяжкий злочин – від п'ятдесяти до сімдесяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; в) з урахуванням майнового стану юридичної особи суд може застосувати штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до трьох років (ст. 96⁷ КК).

Літ.: Гришук В. К., Пасєка О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 283–286; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 246–247; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 301.

Особливості звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності для неповнолітніх – специфіка строків давності звільнення від до кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб (див. Осо-

близості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх), що дорівнює: а) два роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості; б) п'ять років – у разі вчинення злочину середньої тяжкості; в) сім років – у разі вчинення тяжкого злочину; г) десять років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину (ч. 2 ст. 106 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 492–493; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 265; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 318–319.

Особливості звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку для неповнолітніх – специфіка строків давності звільнення від відбування покарання неповнолітніх осіб (див. *Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх*), що дорівнює: а) два роки – у разі засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі за злочин невеликої тяжкості; б) п'ять років – у ра-

зі засудження до покарання у виді позбавлення волі за злочин середньої тяжкості, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин; в) сім років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкий злочин; г) десять років – у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за особливо тяжкий злочин (ч. 3 ст. 106 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 492–493; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 265; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 318–319.

Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх – наявність в КК спеціальних норм про кримінальну відповідальність та покарання неповнолітніх осіб (див. *Неповнолітня особа*), що обумовлено психологічною характеристикою цього віку: нестійкістю психічних процесів, відсутністю достатнього життєвого досвіду, знань, навичок соціальної поведінки. Відповідні норми: а) встановлюють більш широкі, ніж

щодо повнолітніх, умови звільнення від кримінальної відповідальності, зокрема із застосуванням примусових заходів виховного характеру; б) містять обмеження щодо суворості видів і розмірів покарань та інших заходів кримінально-правового характеру; в) передбачають більш м'які вимоги (умови) для звільнення від кримінального покарання; г) регламентують вимоги щодо погашення і зняття судимості.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 486; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 303–305.

Особливості призначення покарання неповнолітнім – специфіка призначення покарання неповнолітнім особам (див. *Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх*), що полягає у наступному: а) суд повинен врахувати більш широке коло обставин, ними є: загальні засади призначення покарання, вказані у ст. 65 КК; обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (ст. 66–67 КК); особливості застосування до неповнолітніх окремих видів покарань, передбачені ст. 98–102 КК; обставини, що названі у ч. 1 ст. 103 КК – умови

життя і виховання та інші особливості особи неповнолітнього (див. *Умови життя і виховання та інші особливості особи неповнолітнього*); б) при призначенні покарання за сукупністю злочинів або вироків остаточне покарання у виді позбавлення волі не може перевищувати п'ятнадцяти років (ст. 103 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 260–261; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 313–314.

Особливості судимості неповнолітніх – специфіка погашення та зняття судимості щодо неповнолітніх осіб (див. *Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх*), що полягає у наступному: а) такими, що не мають судимості, визнаються неповнолітні: засуджені до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, після виконання цього покарання; засуджені до позбавлення волі за злочин невеликої або середньої тяжкості, якщо вони протягом одного року з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину; засуджені до позбавлення волі за тяжкий злочин, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання не вчинять нового

злочину; засуджені до позбавлення волі за особливо тяжкий злочин, якщо вони протягом п'яти років з дня відбуття покарання не вчинять нового злочину; б) дострокове зняття судимості допускається щодо особи, яка відбула покарання у виді позбавлення волі за тяжкий або особливо тяжкий злочин, вчинений у віці до 18 років, за підставами, передбаченими в ч. 1 ст. 91 КК, після закінчення не менш як половини строку погашення судимості, зазначеного в ч. 2 ст. 91 КК.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 494–495; Джу́жа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 267; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 321.

Осудність – обов'язкова ознака суб'єкта злочину (див. *Суб'єкт злочину*), котра є юридичною передумовою вини та кримінальної відповідальності, і являє собою психічний стан людини, за якого вона під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК). Осудність характеризується двома критеріями – медичним, котрий визначає здоровий стан психіки особи,

відсутність певних психічних захворювань, недоліків розумового розвитку; та юридичним, що полягає у здатності особи усвідомлювати характер своїх суспільно небезпечних дій (бездіяльності) та керувати ними.

Літ.: Джу́жа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 69–70; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 76–77.

Офіційна (легальна) кваліфікація злочину – вид кваліфікації злочину за суб'єктом (див. *Кваліфікація злочину*), котрий здійснюється уповноваженими на те державою особами – працівниками органів дізнання, слідчими, прокурорами та суддями і закріплюється в процесуальних документах (постановах, протоколах, обвинувальних висновках слідчих, обвинувальних вироках або ухвалах суду) та породжує певні юридичні наслідки, що мають обов'язковий характер. Офіційна кваліфікація здійснюється на всіх стадіях кримінального провадження та розрізняється на попередню, котру здійснюють органи дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду до постановлення вироку та остаточну, котру здійснює лише суд, який у своєму вироку визнає

діяння злочинним та встановлює за його вчинення конкретне покарання.

Літ.: Анісімов Г. М., Володіна О. О., Зінченко І. О., Панов М. І. та ін. *Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене та виправлене.* Харків: Право, 2017. С. 43–44; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник.* Харків: Право, 2018. С. 78; Кузнецов В. В., Савченко А. В. *Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене.* Київ: Алерта, 2013. С. 32; Ус О. В. *Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції.* Харків: Право, 2018. С. 24.

Офіційне оприлюднення (промульгація) закону про кримінальну відповідальність (від лат. *promulgatio* – публічне оголошення) – доведення до відома громадян та державних органів від імені Президента України повного і точного тексту закону (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) державною мовою шляхом його опублікування в офіційному друкованому виданні, якими є «Офіційний вісник України», «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник Президента України», газети «Голос України» та «Урядовий кур'єр». Офіційне оприлюднення закону здійснюється після внесення його до Єдиного державного реєстру нормативних актів і зі вказівкою привласненого йому реєстраційного коду.

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 35; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 49.

Охоронна функція кримінального права – основна функція кримінального права (див. *Кримінальне право як галузь права*), котра полягає у охороні суспільних відносин, що регулюються іншими галузями права (напр., цивільне право регулює відносини власності, а кримінальне право охороняє ці суспільні відносини від злочинних посягань). Охорона здійснюється шляхом: а) встановлення підстав та принципів кримінальної відповідальності; б) визначення вичерпного переліку діянь, що тягнуть за собою кримінальну відповідальність; в) встановленням за них покарань відповідних видів і розмірів, а також інших заходів кримінально-правового впливу.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 56; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 16–17.

Охоронювані законом права та інтереси особи – передбачені Конституцією та за-

конами України, а також іншими нормативно-правовими актами права людини та громадянина (напр., право на життя, здоров'я, особисту та статеву свободу, честь та гідність, власність, недоторканність житла, тощо); а також, взяті під охорону закону інтереси людини, що хоча прямо і не передбачені законом як її суб'єктивне право, але підлягають правовому захисту. Охоронювані законом права та інтереси особи є об'єктом заподіяння шкоди при вчиненні дій, котрі складають зміст деяких обставин, що включають злочинність діяння (див. *Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні наказу, Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання, Об'єкт заподіяння шкоди при діянні, що пов'язане з ризиком*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 132; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 8.

Оціночна теорія вини – концепція вини (див. *Вина*), котра виникла в рамках соціологічної школи права (В. Зауер, Г. Єшек, Р. Франк) (див. *Соціологічна школа кримінального права*), основні положення якої є наступними: а) вина є підставою кримінальної

відповідальності, існує поза межами складу злочину та не вичерпується психічним ставленням особи до передбачених у складі обставин і не зводиться до умислу та необережності; б) сутність вини полягає в негативній оцінці судом поведінки обвинуваченого як такої, що суперечить праву; в) усвідомлення протиправності не є обов'язковим для наявності вини; г) правові поняття, в тому числі і поняття вини, мають бути виключно оціночними.

Літ.: Вереша Р. В. *Проблеми вини в теорії кримінального права: навчальний посібник.* Київ: Атіка, 2005. С. 21; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 226.

Оціночні ознаки складу злочину – вид ознак складу злочину за специфікою опису злочину (див. *Ознака складу злочину*), котрі набувають реального значення лише в процесі їх тлумачення правозастосовними інстанціями (напр., особлива жорстокість, шкода здоров'ю потерпілого, тяжкі наслідки, тощо).

Літ.: Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т. 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності.* Київ: Атіка, 2007. С. 731.

II

Пеналізація (від лат. *poena* – покарання і *actio* – дія) – напрям кримінально-правової політики (див. *Кримінально-правова політика*) держави, який полягає у встановленні у законі про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) видів і розмірів покарань (див. *Покарання*), що підлягають застосуванню до осіб, які вчиняють злочини (див. *Злочин*). Суб'єктом здійснення пеналізації в Україні є ВР України. Саме вона шляхом прийняття законів про кримінальну відповідальність встановлює види та розміри покарань, що підлягають застосуванню до осіб, які вчиняють злочини. Разом із тим для пеналізації певне значення має діяльність КС України. Зокрема, у тих випадках, коли КС виступає як «негативний законодавець», скасовуючи з мотивів неконституційності (п. 1 ч. 1 ст. 150 Конституції) окремі положення кримінального закону, що визначають караність злочинів, він тим самим вносить

певні зміни до здійсненої законодавцем пеналізації. Залежно від ступеня узагальнення нормативного матеріалу у законі про кримінальну відповідальність виділяється *два рівні пеналізації*. Перший рівень – це пеналізація на рівні Загальної частини КК, яка полягає у встановленні системи покарань, зокрема: визначенні переліку видів покарань; встановленні змісту кожного окремого виду покарання; визначенні строків (розмірів) кожного виду покарання; встановленні співвідношення між видами покарань; визначенні особливостей встановлення у санкціях чи застосування окремих видів покарання тощо. Другий рівень – це пеналізація на рівні Особливої частини КК, яка полягає у встановленні видів і розмірів покарань у санкціях за конкретні злочини. Перший рівень пеналізації є нормативною основою для здійснення другого рівня і в разі виявлення суперечностей між приписами Загальної та Особливої частин КК щодо пеналізації застосуванню підлягають приписи Загальної частини. *Принципи та правила здійснення пеналізації у чинному КК* закріплені фрагментарно і в основному розробляються у наукових дослідженнях. До основних принципів пеналізації належать такі. По-перше, принцип верховенства

права і дотримання прав людини, який стосовно пеналізації означає, що в порядку застосування покарання можуть бути обмежені тільки ті права людини і в тому обсязі, в якому це допускається Конституцією України та міжнародно-правовими актами в галузі прав людини. І навпаки, не можуть бути встановлені в процесі пеналізації підстави для обмеження тих прав людини, стосовно яких в названих актах є пряма або непряма заборона на їх обмеження (право на життя, здоров'я, честь і гідність та ін.). По-друге, принцип відповідності (співрозмірності) між ступенем суспільної небезпечності злочину та ступенем суворості покарань, що встановлюються за його вчинення. У цьому проявляється зв'язок пеналізації з матеріальною ознакою злочину: чим суспільно небезпечнішим є злочин, тим суворіші види і розміри покарання можуть бути встановлені за його вчинення. По-третє, принцип диференціації покарання, який полягає у встановленні різних за ступенем суворості, особливостями карального та виправного впливу та іншими властивостями покарань за різні злочини. По-четверте, принцип законодавчої визначеності, який полягає в тому, що види і розміри покарань, встановлені у законі

про кримінальну відповідальність, мають бути чітко сформульованими, прогнозованими і, за можливості, стабільними. Пеналізація здійснюється з дотриманням й інших принципів. До основних правил пеналізації належать: відповідність санкцій приписам Загальної частини; неможливість об'єднання в одній санкції покарань за злочини різної суспільної небезпечності; однаковість впливу кваліфікуючих ознак на суспільну небезпечність; правила законодавчої техніки при формулюванні положень Загальної частини щодо системи покарань та санкцій в Особливій частині КК та ін.

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 65; Пономаренко Ю. А. Пеналізація кримінально-правова // Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 1 (7). С. 310–314.

Пенітенціарний рецидив – вид рецидиву за ступенем суспільної небезпеки (*див. Рецидив злочинів*), котрий має місце коли особа під час відбування покарання у виді позбавлення волі знову вчиняє злочин, за який засуджується до позбавлення волі. Напр., втеча із місць позбавлення волі (ч. 1 ст. 393 КК) є загальним рецидивом (*див. Загальний рецидив*), а повторна втеча за умови, що особу за попередню втечу вже

було засуджено, є спеціальним (див. *Спеціальний рецидив*) пенітенціарним рецидивом, передбаченим у ч. 2 ст. 393 КК.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 126; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 112.

Пенологія (від лат. *роена* – покарання і грец. *logos* – вчення) – учення про покарання (див. *Покарання*); система наукових знань, ідей, теорій, концепцій, спрямованих на: вивчення походження й обґрунтування права покарання; встановлення найбільш оптимальної системи покарань та санкцій у статтях закону про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну відповідальність*); застосування найбільш адекватних, доцільних та ефективних заходів покарання щодо окремих осіб, які вчинили злочини (див. *Злочин*); оптимізацію процесу виконання/відбування покарання задля досягнення якомога більшої ефективності його впливу на засудженого. Кримінальні правові аспекти пенології є частиною загального учення про кримінальну відповідальність. У цьому аспекті в кримінально-правових дослідженнях вивчаються: правила побудови системи покарань; вимоги щодо окре-

мих елементів цієї системи; співвідношення системи покарань із системами інших кримінально-правових наслідків учинення злочину; мета покарання та особливості її досягнення при окремих випадках призначення або заміни покарання; особливості досягнення мети покарання при звільненні від його відбування; правила побудови санкцій за окремі злочини у статтях Особливої частини КК (див. *Особлива частина Кримінального кодексу України*) тощо. Вважається, що перші дослідження пенології були проведені професором Единбурзького університету Джоном Говардом у 70-х рр. XVIII ст.

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шабалистий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 229; Пономаренко Ю. А. *Пенологія* / Ю. А. Пономаренко // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: *Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 670–671.

Переборний фізичний примус – вид фізичного примусу (див. *Фізичний примус*), за якого особа зберігає можливість керувати своїми вчинками. Якщо такий примус створював стан крайньої необхідності (див. *Крайня необхідність*) (напр., особа під

впливом побоїв або погрози вбивством видає чуже майно), то питання про кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам вирішується за правилами крайньої необхідності, тобто залежно від того, було чи не було допущено перевищення її меж. В іншому випадку особа підлягає кримінальній відповідальності за заподіяну шкоду на загальних засадах, хоча вчинення злочину під впливом примусу повинно враховуватися як обставина, що пом'якшує покарання (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 314–315; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 282.

Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця – умисне заподіяння особі, що вчинила злочин (див. *Затримання особи, яка вчинила злочин*), тяжкої шкоди (див. *Тяжка шкода*), котра явно не відповідає небезпечності посягання (див. *Небезпечність посягання при затриманні злочинця*) або обстановці затримання злочинця (див. *Обстановка затримання злочинця*) (ч. 2 ст. 38 КК). З об'єктивної сторони перевищення меж затри-

мання злочинця можливе лише у двох випадках: а) при умисному вбивстві злочинця – ст. 118 КК; б) при умисному заподіянні злочинцю тяжкого тілесного ушкодження – 124 КК. З суб'єктивної сторони перевищення меж затримання злочинця характеризується умисною виною, тобто потерпілий або інші особи, усвідомлюють, що заподіяна ними шкода явно не відповідає суспільної небезпечності злочину або обстановці затримання злочинця, і бажають позбавити цю особу життя, або завдати їй тяжке тілесне ушкодження. Виділять два види перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця: перевищення меж допустимої шкоди (див. *Перевищення меж допустимої шкоди при затриманні злочинця*) та перевищення меж достатньої шкоди (див. *Перевищення меж достатньої шкоди при затриманні злочинця*).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 85; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 306–307.

Перевищення меж (ексцес) необхідної оборони – умисне заподіяння при необхідній обороні (див. *Необхідна оборона*) тому, хто посягає, тяжкої

шкоди (див. Тяжка шкода), котра явно не відповідає небезпечності посягання (див. *Небезпечність посягання при необхідній обороні*), або обстановці захисту (див. *Обстановка захисту при необхідній обороні*) (ч. 3 ст. 36 КК). З об'єктивної сторони перевищення меж необхідної оборони можливе лише у двох випадках: а) при умисному вбивстві особи, яка посягає – ст. 118 КК; б) при умисному заподіянні особі, яка посягає, тяжкого тілесного ушкодження – 124 КК. З суб'єктивної сторони перевищення меж необхідної оборони можливе лише умисно, тобто коли особа, яка обороняється, усвідомлює, що застосований нею захист явно не відповідає характеру суспільної небезпечності посягання і обстановці захисту, і бажає або позбавити життя особу, яка посягає, або заподіяти їй тяжке тілесне ушкодження. Виділять два види ексцесу оборони: перевищення меж допустимої шкоди (див. *Перевищення меж допустимої шкоди при необхідній обороні*) та перевищення меж достатньої шкоди (див. *Перевищення меж достатньої шкоди при необхідній обороні*).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 81; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те

видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 300.

Перевищення меж допустимої шкоди при затриманні злочинця – вид перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (див. *Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця*), котрий має місце коли при затриманні особи, яка вчинила злочин відносно невеликого ступеня суспільної небезпечності (напр., хуліганства), потерпілий чи інша особа умисно заподіює їй тяжку шкоду (див. *Тяжка шкода*), явно неспіврозмірну з небезпечністю посягання.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 154; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 306–307.

Перевищення меж допустимої шкоди при крайній необхідності – вид перевищення меж крайньої необхідності (див. *Перевищення меж крайньої необхідності*), котрий являє собою завідоме заподіяння у стані крайньої необхідності шкоди, котра явно не відповідає характеру небезпеки, що загрожує, та вчинене в несприятливій обстановці для її усунення (напр.,

спричинення шкоди здоров'ю людини для усунення майнового збитку) (див. *Несприятлива обстановка для усунення небезпеки*).

Літ.: Баулин Ю. В. *Обстоятельства, включающие преступность деяния: монография*. Харьков: Основа, 1991. С. 324; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2015. С. 312.

Перевищення меж допустимої шкоди при необхідній обороні – вид ексцесу оборони (див. *Перевищення меж (ексцес) необхідної оборони*), котрий має місце коли при захисті від посягання відносно невеликої суспільної небезпечності (напр., при припиненні порушень громадського порядку, непокорі або опорі представнику влади) особа, яка захищалася, умисно заподіює тому, хто посягає, тяжку шкоду (див. *Тяжка шкода*), явно неспіврозмірну з небезпечністю посягання.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2015. С. 300; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене*. Одеса: Фенікс, 2018. С. 275–278.

Перевищення меж достатньої шкоди при затриманні злочинця – вид перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (див.

Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця), котрий визначається тим, що потерпілий чи інша особа, яка затримує злочинця, усвідомлюючи свою явну перевагу над злочинцем, умисно заподіює йому тяжку шкоду (див. *Тяжка шкода*), явно більшу, ніж вона була необхідною і достатньою у відносно сприятливій обстановці затримання злочинця (див. *Відносно сприятлива обстановка затримання злочинця*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина*. Харків: Право, 2013. С. 154; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2015. С. 306–307.

Перевищення меж достатньої шкоди при крайньої необхідності – вид перевищення меж крайньої необхідності (див. *Перевищення меж крайньої необхідності*), котрий являє собою завідоме заподіяння шкоди, котра відповідає характеру небезпеки, що загрожує, але є більш ніж достатньою для її усунення, вчинене у відносно сприятливій обстановці для її усунення (див. *Відносно сприятлива (варіантна) обстановка для усунення небезпеки*).

Літ.: Баулин Ю. В. *Обстоятельства, включающие преступность деяния: монография*. Харьков: Основа, 1991. С. 324–325; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне*

право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 312.

Перевищення меж достатньої шкоди при необхідній оборони – вид ексцесу оборони (див. *Перевищення меж (ексцес) необхідної оборони*), котрий визначається тим, що особа, яка обороняється, усвідомлюючи свою очевидну перевагу над особою, яка посягає, умисно, без необхідності заподіює їй тяжку шкоду (див. *Тяжка шкода*), явно більшу, ніж вона була необхідною і достатньою у відносно сприятливій обстановці (див. *Відносно сприятлива обстановка захисту*) для негайного відвернення або припинення посягання.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 300; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 275–278.*

Перевищення меж крайньої необхідності – умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода (див. *Крайня необхідність*) (ч. 2 ст. 39 КК). Виділять два види перевищення меж крайньої необхідності: перевищення меж допустимої шкоди (див. *Перевищення меж допустимої*

шкоди при крайньої необхідності) та перевищення меж достатньої шкоди (див. *Перевищення меж достатньої шкоди при крайньої необхідності*). КК не передбачає спеціальної відповідальності за ексцес крайньої необхідності, тому такі дії повинні бути кваліфіковані на загальних засадах, проте стан крайньої необхідності враховується судом як обставина, що пом'якшує покарання (п. 8 ч. 1 ст. 66 КК). Згідно з ч. 3 ст. 39 КК, особа не підлягає кримінальній відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, якщо внаслідок сильного душевного хвилювання, викликаного небезпекою, що загрожувала, вона не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди цій небезпеці.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 159; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 312.*

Передача неповнолітнього під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, педагогічного або трудового колективу, або окремих громадян – примусовий захід виховного характеру (див. *Примусові заходи виховного характеру*), що полягає у покладенні на не-

повнолітнього обов'язку зазнати посиленого виховного впливу та контролю за поведінкою з боку обраних судом осіб чи колективу.

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 263, 264; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 317.

Перемінні ознаки складу злочину – вид ознак складу злочину за стійкістю застосування (див. *Ознака складу злочину*), якими є бланкетні норми, котрі можуть неодноразово змінюватися протягом дії самої кримінально-правової норми (напр., ст. 286 КК, де йдеться про порушення правил безпеки дорожчого руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами).

Літ.: Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності*. Київ: Атіка, 2007. С. 731.

Переривання перебігу строку погашення судимості – анулювання строку погашення судимості (див. *Погашення судимості у зв'язку із плином визначених законом строків*), котрий минув, що відбувається у разі вчинення особою, яка відбула покарання, нового злочину до за-

кінчення строку погашення судимості. Після відбуття покарання за вчинений знову злочин перебіг строку погашення судимості відбувається паралельно щодо обох злочинів і судимість погашається окремо за кожен з них.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 465; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 321.

Підбурювач до злочину – вид співучасника злочину (див. *Співучасник злочину*), яким є особа, яка умовлянням (див. *Умовляння*), підкупом (див. *Підкуп*), погрозою (див. *Погроза*), примусом (див. *Примус*) або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення злочину (див. *Схиляння іншим чином до вчинення злочину*) (ч. 4 ст. 27 КК). З об'єктивної сторони підбурювання викликає у іншого співучасника бажання і рішучість вчинити злочин; дії підбурювача перебувають у причинному зв'язку з тим злочином, котрий буде вчинено виконавцем. З суб'єктивної сторони підбурювач завжди діє з прямим умислом на вчинення конкретним виконавцем певного, конкретного злочину.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і

доповнене. Харків: Право, 2015. С. 236–238; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 65.

Підкуп – категорія дій підбурювача до злочину (див. Підбурювач до злочину), котра являє собою надання, пропозицію чи обіцянку надання особі матеріальної вигоди (надання грошей або майна, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань) у разі вчинення нею певної дії чи бездіяльності.

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 154; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 237.

Підстава вчинку, що виключає злочинність діяння – винятковий за своїм характером чинник об'єктивної дійсності, котрий викликає необхідність (вимушує) здійснення поступку, що ззовні підпадає під ознаки якого-небудь злочинного діяння (дії чи бездіяльності) та спричиняє шкоду об'єкту кримінально-правової охорони (див. Обставини, що виключають злочинність діяння).

Літ.: Баулін Ю. В., Оніщенко Н. М., Хавронюк М. І. та ін. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: монографія. Донецьк: ВД «Кальміус», 2013. С. 365.

Підстава кримінальної відповідальності – сукупність ознак, наявних в діянні особи, котрі є необхідними й достатніми для застосування до неї передбачених законом про кримінальну відповідальність негативних наслідків у вигляді обмеження її прав та свобод (див. Кримінальна відповідальність). Згідно з ч. 1 ст. 2 КК, підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить склад злочину, передбаченого КК. В межах єдиної підстави виділяють її фактичну сторону – вчинення особою в реальній дійсності діяння, котре характеризується певною сукупністю (кількістю ознак), що свідчать про суспільну небезпечність даного діяння, та юридичну сторону – відповідність названих ознак вчиненого особою діяння всім ознакам, що передбачені КК України для певного складу злочину. Іноді вказують також процесуальну підставу, без якої кримінальна відповідальність неможлива – обвинувальний вирок суду, що набрав законної сили.

Літ.: Баулін Ю. В., Оніщенко Н. М., Хавронюк М. І. та ін. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: монографія. Донецьк: ВД «Кальміус», 2013. С. 353; Кваша О. О. Підстава кримінальної відповідальності / О. О. Кваша // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 163.

Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру – обставини, котрі є достатніми для застосування до юридичної особи (див. *Юридична особа*) заходів кримінально-правового характеру, ними є: а) вчинення її уповноваженою особою (див. *Уповноважена особа юридичної особи*) від імені та в інтересах юридичної особи (див. *Вчинення злочину в інтересах юридичної особи*) будь-якого із злочинів, передбачених у ст. 209, 306, ч. 1, 2 ст. 368³, ч. 1, 2 ст. 368⁴, ст. 369, 369² КК; б) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у ст. 209, 306, ч. 1, 2 ст. 368-3, ч. 1, 2 ст. 368⁴, ст. 369, 369² КК; в) вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у ст. 258–258⁵ КК; г) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК (ст. 96³ КК).

Літ.: Гришук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнарод-

ний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 260–265; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 235–237; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 294–298.

Підшукування засобів чи знарядь для вчинення злочину – вид готування до злочину (див. *Готування до злочину*), котрий являє собою будь-які дії з придбання, одержання, тимчасового запозичення, купівлі, пошуку, винайдення засобів (див. *Засоби вчинення злочину*) чи знарядь для вчинення злочину (див. *Знаряддя вчинення злочину*). Спосіб підшукування може бути як злочинним, так і незлочинним.

Літ.: Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 175; Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Харків: Право, 2010. С. 35, 37.

Підшукування співучасників – вид готування до злочину (див. *Готування до злочину*), котрий являє собою будь-які дії з притягнення, залучення до вчинення злочину інших осіб: виконавця (співвиконавця), організатора, підбурювача, пособника. Підшукування співучасників може полягати у розміщенні оголошення в газеті, прямуванні до

місця зустрічі з потенційним співучасником, дій з умовляння, підкупу, погрози, тощо.

Літ.: Маслак Н. В. *Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія*. Харків: Право, 2010. С. 37–38; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 64; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене*. Одеса: Фенікс, 2018. С. 203–204.

Повідомлення про злочин – вид добровільної відмови організатора, підбурювача, пособника від вчинення злочину (див. *Добровільна відмова організатора, підбурювача, пособника*), котрий являє собою своєчасне, тобто з залишенням реальної можливості припинення злочину, інформування про місце, час, спосіб його вчинення, причетних до нього осіб, особистість потерпілого та інші обставини, що мають істотне значення для його відвернення у органи дізнання, досудового слідства, підрозділи, котрі здійснюють оперативно-розшукову діяльність, прокуратуру або суд.

Літ.: Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 130–131; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 106.

Повторність злочинів – вид множинності злочинів (див. *Множинність злочинів*), котрий являє собою вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК (ч. 1 ст. 32 КК) – повторність тождешних злочинів; а також вчинення двох або більше злочинів, передбачених різними статтями, у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК (ч. 3 ст. 32 КК) (п. 1 прим. до ст. 185, п. 1 прим. до ст. 224 КК, тощо) – повторність однорідних злочинів. Повторність також поділяють на фактичну – не пов'язану з засудженням особи за раніше вчинений злочин; та повторність, що пов'язана з засудженням особи за раніше вчинений злочин, різновидом якої є рецидив, якщо усі злочини були умисними (див. *Рецидив злочинів*). Якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, або якщо судимість за цей злочин було погашено або знято, повторність відсутня (ч. 4 ст. 32 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2015. С. 270–272; Зінченко І. О., Тютюгін В. І. *Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія*. Харків: Видавництво «ФІНН», 2008. С. 98; Колос О. В. *Повторність злочинів у кримінальному*

Погашення судимості – автоматичне припинення стану судимості (див. Судимість) після певного терміну з дня набрання обвинувальним вироком суду законної сили. У КК передбачено такі види погашення судимості: а) у зв'язку з закінченням встановленого вироком суду іспитового строку особі при дотриманні нею передбачених законом вимог (див. *Погашення судимості у зв'язку з закінченням іспитового строку*); б) у зв'язку з фактом відбуття покарання (див. *Погашення судимості у зв'язку з фактом відбуття покарання*); в) у зв'язку із плином певних, чітко визначених законом строків після відбуття покарання (див. *Погашення судимості у зв'язку із плином визначених законом строків*); г) у зв'язку з декриміналізацією діянь, за які особа засуджена, чи у зв'язку з пом'якшенням кримінальної відповідальності за їх вчинення (див. *Погашення судимості у зв'язку з декриміналізацією діяння, чи пом'якшенням кримінальної відповідальності за його вчинення*); д) у зв'язку з реабілітацією особи (див. *Погашення судимості у зв'язку з реабілітацією особи*); е) на підставі Прикінцевих та перехідних положень КК (див. *Погашення судимості на підставі Прикінцевих та*

перехідних положень КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 462–465; Бесчастний В. М., Джуґа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 299–302; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 311–313.*

Погашення судимості на підставі Прикінцевих та перехідних положень КК – вид погашення судимості (див. *Погашення судимості*), котрий відбувається за п. 7 розд. II Прикінцевих і перехідних положень КК, згідно з яким особи, засуджені до покарання у виді громадської догани (ст. 33 КК 1960 р. (див. *Кримінальний кодекс УРСР 1960 р.*)), якщо у них до набрання чинності новим КК не була погашена судимість, вважаються такими, що не мають судимості.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 462–465; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 311–313.*

Погашення судимості у зв'язку з декриміналізацією діяння, чи пом'якшенням кримінальної відповідаль-

ності за його вчинення – види погашення судимості (див. Погашення судимості), за якими особа вважається такою, що не має судимості, коли: а) діяння, за яке її було засуджено, декриміналізовано, тобто визнано не злочинним; б) за діяння, за яке її було засуджено, пом'якшено кримінальну відповідальність та згідно з новим ступенем тяжкості злочину строк погашення судимості вже минув (напр., діяння, за вчинення якого особа відбула покарання, стало злочином не тяжким, а середньої тяжкості – у цьому разі особа вважається такою, що не має судимості, якщо на день набрання чинності новим законом пройшло три або більше трьох років після відбуття нею покарання).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 462–465; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 311–313.

Погашення судимості у зв'язку з закінченням іспитового строку – вид погашення судимості (див. Погашення судимості), котрий обумовлюється фактом засудження особи відповідно до ст. 75 та ст. 79 КК, тобто особа, звільнена від відбування

покарання з випробуванням (ст. 75 КК), та вагітна жінка чи жінка, яка має дитину віком до семи років, звільнена від відбування покарання з випробуванням (ст. 79 КК), після закінчення іспитового строку звільняється судом (якщо протягом цього строку особа дотримується вимог, передбачених законом) від призначеного їй покарання і з цього часу визнається такою, що не має судимості (п. 1, 2 ст. 89 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 462–465; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 311–313.

Погашення судимості у зв'язку з реабілітацією особи – вид погашення судимості (див. Погашення судимості), за яким особа вважається такою, що не має судимості, якщо її було реабілітовано, тобто повністю відновлено в попередніх правах та відшкодовано заподіяну шкоду внаслідок протиправного притягнення до кримінальної відповідальності або засудження (ч. 4 ст. 88 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 462–465; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С.

Погашення судимості у зв'язку з фактом відбуття покарання – вид погашення судимості (див. *Погашення судимості*), за яким завершення особою відбування покарання припиняє факт судимості, що має місце у наступних випадках: а) у разі засудження особи до позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (п. 3 ст. 89 КК); б) у разі відбуття покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців або тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців чи дострокового звільнення від цих покарань, а також у разі відбуття військовослужбовцями покарання на гауптвахті замість арешту (п. 4 ст. 89 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2015. С. 462–465; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Київ: Алерта, 2018. С. 311–313.

Погашення судимості у зв'язку із плинном визначених законом строків – вид погашення судимості (див. *Погашення судимості*), за яким особа вважається такою, що не має судимості після закінчення певних

строків з дня відбуття покарання (та невчинення протягом цього строку нового злочину): а) 1 рік – особи, засуджені до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч НМДГ, громадських робіт, виправних робіт або арешту; б) 2 роки – особи, засуджені до обмеження волі, а також засуджені за злочин невеликої тяжкості до позбавлення волі; в) 3 роки – особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за злочин середньої тяжкості; г) 6 років – особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за тяжкий злочин; г) 8 років – особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за особливо тяжкий злочин (п. 5–9 ст. 89 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2015. С. 462–465; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Київ: Алерта, 2018. С. 311–313.

Погроза – категорія дій підбурювача до злочину (див. *Підбурювач до злочину*), котра являє собою залякування особи заподіянням фізичної, майнової, моральної або іншої шкоди у разі невчинення нею злочину. Залежно

від форми виразу погроза може бути словесною, письмовою, у формі конклюдентних дій (жестів, демонстрації зброї), інших дій, спрямованих на схилення особи до вчинення злочину.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 237; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 96.

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу – вид додаткового покарання (див. *Додаткові покарання*), котре не передбачене в жодній із санкцій статей Особливої частини КК та завжди призначається на підставі ст. 54 КК за розсудом суду, але лише у випадках вчинення особою тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Військові звання присвоюються особам, які проходять службу в ЗС, СБУ, інших військових формуваннях, а також військовозов'язаним; спеціальні звання – працівникам поліції, державної податкової адміністрації, податкової поліції, митної служби; ранги – державним службовцям, дипломатам; класні чини – працівникам прокуратури; кваліфікаційні класи – суддям та судо-

вим експертам. Застосовуючи таке покарання, суди враховують наступні обставини: використання винним свого звання, рангу, чину чи кваліфікаційного класу для вчинення злочину або для одержання не передбачених законом пільг або переваг для себе чи для інших осіб; його ставлення до виконання службових обов'язків; наявність дисциплінарних стягнень; поведінку винного в колективі і в побуті, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 371–373; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 251–252; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 158–159.

Позбавлення волі на певний строк – вид основного покарання (див. *Основні покарання*), котрий полягає в ізоляції засудженого і поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу (див. *Кримінально-виконавча установа закритого типу*). Позбавлення волі застосовується тоді, коли воно вказано в санкції норми Особливої частини КК, котра передбачає відповідальність за вчинений злочин, а також коли суд дійде висновку про можли-

вість незастосування довічного позбавлення волі (ст. 64 КК) та встановлюється на строк від одного до п'ятнадцяти років за винятком випадків, передбачених Загальною частиною КК (ч. 2 ст. 71 КК, ч. 5 ст. 80 КК, ч. 2 ст. 87 КК, ст. 102 КК) (ст. 63 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 370–371; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 263–264; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 172–173.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – вид змішаного покарання (див. *Змішані покарання*), котрий полягає у звільненні (усуненні) засудженого на зазначений у вирокі строк від посади, яку він займав під час вчинення злочину, і позбавлення його права обіймати аналогічні посади на інших підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності або забороні на зазначений у вирокі строк займатися тією діяльністю, у зв'язку із заняттям якою засудженим було вчинено злочин. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років як додаткове покарання – на строк від одного до трьох років, а позбавлення права обіймати певні посади як додаткове покарання у справах, передбачених ЗУ «Про очищення влади» – на строк п'ять років. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за умови, що з урахуванням характеру злочину, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк – воно поширюється на увесь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, встановлений вирокі суду, що набрав законної сили; при цьому строк додаткового покарання об-

числюється з моменту відбуття основного покарання, а при призначенні покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове до інших основних покарань, а також у разі застосування ст. 77 КК – з моменту набрання законної сили вироком (ст. 55 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 380–382; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 252–254; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 159–162.

Позитивна (перспективна) кримінальна відповідальність – вид кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*), котрий реалізується в рамках регулятивних кримінальних правовідносин та становить собою форму реалізації приписів кримінального закону, що проявляється в усвідомленому дотриманні суб'єктом вимог кримінально-правової заборони, виконанні свого кримінально-правового обов'язку, або у використанні ним свого суб'єктивного права, передбаченого нормою КК України.

Літ.: Гришук В. К. *Кримінальне право України: Загальна частина: навчальний посібник.* Київ: ІнЮре, 2006. С. 120; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник.* Харків: Право, 2018. С. 45–46.

Позитивні ознаки складу злочину – вид ознак складу злочину за логічним характером понять, що використовуються для їх опису (див. *Ознака складу злочину*), котрі вказують на наявність певних якостей, властивостей злочину, які обов'язково повинні бути присутні в нього (напр., ч. 3 ст. 133 КК передбачає відповідальність за зараження венеричною хворобою, що спричинило тяжкі наслідки).

Літ.: Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності.* Київ: Атіка, 2007. С. 731.

Покарання – захід примусу (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого (ч. 1 ст. 50 КК). Обмеження, що становлять зміст покарання, можуть стосуватися таких прав і свобод: а) фізичних – право на свободу, на приватну власність; б) особистісних – сво-

бода слова, право на невторчання в особисте і сімейне життя, на недоторканність житла та іншого володіння, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; в) політичних – свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання, свобода асоціації, зборів, мітингів, походів і демонстрацій; г) економічних – право на підприємницьку діяльність. Основними функціями покарання є: запобіжна – загальна та спеціальна превенція (*див. Запобігання вчинення злочинів іншими особами (загальна превенція); Запобігання вчинення злочинів засудженим (спеціальна превенція)*), виховна – виправлення засудженого (*див. Виправлення засудженого*); компенсаційна – захист потерпілого та відшкодування йому шкоди, що завдана злочином; функція ресоціалізації (*див. Ресоціалізація засудженого*) та соціальної адаптації засуджених після звільнення від покарання (*див. Соціальна адаптація засуджених після звільнення від покарання*); та функція соціального контролю (*див. Соціальний контроль*). За способом та порядком призначення покарання поділяються на основні (*див. Основні покарання*), додаткові (*див. Додаткові покарання*) та змішані (*див. Змішані покарання*); за можливістю визначен-

ня строку покарання – на строкові (*див. Строкові покарання*) та безстрокові (*див. Безстрокові покарання*); за суб'єктами, до яких можуть бути застосовані покарання – на загальні (*див. Загальні покарання*) та спеціальні (*див. Спеціальні покарання*); за наявністю виправно-трудового впливу на засуджених – на пов'язані з виправно-трудохим впливом (*див. Покарання, що пов'язані з виправно-трудохим впливом на засудженого*) та не пов'язані з виправно-трудохим впливом (*див. Покарання, що не пов'язані з виправно-трудохим впливом на засудженого*).

Літ.: *Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 234–235; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 347–349; Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2007. С. 105; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 322.*

Покарання, що можуть бути застосовані до неповнолітніх – види покарань, що спеціально перелічені в ст. 98 КК як такі, що можуть застосовуватися до неповнолітніх осіб (*див. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх*), ними є: а) основні покарання – штраф, громадські робо-

ти, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк; б) додаткові покарання – штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 98 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 489–391; Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 257; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 309.

Покарання, що не пов'язані з виправно-трудовим впливом на засудженого – вид покарань за наявністю виправно-трудового впливу на засуджених (див. Система покарань), котрий являє собою покарання, в процесі виконання яких засуджених не залучається до праці, ними є: а) штраф; б) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; в) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; г) службові обмеження для військовослужбовців; г) конфіскація майна; д) арешт; е) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; є) довічне позбавлення волі.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 97.

Покарання, що пов'язані з виправно-трудовим впливом на засудженого – вид покарань за наявністю виправно-трудового впливу на засудженого (див. Система покарань), котрий являє собою покарання, в процесі виконання яких щодо засудженого з боку спеціальних уповноважених органів здійснюється певне примусове залучення до праці, спрямоване на його виправлення. До таких покарань належить: а) громадські роботи; б) виправні роботи; в) обмеження волі; г) позбавлення волі на певний строк.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 98.

Покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків – примусовий захід виховного характеру (див. Примусові заходи виховного характеру), що може застосовуватися за наступних умов: а) засуджений досяг 15-ти річного віку; б) злочином заподіяна майнова шкода фізичній або юридичній особі; в) неповнолітній має май-

но, котре належить йому на праві приватної власності, або отримує самостійний заробіток (зарплату, стипендію); г) він погоджується відшкодувати заподіяні майнові збитки у розмірі та в строки, визначені судом, розуміючи, що це є умовою його звільнення від покарання.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 317.*

Помилка в злочинності діяння – вид юридичної помилки (див. *Юридична помилка*), що може бути двоякого роду: а) уявний злочин, тобто особа вважає своє діяння злочином, а в дійсності закон його таким не визнає – оскільки відсутня обов’язкова ознака злочину – протиправність, особа не може підлягати кримінальній відповідальності; б) діяння за законом є злочином, а особа вважає його правомірним – відповідно до ст. 68 Конституції України, незнання закону не звільняє від юридичної відповідальності, тому, за загальним правилом, кримінальна відповідальність не виключається. Лише в тих випадках, коли передбачений порядок вступу закону в силу не був дотриманий, або особа через конкретні обставини не мала можливості ознайомитися з за-

коном (напр., перебувала з екс-педицією у віддаленій місцевості), кримінальна відповідальність може виключатися.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 75–76; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 186.*

Помилка в знаряддях та засобах вчинення злочину

– вид фактичної помилки (див. *Фактична помилка*), що має місце у випадках, коли в процесі вчинення злочину застосовуються не ті знаряддя та засоби, які мав на меті застосувати винний, або такі, які взагалі за своїми об’єктивними характеристиками неспроможні спричинити настання суспільно небезпечних наслідків. У першому випадку така помилка не впливає на кваліфікацію дій винного та кримінальну відповідальність (немає кримінально-правового значення, чим було вбито потерпілого: фінським чи кухонним ножем). У другому дії винного повинні кваліфікуватись як замах на злочин (див. *Замах на злочин*).

Літ.: Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 187.*

Помилка в караності діяння – вид юридичної помилки (див. *Юридична помилка*), що являє собою неправильне уявлення особи стосовно виду та розміру покарання, котре може бути призначено за вчинений ним злочин. Вид та розмір покарання не належить до обставин, що характеризують інтелектуальний та вольовий моменти умислу та необережності, а тому не впливають на вину та відповідальність, тобто особа буде відповідати за фактично вчинений злочин.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 77; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 186.

Помилка в кваліфікації злочину – вид юридичної помилки (див. *Юридична помилка*), що являє собою хибне уявлення особи стосовно правової оцінки вчиненого нею діяння. Напр., вчинюючи відкрите без насильства викрадення чужого майна, особа вважає, що таке діяння кваліфікуватиметься за ст. 185 КК як крадіжка, тоді як воно підпадає під ознаки ст. 186 КК, котра передбачає грабіж. Юридична кваліфікація не належить до обставин, що характеризують інтелектуальний та вольовий момен-

ти умислу та необережності, а тому не впливає на вину та відповідальність, тобто особа буде відповідати за фактично вчинений злочин.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 76; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 186.

Помилка в об'єкті злочину – вид фактичної помилки (див. *Фактична помилка*), що являє собою неправильне уявлення особи стосовно характеру тих суспільних відносин, на які посягає її діяння. У більшості випадків помилка в об'єкті пов'язана з помилкою в предметі злочину – напр., особа вважає, що викрадає наркотичні засоби, а насправді заволодіває звичайним аспірином. Вчинене діяння кваліфікується за спрямованістю умислу – як замах на крадіжку наркотичних засобів. Різновидом помилки в об'єкті є помилка в обставинах, що обтяжують відповідальність (див. *Помилка в обставинах, що обтяжують відповідальність*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 76–77; Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 859; Фріс П. А. Кримінальне

право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 187.

Помилка в обставинах, що обтяжують відповідальність – вид помилки в об'єкті злочину (*див. Помилка в об'єкті злочину*), що являє собою незнання обставин, котрі змінюють соціальну та юридичну оцінку об'єкта в нормі кримінального закону (напр., вагітність потерпілої при вбивстві чи недосягнення віку 18 чи 14 років при зґвалтуванні істотно підвищують суспільну небезпеку названих злочинів та слугують кваліфікуючими ознаками). Якщо винний не знає про ці обставини, хоча реально вони існують, злочин повинен кваліфікуватися як вчинений без цієї обтяжуючої обставини. Якщо особа виходить з помилкового припущення про наявність відповідної обтяжуючої обставини, то діяння варто кваліфікувати як замах на злочин з цією обтяжуючою обставиною.

Літ.: Багіров С. Р. Помилка фактична / С. Р. Багіров // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 171; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 188.

Помилка в особі потерпілого – вид фактичної поми-

лки (*див. Фактична помилка*), що полягає в заподіянні шкоди одній людині, помилково прийнятій за іншу (напр., бажаючи позбавити життя певну людину, особа вбиває іншу). Така помилка не впливає на форму вини і відповідальність, бо життя будь-якої людини однаково охороняється законом про кримінальну відповідальність.

Літ.: Багіров С. Р. Помилка фактична / С. Р. Багіров // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 171; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 78; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 187.

Помилка в причинному зв'язку – вид фактичної помилки (*див. Фактична помилка*), що являє собою неправильне уявлення особи про дійсний розвиток причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками. Помилка в деталях не впливає на відповідальність, наприклад, якщо особа з метою вбивства стріляє в грудну клітину людини і вважає, що смерть настала від поранення серця, а в дійсності потерпілий помер від втрати крові, то така невідповідність не виключає умислу на

вбивство, оскільки винний не помилявся в загальних закономірностях настання смерті від поранення життєво важливих органів. Якщо має місце істотна розбіжність між передбачуваним та фактичним розвитком причинного зв'язку, напр., винний дав потерпілому отруту з метою вбивства, а потерпілий потрапив під машину і загинув, то винний повинен відповідати тільки за замах на вбивство, оскільки смерть не була в причинному зв'язку з даванням отрути.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 77–78; Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т. 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 859–860; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 187–188.

Помилка в характері діяння – вид фактичної помилки (див. *Фактична помилка*), що може бути двоякого роду: а) помилка особи щодо наявності в її діянні фактичних ознак, що утворюють об'єктивну сторону конкретного складу злочину – напр., особа стріляє на полюванні в звіра, а насправді позбавляє життя людину; відповідальність при такій помилці можлива як за необережний злочин, або, залежно

від обставин справи, може мати місце казус, тобто, невинне спричинення шкоди; б) помилка особи щодо відсутності в її діянні фактичних ознак, що утворюють об'єктивну сторону конкретного складу злочину – напр., особа вважає, що стріляє в живу людину, а насправді стріляє в труп; при такій помилці відповідальність настає як замах на злочин, оскільки злочин був вчинений умисно, але не доведений до кінця з причин, що не залежали від волі особи.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 77; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 52.

Помилка у кримінальному праві – неправильне уявлення особи про юридичні властивості або фактичні об'єктивні ознаки вчинюваного нею діяння. Питання про помилки розглядається лише щодо умисних злочинів, оскільки необережний злочин сам по собі припускає наявність помилки суб'єкта в тих чи інших фактах чи обставинах. Залежно від змісту тих обставин, котрі неправильно сприймаються суб'єктом, розрізняють два види помилки: юридичну (див.

Юридична помилка) та фактичну (див. Фактична помилка).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 75–78; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 51.

Помилування – вид звільнення від покарання (див. *Звільнення від покарання*), що здійснюється Указом Президента України щодо конкретної особи, засудженої до вчинення злочину, у виді: а) заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років; б) повного або часткового звільнення від відбування як основного, так і додаткового покарання; в) заміни покарання або невідбутої його частини більш м'яким покаранням.

Літ.: Джуґа О. М., Савченко А. В., Чернєй В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 212–213; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 258–260; *Про порядок здійснення помилування: Положення, затверджене Указом Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 33. Ст. 960.*

Пом'якшення кримінальної відповідальності – це: а) пом'якшення санкції (див. *Пом'якшення санкції*) тієї чи ін-

шої норми Особливої частини КК; б) зменшення часової, грошової або іншої верхньої чи нижньої межі того чи іншого виду покарання, визначеного у X розд. Загальної частини КК; в) встановлення можливості застосування при вчиненні того чи іншого злочину умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або зменшення строків, котрі необхідно відбути для такого звільнення; г) зміни чи виключення обставин, що обтяжують покарання; г) зменшення строків погашення судимості. За ч. 1 ст. 5 КК, закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію у часі (див. *Зворотна дія (ретроактивність) закону про кримінальну відповідальність у часі*).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 22, 23.

Пом'якшення призначеного покарання – форма звільнення від покарання (див. *Звільнення від покарання*), котра являє собою передбачені кримінальним законом випадки зменшення або скорочення розміру раніше призначеного судом по-

карання, до цієї форми належать такі види: а) у зв'язку з прийняттям нового кримінального закону, санкція якого менше, ніж закону, за яким особа була засуджена (ч. 3 ст. 74 КК); б) на підставі закону про амністію (ст. 86 КК).

Літ.: Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 30.

Пом'якшення санкції – вид пом'якшення кримінальної відповідальності в законі про кримінальну відповідальність (див. *Пом'якшення кримінальної відповідальності*), котрий може виявлятися у: а) встановленні іншого, менш суворого виду основного покарання (одного із альтернативних основних покарань за рівності інших основних покарань); б) скасовуванні найбільш суворого серед альтернативних основних покарань; в) зниженні максимальної межі основного покарання того ж виду (одного із альтернативних основних покарань); г) зниженні мінімальної межі основного покарання того ж виду (одного із альтернативних основних покарань); г) скасовуванні додаткового покарання; д) встановленні іншого, менш суворого виду додаткового покарання (одного із альтернативних додат-

кових покарань); е) скасовуванні найбільш тяжкого серед альтернативних додаткових покарань; є) зниженні максимальної межі додаткового покарання того ж виду (одного із альтернативних додаткових покарань); ж) зниженні мінімальної межі додаткового покарання того ж виду (одного із альтернативних додаткових покарань); з) встановленні додаткового покарання (одного з альтернативних додаткових покарань) факультативним, а не обов'язковим; и) передбаченні меншої кількості додаткових обов'язкових покарань; і) встановленні додаткового покарання (одного з альтернативних додаткових покарань) таким, що може бути приєднане лише до окремих, а не до будь-якого із основних покарань, тощо.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 22–23.

Попереджувальна (профілактична) функція кримінального права – функція кримінального права (див. *Кримінальне право як галузь права*), котра полягає у недопущенні вчинення злочину, що досягається: а) самим фактом встановлення кримінальної відповідальності і покарання за те чи інше діяння, що

повинно позитивно впливати на нестійких громадян; б) наявністю норм про добровільну відмову від доведення злочину до кінця (ст. 17, 31 КК); в) наявністю норм подвійного запобіжного впливу (напр., ст. 304 КК – «втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» – має впливати на дорослих самим фактом своєї наявності, а в разі її застосування уберегти інших неповнолітніх, які потенційно також можуть бути втягнуті в цю діяльність); г) застосуванням кримінального закону у випадках призначення покарання за конкретний злочин, що має запобігти новим злочинам як з боку засудженого, так і з боку інших нестійких осіб.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 56; Бесчастний В. М., Дружжа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 8–9.

Порівняльне кримінальне право – окремий напрям науки порівняльного права, що використовує порівняльний метод для пізнання кримінального права інших держав, визначає в ньому спільні та відмінні риси, недоліки й позитивні приклади розв'язання певних проблем, що, зрештою, дозволяє досконаліше розуміти своє національне кри-

мінальне право. У той же час порівняльне кримінальне право – це структурована, концептуально-визначальна система правових знань та уявлень щодо основних кримінально-правових систем сучасності й теорії застосування порівняльно-правового методу як у науково-пізнавальному, так і в практико-прикладному аспектах. Завдяки таким стрижневим рисам порівняльного кримінального права, як метод порівняльного аналізу, комплексність, міжсистемний і міжнаціональний характер, слід наголосити на принциповій можливості та необхідності проведення порівняльних досліджень між різними правовими системами та правовими сім'ями, що відкриває шлях для компаративного аналізу на рівні мікро- та макросистем, «повертикалі» (історично) та «погоризонталі» (догматично), між унітарними та федеративними державами, між республіками та монархіями тощо. Навіть якщо вивчення права іноземних держав не має порівняльно-правового характеру, все одно воно надає необхідний матеріал для подальших власне порівняльно-правових досліджень. Рівні порівняльного кримінального права: 1) мікрорівневе (емпіричне, прикладне, практичне) – має об'єктом не загальні проблеми, а галу-

зі кримінального права в кожній окремій державі, їх інститути та норми спеціальні інститути, а також пов'язані з цим проблеми, тобто правила, що використовуються для рішення повсякденних конкретних проблем і конфліктів інтересів) та макрорівневе (загальнотеоретичне, глобальне) – порівняння законодавчої техніки, стилю кодифікації, способів тлумачення різних законодавчих актів в галузі кримінального права, обговорення правової ролі прецедентів, значення методології для розвитку права, методики підготовки судових рішень, тобто цей рівень передбачає вивчення різних правових систем у цілому, їх розвитку й змін в контексті кримінального права); 2) рівень «по-вертикалі» (історичний) та «по-горизонталі» (догматичний); 3) рівень бінарний (порівнюються тільки дві паралельно існуючі системи, чи окремі галузі права в них, котрі різними шляхами досягають подібних результатів, наприклад, Японія і США, Німеччина і СРСР), рівень аналітичний (порівняння супроводжується висновками, які зроблені конкретним автором) рівень паралельний (порівняння, а точніше співставлення, здійснюється без будь-яких висновків, які мають зробити інші дослідники); 4) рівень діахронічний (порівняння

одного чи кількох об'єктів у різний час, у розвитку) та синхронічний (порівняння не менше двох об'єктів одночасно). Порівняння також можливе між унітарними та федеративними державами, між республіками та монархіями тощо. Навіть якщо вивчення права іноземних держав не має порівняльно-правового характеру, все одно воно надає необхідний матеріал для подальших власне порівняльно-правових досліджень. Предмет порівняльного кримінального права утворює коло таких питань: а) методологічні проблеми порівняння в кримінальному праві; б) співставлення вивчення основних правових систем сучасності в контексті звернення до їх кримінально-правових галузей (при цьому важливого значення набуває питання класифікації цих систем); в) традиційне «порівняльне кримінальне законодавство», тобто порівняння нормативних джерел з проблем кримінального права; г) так зване «функціональне» порівняння в межах кримінального права й деякі інші соціологічно зорієнтовані види порівняльних кримінально-правових досліджень; г) історико-порівняльне вивчення кримінального права іноземних держав тощо. Наведений перелік проблем, що становлять предмет сучасного порівняльного криміна-

льного права не є вичерпним, його можна доповнювати та розширювати, окремі проблеми можуть формулюватися інакше. Найголовніші цілі порівняльного кримінального права: 1) більш глибоке пізнання національного кримінального права через формування відповідних висновків, що спираються на досвід інших країн; 2) вивчення кримінального права зарубіжних країн, виходячи з практичних цілей, у зв'язку з численними міжнародними конвенціями та договорами у сфері протидії злочинності; 3) уніфікація, гармонізація та адаптація права. Розширений підхід до тлумачення цілей порівняльного кримінального права, дозволяє дійти висновку, що його конкретними цілями є: а) пізнавальна, оскільки порівняльне кримінальне право завжди є зорієнтованим на глибоке вивчення правових явищ; б) інформаційна, оскільки воно забезпечує матеріалами щодо розвитку й функціонування зарубіжних систем кримінального права; в) аналітична, спрямована на пошук коренів і витоків кримінально-правових феноменів у зарубіжних правових системах і тенденцій їхнього розвитку; г) інтегративна, спрямована на пошук способів гармонізації й збереження правових систем держав, що інтегруються; д) кри-

тична, що забезпечує об'єктивний і суб'єктивний аналіз правових систем і законодавств певних країн; е) пропагандистська, спрямована на аргументований захист національної кримінально-правової системи та її гідності. Основні функції порівняльного кримінального права: 1) воно є інструментом для вдосконалення національного кримінального права й будь-якого з його інститутів; 2) воно сприяє кращому розумінню іноземного кримінального права, при цьому порівняльне кримінальне право стає допоміжною наукою щодо міжнародного кримінального права (*див. Міжнародне кримінальне право*) (у цьому зв'язку зауважимо, що порівняльне кримінальне право є осередком, центральною ланкою міжсистемних і міжструктурних зв'язків між національним кримінальним правом різних держав, з одного боку, та міжнародним кримінальним правом – з іншого боку, адже не знаючи специфіку національних кримінально-правових норм, пізнання яких здійснює порівняльне кримінальне право, не можна створити ефективні норми міжнародного кримінального права); 3) воно забезпечує пошук загальних компонентів кримінального права в різних народів, різних країн. Порівняльне

кримінальне право може використовувати широкий спектр методів, поділяючи їх на основні та допоміжні, однак усі вони тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного.

Літ.: Каменський Д. В. Порівняльні кримінально-правові дослідження: передумови та завдання // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. Випуск 9-1. С. 205–208; Савченко А. В. Поняття порівняльного кримінального права та загальна характеристика основних сучасних правових сімей. URL: https://www.naiuu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T21/T21_P1.html.

Порушення громадського порядку – підстава для скасування рішення про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки*), що являє собою порушення особою умов суспільно корисної діяльності інших людей, їх відпочинку і побуту, громадської моральності (дрібне хуліганство, розпивання спиртних напоїв на виробництві або у громадських місцях, азартні ігри, порушення тиші в громадських місцях).

Літ.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 146–147.

Посилення кримінальної відповідальності – це: а) посилення санкції (див. *Посилення санкції*) тієї чи іншої норми Осо-

бливої частини КК; б) збільшення часової, грошової або іншої верхньої чи нижньої межі того чи іншого виду покарання, визначеного у X розд. Загальної частини КК; в) виключення можливості застосування при вчиненні того чи іншого злочину умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, або збільшення строків, котрі необхідно відбутися для такого звільнення; г) збільшення строків погашення судимості, тощо. За ч. 2 ст. 5 КК, закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі (див. *Зворотна дія (ретроактивність) закону про кримінальну відповідальність у часі*).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 23, 24.

Посилення санкції – вид посилення кримінальної відповідальності в законі про кримінальну відповідальність (див. *Посилення кримінальної відповідальності*), котрий може виявлятися у: а) встановленні іншого, більш тяжкого виду основного покарання (одного із альтернативних основних покарань за рівності інших

основних покарань); б) скасовуванні найменш тяжкого серед альтернативних основних покарань; в) підвищення максимальної межі основного покарання того ж виду (одного із альтернативних основних покарань); г) підвищенні мінімальної межі основного покарання того ж виду (одного із альтернативних основних покарань); г) встановленні додаткового покарання; д) встановленні іншого, більш тяжкого виду додаткового покарання (одного із альтернативних додаткових покарань); е) скасовуванні найменш тяжкого серед альтернативних додаткових покарань; є) підвищенні максимальної межі додаткового покарання того ж виду (одного із альтернативних додаткових покарань); ж) підвищенні мінімальної межі додаткового покарання того ж виду (одного із альтернативних додаткових покарань); з) встановленні додаткового покарання (одне із альтернативних додаткових покарань) обов'язковим, а не факультативним; и) передбаченні більшої кількості додаткових обов'язкових покарань; і) встановленні додаткового покарання (одного з альтернативних додаткових покарань) таким, що може бути приєднане до будь-якого із основних покарань, а не лише до окремих з них, тощо.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 23.

Пособник злочину – вид співучасника злочину (див. *Співучасник злочину*), яким є особа, яка сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками: а) порадами чи вказівками (див. *Сприяння вчиненню злочину порадами чи вказівками*); б) наданням засобів чи знарядь (див. *Сприяння вчиненню злочину наданням засобів чи знарядь*); в) усуненням перешкод (див. *Усунення перешкод для вчинення злочину*); а також особа, яка заздалегідь обіцяла: г) переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом; г) придбати чи збути такі предмети (див. *Обіцянка переховування злочинця, знарядь чи засобів злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, а також придбання та збуту таких предметів*); д) іншим чином сприяти приховуванню злочину (див. *Обіцянка іншим чином сприяти приховуванню злочину*) (ч. 5 ст. 27 КК). З об'єктивної сторони ознакою пособництва є те, що дії пособника зумовлюють злочин, котрий вчиняють інші співучасники, перебувають з ним у причинному зв'язку. З суб'єктивної

сторони пособництво характеризується умисною формою вини – пособник усвідомлює, що він сприяє вчиненню злочину іншим співучасником і бажає цього чи свідомо допускає. Пособництво поділяється за характером дій на фізичне (див. *Фізичне пособництво*) та інтелектуальне (див. *Інтелектуальне пособництво*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 238–240; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 237.*

Постійні ознаки складу злочину – вид ознак складу злочину за стійкістю застосування (див. *Ознака складу злочину*), дія яких не змінюється протягом дії закону (напр., спосіб при крадіжці – таємне викрадення).

Літ.: Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. *Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 731.*

Потенційна кримінальна відповідальність – вид кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*), що є прерогативою законодавця, тобто являє собою відповідальність, визначену санкцією відповідної кримінально-правової норми і ще не застосовану у конкретному криміналь-

ному провадженні (див. *Кримінальне провадження*). Потенційна кримінальна відповідальність – це загроза покаранням, що встановлена у кримінальному законі (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) та може бути реалізована у майбутньому щодо кожного, хто скоїть злочин (див. *Злочин*). Вживання у КК поняття «закон про кримінальну відповідальність» (назва розділу II Загальної частини КК) свідчить про те, що кримінальна відповідальність у такому розумінні впливає саме з кримінального закону, який набрав чинності і встановив кримінально-правові заборони (включаючи санкції), звернені до невизначеного кола осіб – потенційних злочинців. У розглядуваному аспекті кримінальна відповідальність має не персоніфікований характер і розуміється як заборона-попередження, що не має конкретного адресата й інформує про те, що кожний, хто порушить заборону, опиниться у сфері дії кримінального закону. До обов'язкових умов виникнення потенційної кримінальної відповідальності відносяться набрання кримінальним законом чинності, осудність особи, досягнення нею віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, а до додаткових умов – зокрема набуття особою статусу

спеціального суб'єкта злочину. Саме з існуванням потенційної кримінальної відповідальності треба пов'язувати поняття диференціації кримінальної відповідальності як здійснюваної законодавцем градації (розчленування) державного примусу у вигляді заходів кримінально-правового впливу.

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник*. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 133–134; Бесчастний В. М., Джуґа О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 208.

Потерпілий від злочину – а) факультативна ознака об'єкта злочину (див. *Об'єкт злочину*), що характеризує людину, з приводу якої вчиняється злочин та (або) якій, відповідно до кримінально-правової норми, злочином завдається істотна шкода (чи створюється загроза її заподіяння); б) фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55 КПК); в) соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), благу, праву чи інтересу якого, що знаходиться

під охороною кримінального закону, злочином заподіюється шкода або створюється загроза такої.

Літ.: Музика А. А., Лащук Є. В. *Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія*. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2011. С. 82; Сенаторов М. В. *Потерпілий від злочину в кримінальному праві*. Харків: Право, 2006. С. 60, 203.

Початок вчинення злочину (ст. 6 КК) – вчинення діянннн, котре може бути кваліфіковане як готування до того чи іншого злочину (крім злочину невеликої тяжкості), замах на нього, або, якщо злочин не має стадій готування та замаху, – безпосередній початок вчинення діянннн, що може бути кваліфіковане як злочин. За ч. 2 ст. 6 КК, злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України (див. *Територіальний принцип дії кримінального закону*).

Літ.: Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 32; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 31.

Початок перебігу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності – момент, з якого розпочинається обчислення строку,

після закінчення якого особа, яка вчинила злочин, має бути звільнена від кримінальної відповідальності (див. *Давність злочину*), ним є перша секунда доби, що настає після доби, протягом якої був вчинений злочин – напр., якщо крадіжку, що передбачена ч. 1 ст. 185 КК, було вчинено 2 червня 2018 р. о 15 годині, то сплив строку давності починається з першої секунди 3 червня 2018 р.

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 161–162.

Поширювальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність – вид тлумачення закону про кримінальну відповідальність за обсягом (див. *Тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), котре являє собою з'ясування, що надає кримінально-правової нормі ширший зміст і дозволяє застосовувати її до більшого кола випадків, ніж це буквально зазначено у самому тексті статті КК. Напр., у ч. 1 ст. 213 КК вказано на операції з бруктом кольорових і чорних металів, здійснювані без державної реєстрації або без спеціального дозволу (ліцензії), одержання якого передбачено законодавством – у цьому випадку поняття «законодавство» охоплює не тільки закони в букваль-

ному значенні, а й підзаконні (нормативно-правові) акти, якими регулюється порядок та умови державної реєстрації або одержання відповідного дозволу (ліцензії).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 45; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 40; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник*. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 97–98.

«Права за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. – пам'ятка кримінального права України середини XVIII століття. Більшість дослідників вважає саме «Права» першим українським кодексом. В «Правах», як і в більшості джерел права феодальної епохи, норми кримінального права межували з нормами цивільного, сімейного тощо. Норми цього кодексу значною мірою впливали з положень Литовських статутів (див. *Статути Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 рр.*). «Права» склалися з 30 розділів, які поділяються на 531 артикул, а ті, своєю чергою, на 1716 пунктів. У «Правах» з'явилися цілком нові поняття, пов'язані з ускладненням суспільних відносин і розвитком тогочасних правових

ідей: з'явилося поняття замаху на злочин, що відрізнялося від поняття закінченого злочину; розрізнялися головний злочинець і співучасники, які, за певних умов, відбували меншу кару; був складений перелік обставин, що включали покарання або полегшували його (неповноліття, сп'яніння тощо); було сформульоване поняття рецидиву. Глави ХХ–ХХV «Прав» охоплювали кримінально-правові норми. Злочин визначався як «гвалт». Види злочинів у «Правах» визначались, зокрема, як: а) злочини, що посягали на життя та здоров'я людини; б) злочини проти волі людини; в) злочини проти статевої свободи; г) злочини проти моральності; ґ) злочини проти власності. Види покарань за злочини передбачались, зокрема, як: 1) смертна кара; 2) сплата коштів на користь певних осіб; 3) побиття, каліцтво винного; 4) позбавлення волі; 5) «комбіновані» покарання. Однак, нажаль, цей надзвичайно досконалий для свого часу нормативний документ так ніколи не набрав чинності, а тому залишився історичною пам'яткою.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 205–206; Нерсесян А. С. «Права за якими судиться малоросійський народ» / А. С. Нерсесян // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київсь-

кий університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 178; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 46–47.

Права і свободи людини і громадянина – закріплені в Конституції України (див. Конституція України) невід'ємні права і свободи людини, що належать їм від народження чи завдяки наявності у них громадянства України, гарантуються Українською державою та становлять ядро правового статусу особи в Україні. До них належать: право на життя, свободу, особисту недоторканність і недоторканність житла, таємницю листування та іншої кореспонденції, конфіденційність особистого і сімейного життя, об'єднання у громадські організації та політичні партії, проведення зборів, мітингів та інших масових акцій, працю, відпочинок, страйк, соціальний захист, житло, охорону здоров'я, право обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, доступ до державної та муніципальної служби, право власності, свобода пересування, свобода слова і думки, тощо. Правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина є завданням КК (див. Завдання кримінального права) (ч. 1 ст. 1 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 11; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 9.

Правила зарахування строку попереднього ув'язнення

– правила, котрі застосовуються судом при зарахуванні попереднього ув'язнення особи у строк її покарання, ними є: у разі засудження до позбавлення волі – день за день, або за таким співвідношенням: а) одному дню позбавлення волі відповідають один день тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту; два дні обмеження волі; три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт; вісім годин громадських робіт; б) одному дню тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту відповідають два дні обмеження волі; три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт; в) одному дню обмеження волі відповідають три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт; г) одному дню обмеження волі або арешту відповідають вісім годин громадських робіт. При призна-

ченні інших покарань суд, враховуючи попереднє ув'язнення, може пом'якшити покарання або повністю звільнити засудженого від його відбування (ч. 5 ст. 72 КК) (див. *Призначення покарання*).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 215–217.

Правила перерахунку штрафу у інші види покарань

– правила, котрі застосовуються судом у разі заміни несплаченої суми штрафу (див. *Штраф*) іншими покараннями, ними є: а) якщо розмір штрафу є меншим трьох тисяч НМДГ – призначається покарання у виді громадських робіт із розрахунку одна година громадських робіт за один установлений законодавством НМДГ або покарання у виді виправних робіт із розрахунку один місяць виправних робіт за двадцять установлених законодавством НМДГ, але на строк не більше двох років; б) якщо розмір штрафу перевищує три тисячі НМДГ та призначений як основне покарання – замість нього призначається покарання у виді позбавлення волі із розрахунку один день позбавлення волі за вісім НМДГ у таких межах: від одного до п'яти років позбавлення волі – у випадку призначення

штрафу за вчинення злочину середньої тяжкості; від п'яти до десяти років позбавлення волі – у випадку призначення штрафу за вчинення тяжкого злочину; від десяти до дванадцяти років позбавлення волі – у випадку призначення штрафу за вчинення особливо тяжкого злочину; в) якщо під час розрахунку строку позбавлення волі цей строк становить більше вищевказаних меж, покарання у виді штрафу замінюється покаранням у виді позбавлення волі на максимальний строк, передбачений для злочину відповідної тяжкості цією частиною статті (ч. 5 ст. 53 КК).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 157–158.

Правила складання покарань – правила, котрі визначають співвідношення між різними видами покарань, що застосовується судом при переведенні менш суворого виду покарання в більш суворий вид покарання, таким співвідношенням є: а) одному дню позбавлення волі відповідають один день тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту; два дні обмеження волі; три дні службового обмеження для вій-

ськовослужбовців або три дні виправних робіт; вісім годин громадських робіт; б) одному дню тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або арешту відповідають два дні обмеження волі; три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт; в) одному дню обмеження волі відповідають три дні службового обмеження для військовослужбовців або три дні виправних робіт; г) одному дню обмеження волі або арешту відповідають вісім годин громадських робіт. При призначенні покарання за сукупністю злочинів або вироків у виді виправних робіт або службових обмежень для військовослужбовців складанню підлягають лише строки цих покарань; розміри відрахувань із заробітку засудженого складанню не підлягають і обчислюються за кожним вироком самостійно. Основні покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а також додаткові покарання складанню з іншими видами покарань не підлягають і виконуються самостійно (ст. 72 КК) (*див. Призначення покарання*).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 181–182; Мельник М. І.,

Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 214–217.

Право на необхідну оборону – природне, невідчужуване та абсолютне право людини захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ч. 2 ст. 28 Конституції України). Важливою гарантією реалізації цього конституційного положення є ч. 2 ст. 36 КК, згідно з якою кожна особа має право на необхідну оборону (див. *Необхідна оборона*) незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади.

Літ.: Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 115–119; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 112–113.

Правові наслідки засудження особи за межами України – наслідки засудження громадянина України (див. *Громадянин України*), іноземця (див. *Іноземець*) або особи без громадянства за злочин, вчинений за межами України, у разі повторного вчинення ними злочину на території України (див. *Територія Ук-*

раїни), такими є: врахування при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або покарання, вироку суду іноземної держави (див. *Вирок суду, Суд іноземної держави*), рецидиву злочинів, невідбутого покарання та інших правових наслідків (ст. 9 КК).

Літ.: Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 38; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 43–44.

Правові наслідки звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років – наслідки звільнення засудженої жінки від подальшого відбування покарання (див. *Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років*), що настають після досягнення дитиною трирічного віку або в разі смерті дитини та залежать від поведінки засудженої, ними можуть бути: а) якщо своєю поведінкою засуджена довела своє виправлення і чесно виконує свій материнський обов'язок – звільнення від подальшого відбування покарання; б) якщо

засуджена стала на шлях виправлення і його продовження може відбуватись в умовах більш м'яких видів покарання – заміна призначеного покарання більш м'яким; в) якщо засуджена відмовляється від дитини, передала її у дитячий будинок, зникла з місця проживання або ухиляється від виховання дитини, догляду за нею, або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення – направлення для відбування покарання, призначеного за вироком з можливістю повного або часткового зарахування у строк покарання часу, протягом якого засуджена не відбувала покарання; г) якщо засуджена вчинила новий злочин в період звільнення від відбування покарання – призначення їй покарання за сукупністю вироків: до покарання за новий злочин суд повинен буде приєднати повністю або частково невідбуту частину покарання (ст. 83 КК).

Літ.: Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 206–207; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 246–249.

Правові наслідки звільнення від відбування по-

карання з випробуванням – наслідки звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням (див. *Звільнення від відбування покарання з випробуванням*), якими можуть бути: а) остаточне звільнення від призначеного покарання – сприятливий наслідок, що настає у разі виконання засудженим покладених на нього обов'язків та невчинення ним нового злочину; б) направлення засудженого для відбування раніше призначеного покарання – несприятливий наслідок, що настає у разі невиконання засудженим обов'язків, котрі було покладено на нього судом (тобто, хоча б одного з обов'язків) та (або) систематичного (три чи більше разів) вчинення правопорушень, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення; в) призначення засудженому нового покарання за сукупністю вироків – несприятливий наслідок, що настає у разі у разі вчинення засудженим протягом іспитового строку нового злочину (ст. 75 КК).

Літ.: Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 188–190; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 225–227; Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбу-

вання: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 150–151.

Правові наслідки умовно-дострокового звільнення від відбування покарання – наслідки звільнення засудженого від подальшого відбування покарання (див. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання), якими можуть бути: а) остаточне звільнення від відбування невідбутої частини покарання та обчислення строку погашення судимості з моменту умовно-дострокового звільнення – сприятливий наслідок, що настає у разі невчинення засудженим упродовж строку невідбутої частини покарання будь-якого нового злочину; б) призначення нового покарання за сукупністю вироків: до покарання за новий злочин суд повинен буде приєднати повністю або частково невідбуту частину покарання – несприятливий наслідок, що настає у разі вчинення засудженим упродовж строку невідбутої частини покарання нового злочину (ст. 81 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 440–441; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 199–203; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар

Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 239–243;

Предмет злочинного впливу – елемент охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин, що піддається безпосередньому злочинному впливу і якому, отже, у першу чергу заподіюється шкода (таким предметом може бути суб'єкт, сам соціальний зв'язок, а також предмет суспільних відносин). Встановлення предмету злочинного впливу в кожному конкретному злочині полегшує з'ясування «механізму» заподіяння шкоди об'єкту злочину (див. *Об'єкт злочину*), а також сприяє встановленню розміру і характеру наслідків злочинного діяння.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 122.

Предмет злочину – а) факультативна ознака об'єкта злочину (див. *Об'єкт злочину*), що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне ді-

яння; б) матеріалізовані утворення, безпосередньо діючи (впливаючи) на які шляхом їх видлення, створення, знищення, зміни їх вигляду або правового режиму тощо, винна особа посягає на цінності, що охороняються кримінальним законом.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 118–122; Музика А. А., Лащук Є. В. *Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія.* Київ: ПЛАВВОДА А.В., 2011. С. 110; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 124–126.

Привілейованийий склад злочину – вид складу злочину за ступенем суспільної небезпеки (див. *Склад злочину*), котрий характеризується тим, що містить пом'якшуючі, порівняно з основним складом, обставини, та тягне за собою більш м'яке покарання згідно з відповідною санкцією. Привілейовані склади злочину розташовані в окремих статтях (напр., ст. 116 КК передбачає відповідальність за умисне вбивство, пом'якшуючою ознакою якого є вчинення його у стані сильного душевного хвилювання).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 106; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 111.

Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом – одна із спеціальних засад призначення покарання (див. *Спеціальні засади призначення покарання*), що являє собою призначення основного покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, або перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті за цей злочин, або не призначення додаткового покарання, що передбачене в санкції статті як обов'язкове, що може мати місце за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину (див. *Система обставин, що пом'якшують покарання*), з урахуванням особи винного (див. *Врахування особи винного при призначення покарання*) та з мотивуванням судом такого рішення. Винятком є вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі НМДГ – за такий злочин суд з відповідних підстав може призначити основне покарання у виді штрафу, розмір якого не більше ніж на чверть нижчий від найнижчої межі, встановленої в санкції статті, а також не може

відмінити додаткового покарання, що передбачене в санкції статті як обов'язкове (ст. 69 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 402–407.

Призначення покарання – визначення певного виду і розміру кримінального покарання, необхідного і достатнього для досягнення цілей покарання у конкретному кримінальному провадженні та стосовно конкретного засудженого, що здійснюється з урахуванням принципів (див. *Принципи призначення покарання*), загальних (див. *Загальні засади призначення покарання*) та спеціальних (див. *Спеціальні засади призначення покарання*) засад призначення покарання.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 384–390; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 353.

Призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК – одна з загальних засад призначення покарання (див. *Загальні засади призначення покарання*), що являє собою призначення покарання відповідно до положень, котрі визначають: а) завдання КК (ст. 1

КК); б) підставу кримінальної відповідальності (ст. 2 КК); в) чинність кримінального закону (ст. 3–8 КК); г) поняття злочину та класифікацію злочинів; г) стадії злочинної діяльності (ст. 11–16 КК); д) суб'єкта злочину (ст. 18–22 КК); е) поняття вини та її форм (ст. 23–25 КК); е) співучасть у злочині (ст. 26–31 КК); ж) множинність злочинів (ст. 32–35 КК); з) обставини, що виключають злочинність діяння (ст. 36–43 КК); и) звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 44–49 КК); і) мету, систему та види покарань, зміст покарань і умови їх застосування, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування (ст. 50–87 КК); і) судимість (ст. 88–91 КК); й) примусові заходи медичного характеру та примусове лікування (ст. 92–96 КК); к) особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх (ст. 97–108 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 163; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 178–179.

Призначення покарання за злочин, вчинений особою при виконанні спеціального завдання – од-

на із спеціальних засад призначення покарання (див. Спеціальні засади призначення покарання), що являє собою призначення покарання особі, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності (див. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації), та вчинила у складі такої групи чи організації особливо тяжкий злочин, умисний і поєднаний з насильством над потерпілим, або тяжкий злочин, умисний і пов'язаний із спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків. Особа, яка вчинила такий злочин у вищевказаних обставинах, не може бути засуджена до довічного позбавлення волі, а покарання у виді позбавлення волі не може бути призначене їй на строк, більший, ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого законом за цей злочин (ч. 3 ст. 43 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 324; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального

кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 124.

Призначення покарання за злочин, вчинений у співучасті – одна із спеціальних засад призначення покарання (див. Спеціальні засади призначення покарання), що являє собою призначення покарання організатору, підбурювачу та пособнику злочину, що здійснюється судом виходячи із загальних засад призначення покарання (ст. 65 КК), керуючись положеннями ст. 66–67 КК, та з урахуванням характеру їх участі – той ролі, яку співучасник виконував у спільно вчиненому злочині, та ступеня участі кожного з них у вчиненні злочину – фактичного внеску кожного із співучасників у вчинення об'єднаними зусиллями злочин.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 401–402; Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 173; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 198–199.

Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69¹ КК) – одна із спеціа-

льних засад призначення покарання (див. Спеціальні засади призначення покарання), що являє собою призначення покарання за сукупності певних умов, внаслідок чого строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, такими умовами є: а) з'явлення винного із зізнанням, щире каяття або активне сприяння ним розкриттю злочину (п. 1 ч. 1 ст. 66 КК), а також добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (п. 2 ч. 1 ст. 66 КК); б) відсутність обставин, котрі обтяжують покарання, тобто таких, що передбачені в ст. 67 КК; в) визнання обвинуваченим своєї вини у вчиненні злочину, котрий йому інкримінується (ст. 69¹ КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 394–396.

Призначення покарання за незакінчений злочин – одна із спеціальних засад призначення покарання (див. Спеціальні засади призначення покарання), що являє собою призначення покарання за готування до злочину та замах на злочин, що здійсню-

ється судом виходячи із загальних засад призначення покарання (ст. 65 КК), керуючись положеннями ст. 66–67 КК, та з урахуванням: а) ступеня тяжкості вчиненого особою злочину; б) ступеня здійснення злочинного наміру; в) причин, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця. За вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини, а за вчинення замаху на злочин – двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК (ч. 1–3 ст. 68 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 397–401.

Призначення покарання за «розірваної» сукупності злочинів – одна із спеціальних засад призначення покарання (див. Спеціальні засади призначення покарання), що являє собою призначення покарання у випадку, якщо після постановлення вироку в справі буде встановлено, що засуджений винен ще і в іншому злочині, вчиненому ним до постановлення попереднього вироку. У цьому випадку призначення остаточного по-

карання відбувається в три етапи: а) суд призначає покарання за злочин, вчинений до постановлення первинного обвинувального вироку за першою справою, але виявлений після постановлення такого вироку; б) з урахуванням раніше постановленого вироку і призначеного ним покарання суд визначає остаточне покарання за сукупністю злочинів (див. *Призначення покарання за сукупністю злочинів*) шляхом поглинення або повного чи часткового складання покарань, призначених за обома (попереднім і знов постановленим) вирокami у межах, передбачених ч. 2 ст. 70 КК; в) у строк покарання, остаточно визначеного за сукупністю злочинів за правилами ст. 72 КК суд зараховує покарання, вже відбуте засудженим повністю або частково за попереднім вирокom (ч. 4 ст. 70 КК).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 112; Тростюк З. А. Призначення покарання при «фозірванні» сукупності злочинів / З. А. Тростюк // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 188–189.

Призначення покарання за сукупністю вироків – одна із спеціальних засад призначення покарання (див. *Спеціа-*

льні засади призначення покарання), що являє собою призначення покарання у випадку, якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив новий злочин, що здійснюється в три етапи: а) призначається покарання за знов вчинений злочин (відповідно до загальних засад призначення покарання згідно з приписами ст. 65–69-1 КК); б) до покарання, призначеного за новим вирокom, суд повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вирокom (див. *Невідбута частина покарання*) (відбута частина покарання за цим вирокom не враховується); в) остаточне покарання за сукупністю вироків визначається у межах максимуму даного виду покарання, встановленого у Загальній частині КК, а якщо хоча б один зі злочинів є особливо тяжким – в межах до двадцяти п'яти років позбавлення волі. При призначенні покарань за сукупності вироків діють такі правила: а) при складанні покарань у виді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань загальний строк покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків, визначається шляхом поглинення менш суворих покарань довічним позбавленням волі; б) призначене хоча б за одним

із вироків додаткове покарання або невідбута його частина за попереднім вироком підлягає приєднанню до основного покарання, остаточно призначеного за сукупністю вироків; в) остаточно покарання за сукупністю вироків, крім випадків, коли воно визначається шляхом поглинення одного покарання іншим, призначеним у максимальному розмірі, має бути більшим від покарання, призначеного за новий злочин, а також від невідбутої частини покарання за попереднім вироком (ст. 71 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 415–419; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 112.

Призначення покарання за сукупністю злочинів – одна із спеціальних засад призначення покарання (див. *Спеціальні засади призначення покарання*), що являє собою призначення покарання за вчинення особою двох або більше злочинів, за жоден з яких її не було засуджено, що має дві стадії: а) призначення окремого покарання (основного і додаткового) за кожен злочин; б) призначення остаточного покарання за їх сукупністю; та відбувається на основі одного із трьох прин-

ципів: а) поглинення менш суворого покарання більш суворим; б) повного складання призначених покарань; в) часткового складання призначених покарань. Призначення покарання за сукупністю злочинів здійснюється за такими правилами: а) при складанні покарань остаточно покарання за сукупністю злочинів визначається в межах, встановлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, котра передбачає більш суворе покарання; б) якщо хоча б один із злочинів є умисним тяжким або особливо тяжким, суд може призначити остаточно покарання за сукупністю злочинів у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині КК; в) якщо хоча б за один із вчинених злочинів призначено довічне позбавлення волі, то остаточно покарання за сукупністю злочинів визначається шляхом поглинення будь-яких менш суворих покарань довічним позбавленням волі; г) до основного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, можуть бути приєднані додаткові покарання, призначені судом за злочини, у вчиненні яких особу було визнано винною (ст. 70 КК). За такими самими правилами покарання призначається й за злочини, передбачені однією і тією ж

статтею або частиною статті Особливої частини КК, якщо: а) вони вчинені неодноразово і за наступний злочин новою редакцією відповідної статті чи частини статті Особливої частини КК передбачено новий за своїм змістом склад злочину; б) вони вчинені неодноразово і за наступний злочин новою редакцією відповідної статті чи частини статті Особливої частини КК посилено кримінальну відповідальність; в) вчинені злочини мають різні стадії; г) було вчинено закінчений замах на злочин і незакінчений замах на злочин; г) один чи декілька злочинів особа вчинила самостійно (одноособово) чи була його (їх) виконавцем (співвиконавцем), а інший (інші) вчинила як організатор, підбурювач чи пособник; д) один злочин особа вчинила як організатор, підбурювач чи пособник, а при вчиненні іншого була іншим співучасником.

Літ.: Бєсчєстний В. М., Дзужє О. М., Назимко Є. С. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 263–266.

Призначення покарання у межах санкції статті Особливої частини КК – одна з загальних засад призначення покарання (див. *Загальні засади призначення покарання*), що являє собою призначення покарання: а)

у межах, безпосередньо вказаних у санкції, коли санкція є відносно визначеною із встановленням таких меж; б) у межах максимального можливого строку, вказаного в санкції відповідної статті та мінімального можливого строку покарання, вказаного у Загальній частині КК для певного виду покарання, коли санкція є відносно визначеною із встановленням лише верхньої межі. Винятками з цього загального правила є призначення: а) більш м'якого покарання – за наявності підстав, визначених ст. 69, 69¹, а також ч. 3 ст. 43 та ст. 82 КК; б) більш суворого покарання – за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків відповідно до статей 70 і 71 КК, а також у випадках, передбачених ч. 2 ст. 55 та ст. 54 КК.

Літ.: Дзужє О. М., Сєвчєнко А. В., Чернєй В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 162–163; Мєльник М. І., Нєвроцький В. О., Хєвронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 176–178.

Призначення штрафу із розстрочкою виплати певними частинами – дозвіл виплати штрафу (див. *Штраф*) частинами у строк до одного року за відсутності у винного можливості сплати штрафу одночасно, котра може бути обумовлена: а) відсутністю коштів на банківських

рахунках особи в даний час, за наявності даних про те, що вони мають надійти відповідно до цивільно-правових угод; б) неможливістю швидкої продажі майна, за рахунок чого винний має можливість і намір сплатити штраф; в) не впливом строку договору застави майна, за рахунок якого винний має намір сплатити штраф; г) не впливом строку договору позики фізичній чи юридичній особі коштів, за рахунок яких винний має намір сплатити штраф; ґ) не впливом строку банківського депозиту, за рахунок коштів якого винний має намір сплатити штраф; д) необхідністю використання значних коштів для лікування себе або хворого на тяжку хворобу родича чи близької особи, тощо.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 157.

Примирення винного з потерпілим – підстава для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим*), що являє собою акт добровільного прощення потерпілим особи, яка заподіяла йому шкоду, досягнен-

ня з нею згоди та миру, результатом чого є угода зазначених осіб, відповідно до якої потерпілий не наполягає на притягненні до кримінальної відповідальності винної особи, а остання відшкодовує завдані нею збитки або усуває заподіяну шкоду.

Літ.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 138; Комафров О. А., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 122.

Примус – категорія дій підбурювача до злочину (див. *Підбурювач до злочину*), котра являє собою домагання від іншої особи вчинити злочин шляхом заподіяння тілесних ушкоджень або застосування до неї іншого насильства, пошкодження належного їй чи її близьким майна, поширення певної інформації про таку особу, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 237; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 96.

Примусове лікування – кримінально-правовий захід державного примусу (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), котрий застосовується судом поряд із призначеним покаранням

до осіб, які вчинили злочини та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб (див. *Хвороба, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб*), з метою вилікування їх від соціально небезпечного захворювання, профілактики цієї хвороби, а також запобігання вчиненню ними суспільно небезпечних діянь. У разі призначення покарання у виді позбавлення волі або обмеження волі примусове лікування здійснюється за місцем відбування покарання. У разі призначення інших видів покарань примусове лікування здійснюється у спеціальних лікувальних закладах (ч. 2 ст. 96 КК).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 308–309; Узунова О. В., Шеховцова Л. І. Словник базової термінології кримінального права. Загальна та особлива частини: навчальний посібник. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2012. С. 122.

Примусові заходи виховного характеру – кримінально-правові заходи (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), що застосовуються судом до неповнолітніх, які вчинили злочин (див. *Неповнолітня особа*) та до осіб, які до досягнення віку кримінальної відповідальності (див. *Вік, з якого настає кримінальна відповідальність*) вчинили суспільно-небезпечне діяння, що під-

падає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, ними є: а) застереження (див. *Застереження*); б) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього (див. *Обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього*); в) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх заміняють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання (див. *Передача неповнолітнього під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, педагогічного або трудового колективу, або окремих громадян*); г) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків (див. *Покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків*); г) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, на строк, що не перевищує трьох років (див. *Направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи*). До неповнолітнього можуть бути застосовані одночасно кілька примусових заходів виховного характеру. Суд може також визнати за

необхідне призначити неповнолітньому вихователя в порядку, передбаченому законом (ч. 2 ст. 97, ч. 2–4 ст. 105 КК).

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 328–330.

Примусові заходи медичного характеру – кримінально-правові заходи (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), що являють собою надання амбулаторної психіатричної допомоги (див. *Психіатрична допомога*), поміщення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування (див. *Обов'язковість лікування*), а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь (ст. 92 КК). Примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані судом до осіб: а) які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечні діяння; б) які вчинили у стані обмеженої осудності злочини; в) які вчинили злочин у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання (ст. 93 КК). Залежно від характеру та тяжкості захворювання (див. *Характер і*

тяжкість захворювання), тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб (див. *Ступінь небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб*), суд може застосувати такі примусові заходи медичного характеру: а) надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку (див. *Надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку*); б) госпіталізація до психіатричного закладу (див. *Психіатричний заклад, Госпіталізація до психіатричного закладу*) із звичайним наглядом (див. *Госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом*); в) госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом (див. *Госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом*); г) госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом (див. *Госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом*) (ч. 1 ст. 94 КК). Продовження (див. *Продовження примусового заходу медичного характеру*), зміна (див. *Зміна примусового заходу медичного характеру*) або припинення (див. *Припинення примусового заходу медичного характеру*) застосування примусових заходів медичного характеру здійснюється судом за заявою представника психіатричного за-

кладу (лікаря-психіатра), який надає особі таку психіатричну допомогу, до якої додається висновки комісії лікарів-психіатрів (див. Комісія лікарів-психіатрів), котрий обґрунтовує необхідність продовження, зміни або припинення застосування таких примусових заходів (ч. 1 ст. 95 КК).

Літ.: *Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 306–307; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 272–273.*

Принцип вини у кримінальному праві – принцип кримінального права (див. *Принципи кримінального права*), котрий означає, що особа несе кримінальну відповідальність лише за ті діяння (дії або бездіяльність), щодо яких встановлено її вини, тобто умисел чи необережність, та може бути визнана винною лише на підставі обвинувального вироку суду щодо неї, який вступив в законну силу. Так, згідно з ч. 2 ст. 2 КК, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вини не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Літ.: *Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С.*

146; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 18; Гацелюк В. А. Реалізація принципів уголовного права України: проблеми и перспективи. Луганск: РІО ЛАВД, 2003. С. 103.

Принцип вирішення суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються – принцип кваліфікації злочинів (див. *Принципи кваліфікації злочинів*), котрий означає: а) усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь; б) готування до злочину чи замах на злочин, вчинений з альтернативним або неконкретизованим умислом, кваліфікується як готування чи замах на найменш небезпечний зі злочинів, охоплених умислом особи; в) зміна кваліфікації можлива лише у бік покращення кримінально-правового становища обвинуваченого чи підсудного, тобто на норму Особливої частини КК України, що передбачає менш тяжкий вид злочину.

Літ.: *Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 27–28.*

Принцип гуманізму при призначенні покарання (від лат. *humanus* – людський) – принцип призначення покарання (див. *Принципи призначення покарання*), котрий полягає у на-

ступному: а) відсутність меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність (ч. 3 ст. 50 КК); б) заборона смертної кари; в) широке застосування покарань, не пов'язаних із позбавленням волі; г) пільгові умови покарання неповнолітніх; ґ) право призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК); д) відсутність обмежень в урахуванні обставин, що пом'якшують покарання (ч. 2 ст. 66 КК); е) вичерпність обставин, що обтяжують покарання (ч. 3 ст. 67 КК).

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 136–142.

Принцип гуманізму у кримінальному праві – принцип кримінального права (див. *Принципи кримінального права*), котрий характерний системою ідей, орієнтованих на характеристики людини при врахуванні деструктивних соціальних, фізіологічних, біологічних особливостей (як особи, яка вчиняє злочин, так і потерпілого) у контексті визначення злочину та покарання, забезпечення реалізації прав і свобод людини за допомогою норм кримінального законодавства, пропорційного обмеження прав і свобод особи, яка вчинила злочин, збереження за

особою, яка вчинила злочин, невідчужуваних і гарантованих законом прав, гарантування реалізації прав і свобод потерпілого, третіх осіб, а також забезпечення безпеки суспільства в цілому та держави. Принцип гуманізму у сфері кримінального права полягає в наступному: а) покарання та інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину не мають своєю метою заподіяння фізичних страждань або приниження людської гідності; б) у разі призначення покарання особі, яка вчинила злочин, воно має бути необхідним і достатнім для її виправлення та попередження нових злочинів. Гуманізм у кримінально-правовій доктрині (див. *Кримінально-правова доктрина*) сприяє контролю та обмеженню державного примусу, охороні та захисту прав людини, формуванню кримінально-правової заборони, відновленню соціальної справедливості у системі інших принципів кримінального права (законності, рівності, справедливості, доцільності).

Літ.: Гацелюк В. А. Реализация принципов уголовного права Украины: проблемы и перспективы. Луганск: РИО ЛАВД, 2003. С. 112; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблюстий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 66; Тімофєєва А. Ю. Гуманістична парадигма у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2018. С. 62.

Принцип демократизму у кримінальному праві – один зі спеціальних (галузевих) принципів кримінального права (див. *Принципи кримінального права*), який передбачає участь представників громадських об'єднань і приватних осіб у призначенні покарання, його виконанні й, зокрема, у звільненні від кримінальної відповідальності (передача на поруки), звільненні від покарання.

Літ.: Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 67.

Принцип економії заходів кримінально-правового примусу при призначенні покарання – принцип призначення покарання (див. *Принципи призначення покарання*), котрий полягає у тому, що покарання має бути необхідним і достатнім для виправлення винного та попередження вчинення ним нових злочинів; та більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатнім для виправлення особи та попередження вчинення нею нових злочинів (ч. 2 ст. 65 КК).

Літ.: Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 18.

Принцип законності при призначенні покарання – принцип призначення покарання (див. *Принципи призначення покарання*), котрий виявляється в тому, що: а) покаранню підлягає лише та особа, яка визнана винною у вчиненні злочину; б) покарання призначається лише за вироком суду; в) види покарань, що можуть бути призначені судом, вичерпно перелічені в законі; г) кожне покарання призначається лише на підставі, у порядку та межах, встановлених законом.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 121–129; Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України: монографія. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. С. 24.

Принцип законності у кваліфікації злочинів – принцип кваліфікації злочинів (див. *Принципи кваліфікації злочинів*), котрий означає: а) фактичною підставою кваліфікації можуть бути лише дані, отримані відповідно до вимог кримінально-процесуального закону; б) посягання кваліфікуються за законом, що набрав чинності до вчинення посягання; в) при кваліфі-

кації диспозиція є пріоритетною щодо санкції кримінально-правової норми; г) неприпустима кваліфікація за аналогією, тобто за нормою, що прямо не передбачає скоєного посягання (ч. 4 ст. 3 КК України).

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 24–25.

Принцип законності у кримінальному праві – принцип кримінального права (див. *Принципи кримінального права*), котрий означає, що єдиним джерелом кримінального права є закон (з лат. *nullum crimen sine lege* – немає злочину без вказівки на те в законі). Ст. 2 та 3 КК визначають: а) злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки КК; б) застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено; в) склад злочину є єдиною підставою кримінальної відповідальності.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 121–129; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 18.

Принцип індивідуалізації при призначенні покарання – принцип призна-

чення покарання (див. *Принципи призначення покарання*), котрий полягає в обов'язковому врахуванні ступеня тяжкості конкретного злочину, його індивідуальних особливостей, обставин вчинення та особи винного. Індивідуалізація покарання поділяється на законодавчу (див. *Законодавча індивідуалізація покарання*) і судову (див. *Судова індивідуалізація покарання*).

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 147; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 19.

Принцип індивідуального характеру кримінальної відповідальності – принцип кримінального права (див. *Принципи кримінального права*), котрий означає, що до кримінальної відповідальності може бути притягнута лише фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до чинного КК може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18 КК), тобто ніякі інші особи (у тому числі її близькі та родичі) не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за діяння, котре вони не вчинювали.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С.

147; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 19.

Принцип індивідуальності у кваліфікації злочинів – принцип кваліфікації злочинів (див. *Принципи кваліфікації злочинів*), котрий означає, що посягання кожної особи кваліфікується індивідуально, окремо, самотійно. Навіть співучасники одного й того ж злочину можуть нести відповідальність за різними нормами кримінального закону. Якщо кримінальний закон встановлює відповідальність у певній нормі, зважаючи на обставини, що характеризують лише особу певного учасника злочину (напр., повторність або рецидив), то за цією нормою кваліфікуються посягання лише суб'єкта, який наділений відповідними ознаками.

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 27.

Принцип невідворотності кримінальної відповідальності – принцип кримінального права (див. *Принципи кримінального права*), котрий полягає у тому, що будь-яка особа, яка вчинила злочин, підлягає покаранню або іншим заходам кримінально-правового впливу, передбаченим кримінальним за-

коном, якщо відсутні законні підстави її звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 146.

Принцип недопустимості подвійного інкримінування у кваліфікації злочинів – принцип кваліфікації злочинів (див. *Принципи кваліфікації злочинів*), котрий означає, що посягання не може кваліфікуватися за статтею Особливої частини КК, якщо інша норма з інкримінованих цій же особі, повністю охоплює скоєне. Так, посягання, що передбачене самотійною кримінально-правовою нормою, яке є способом вчинення іншого злочину (основного), повністю охоплюється нормою про цей злочин, якщо спосіб менш небезпечний, ніж основний злочин.

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 29–31.

Принцип об'єктивності у кваліфікації злочинів – принцип кваліфікації злочинів (див. *Принципи кваліфікації злочинів*), котрий означає, що кваліфікацію здійснює особа, яка провадить дізнання, слідчий, проку-

пор, суддя самостійно, при цьому виходить зі встановлених у процесуальному порядку обставин справи, а не з власних здогадок, припущень або вподобань та керується лише кримінальним законом, актами його офіційного тлумачення, а не своєю суб'єктивною оцінкою скоєного та розумінням закону.

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 26.

Принцип офіційності у кваліфікації злочинів – принцип кваліфікації злочинів (див. *Принципи кваліфікації злочинів*), котрий означає, що кваліфікація злочинів є оцінкою скоєного від імені державних органів, уповноважених на застосування кримінального закону, а кваліфікація, здійснена у вирокі суду – від імені держави, тобто правові наслідки тягне за собою лише кваліфікація, що дана органами досудового розслідування, прокуратури та суду у відповідній процесуальній формі.

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 25–26.

Принцип повноти у кваліфікації злочинів – принцип кваліфікації злочинів (див. *Принципи кваліфікації злочинів*), котрий означає, що кваліфі-

кація має охоплювати всі посягання, вчинені винною особою. Коли діяння вчинено за наявності одночасно кількох кваліфікуючих ознак, передбачених різними частинами, пунктами статті, воно кваліфікується за всіма частинами, пунктами статті. Якщо особа при вчиненні злочину у співучасті виконувала одночасно кілька ролей, діяння повинно кваліфікуватися з посиланнями на всі частини статті про співучасть, котрі передбачають відповідні дії.

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 27.

Принцип рівності громадян перед кримінальним законом – принцип кримінального права (див. *Принципи кримінального права*), котрий означає, що особи, які вчинили злочин, є рівними перед законом і підлягають відповідальності незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового та посадового становища, місця проживання, ставлення до релігії, переконань, приналежності до громадських об'єднань та інших обставин.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 142–146; Лесниевски-Костарева Т. А. Уголовное право. Словарь-справочник. Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 2000. С. 306.

Принцип справедливості при призначенні покарання – принцип призначення покарання (див. *Принципи призначення покарання*), котрий полягає у його відповідності загальнолюдським цінностям, моральним устоям суспільства, а також тяжкості вчиненого злочину, стадії його вчинення, рецидиву та ін.

Літ.: Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України: монографія. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. С. 25.

Принцип справедливості у кримінальному праві – принцип кримінального права (див. *Принципи кримінального права*), котрий означає: а) індивідуалізацію покарання та інших кримінально-правових наслідків (іноді принцип індивідуалізації виділяють окремо), тобто призначення їх диференційовано, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують та обтяжують відповідальність; б) неможливість притягнення до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу (з лат. *non bis in idem* – не двічі за одне і те саме) (ч. 3 ст. 2 КК).

Літ.: Гацелюк В. А. Реалізація принципів уголовного права України: проблеми и перспективы. Луганск: РИО ЛАВД, 2003. С. 119.

Принцип стабільності у кваліфікації злочинів – принцип кваліфікації злочинів (див. *Принципи кваліфікації злочинів*), котрий означає, що на ніякому з етапів розслідування та судового розгляду справи кваліфікація не може змінюватися довільно. Потреба в зміні раніше даної кваліфікації може виникнути за таких обставин: встановлення нових фактичних обставин справи; зміна кримінального закону у бік пом'якшення відповідальності; виявлення помилки, котрої припустилися при попередній кваліфікації або зловживання службових осіб, які кваліфікували скоєне на попередньому етапі; змінилися обов'язкові правила кваліфікації. Зміна кваліфікації повинна бути обґрунтована та належним чином оформлена процесуально.

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 31.

Принцип точності у кваліфікації злочинів – принцип кваліфікації злочинів (див. *Принципи кваліфікації злочинів*), котрий означає: а) діяння кваліфікується за статтею кримінального закону, котра найбільш точно описує його ознаки; б) здійснення кваліфікації злочинів передбачає вказівку на статтю

кримінального закону, а якщо стаття містить у собі частини чи пункти – то й на відповідну частину або пункт; в) формулюючи обвинувачення, вказують усі наявні ознаки відповідного злочину.

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. *Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 26–27.*

Принципи кваліфікації

злочинів – загальні начала, вихідні положення, котрими керуються при встановленні відповідності між фактичними ознаками скоєного й ознаками, закріпленими у кримінально-правовій нормі, при пошуку статей кримінального закону, якими передбачено відповідальність за злочин (див. *Кваліфікація злочину*). Кваліфікація злочинів повинна здійснюватися з дотриманням таких принципів: законність (див. *Принцип законності у кваліфікації злочинів*); офіційність (див. *Принцип офіційності у кваліфікації злочинів*); об'єктивність (див. *Принцип об'єктивності у кваліфікації злочинів*); точність (див. *Принцип точності у кваліфікації злочинів*); індивідуальність (див. *Принцип індивідуальності у кваліфікації злочинів*); повнота (див. *Принцип повноти у кваліфікації злочинів*); вирішення суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються (див. *Принцип вирішення*

суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються); недопустимість подвійного інкримінування (див. *Принцип недопустимості подвійного інкримінування у кваліфікації злочинів*); стабільність (див. *Принцип стабільності у кваліфікації злочинів*).

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. *Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те видання, перероблене. Київ: Алерта, 2013. С. 23–24.*

Принципи кримінального права (від лат. *principium* – основа, початок) – основні засади, керівні ідеї, котрі визначають зміст і спрямованість кримінального права (див. *Кримінальне право як галузь права*) та кримінально-правової політики (див. *Кримінально-правова політика*), як безпосередньо закріплені через норми, спеціально їм присвячені, так і опосередковано зазначені в кримінально-правових нормах і обов'язкові для законодавця, правозастосовних органів та громадян у сфері боротьби зі злочинністю. Основними принципами кримінального права є: законність (див. *Принцип законності у кримінальному праві*), рівність громадян перед кримінальним законом (див. *Принцип рівності громадян перед кримінальним законом*), вина (див. *Принцип вини у кримінальному праві*), справедливість (див. *Принцип справедливості*

у кримінальному праві), гуманізм (див. Принцип гуманізму у кримінальному праві), невідворотність (див. Принцип невідворотності кримінальної відповідальності) та індивідуальний характер кримінальної відповідальності (див. Принцип індивідуального характеру кримінальної відповідальності).

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 119–121; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 18; Книженко О. О. Санкції у кримінальному праві: монографія. Харків: НікаНова, 2011. С. 297.

Принципи призначення покарання – вихідні, найбільш важливі положення, що закріплені в нормах кримінального законодавства або впливають з його тлумачення, та визначають всю діяльність судів по застосуванню покарання (див. Призначення покарання) до осіб, винних у скоєнні злочину. Основними принципами призначення покарання є законність (див. Принцип законності при призначенні покарання), справедливість (див. Принцип справедливості при призначенні покарання), гуманізм (див. Принцип гуманізму при призначенні покарання), індивідуалізація покарання (див. Принцип індивідуалізації при призначенні покарання) та економія заходів кримі-

нально-правового примусу (див. Принцип економії заходів кримінально-правового примусу при призначенні покарання).

Літ.: Бажанов М. І. Избранные труды. Харьков: Право, 2012. С. 74.

Припинення злочину (ст. 6 КК) – припинення триваючого (див. Триваючий злочин) чи продовжуваного злочину (див. Продовжуваний злочин). За ч. 2 ст. 6 КК, злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України (див. Територіальний принцип дії кримінального закону).

Літ.: Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 32; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 31.

Припинення примусового заходу медичного характеру – скасування заходу медичного характеру (див. Примусові заходи медичного характеру), що може відбутися через: а) зміну психічного стану особи на краще, у разі чого суд може передати її на піклування родичам або опікунам з обов'язковим лікарським наглядом; б) видужання особи, у разі чого особа, яка вчинила злочин у стані осудності,

але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку, підлягає покаранню на загальних засадах; а особа, яка захворіла на психічну хворобу під час відбування покарання, може підлягати подальшому відбуванню покарання (ч. 3, 4 ст. 95 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 354; Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 99.

Пристосування засобів чи знарядь для вчинення злочину – вид готування до злочину (див. *Готування до злочину*), що являє собою дії, спрямовані на зміну форми або властивостей знарядь (див. *Знаряддя вчинення злочину*) і засобів вчинення злочину (див. *Засоби вчинення злочину*), їх вражаючих властивостей (напр., доопрацювання, ремонт, удосконалення знарядь і засобів вчинення злочину, унаслідок чого вони стають придатнішими, ефективнішими для використання при вчиненні злочину).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 56; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 70.

Причетність до злочину – умисна дія або бездіяльність, що пов'язана зі здійсненням злочинної діяльності іншою особою, але не є співучастю в ній (див. *Співучасть у злочині*) через відсутність об'єктивної й суб'єктивної спільності. Суспільна небезпека причетності до злочину обумовлюється тим, що вона створює умови для вчинення злочинів, нейтралізує діяльність суду, органів досудового розслідування зі своєчасного виявлення, припинення та розкриття злочинів. Виділяють такі види причетності до злочину: а) заздалегідь не обіцяне приховування злочину (див. *Заздалегідь не обіцяне приховування злочину*); б) заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом (див. *Заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом*); в) неповідомлення про достовірно відомий злочин, що готується або вчиняється (див. *Неповідомлення про злочин*); г) заздалегідь не обіцяне потурання злочину (див. *Заздалегідь не обіцяне потурання злочину*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 256–259; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 95–96.

Причинний зв'язок у кримінальному праві – ознака об'єктивної сторони злочину (див. *Об'єктивна сторона злочину*), що підлягає встановленню в злочинах із матеріальним складом (див. *Матеріальний склад злочину*) та являє собою об'єктивно існуючий зв'язок між діянням – дією чи бездіяльністю (причиною) – і суспільно небезпечними наслідками (наслідком), за якого діяння викликає (породжує) настання суспільно небезпечного наслідку. Кримінально-правовою наукою розроблено різні концепції щодо проблеми причинного зв'язку, основними серед них вважаються: теорія еквівалентної причинності (див. *Теорія еквівалентної причинності*), теорія адекватної причинності (див. *Теорія адекватної причинності*) та теорія необхідного спричинення (див. *Теорія необхідного спричинення*). У теорії кримінального права виділяють наступні види причинних зв'язків: а) безпосередній (прямий) причинний зв'язок, що має місце при безпосередньому спричиненні завданої шкоди; б) опосередкований причинний зв'язок, котрий має місце у випадках, коли між діянням суб'єкта і наслідками, що настали, втручаються інші сили (дії інших осіб, тварини, механізми, тощо), впли-

ваючи на які, суб'єкт досягає бажаного результату; в) причинний зв'язок при співучасті, тобто коли дії співучасників перебувають у причинному зв'язку зі злочинном, вчиненим виконавцем; г) причинний зв'язок за наявності особливих умов на боці потерпілого, котрі є каталізаторами настання наслідків.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 37–38; Комаров О. А., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 45–47.

Пробаційна програма – програма, що призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням (див. *Звільнення від відбування покарання з випробуванням*), та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити. Метою реалізації пробаційних програм є виправлення суб'єктів пробації, звільнених від відбування покарання з випробуванням, на яких судом покладено обов'язок проходження пробаційних програм, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень

(див. Повторність злочинів). Завданням реалізації пробаційних програм є застосування комплексу заходів, необхідних для корекції соціальної поведінки суб'єктів пробації або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити.

Літ.: Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2017 р. № 24. Офіційний вісник України. 2017. № 10. Ст. 308; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.

Пробація – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань (див. *Покарання*), не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Відповідно до ст. 8 ЗУ «Про пробацію» видами пробації є: *досудова пробація* – забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності; *наглядова пробація* – здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися пев-

ною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, осіб, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; *пенітенціарна пробація* – підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання. Пробація ґрунтується на принципах: а) справедливості; б) законності; в) невідворотності виконання покарань; г) дотримання прав і свобод людини і громадянина; г) поваги до людської гідності; д) рівності перед законом; диференційованого та індивідуального підходу; е) конфіденційності; є) неупередженості; ж) взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та громадянами (ст. 5 ЗУ «Про пробацію»). Завданнями пробації є: 1) підго-

товка досудових доповідей щодо обвинувачених; 2) здійснення нагляду за засудженими до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років; 3) виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; 4) направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів; 5) реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; 6) проведення соціально-виховної роботи із засудженими; 7) здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення; 8) реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень (ст. 6 ЗУ «Про пробацію»).

Літ.: Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.

Провокація злочину – підбурення виконавця чи інших співучасників на вчинення злочину з метою його наступного викриття, що кваліфікується як співучасть у спровокованому злочині (див. *Підбурювач до злочину*), оскільки розбіжності в мотивах у провокатора й інших співучасників не мають значення для притягнення їх до відповідальності.

Літ.: Бесчастний В. М., Джужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 163.

Продовження злочину (ст. 6 КК) – вчинення діяння, характерного для триваючого (див. *Триваючий злочин*) чи продовжуваного злочину (див. *Продовжуваний злочин*). За ч. 2 ст. 6 КК, злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України (див. *Територіальний принцип дії кримінального закону*).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 32; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 31.

Продовження примусового заходу медичного характеру – продовження надання особі, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, психіатричної допомоги (див. *Примусові заходи медичного характеру*), що здійснюється наступним чином: особи, до яких застосовані примусові заходи медичного характеру, підлягають огляду комісією лікарів-психіатрів не рідше одного разу на шість місяців для вирішення питання про наявність підстав про припинення або про зміну застосування такого заходу; у разі відсутності підстав для припинення або зміни застосування примусового заходу медичного характеру представник психіатричного закладу (лікар-психіатр), який надає особі таку психіатричну допомогу, направляє до суду заяву, до якої додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який містить обґрунтування про необхідність продовження застосування примусового заходу медичного характеру. У разі необхідності продовження застосування примусового заходу медичного характеру понад шість місяців представник психіатричного закладу (лікар-психіатр), який надає особі таку психіатричну допомогу, повинен направити до суду за місцем знаходження

психіатричного закладу заяву про продовження застосування примусового заходу; до заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів, котрий містить обґрунтування про необхідність продовження надання особі такої психіатричної допомоги. В подальшому продовження застосування примусового заходу медичного характеру проводиться кожного разу на строк, який не може перевищувати шість місяців (ч. 2 ст. 95 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 354; Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олефір О. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 99.

Продовжуваний злочин

– вид ускладненого одиничного злочину (див. *Ускладнений одиничний злочин*), котрий складається з двох або більше тотожних злочинних дій, що мають єдиний злочинний намір (ч. 2 ст. 32 КК), тобто єдиний умисел та загальну мету (див. *Єдиний злочинний намір*). Напр., крадіжка майна частинами, кількома прийомами (ст. 185 КК); завдання ударів, побоїв, або вчинення інших насильницьких дій, що мають характер катування (ч. 2 ст. 126 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.

Харків: Право, 2013. С. 45; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 107.

«Проміжний» закон про кримінальну відповідальність – закон, що набув чинності (див. *Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі*) після вчинення злочину, і втратив її до моменту прийняття рішення у справі, однак при цьому був більш м'яким, ніж закон, що був чинним на момент вчинення злочину, і закон, що є чинним на момент винесення рішення у справі. Питання про наявність чи відсутність у «проміжного» кримінального закону зворотної дії є дискусійним – у літературі існують два контрадикторних висновки: ті вчені, які наголошують саме на більшій м'якості такого закону (Я. М. Браїнін, Б. В. Волженкін) робили висновок про наявність у нього зворотної дії; ті ж, хто акцентував на нечинності його у момент вчинення злочину та в момент прийняття рішення у справі (М. І. Бажанов, Р. Р. Галіакбаров) вважають, що такий кримінальний закон не має зворотної дії в часі; немає однозначності в застосуванні «проміжного» кримінального закону і в судовій практиці.

Літ.: Пономаренко Ю. А. *Чинність і дія кримінального закону в часі: монографія*. Київ: Атіка, 2005. С. 179–180.

Проста диспозиція – вид диспозиції (див. *Диспозиція*), що називає злочинне діяння без розкриття його ознак, напр., «угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна» (ч. 1 ст. 278 КК). Просту диспозицію законодавець використовує у тих випадках, коли зміст суспільно небезпечного діяння в загальних рисах досить зрозумілий і без опису його ознак у законі; вони розкриваються в слідчо-судовій практиці та науковій літературі.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 38; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 27; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 21.

Проста співучасть – вид співучасті за об'єктивними ознаками (див. *Форма співучасті*), при якому всі співучасники є співвиконавцями, тобто всі співучасники безпосередньо виконують повністю або частково об'єктивну сторону злочину, описану в диспозиції статті особливої частини КК. Різновидами такої форми співучасті є група осіб без попе-

редньої змови (див. Вчинення злочину групою осіб без попередньої змови) та група осіб за попередньою змовою (див. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 66–67; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 222–223.

Простий (одноразовий)

рецидив – вид рецидиву за кількістю судимостей (див. Рецидив злочинів), котрий являє собою вчинення умисного злочину за наявності однієї судимості за попередній умисний злочин.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 125; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 112.

Простий одиничний

злочин – вид одиничного злочину (див. Одиничний злочин), що характеризується відносною нескладністю законодавчого визначення об'єктивної та суб'єктивної сторін. До простих одиничних злочинів належать: а) злочини з формальним складом з однією дією (розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) – ч. 1 ст. 168 КК); б) злочини з форма-

льним складом з двома обов'язковими діями (згвалтування, тобто статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи – ч. 1 ст. 152 КК); в) злочини з формальним складом з двома альтернативними діями (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – ч. 1 ст. 307 КК); г) злочини з матеріальним складом з одним наслідком (умисне вбивство – ч. 1 ст. 115 КК); г) злочини з матеріальним складом з двома альтернативними наслідками (порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого – ч. 1 ст. 272 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 264.

Простий склад злочину

– вид складу злочину за способом

опису його ознак у КК (див. *Склад злочину*), котрий характеризується тим, що містить опис ознак одного діяння, котре посягає на один об'єкт, вчиняється однією дією та має одну форму вини (напр., умисне вбивство – ч. 1 ст. 115 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 107.

Протиправне насильницьке вторгнення у житло або інше приміщення – дії однієї особи чи групи осіб, пов'язані із застосуванням насильства з метою незаконного проникнення у житло (див. *Житло*) чи інше приміщення (див. *Інше приміщення*). За ч. 5 ст. 36 КК, не є перевищенням меж необхідної оборони (див. *Співрозмірність необхідної оборони*) і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 144–145.

Процесуальна функція складу злочину – функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра полягає в тому, що встановлення складу злочину є головним завданням будь-якого розслідування та визначає його межі.

Літ.: Бажанов М. І. *Избранные труды.* Харьков: Право, 2012. С. 461; Панов М. І. *Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права* // *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2013. № 1(1). С. 117–118.

Прямий умисел – вид умислу (див. *Умисел*), за якого особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК). Інтелектуальна ознака прямого умислу полягає в усвідомленні особою суспільно небезпечного характеру свого діяння, тобто всіх фактичних ознак, його протиправності та соціальної шкідливості, і передбаченні як неминучості, так і реальної можливості настання його суспільно небезпечних наслідків. Вольовою ознакою прямого умислу є бажання настання передбачуваних наслідків своєї дії чи бездіяльності як кінцевої або проміжної мети вчинення злочину.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 45; Комафров О.

Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2017. С. 56–57.

Психіатрична допомога

– комплекс спеціальних заходів, спрямованих на обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах та в порядку, передбачених законодавством, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд та медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади. За ст. 92 КК, надання амбулаторної психіатричної допомоги є одним з примусових заходів медичного характеру (див. *Надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку*).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 272–273.

Психіатричний заклад –

психоневрологічний, наркологічний чи інший спеціалізований заклад, центр, відділення тощо незалежно від форми власності, діяльність яких пов'язана з наданням психіатричної допомоги. За ч. 1 ст. 94 КК, залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе

або інших осіб, суд може застосувати такі примусові заходи медичного характеру: надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку; госпіталізація до психіатричного закладу (див. *Госпіталізація до психіатричного закладу*) із звичайним, посиленним або суворим наглядом.

Літ.: Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 149; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 453.

Психічна хвороба, що є підставою для звільнення від відбування покарання –

це: а) деякі форми шизофренічних і маніакально-депресивних психозів; б) окремі психотичні порушення внаслідок органічного ураження головного мозку (усі форми синильної деменції; атеросклеротичне слабоумство; корсаковський психоз – алкогольний, внаслідок сифілісу мозку чи травми; органічне слабоумство – внаслідок енцефаліту, менінгоенцефаліту, сифілісу мозку, травми головного мозку; в) деякі форми затяжних реактивних психозів і хронічних психозів; г) паранояльна психопатія, тощо (див. *Звільнення від відбування покарання за психічною хворобою*).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 250–251.

Психічний примус – обставина, що виключає злочинність діяння (див. *Обставини, що виключають злочинність діяння*) та являє собою погрозу застосування до особи фізичного насильства або заподіяння матеріальної або моральної шкоди (напр., погроза вбити, знищити або пошкодити майно, поширити відомості, що ганьблять особу тощо) із метою спонукати її вчинити злочин. Якщо такий примус створював стан крайньої необхідності, то питання про кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам вирішується за правилами крайньої необхідності, тобто залежно від того, було чи не було допущено перевищення її меж. В іншому випадку особа підлягає кримінальній відповідальності за заподіяну шкоду на загальних засадах, хоча вчинення злочину під впливом примусу повинно враховуватися як обставина, що пом'якшує покарання (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 314–315; Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання,

перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 219.

Р

Расова, національна, релігійна ворожнеча або розбрат – обставина, що обтяжує покарання (див. *Система обставин, що обтяжують покарання*), котра являє собою неприязнь, огиду до певних етнічних або расових груп, приниження позитивних якостей тієї чи іншої нації порівняно з іншими, уявлення про переваги одного віросповідання над іншим чи однієї конфесії над іншою всередині одного віросповідання, тощо.

Літ.: Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 170; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 190.

Реальна (ретроспективна) кримінальна відповідальність – вид кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*), що є сферою кримінально-юстиційної діяльності, тобто являє собою засу-

дження конкретної особи за вчинений злочин з позбавленням чи обмеженням її певних прав та можливостей чи без такого.

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Нафроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 134; Бесчастний В. М., Джуужа О. М., Назимко Є. С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 207–208.

Реальна сукупність злочинів – вид сукупності злочинів (див. *Сукупність злочинів*), при якому особою різними та відокремленими одна від одної діями вчиняються два чи більше злочинів, напр., зґвалтування (ст. 152 КК) та крадіжка (ст. 185 КК). За загальним правилом, всі діяння, з яких складається реальна сукупність, вчиняються у різний час, тобто між ними є певний проміжок; виключенням є триваючі та продовжувані злочини (напр., особа незаконно зберігає вогнепальну зброю (ст. 263 КК) і в той самий час злісно ухиляється від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК)). У науковій літературі виділяють такі види реальної сукупності: а) одне злочинне діяння є умовою або створює умови для вчинення іншого злочину (виготовлення вогнепальної зброї та вчинення з його застосуванням вбивства); б) один злочин є способом або засобом

вчинення іншого злочину (вчинення підроблення та розкрадання з його допомогою майна); в) один злочин є засобом або способом приховання іншого злочину (розкрадання і підроблення документів, вчинене з метою приховування); г) злочини характеризуються єдністю місця і часу (зґвалтування, а потім викрадення цінностей у потерпілої); д) злочини характеризуються однорідністю їх мотиву (вчинення крадіжки, а потім розбою).

Літ.: Бажанов М. І. Избранные труды. Харьков: Право, 2012. С. 349; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 120.

Реальний принцип дії кримінального закону – принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі (див. *Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі*), котрий полягає у тому, що іноземці (див. *Іноземець*) або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні (див. *Особа без громадянства, що не проживає постійно в Україні*), підлягають в Україні відповідальності за її КК у випадках, якщо вони вчинили передбачені КК України особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України (див. *Злочини проти прав і свобод*

громадян України) або інтересів України (див. Злочини проти інтересів України), а також, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України (див. Службова особа), будь-який із злочинів, передбачених у ст. 368, 368³, 368⁴, 369, 369² КК, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду (ст. 8 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 63–64.

Регулятивна функція кримінального права (від лат. *regula* – норма, правило) – функція кримінального права (див. Кримінальне право як галузь права), котра виявляється у впливі на поведінку людей кримінально-правових приписів, конкретних заборон, що сформульовані в КК.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 56; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 289.

Ресоціалізація засудженого – функція покарання (див. Покарання), котра являє собою

свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства, повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві. Необхідною умовою ресоціалізації є виправлення засудженого (див. Виправлення засудженого). Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив (ч. 2, 3 ст. 6 КВК).

Літ.: Алфьоров С. М., Дрозд О. Ю., Мінченко С. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2018. С. 15–17; Денисов С. Ф., Денисова Т. А., Хашев В. Г. та ін. Кримінальне-виконавче право: словник: навчальний посібник. Запоріжжя: Інтер-М, 2014. С. 50.

Реструктивна функція складу злочину – функція складу злочину (див. Склад злочину), котра визначається тим, що з його допомогою обмежується, чітко окреслюється масив тих суспільно небезпечних діянь, що у відповідний момент відносяться до злочинів.

Літ.: Бажанов М. І. Избранные труды. Харьков: Право, 2012. С. 461; Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права // Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). С. 118.

Рецидив злочинів (від лат. *recidivus* – той, що відновлюється) – вид множинності злочинів (див. *Множинність злочинів*), котрий являє собою вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин (ст. 34 КК). За характером вчинених злочинів рецидив поділяється на загальний (див. *Загальний рецидив*) та спеціальний (див. *Спеціальний рецидив*), за кількістю судимостей – на простий (разовий) (див. *Простий (одноразовий) рецидив*) та складений (багаторазовий) (див. *Складений (багаторазовий) рецидив*); за ступенем суспільної небезпеки виділяють пенітенціарний рецидив (див. *Пенітенціарний рецидив*) та рецидив тяжких і особливо тяжких злочинів (див. *Рецидив тяжких і особливо тяжких злочинів*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 125–126; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 110–113; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 110.

Рецидив тяжких і особливо тяжких злочинів – вид рецидиву за ступенем суспільної небезпеки (див. *Рецидив злочинів*), котрий передбачає наявність су-

димостей за тяжкі та особливо тяжкі злочини, незалежно від послідовності їх вчинення. Напр., особа, яка має судимість за умисне вбивство і знову вчиняє умисне вбивство, буде відповідати за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар*. Т. 1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. С. 126; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 112–113.

Ризик – можливість виникнення шкоди внаслідок вчинення певних дій (бездіяльності) для досягнення позитивного результату. Ризик поділяють на виправданий (див. *Виправданий ризик*) та невиправданий (див. *Невиправданий ризик*). За ч. 1 ст. 42 КК, не є злочином діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети (див. *Діяння, пов'язане з ризиком*).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 130–131; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 121–123.

Родовий (груповий) об'єкт злочину – вид об'єкта

злочину «за вертикаллю» (див. *Об'єкт злочину*), яким охоплюється певне коло однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, котрі повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм. Родовий об'єкт має важливе значення для кваліфікації злочинів, а також для їх розмежування та побудови Особливої частини КК.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 115; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 122.

Розмежувальна функція складу злочину – функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра полягає в тому, що саме за допомогою складу злочину відмежовується злочинна поведінка від незлочинної, один склад злочину від іншого.

Літ.: Бажанов М. І. *Избранные труды.* Харьков: Право, 2012. С. 461; Панов М. І. *Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права* // *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2013. № 1(1). С. 117.

Розмір штрафу – сума грошового стягнення (див. *Штраф*), котре накладається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного в межах

від тридцяти до п'ятдесяти тисяч НМДГ, якщо статтями Особливої частини КК не передбачено вищого розміру штрафу. За вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу понад три тисячі НМДГ, розмір штрафу, що призначається судом, не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу, незалежно від граничного розміру штрафу, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. Суд, встановивши, що такий злочин вчинено у співучасті і роль виконавця (співвиконавця), підбурювача або пособника у його вчиненні є незначною, може призначити таким особам покарання у виді штрафу в розмірі, передбаченому санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, без урахування розміру майнової шкоди, завданої злочинцем, або отриманого внаслідок вчинення злочину доходу (ч. 2 ст. 53 КК).

Літ.: Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 150–151; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 156.

С

Санкція кримінально-правової норми (від лат. *sanctio* – суворі постанови) – частина норми (див. *Кримінально-правова норма*) Особливої частини КК, котра визначає вид та розмір покарання за вчинення злочину, передбаченого диспозицією статті. Чинний закон про кримінальну відповідальність використовує такі види санкцій: відносно визначена (див. *Відносно визначена санкція*) та альтернативна (див. *Альтернативна санкція*); деякі вчені виділяють ще кумулятивні санкції (див. *Кумулятивна санкція*). Теорії та законодавству минулих років відомі такі санкції, як: а) санкція, в якій вказано два абсолютно визначених види покарання; б) невизначена – строки покарання не визначаються; в) абсолютно визначена – встановлювала один вид та один розмір покарання; г) відсилальна – відсилала до санкції іншої статті КК, де визначався вид і розмір покарання для певних видів злочинів.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна*

частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 40; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 22.

Своєчасність виконання наказу – ознака виконання наказу (див. *Виконання наказу або розпорядження*), котра являє собою його виконання виключно протягом часу, визначеного в цьому наказі.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 317; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 282–283.*

Своєчасність діяння, що пов'язане з ризиком – ознака ризикованого діяння (див. *Діяння, пов'язане з ризиком*), котра являє собою його виконання виключно протягом часу існування його підстави – виправданості ризику (див. *Виправданий ризик*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 322; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 283–284.*

Своєчасність заподіяння шкоди при крайньої необхідності – ознака крайньої необхідності (див. *Крайня необхідність*), котра полягає в тому,

що шкода може бути заподіяна лише протягом часу, поки існує реальна небезпека. Вирішальне значення має суб'єктивне сприйняття цієї обставини особою, яка діє у стані крайньої необхідності.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 86; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів*. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 113.

Своєчасність затримання злочинця – ознака затримання злочинця (див. *Затримання особи, яка вчинила злочин*), що являє собою здійснення позбавлення злочинця особистої свободи на початку злочинного посягання, під час вчинення ним посягання або відразу після завершення злочину (так зване затримання «по гарячих слідах»).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 304; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 277–278.

Своєчасність необхідної оборони – ознака необхідної оборони (див. *Необхідна оборона*), котра загалом дорівнює часу наявності суспільно небезпечного посягання (див. *Наявність суспільно небезпечного посягання*), але вирішальне значення при її визна-

ченні має суб'єктивне сприйняття цього моменту особою, яка обороняється. У разі, коли суспільно небезпечне посягання було фактично закінчено, проте особа, яка оборонялася, цього не усвідомлювала і за обставинами справи не могла усвідомлювати, її дії слід розглядати як вчинені своєчасно.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 296–297; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 269–277.

Система обставин, що обтяжують покарання – встановлений законом про кримінальну відповідальність та обов'язковий для суду вичерпний перелік обставин, що свідчать про підвищення суспільної небезпечності вчиненого діяння і (або) особи винного та повинні враховуватися судом при призначенні покарання (див. *Обставини, що обтяжують покарання*), за ч. 1 ст. 67 КК ними є: а) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів; б) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (ч. 2, 3 ст. 28 КК); в) вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності (див. *Расова, націо-*

нальна, релігійна ворожнеча або розбрат); г) вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку (див. Вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку); ґ) тяжкі наслідки, завдані злочином (див. Тяжкі наслідки, завдані злочином); д) вчинення злочину щодо особи похилого віку (див. Особа похилого віку), особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані (див. Безпорадний стан), або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення злочину щодо малолітньої дитини (див. Малолітня особа) або у присутності дитини; е) вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах; є) вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; ж) вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній (див. Матеріальна залежність), службовій (див. Службова залежність) чи іншій залежності від винного (див. Інша залежність); з) вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи не-

доумством (див. Психічна хвороба, що є підставою для звільнення від відбування покарання); и) вчинення злочину з особливою жорстокістю (див. Вчинення злочину з особливою жорстокістю); і) вчинення злочину з використанням умов воєнного (див. Воєнний стан) або надзвичайного стану (див. Надзвичайний стан), інших надзвичайних подій (див. Інші надзвичайні події); ї) вчинення злочину загальнонебезпечним способом (див. Вчинення злочину загальнонебезпечним способом); й) вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів.

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 357; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 189–194.

Система обставин, що пом'якшують покарання – встановлений законом про кримінальну відповідальність та обов'язковий для суду невичерпний перелік обставин, що свідчать про зниження суспільної небезпечності вчиненого діяння і (або) особи винного та повинні враховуватися судом при призначенні покарання (див. Обстави-

ни, що пом'якшують покарання), за ч. 1 ст. 66 КК ними є: а) з'явлення із зізнанням (див. *З'явлення із зізнанням*), щире каяття (див. *Щире каяття*) або активне сприяння розкриттю злочину (див. *Активне сприяння розкриттю злочину*); б) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; в) надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину (див. *Надання іншої допомоги потерпілому*); г) вчинення злочину неповнолітнім (див. *Вчинення злочину неповнолітнім*); г) вчинення злочину жінкою в стані вагітності (див. *Вчинення злочину жінкою в стані вагітності*); д) вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин (див. *Збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин*); е) вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну (див. *Матеріальна залежність*), службову (див. *Службова залежність*) чи іншу залежність (див. *Інша залежність*); є) вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання (див. *Стан сильного душевного хвилювання (фізіологічний афект)*), викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого; ж) вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності; з) ви-

конання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбачених КК. Вказаний перелік обставин не є вичерпним, ч. 2 ст. 66 КК визначає, що при призначенні покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, не зазначені в ч. 1 цієї статті (напр., наявність на утриманні підсудного дитини чи інших родичів; позитивна характеристика підсудного; вчинення злочину вперше; заняття суспільно корисною працею; тяжке захворювання підсудного або його родичів; участь у воєнних діях і наявність державних нагород; другорядна (пасивна) роль у вчиненні злочину).

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 356–357; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 185–188.

Система покарань – встановлений законом про кримінальну відповідальність та обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань (див. *Покарання*), розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості. Ст. 51 КК передбачає наступні види покарання: а) штраф (див.

Штраф); б) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (див. Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу); в) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (див. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю); г) громадські роботи (див. Громадські роботи); ґ) виправні роботи (див. Виправні роботи); д) службові обмеження для військовослужбовців (див. Службові обмеження для військовослужбовців); е) конфіскація майна (див. Конфіскація майна); є) арешт (див. Арешт); ж) обмеження волі (див. Обмеження волі); з) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців (див. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців); и) позбавлення волі на певний строк (див. Позбавлення волі на певний строк); і) довічне позбавлення волі (див. Довічне позбавлення волі).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 356–357; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 312–314.

Системне (систематичне) тлумачення закону про кримінальну відповідаль-

ність – вид тлумачення закону про кримінальну відповідальність за способом (див. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність), що являє собою з'ясування змісту закону, його окремих положень шляхом зіставлення з іншими положеннями цього самого або іншого закону. Напр., поняття «службова особа», яке вживається у ч. 3 ст. 157 КК, з'ясовується шляхом звернення до п. 1 прим. до ст. 364 КК, в якій наводиться визначення поняття «службова особа». Для тлумачення змісту ст. 371 КК, в якій використано поняття «за-тримання», «привід», «арешт», необхідно звернутися до відповідних статей КПК України.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 374–375; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 96; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 30.

Склад вчинку, що виключає злочинність діяння – система юридичних ознак суб'єкта, об'єкта, суб'єктивної і об'єктивної сторін вчинку, що характеризують це діяння в якості суспільно корисного або соціально прийняттого (допустимого) (див. Обставини, що виключають

злочинність діяння). Склад такого вчинку завжди має місце там, де вчинене діяння відповідає усім без виключення ознакам, котрі його характеризують, і, навпаки, невідповідність діяння хоч би одній з таких ознак свідчить про відсутність цього складу вчинку і наявності іншого діяння (правомірного або протиправного).

Літ.: Баулін Ю. В., Оніщенко Н. М., Хавронюк М. І. та ін. *Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: монографія.* Донецьк: ВД «Кальміус», 2013. С. 366; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 292; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 267, 269–284.

Склад злочину (від лат. *corpus delicti* – тіло правопорушення) – сукупність передбачених кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних елементів та їх ознак, що визначають вчинене особою суспільне безпечне діяння у якості злочину. Склад злочину є фундаментальною категорією кримінального права і єдиною законною, необхідною і достатньою підставою кримінальної відповідальності. Склади злочинів розподіляються за ступенем суспільної небезпеки на основний (простий) (див. *Основний (простий) склад злочину*), кваліфікований (див. *Кваліфікований склад злочину*), особливо ква-

ліфікований (див. *Особливо кваліфікований склад злочину*) та привілейований (див. *Привілейований склад злочину*); за способом опису ознак складу злочину у КК на простий (див. *Простий склад злочину*) та складний (див. *Складний склад злочину*); за особливостями конструкції об'єктивної сторони на матеріальний (див. *Матеріальний склад злочину*), формальний (див. *Формальний склад злочину*) та усічений (див. *Усічений склад злочину*), деякі вчені виділяють також формальний матеріальний склад злочину (див. *Формально-матеріальний склад злочину*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 100–104; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 84–88; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 106–108.

Складений (багаторазовий) рецидив – вид рецидиву за кількістю судимостей (див. *Рецидив злочинів*), котрий являє собою вчинення нового умисного злочину за наявності декількох (двох та більше) попередніх судимостей за раніше вчинені умисні злочини.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 125; Джуужа О. М., Сав-

ченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 112.

Складений злочин – вид ускладненого одиничного злочину (див. *Ускладнений одиничний злочин*), котрий складається з двох або більше злочинних діянь, кожне з яких, якщо розглядати їх ізольовано, є самостійним злочином, але які (внаслідок їх органічної єдності, типовості, поширеності одночасного вчинення, тощо) об'єднані законодавцем в окремих одиничний злочин, передбачений однією статтею (частиною статті) Особливої частини КК. До таких злочинів належать: грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 186 КК); опір представникові влади, поєднаний з примушенням його до виконання явно незаконних дій (ч. 3 ст. 342 КК); порушення законів та звичаїв війни, поєднане з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК), та ін.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 267–269; Ємельянов В. П. *Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник*. Харків: Право, 2018. С. 59; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 251.

Складна співучасть – вид співучасті за об'єктивними ознаками (див. *Форма співучасті*), при якому співучасники виконують різні ролі, тобто виступають як виконавець, організатор, підбурювач та (або) пособник. Складна співучасть охоплює також такі форми спільної злочинної діяльності, як організована група (див. *Вчинення злочину організованою групою*) та злочинна організація (див. *Вчинення злочину злочинною організацією*).

Літ.: Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 185–187; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 67.

Складний склад злочину – вид складу злочину за способом опису його ознак у КК (див. *Склад злочину*), котрий характеризується тим, що його законодавча конструкція ускладнена будь-якими додатковими ознаками, напр., злочин посягає на два або більше об'єкта (ч. 2 ст. 186 КК); вчиняється двома або більше обов'язковими діями (ст. 187 КК); вчиняється двома або більше альтернативними діями (ст. 110 КК); передбачає настання двох або більше альтернативних наслідків (ч. 1 ст. 277 КК); вчиня-

ється зі змішаною виною (ч. 2 ст. 121 КК).

Літ.: Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 92–93; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 30.

Службова залежність – залежність від іншої особи в силу підпорядкованості або підконтрольності їй за посадою чи виконуваною роботою, що ґрунтується на побоюванні негативної оцінки його службової діяльності, бути звільненим з роботи, пониженим в посаді, позбавленим премії, тощо, або на його очікуванні підвищення в посаді, матеріальної або іншої винагороди. Вчинення злочину через службову залежність визнається обставиною, що пом'якшує покарання (див. Система обставин, що пом'якшують покарання), а вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в службовій залежності від винного – обставиною, що обтяжує покарання (див. Система обставин, що обтяжують покарання).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 167; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 186.

Службова особа – вид спеціального суб'єкта злочину (див. Спеціальний суб'єкт злочину), який наділений такими ознаками: а) постійне, тимчасове чи за спеціальним повноваженням здійснення функцій представника влади чи місцевого самоврядування; або б) постійне чи тимчасове обіймання в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконання таких функцій за спеціальним повноваженням, яким таку особу наділяє повноважний орган державної влади, орган місцевого самоврядування, центральний орган державного управління із спеціальним статусом, повноважний орган чи повноважна служба особа підприємства, установи, організації, суд або закон. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або держав-

ного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів (ч. 3, 4 ст. 18 КК).

Літ.: Дзужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 66–67; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 74–76.

Службові обмеження для військовослужбовців – вид основного покарання (див. Основні покарання), котрий застосовується до засуджених військовослужбовців (див. Військовослужбовець), крім військовослужбовців строкової служби, призначається на строк від шести місяців до двох років та полягає у відрахуванні із суми грошового забезпечення засудженого в дохід держави суми у розмірі, встановленому вищим судом, в межах від десяти до двадцяти відсотків, а також

виключає можливість підвищення засудженого протягом строку покарання за посадою, у військовому званні, а строк покарання не зараховується в строк вислуги років для присвоєння чергового військового звання. Службові обмеження для військовослужбовців призначаються якщо: а) безпосередньо передбачено в санкції статті Особливої частини КК, за якою засуджується винний; б) суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважає за можливе замість обмеження волі чи позбавлення волі на строк не більше двох років призначити службове обмеження на той самий строк (ст. 58 КК).

Літ.: Дзужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 155–156; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 165–166.

Соціальна адаптація засуджених після звільнення від покарання – комплекс правових, економічних, організаційних, соціально-психологічних та інших заходів, котрі здійснюються щодо звільнених осіб з метою пристосування до умов соціального середовища, захисту їх прав та законних інтересів (див. Покарання).

Літ.: Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2007. С. 76.

Соціальний контроль – здійснення громадськими об'єднаннями та організаціями в межах кримінально-правових відносин наглядових функцій, соціального патронажу над засудженими, координації дій щодо організації контролю за діяльністю кримінально-виконавчих установ та інспекцій, забезпечення роботи центрів соціальної реабілітації (див. *Покарання*).

Літ.: Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2007. С. 76.

Соціологічна школа кримінального права – науковий напрям (див. *Напрямок у кримінально-правовій науці*), у межах якого почала розвиватись наука кримінального права, представники якого виходили з теорії множинності факторів, що була покликана виявити причинні зв'язки між злочинністю та різними рівнозначними або незалежними один від одного факторами: фізичними (пори року або доби, кліматом або погодою та ін.), громадськими (зубожінням народу, безробіттям, міграцією та ін.), особистісними (спадковістю, статтю або психічними

особливостями людини та ін.). Хронологічно соціологічна школа виникає як реакція на антропологічні ідеї (див. *Антропологічна школа кримінального права*), які на початку 80-х років ХХ ст. повністю себе дискредитували, тоді як злочинність продовжувала зростати (у цей час отримала поширення рецидивна злочинність і злочинність юнаків). Найбільш відомими представниками соціологічної школи кримінального права прийнято вважати таких відомих вчених-кримінологів, як: Франц-фон Ліст (1851–1919), Адольф Принс (1845–1919), Віллем Адріаан Бонгер (1876–1946), Жерар Антоніус Ван-Гамель (1842–1917), Габріель Тард (1843–1904), Еміль Дюркгайм (1858–1917), Іван Фойницький (1844–1910), Михайло Чубинський (1871–1943). У межах соціологічної школи розроблені положення про неминучість злочинності як соціального явища, про невідомість покарань / вироків, про небезпечний стан особи, що впливає з її психофізичних особливостей, способу життя, соціального оточення та багато ін.

Літ.: Бабанли Р. Ш., Кваша О. О. Соціологічна школа кримінального права / Р. Ш. Бабанли, О. О. Кваша // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім.

Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 890–892; Григорьев О. А. Социологическая школа уголовного права и ее влияние на развитие отечественного уголовного законодательства: монография. Москва: Палеотип, 2005. С. 12; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 304–305.

Спеціальна конфіскація – захід кримінально-правового характеру (див. *Заходи кримінально-правового характеру*), що являє собою примусове безоплатне вилучення за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК, за умови вчинення злочину, передбаченого ст. 354, 364, 364¹, 365², 368–369² КК, або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого зазначеними статтями (ст. 96¹ КК). Спеціальна конфіскація застосовується у разі, якщо гроші, цінності та інше майно: а) одержані внаслідок вчинення злочину та (або) є доходами від такого майна; б) призначалися для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та (або) матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; в) були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику, а у разі, коли його не встановлено – переходять у власність держави; г) були підшукані, виготовлені, пристосова-

ні або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику, який не знав і не міг знати про їх незаконне використання (ч. 1 ст. 96² КК) (див. *Особливості застосування спеціальної конфіскації*). Спеціальна конфіскація не застосовується до грошей, цінностей та іншого майна, котрі згідно із законом підлягають поверненню власнику (законному володільцю) або призначені для відшкодування шкоди, завданої злочином (ч. 5 ст. 96² КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 227–229; Єрмак О. В., Куц В. М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування: монографія. Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2018. С. 125–126; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 281–286.

Спеціальний рецидив – вид рецидиву за характером вчинених злочинів (див. *Рецидив злочинів*), що являє собою вчинення особою, яка має судимість за умисний злочин, нового умисного злочину, котрий є тотожним або однорідним із попереднім (напр., якщо особа, що раніше була засуджена за хуліганство, знову вчиняє такий самий злочин; або особа, що має судимість за шахрайство, вчиняє крадіжку). Спеціальний рецидив є більш

небезпечним та передбачається в окремих статтях Особливої частини КК як кваліфікуюча ознака злочинів (ст. 133, 164, 165, 201, 296 КК).

Літ.: Бажанов М. І. *Избранные труды*. Харьков: Право, 2012. С. 366; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 111–112.

Спеціальний суб'єкт злочину – фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого (див. *Суб'єкт злочину*) може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК). Тобто, крім обов'язкових ознак, особа наділена додатковими ознаками, котрі можуть бути прямо вказані в тексті диспозиції конкретної статті або безпосередньо впливати з тексту певної кримінально-правової норми, такими ознаками є: а) громадянство – суб'єктом шпигунства є іноземець або особа без громадянства (ст. 114 КК); б) службове становище – суб'єктом злочинів у сфері службової діяльності є службова особа (див. *Службова особа*); в) родинні відносини – суб'єктом умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини є матір (ст. 117 КК); г) професія – суб'єктом ненадання допомоги хворому медичним працівником є медичний працівник (ст. 139

КК); д) відношення до військової служби – суб'єктом злочинів проти встановленого порядку несення військової служби є військовослужбовець; є) певна діяльність – суб'єктом порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, є особи, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК); ж) певне становище – суб'єктом втечі з місця позбавлення волі або з-під варти є особа, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту чи перебуває в попередньому ув'язненні (ст. 393 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 66–67; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 74–76; Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол). *Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія*. Суми: Університетська книга, 2018. С. 68.

Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності – види звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*), котрі стосуються окремих злочинів та передбачені в Особливій частині КК – а) ч. 5 ст. 110² КК; б) ч. 2 ст. 111 КК; в) ч. 2 ст. 114 КК; г) ч. 3

ст. 175 КК; г) ч. 4 ст. 212 КК; д) ч. 4 ст. 212¹ КК; е) ч. 2 ст. 255 КК; є) ч. 2 ст. 258³ КК; ж) ч. 6 ст. 260 КК; з) ч. 3 ст. 263 КК; и) ч. 4 ст. 289 КК; і) ч. 4 ст. 307 КК; ї) ч. 4 ст. 309 КК; й) ч. 4 ст. 311 КК; к) ч. 5 ст. 321 КК; л) ч. 4 ст. 321¹ КК; м) ч. 5 ст. 368³ КК; н) ч. 5 ст. 368⁴ КК; о) ч. 3 ст. 369 КК.

Літ.: Барулін Ю. В., Опіщенко Н. М., Хавронюк М. І. та ін. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: монографія. Донецьк: ВД «Кальміус», 2013. С. 375–376.

Спеціальні засади призначення покарання – правила, якими повинен керуватися суд при призначенні покарання за: незакінчений злочин (див. *Призначення покарання за незакінчений злочин*); злочин, вчинений у співучасті (див. *Призначення покарання за злочин, вчинений у співучасті*); за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину (див. *Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом*); за наявності певних обставин, що пом'якшують покарання, та відсутності обставин, що обтяжують покарання, та визнанні підсудним своєї вини (див. *Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання*); за сукупністю злочинів (див. *Призначення покарання за сукупністю злочинів*); за «розірваної» сукуп-

ності злочинів (див. *Призначення покарання за «розірваної» сукупності злочинів*); за сукупністю вироків (див. *Призначення покарання за сукупністю вироків*); за злочин, вчинений особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації (див. *Призначення покарання за злочин, вчинений особою при виконанні спеціального завдання*); за особливо тяжкий злочин, за який може бути призначене довічне позбавлення волі, у разі застосування давності (див. *Звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку*); за вчинення злочину неповнолітнім (див. *Особливості призначення покарання неповнолітнім*).

Літ.: Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 530–562; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 353.

Спеціальні покарання – вид покарань за суб'єктами, до яких вони можуть бути застосовані (див. *Система покарань*), котрий являє собою покарання, що можуть призначатися судом лише певному колу суб'єктів злочину, ними є: а) тримання в дисциплінарному батальйоні; б) службові обмеження (тільки до

військовослужбовців); в) позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (тільки до осіб, які мають такі звання, ранги, чини); г) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (тільки до осіб, наділених такими правами).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 98; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 314.

Спеціальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру – передбачені законом про кримінальну відповідальність правила застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб (*див. Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб*), що відображають особливості окремих категорій кримінальних проваджень, ними є правила призначення до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру: а) у вигляді штрафу за межами максимально можливого його розміру, передбаченого ч. 2 ст. 96⁷; б) за незакінчений її уповноваженою особою злочин; в) за сукупністю злочинів (*див. Особливо-*

сті застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів).

Літ.: Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру: монографія. Харків: НікаНова, 2014. С. 350.

Співрозмірність необхідної оборони – ознака необхідної оборони (*див. Необхідна оборона*), котра являє собою відносну відповідність між заподіяною нападникові шкодою небезпечкою посягання (*див. Небезпечність посягання при необхідній обороні*), а також обстановкою захисту (*див. Несприятлива обстановка захисту*). При цьому слід обов'язково враховувати суб'єктивний стан особи, яка захищається, в момент захисту – згідно з ч. 4 ст. 36 КК, особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту. Закон передбачає три винятки із загального правила співрозмірності – відповідно до ч. 5 ст. 36 КК, не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів: а) для захисту від нападу озброє-

ної особи (див. *Напад озброєної особи*); б) для захисту від нападу групи осіб (див. *Напад групи осіб*); в) для відвернення протиправного насильницького вторгнення в житло або інше приміщення (див. *Протиправне насильницьке вторгнення у житло або інше приміщення*); незалежно від тяжкості шкоди, заподіяної тому, хто посягає.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 297; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 269–277.

Співрозмірність шкоди, заподіяної злочинцю при затриманні – ознака затримання злочинця (див. *Затримання особи, яка вчинила злочин*), що являє собою відносну відповідність шкоди, що заподіюється, небезпечності посягання (див. *Небезпечність посягання при затриманні злочинця*) та обстановці затримання злочинця (див. *Обстановка затримання злочинця*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 152; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 305–306; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 277–278.

Співучасник злочину – особа, яка умисно та спільно з іншими суб'єктами злочину бере участь у злочині (див. *Співучасть у злочині*). За ступенем та характером такої участі виділяють наступні види співучасників: виконавець (див. *Виконавець (співвиконавець) злочину*), організатор (див. *Організатор злочину*), підбурювач (див. *Підбурювач до злочину*) та пособник (див. *Пособник злочину*) (ч. 1 ст. 27 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 94; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 88–91.

Співучасть у злочині – умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину (ст. 26 КК). Об'єктивними ознаками співучасті є кількісна – у злочині беруть участь декілька (двоє і більше) осіб, кожна з яких має ознаки суб'єкта злочину; та якісна – спільність діяльності, що означає: а) обумовленість діяння одного співучасника злочинною поведінкою іншого; б) об'єднання спільних зусиль співучасників на досягнення єдиного злочинного наслідку; в) необхідний причинний зв'язок між злочинною діяльністю кожного із співучасників і

злочинним результатом, що наступив. Суб'єктивною ознакою є умисний характер спільної діяльності, що знаходить своє відображення у взаємній поінформованості і єдиному намірі співучасників вчинити злочин спільно. Значення інституту співучасті полягає в тому, що він: а) дозволяє обґрунтувати кримінальну відповідальність осіб, які безпосередньо не вчиняли злочин, але певним чином сприяли його вчиненню; б) є кваліфікуючою ознакою окремих складів злочинів (напр., п. 12 ч. 2 ст. 115 КК) та обставиною, що обтяжує покарання (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК); в) є конститутивною ознакою деяких злочинів (ст. 257, 293, 294 КК).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 63; Митрофанов І. І., Притула А. М. Співучасть у злочині: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2012. С. 39.

Спосіб вчинення злочину – факультативна ознака об'єктивної сторони складу злочину (див. *Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину*), що становить собою певну форму, у якій виявилися суспільно небезпечні дії, ті прийоми та методи, що були використані винним у процесі вчинення злочину. Спосіб вчинення злочину є конструктивною ознакою у багатьох зло-

чинах проти власності: таємний спосіб викрадення (ст. 185 КК); протиправна вимога передачі чужого майна з погрозою насильства (ст. 189 КК); обман чи зловживання довірою (ст. 190 КК) тощо; та кваліфікуючою ознакою у таких злочинах: особлива жорстокість при умисному вбивстві (п. 4 ч. 2 ст. 115 КК); примушування або обман при незаконному проведенні дослідів над людиною (ч. 2 ст. 142 КК); спосіб, небезпечний для життя чи здоров'я потерпілого, при незаконному позбавленні волі або викраденні людини (ч. 2 ст. 146 КК). Серед переліку обставин, що обтяжують покарання, способами вчинення злочину є вчинення злочину з особливою жорстокістю (п. 10 ч. 1 ст. 167 КК) та вчинення злочину загальнонебезпечним способом (п. 12 ч. 1 ст. 167 КК).

Літ.: Багіров С. Р. Спосіб вчинення злочину / С. Р. Багіров // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 208–209; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 150–151.

Сприяння вчиненню злочину наданням засобів чи знарядь – вид фізичного пособництва (див. *Фізичне пособництво*), котре полягає у передаванні іншим співучасникам різних

предметів матеріального характеру, за допомогою яких вони можуть здійснювати вплив на потерпілого, предмет злочину чи іншим чином полегшити досягнення злочинного результату (зброя, засоби зв'язку, транспорт, документи, наркотичні засоби, тощо).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 238; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 237.

Сприяння вчиненню злочину порадами чи вказівками – вид інтелектуального пособництва (див. *Інтелектуальне пособництво*), котре полягає у наданні іншим співучасникам інформації щодо найбільш прийнятних місця, часу, способів вчинення злочину та інших обставин, що є необхідною для реалізації спільних злочинних намірів.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 238; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 237.

Сприятливий вплив строків давності виконання обвинувального вироку – підстава для застосування звіль-

нення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (див. *Звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку*), що являє собою вплив строків давності (див. *Давність виконання обвинувального вироку*), за якого особа, яка вчинила злочин, протягом цих строків виконала дві умови, взяті у своїй сукупності, а саме: а) не ухилялася від відбування покарання (див. *Ухилення від відбування покарання*), та б) не вчинила нового злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину, котрі тягнуть за собою відповідно зупинення, тобто збереження і зарахування до загального строку давності часу, що минув з дня вчинення злочину до початку ухилення, та переривання перебігу давності, тобто визнання юридично незначущим часу, що минув до дня вчинення нового злочину. У разі зупинення, строки давності, передбачені п. 1–3 ч. 1 ст. 80 КК, подвоюються (ч. 3, 4 ст. 80 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 197–199; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 236–239.

Сприятливий вплив строків давності притягнення до кримінальної відповідальності – підстава для застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності*), що являє собою вплив строків давності (див. *Давність злочину*), за якого особа, яка вчинила злочин, протягом цих строків виконала дві умови, взяті у своїй сукупності, а саме: а) не ухилялася від судового слідства або суду (див. *Ухилення від слідства або суду*), та б) не вчинила нового злочину середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину, котрі тягнуть за собою відповідно зупинення, тобто збереження і зарахування до загального строку давності часу, що минув з дня вчинення злочину до початку ухилення, та переривання перебігу давності, тобто визнання юридично незначущим часу, що минув до дня вчинення нового злочину.

Літ.: Барулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 163–165.

Стабільність і динамізм законодавства про кримінальну відповідальність –

невід'ємні та відносно самостійні властивості законодавства про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну відповідальність*), що нерозривно пов'язані між собою та діалектично обумовлені. Належний баланс між ними дозволяє зберігати стійкість і рівновагу законодавства про кримінальну відповідальність, забезпечує його нормальне функціонування і послідовний розвиток, гарантує адекватну, усталену, якісну й ефективну правову охорону суспільних відносин. *Стабільність* – властивість законодавчої системи, яка відбиває її здатність зберігати певну стійкість, усталеність, відносну незмінність основоположних приписів і норм, а також наступність тих концептуальних положень, які довели свою ефективність протягом більш-менш тривалого часу їх застосування. *Динамізм* означає змінюваність законодавчої системи, можливість оновлюватися, удосконалюватися під впливом зовнішніх факторів, своєчасно реагувати на відповідні зміни, які відбуваються в державі та суспільстві, що свідчить про здатність законодавства про кримінальну відповідальність адаптуватися до змін зовнішнього середовища і тим самим ефективно охороняти відповідні суспільні відносини. Стабільність законо-

давства про кримінальну відповідальність надає можливість повно-важним державним органам та їх служб, особам належним чином оволодіти його приписами, сформулювати постійну, виважену і, що вкрай важливо, безпомилкову практику його застосування, а зацікавленим суб'єктам – ознайомитися зі змістом відповідних нормативно-правових актів, узгодити свою поведінку з їх вимогами. Водночас суспільство і держава зацікавлені в тому, щоб законодавство про кримінальну відповідальність адекватно, своєчасно й ефективно реагувало на суспільні зміни, тобто було динамічним, розвивалося, перебувало у русі, повною мірою відповідало потребам суспільного життя і новим викликам з боку злочинного середовища.

Літ.: Суходубова І. В., Тютюгін В. І. *Стабільність і динамізм законодавства про кримінальну відповідальність* / І. В. Суходубова, В. І. Тютюгін // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 910–911.

Стадії злочину – передбачені КК, суспільно небезпечні етапи здійснення злочину, котрі істотно різняться між собою ступенем реалізації злочинного наміру, тобто характером діяння

(дії або бездіяльності) та моментом його закінчення (припинення), а тим самим і ступенем тяжкості вчиненого особою діяння. КК визнає злочинними та караними три стадії вчинення злочину: готування до злочину (див. *Готування до злочину*), замах на злочин (див. *Замах на злочин*) та закінчений злочин (див. *Закінчений злочин*). Стадії злочину як інститут кримінального права має значення для застосування багатьох норм КК, зокрема, про добровільну відмову від злочину; про наявність чи відсутність злочину; про чинність кримінального закону у часі та просторі; про співучасть у злочині; добровільну відмову співучасників; повторність та сукупність злочинів; про обставини, що виключають злочинність діяння; звільнення від кримінальної відповідальності при амністії; призначення покарання, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина*. Харків: Право, 2013. С. 42; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2015. С. 200–201; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене*. Одеса: Фенікс, 2018. С. 190–195.

Стан сильного душевного хвилювання – психічний стан, за якого особа втрачає в по-

вній мірі можливість усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними. Закон визнає деякі злочини, вчинені у стані сильного душевного хвилювання такими, що вчинені за пом'якшуючих обставин, якщо цей стан виник внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання або тяжкої образи з боку потерпілого – умисне вбивство (ст. 116 КК), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 123 КК). Крім того, вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого є загальною обставиною, що пом'якшує покарання (див. Система обставин, що пом'якшують покарання) (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК).

Літ.: Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. С. 68; Бурдін В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: монографія. Львів: ПАІС, 2006. С. 55.

Стан сп'яніння – психічний стан особи в момент вчинення злочину, викликаний вживанням алкогольних напоїв (див. Алкогольне сп'яніння), наркотичних засобів (див. Наркотичне сп'яніння) або інших одурманюючих речовин (див. Токсичне сп'яніння), котрий за загальним правилом не виключає осудності, але характеризується послабленням інте-

лектуальної і вольової сфери психічної діяльності людини і може бути такою ознакою діяння та особи винного, котра значно підвищує ступінь суспільної небезпеки вчиненого і посилює відповідальність цієї особи. Тому згідно з п. 13 ч. 1 ст. 67 КК, стан сп'яніння може бути визнаний обставиною, котра обтяжує покарання (див. Система обставин, що обтяжують покарання).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 73–74; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 79–81.

Становлення засудженого на шлях виправлення – умова застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (див. Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким), котра трактується як наявність позитивної поведінки засудженого – нормального ходу відбування покарання, дотримання ним норм законодавства, правил громадського порядку, відсутності будь-яких стягнень, відповідального ставлення до праці та навчання, прагнення здобуття чи підвищення професійного та освітнього рівня, участі у програмах виховного впливу, що обґрунтовано свідчить про

успішне протікання процесу виховання, який ефективно триватиме за умов відбування не первинно призначеного покарання, а інших, більш м'яких видів покарання.

Літ.: Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 228–229.

Статути Великого князівства Литовського (1529, 1566, 1588 рр.) – пам'ятка кримінального права України XVI століття. Відомі три редакції Статутів – 1529, 1566, 1588 років. *Статут 1529 року* складається з 13 розділів, кримінально-правові норми містяться в розділі 1 «Про персону нашу господарську»; розділі 7 «Про земські насильства, привілеї і вбивства шляхтичів»; розділі 8 «Про земські суди, кордони і межі, про копи»; розділі 9 «Про лови, про пущі, про бортне дерево, про озера, про боброві гони, про хмільники, про соколинні гнізда»; розділі 11 «Про головщини людей путних, селян і челядинців»; розділі 12 «Про захоплення і нав'язки»; розділі 13 «Про крадіжки». Характерною для Статуту 1529 року є змішаність цивільно-правових норм з кримінально-правовими. Так, ст. 1 Розділу 9 встановлює відповідальність за незаконне полювання,

ст. 2 – передбачає конкретні розміри штрафу за певний вид тварин, а ст. 3 – право користування бортами, озерами і луками в чужому лісі (одне з прав на чужі речі). *Статут 1566 року* складається з 14 розділів. Відповідальність за злочини передбачено такими з них: розділ 1 «Про персону нашу господарську»; розділ 9 «Про права земські»; розділ 10 «Про лови, про пущі та про дерево бортне»; розділ 11 «Про гвалти і головизни шляхетські»; розділ 12 «Про головизни і нав'язки людей посполитих»; розділ 13 «Про грабежі і нав'язки» та розділі 14 «Про злочинства людей всякого стану». В цілому в Статуті 1566 р. продовжується тенденція розподілу як суб'єктів злочину, так і потерпілих за становим походженням на «шляхетство» та «посполитих». В той же час було встановлено вік кримінальної відповідальності — 14 років. *Статут 1588 року* в цілому структурно відповідав попередньому. В той же час він остаточно затвердив закріпачення селян. Вік кримінальної відповідальності був піднятий до 16 років. Кримінальне законодавство знало просту і складну співучасть. Статут 1588 року встановив, що при простій співучасті всі винні повинні були каратися однаково. При складній співучасті злочинці по-

ділялися на виконавців, пособників і підбурювачів. Приховання і недонесення по деяких злочинах також підлягали покаранню. Наприклад, у випадку державної зради батька повнолітні сини, які знали про підготовку зради, підлягали покаранню. Статути були написані «руською» (старобілоруською або староукраїнською) мовами, згодом були перекладені на польську.

Літ.: Берзін П. С. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 200–204; Нерсесян А. С. *Статути Литовські / А. С. Нерсесян // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України.* Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 210–211; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 40–41.

Стійкість злочинного об'єднання – ознака організованої групи (див. *Вчинення злочину організованою групою*) та злочинної організації (див. *Вчинення злочину злочинною організацією*), котра являє собою відносно постійний склад учасників з наявністю міцних зв'язків між ними і високого ступеня організованості, одностайності при прийнятті рішень і послідовності у здійсненні злочинних дій.

Літ.: Джуржа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 98–99; Мельник М. І., На-

вроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 99–100.

Строк, на який жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами – 70 календарних днів до пологів та 56 днів після пологів (70 – у разі ускладнених пологів або народження двох і більше дітей), а стосовно жінок, віднесених до 1–4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи – 90 днів до пологів та 90 – після пологів. У разі застосування звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (див. *Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років*) суд може звільнити від відбування покарання в межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку (ч. 1 ст. 83 КК). При звільненні від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (див. *Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років*) іспитовий

строк встановлюється у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку (ч. 1 ст. 79 КК).

Літ.: Джу́жа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 206; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 248.

Строки давності стосовно юридичних осіб – часові межі, що обчислюються з дня вчинення уповноваженою особою юридичної особи будь-якого злочину, зазначеного у ст. 96³ КК, і до дня набрання вироком законної сили, після спливу яких юридична особа звільняється від застосування до неї заходів кримінально-правового характеру (див. *Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб*), ними є: а) три роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості; б) п'ять років – у разі вчинення злочину середньої тяжкості; в) десять років – у разі вчинення тяжкого злочину; г) п'ятнадцять років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину (ч. 1 ст. 96⁵ КК).

Літ.: Гришук В. К., Пасека О. Ф. *Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник*. Київ: Юрінком Інтер, 2017.

С. 278–281; Джу́жа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 243–245; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 299–300.

Строкові покарання – вид покарань за можливістю визначення строку, котрий являє собою покарання (див. *Система покарань*), щодо яких закон встановлює мінімальні та максимальні межі їх застосування у часі, ними є: а) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; б) громадські роботи; в) виправні роботи; г) службові обмеження для військовослужбовців; г) арешт; д) обмеження волі; е) тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; є) позбавлення волі на певний строк.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 97; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 314.

Структура Кримінального кодексу України – систематизований поділ КК на Загальну (див. *Загальна частина Кримінального кодексу України*) й Особливу частини (див. *Особлива частина Кримінального кодексу*

України), котрі нерозривно пов'язані між собою й утворюють нормативну єдність; Прикінцеві та перехідні положення та Перелік майна, що не підлягає конфіскації за судовим вироком. Загальна та Особлива частини КК поділяються на розділи; останні, своєю чергою, – на окремі статті; більшість статей – на частини, кожна з яких є окремим абзацом, має цифрове позначення та починається з великої літери; окремі статті або частини статей – на пункти, що мають цифрове позначення та круглу закриту дужку; іноді частини статті або пункти поділяються на підпункти, котрі виділені з початку рядка і позначені літерою та круглою закритою дужкою. Окремі статті КК мають примітки, в яких роз'яснюються поняття і терміни, застосовані в цій або в деяких інших статтях.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 35–38; Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 34–37; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 18–19.

Ступінь вини – кількісна характеристика вини (див. *Вина*), що є сукупністю форми (див. *Форми вини*) і змісту вини (див.

Зміст вини) з урахуванням всіх особливостей психічного ставлення особи до обставин злочину. Ступінь вини є оціночною категорією та визначається об'єктивними обставинами злочину, характером суспільно небезпечного діяння, особливостями психічного ставлення до дії (бездіяльності), мотивом і метою злочину, обставинами, що характеризують особу винного, причинами та умовами, котрі вплинули на формування умислу чи зумовили зміст необережності, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Комаров О. Д. *Вина у кримінальному праві* / В. І. Борисов, О. Д. Комаров // *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право* / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 77–78; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 83; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 168–170.

Ступінь суспільної небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб – соціальний критерій, що враховується судом при призначенні виду примусових заходів медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*) та являє собою оцінку: а) суспільної небезпеки вчиненого діяння

ня, характеру вчиненого, можливих або тих, що настали, суспільно небезпечних наслідків та інших подібних обставин; б) психічного стану особи на момент розгляду справи судом і небезпечності даного хворого для оточуючих, що впливає з характеру захворювання.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 275.

Суб'єкт виконання наказу – ознака виконання наказу (див. *Виконання наказу або розпорядження*), котра являє собою особу, яка зобов'язана виконати законний наказ, якою може бути як підпорядкована по службі особа (військовослужбовець, робітник або службовець підприємства, установи або організації), так і особа, що хоча і не є підпорядкованою, проте в силу закону зобов'язана виконати звернений до неї законний наказ (напр., особа, до якої звернено законне розпорядження представника влади).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 316–317.

Суб'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання – ознака заподіяння шкоди при виконанні

спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (див. *Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації*), котра являє собою особу, яка відповідно до чинного законодавства виконує спеціальне завдання в складі організованої групи або злочинної організації, до яких належать: а) працівники (у т. ч. негласні) оперативних підрозділів органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність; б) співробітники розвідувальних органів, які відповідно до ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» можуть здійснювати оперативно-розшукові заходи; в) штатні та позаштатні негласні співробітники спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і СБУ; г) члени організованої групи чи злочинної організації та інші особи, які погодились співробітничати з працівниками оперативних підрозділів або дали згоду на проникнення у такі злочинні об'єднання з метою виконання спеціального завдання.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 172; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право*

України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 323.

Суб'єкт злочину (від лат. *subjectus* – той, що знаходиться в основі) – елемент складу злочину (див. *Елемент складу злочину*), котрим є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність (ч. 1 ст. 18 КК). Таким чином, суб'єкта злочину характеризують три групи ознак: фізична природа суб'єкта злочину (див. *Фізична особа*); осудність (наявність у особи здорової психіки та свідомості) (див. *Осудність*); досягнення віку кримінальної відповідальності (див. *Вік, з якого настає кримінальна відповідальність*). Значення суб'єкта злочину визначається тим, що він: а) є обов'язковим елементом будь-якого складу злочину; б) сприяє розмежуванню злочинів; в) впливає на кваліфікацію злочину, на призначення покарання, тощо.

Літ.: Вереша Р. В. *Суб'єктивні елементи складу злочину: науково-практичний посібник*. Київ: Алерта, 2015. С. 16–20; Митрофанов І. І. *Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник*. Одеса: Фенікс, 2015. С. 181–184. С. 16–20.

Суб'єктивна сторона злочину – елемент складу злочину (див. *Елемент складу злочину*), котрий характеризує внут-

рішню сутність злочину, тобто психічну діяльність осудної особи, що відображає ставлення її свідомості та волі до вчиненого суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є вина (див. *Вина*), факультативними ознаками є мотив (див. *Мотив вчинення злочину*), мета вчинення злочину (див. *Мета вчинення злочину*) та емоційний стан винної особи (див. *Емоційний стан суб'єкта злочину*). Значення суб'єктивної сторони складу злочину полягає в тому, що вона: а) є обов'язковим елементом складу злочину; б) впливає на кваліфікацію злочину; в) дає можливість відмежувати один злочин від іншого; г) впливає на ступінь тяжкості вчиненого діяння і тим самим на призначення покарання.

Літ.: Багіров С. Р. *Сторона суб'єктивна складу злочину* / С. Р. Багіров // *Мала енциклопедія кримінального права: редколегія*: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 212; Вереша Р. В. *Суб'єктивні елементи складу злочину: науково-практичний посібник*. Київ: Алерта, 2015. С. 36–38; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 44.

Суб'єктивні підстави звільнення від кримінальної відповідальності – група обставин звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звіль-*

нення від кримінальної відповідальності), котрі є діями, тобто свідомими вчинками людини, в яких проявляється її волевиявлення, такими є: дійове каяття (ст. 45 КК), примирення винного з потерпілим (ст. 46 КК), передача на поруки (ст. 47 КК) та ін.

Літ.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 76.

Суд іноземної держави

– орган, що здійснює судову владу в іншій, крім України, суверенній державі згідно з її національним законодавством. За ст. 9 КК, вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України (див. *Правові наслідки засудження особи за межами України*).

Літ.: Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 38; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 43.

Судимість – правовий стан особи, створений реалізацією кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*), що виникає внаслідок засудження винної особи обвинув-

вальним вироком суду за вчинений нею злочин до покарання, котрий виступає підставою для державного осуду і застосування до нього передбачених законом на протязі певного, законом установленого перебігу часу, обмежень та втрат і відіграє роль сприяючого засобу досягнення і закріплення цілей покарання. За ч. 1 ст. 88 КК, особа визнається такою, що має судимість, з дня набрання законної сили обвинувальним вироком і до погашення (див. *Погашення судимості*) або зняття судимості (див. *Зняття судимості*). Судимість має правове значення у разі вчинення нового злочину (див. *Кримінально-правові наслідки судимості*), а також в інших випадках, передбачених законами України (див. *Загально-правові наслідки судимості*) (ч. 2 ст. 88 КК).

Літ.: Голіна В. В. Судимість: монографія. Харків: Харків юридичний, 2006. С. 22; Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 358–359.

Судимість як елемент норм і інститутів Загальної частини КК – вид кримінально-правових наслідків судимості (див. *Кримінально-правові наслідки судимості*), котрий втілюється в тому, що судимість: а) враховується при визнанні рецидиву злочинів (ст. 34 КК); б) є перепо-

ною для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК), примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК), передачею особи на поруки (ст. 47 КК), зміною обстановки (ст. 48 КК); в) враховується при визначенні того, чи має місце переривання перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 49 КК); г) враховується при виборі окремих видів покарання (ч. 2 ст. 62 КК), а протягом строку відбування певних покарань створює підстави для застосування спеціальних обмежень щодо засуджених (ч. 2 ст. 58 КК); г) як одна із ознак, що характеризують особу винного, враховується відповідно до загальних засад призначення покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК), а також при звільненні від покарання через хворобу (ч. 2 ст. 84 КК); д) виступає як обставина, що обтяжує покарання за злочини, вчинені повторно та у випадку рецидиву злочинів (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК); е) за загальним правилом, є підставою для відмови в призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК); є) може бути підставою для відмови у звільненні від відбування покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75 КК); ж) за злочини проти миру та безпеки людства, передбачені ст. 437–439

та ч. 1 ст. 442 КК, є підставою для незастосування давності виконання обвинувального вироку (ч. 6 ст. 80 КК); з) враховується при визначенні обов'язкової частини покарання, котра фактично повинна бути відбута при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання (п. 2 ч. 3 ст. 81 КК, п. 2 ч. 3 ст. 107 КК), а також при заміні невідбутої частини покарання більш м'яким (п. 2 ч. 4 ст. 82 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 216–217; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 260–264.

Судимість як елемент складів злочинів – вид кримінально-правових наслідків судимості (*див. Кримінально-правові наслідки судимості*), котрий втілюється в тому, що судимість є кваліфікуючою ознакою багатьох складів злочинів, передбачених Особливою частиною КК (напр., ч. 2 ст. 133, ч. 2 ст. 164, ч. 2 ст. 165, ч. 2 ст. 188, ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 203, ч. 2 ст. 204, ч. 3 ст. 212, ч. 2 ст. 213, ч. 2 ст. 225, ч. 2 ст. 226, ч. 2 ст. 228, ч. 2 ст. 248, ч. 2 ст. 249, ч. 3 ст. 296, ч. 2 ст. 302, ч. 2 ст. 310, ч. 2 ст. 331, ч. 2 ст. 382 КК та ін.).

Літ.: Голіна В. В. Судимість: монографія. Харків: Харків юридичний, 2006. С. 69–70; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна час-

тина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 358–359.

Судова індивідуалізація покарання – призначення судом покарання на підставі відповідних норм КК з урахуванням індивідуальних особливостей конкретного злочину і обставин його вчинення (див. *Принцип індивідуалізації при призначенні покарання*) (форми вини, мотиву і мети, способу і стадії вчинення злочину, кількості епізодів злочинної діяльності, ролі кожного зі співучасників, якщо злочин вчинено групою осіб, характеру і ступеня тяжкості наслідків, що настали), а також особливостей особи винного.

Літ.: Полтавець В. В. *Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України: монографія*. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. С. 29.

Судове тлумачення закону про кримінальну відповідальність – вид тлумачення закону про кримінальну відповідальність за суб'єктом (див. *Тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), що являє собою роз'яснення змісту кримінальної норми судом, котре має такі різновиди: а) казуальне – роз'яснення, котре дається судами будь-якої інстанції при розгляді конкретної кримінальної справи та є обов'язковим тільки

по тій справі, у зв'язку з якою воно проводилося; б) правозастосовне, котре дається в рекомендаціях ПВС з найбільш складних питань застосування КК, яким широко користуються суди при розгляді кримінальних справ та інші суб'єкти застосування законів про кримінальну відповідальність.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-тє видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 42–43; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник*. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 93–94; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 30.

Сукупність злочинів – вид множинності злочинів (див. *Множинність злочинів*), котрий являє собою вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено. При цьому не враховуються злочини, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом (ч. 1 ст. 33 КК). За характером злочинної поведінки особи виділяють ідеальну (див. *Ідеальна сукупність злочинів*) та реальну (див. *Реальна сукупність злочинів*) сукупність злочинів. За ч. 2 ст. 33 КК, при сукупності злочинів ко-

жен з них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 276–284; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. *Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник.* Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 456; Зинченко І. О., Тютюгін В. І. *Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія.* Харків: ФІНН, 2008. С. 124–147; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 257–260.

Сумлінна поведінка – умова застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (див. *Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх*), що оцінюється залежно від виду призначеного для відбування покарання, та може полягати: а) при відбуванні покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі – у зразковому дотриманні вимог режиму, правил внутрішнього розпорядку, свідомому додержанні дисципліни, виконанні вказівок і розпоряджень адміністрації установи, наявності заохочень і відсутності стягнень, одержанні певної спеціальності, підвищенні загальноосвітнього рівня й професійної кваліфікації, участі в громадсь-

кому житті взагалі і самодіяльних творчих колективах засуджених зокрема, активній участі у виховних заходах, товариському ставленні до інших осіб, які відбувають покарання, підтриманні стійкого зв'язку з рідними та близькими; б) при відбуванні покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців і триманні в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців – у точному та неухильному виконанні вимог військових статутів і наказів командирів; при виконанні виправних робіт – у дотриманні правил трудової дисципліни та громадського порядку, правил людського співжиття, етичних норм, підтриманні добрих взаємин у колективі, стримуванні від азартних ігор, вживання алкогольних напоїв, наркотичних засобів.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 241, 268; Письменський Є. О. *Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія.* Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 186–188.

Сумлінне ставлення до навчання – умова застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання неповнолітньої особи (див. *Умовно-дострокове звільнення від відбування*

покарання неповнолітніх), що являє собою дотримання засудженим навчальної дисципліни, зокрема розкладу навчальних занять, виконання навчальних завдань на рівні своїх можливостей, прагнення підвищити свої оцінки, тощо.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 320.

Сумлінне ставлення до праці – умова застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (див. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх), звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності (див. Звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності) та зняття судимості (див. Зняття судимості), що являє собою участь особи у суспільно корисній праці в одній із існуючих організаційно-правових форм (робота за наймом, участь у підприємстві, виконання роботи за цивільно-правовими договорами, індивідуальна праця), добросовісне виконання трудових обов'язків, використання форм і методів отримання доходів, котрі допустимі з

точки зору не лише індивідуальних, а й суспільних інтересів, поліпшення кількісних та якісних показників виконуваної роботи, підвищення виробничої кваліфікації, бережливе ставлення до обладнання та інструментів, додержання правил охорони праці та техніки безпеки.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 241, 268.

Суспільна небезпека діяння – матеріальна ознака злочину (див. Злочин), котра полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду відносинам, котрі охороняються кримінальним законом, або містить у собі реальну можливість заподіяння такої шкоди. Значення суспільної небезпеки як ознаки злочину полягає в тому, що вона: а) є основним об'єктивним критерієм визнання діяння злочином, його криміналізації; б) дозволяє класифікувати злочини за ступенем тяжкості (ст. 12 КК); в) визначає межу між злочином та іншими правопорушеннями; г) є однією із загальних засад індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 73–76; Фріс

П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 91–93.

Суспільні інтереси – об'єкт заподіяння шкоди при вчиненні дій, котрі складають зміст деяких обставин, що включають злочинність діяння (див. *Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні наказу, Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання, Об'єкт заподіяння шкоди при діянні, що пов'язане з ризиком*), що являє собою громадську безпеку та громадський порядок, спокій громадян, недоторканність громадського майна, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 133.

Суспільно небезпечне посягання – підстава необхідної оборони (див. *Необхідна оборона*), що являє собою будь-які дії людини, безпосередньо спрямовані на заподіяння негайної істотної шкоди правоохоронюваним інтересам особи, яка обороняється, або іншої особи (див. *Охоронювані законом права та інтереси особи*), суспільним інтересам (див. *Суспільні інтереси*) або інтересам держави (див. *Державні інтереси*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 73–76; Фріс

П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 91–93.

Суспільно небезпечні наслідки – шкода (збиток), що заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам, котрі охороняються кримінальним законом, або реальна небезпека (загроза) заподіяння такої шкоди. Суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину (див. *Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину*), а також: є найважливішою підставою криміналізації (декриміналізації) діяння; впливають на характер і ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння; конструюють кваліфіковані склади злочинів; дозволяють провести розмежування як між окремими складами, так і між злочинами та іншими правопорушеннями; враховуються судом як обставини, що обтяжують покарання тощо. Злочинні наслідки поділяються за характером шкоди на матеріальні – фізична шкода (вбивство, тілесні ушкодження) та майнова шкода (злочини проти власності), котра включає позитивну шкоду чи упущену вигоду (неодержані доходи); та нематеріальні – політичні інтереси (злочини проти основ національної безпеки України), організа-

ційні інтереси (службові злочини, злочини проти правосуддя), соціальні інтереси (злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини та громадянина), тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 136–142; Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 36–37.

Суспільство – сукупність людей, об'єднаних історично обумовленими соціальними формами спільної життєдіяльності. За ч. 2 ст. 11 КК, не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК, але через малозначність (див. *Малозначне діяння*) не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 49.

Сутність вини – властивість вини (див. *Вина*), що являє собою її соціальну природу, тобто негативне (антисоціальна установка), зневажливе чи неува-

жне (асоціальна установка) ставлення особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, до тих інтересів, соціальних благ, цінностей (суспільних відносин), що охороняються кримінальним законом. Антисоціальна установка переважно характерна для осіб, які вчинили злочин з прямим умислом, асоціальна – для осіб, які вчинили злочин з непрямым умислом або через необережність.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 73–74; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 83.

Схиляння іншим чином до вчинення злочину (ст. 27 КК) – категорія дій підбурювача до злочину (див. *Підбурювач до злочину*), котра являє собою вчинення будь-яких інших, окрім умовляння (див. *Умовляння*), підкупу (див. *Підкуп*), погрози (див. *Погроза*) та примусу (див. *Примус*) дій, за допомогою яких особа схилила співучасника до вчинення злочину; ними може можуть бути: доручення, порада, заклик тощо. Якщо схиляння до вчинення злочину здійснено у вигляді наказу або розпорядження, адресованого підлеглому по службі, то відповідальність настає з

урахуванням положень, передбачених ст. 41 КК.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 96.

Т

Таємна співучасть – вид співучасті у злочині (див. *Співучасть у злочині*), котрий виділяється окремими вченими (О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк) та характеризується тим, що виконавець не усвідомлює поведінку певного співучасника, що приєдналась до його зусиль, а останній знає про злочинну поведінку виконавця і в односторонньому порядку сприяє їй. Напр., працівник поліції, бажаючи позбутись нелюбимої тещі, отримує інформацію про те, що серійний квартирний злодій, який вбиває похилих свідків, обирає квартири – місця своїх злочинів за поштовими скриньками, та наповнює поштову скриньку газетами, сподіваючись на те, що злочинець вчинить крадіжку у квартирі його тещі і позбавить її життя, оскільки вона по-

стійно знаходилась удома, так і трапляється.

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник.* Київ: Ваіте, 2014. С. 230.

Теорія адекватної причинності – концепція причинного зв'язку (див. *Причинний зв'язок у кримінальному праві*), за якою питання про причинний зв'язок між небезпечним діянням і взаємопов'язаними з ним іншими чинниками та настанням шкідливих наслідків вирішується трьома шляхами: а) на підставі типових зв'язків, характерних для даної категорії подій; б) порівнянням даної категорії зв'язків з іншими подібними в типових випадках категоріями зв'язків; в) залежно від усвідомлення (сприйняття) типової причини дій особи (злочинця), котрі мали відповідати загальножиттєвому досвіду «середньої розважливої людини».

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 143; Митрофанов І. І. *Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник.* Одеса: Фенікс, 2015. С. 172.

Теорія еквівалентної причинності (від. лат *conditio sin qua non* – умова, без якої немає) – концепція причинного зв'язку (див. *Причинний зв'язок у*

кримінальному праві), сутність якої полягає в тому, що той чи інший фактор, без якого не було б наслідку, є необхідною умовою злочинного результату і тому – підставою для висновку про наявність причинного зв'язку. За такої логічної конструкції до зазначених факторів можуть бути віднесені і необхідні причини, і випадкові, і навіть умови, за яких відбувається діяння. Ця теорія має чимало прибічників серед науковців, проте її суттєвим недоліком є те, що вона надто розширює коло юридичне значимих факторів, котрі зумовлюють настання наслідків.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 143; Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2015. С. 171–172.

Теорія необхідного спричинення – концепція причинного зв'язку (див. *Причинний зв'язок у кримінальному праві*), що базується на принципах діалектичного матеріалізму, за якою причинний зв'язок розглядається як об'єктивно існуючий зв'язок між небезпечним діянням людини і певним злочинним наслідком, та для нього є характерним наступне: а) діяння передуює наслідку за часом; б) діянню внутрі-

шне властива неминучість або реальна можливість настання наслідку; в) у конкретних умовах місця, часу та обстановки ця реальна можливість перетворюється в дійсність – діяння породжує наслідок; г) наслідок породжується саме цим діянням як результат його закономірного, необхідного розвитку, а не діями інших осіб або інших зовнішніх сил.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 143; Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2015. С. 172–173.

Територіальний принцип дії кримінального закону – принцип чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі (див. *Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі*), котрий полягає у тому, що особи, які вчинили злочини на території України (див. *Територія України*), підлягають кримінальній відповідальності за КК України (ч. 1 ст. 6 КК). Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато (див. *Початок вчинення злочину*), продовжено (див. *Продовження злочину*), закінчено або припинено (див. *Припинення злочину*) на території України, а також, якщо виконавець злочину

або хоча б один із співучасників діяв на території України (ч. 2, 3 ст. 6 КК). Винятком з цього принципу є можливість застосування кримінального закону до дипломатичних представників іноземних держав (див. *Дипломатичні представники іноземних держав*) та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, не є підсудні у кримінальних справах судам України. Питання про кримінальну відповідальність таких осіб, у разі вчинення ними злочину на території України, вирішується дипломатичним шляхом (ч. 4 ст. 6 КК).

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 338–340; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 57–61; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 23–25.

Територія України – поняття, що визначається нормами національного та міжнародного права та охоплює: а) сушу, море, річки, озера та інші водойми, надра землі в межах кордону України, а також повітряний простір над сушею і водним простором, в тому числі й над територіальним морем; б) військові судна,

приписані до портів на території України, котрі знаходяться під прапором України у відкритому морі, у територіальних водах або портах іншої держави; в) невійськові судна, приписані до портів на території України, що перебувають під прапором України у відкритому морі; г) іноземні невійськові судна, що перебувають у територіальному морі чи порту України; г) військові повітряні судна України, приписані до аеропортів на території України, котрі під розпізнавальним знаком України знаходяться у відкритому повітряному просторі, в повітряному просторі чи на аеродромі іншої держави; д) невійськові повітряні судна України, котрі приписані до аеропортів на території України і перебувають поза її межами у відкритому повітряному просторі під розпізнавальним знаком України. Виділяють також об'єкти, що не є територією України, але на які за певних умов, передбачених нормами міжнародного права та законодавством України, поширюються юрисдикція і сфера застосування кримінального законодавства України: континентальний шельф; виключна (морська) економічна зона України; підводні телеграфні кабелі та трубопроводи, що проходять по дну відкритого моря; наукова станція

«Академік Вернадський», розташована в Антарктиді; запущені в космос об'єкти, що належать Україні; території дипломатичних представництв і консульських установ України за кордоном; автотранспортні засоби під прапором України; місця розташування військових частин України на територіях інших держав, тощо (див. *Територіальний принцип дії кримінального закону*).

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 338–340; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 28–31.

Термінологія кримінального права – система юридичних термінів як особливо знакових мовленнєвих одиниць, за допомогою яких у змісті кримінального права описуються (закріплюються) у словесній формі норми закону про кримінальну відповідальність, інститути, юридичні конструкції кримінального права. *Терміни кримінального права* – це слово або словосполучення (комплекс слів), включене в текст закону про кримінальну відповідальність і має своїм основним призначенням позначати кримінально-правові поняття (див. *Кримінально-правові поняття*) або категорії (див. *Категорії*

кримінального права). Юридична термінологія кримінального права має надзвичайно велике значення, оскільки суттєво впливає і на форму, і на зміст цієї галузі права та законодавства. Термінам кримінального права притаманні такі властивості: 1) вони використовуються в тексті нормативно-правового акта як лінгвістичний засіб для опису (фіксування) кримінально-правових понять і категорій у нормах кримінального права; 2) терміни логічно та жорстко співвідносяться з поняттями і категоріями кримінального права, чітко й адекватно визначають їх ознаки, зміст та обсяг. Саме терміни дають можливість з'ясувати зміст понять і встановити суттєві ознаки та обсяг явищ об'єктивної дійсності на врегулювання яких розрахована ця норма; 3) термін виконує важливу номінативну функцію – він дає назву (ім'я) поняттю і тим самим включає його в термінологічне поле кримінального права як елемент понятійного апарату кримінального права (див. *Апарат поняттєвий кримінального права*); 4) терміни кримінального права характеризуються смисловою однозначністю, семантичною жорсткістю, позбавлені за смисловим значенням експресії і тому виступають специфічними знаковими одиницями, що достатньо чітко і

повно концентрують в узагальненому вигляді гранично високий рівень знань про відповідність кримінально-правового явища (злочин і покарання у багатьох і різних формах та видах їх прояву); 5) неприпустимо в КК, як в єдиній термінологічній системі (єдиному термінологічному полі) позначати одні й ті ж поняття різними термінами, а різні поняття – одними й тими ж термінами або термінами, близькими за своїм смислом і значенням. Ці термінологічні недоліки погіршують якість закону і викликають складнощі при його застосуванні; 6) у випадках, коли термін, що безпосередньо співвідноситься з поняттям, яке він позначає, в структурно-му відношенні складається із 2-х чи більше слів (словосполучення), ці слова не застосовуються одне без ін. (напр., «істотна шкода», «умисне тяжке тілесне ушкодження», «погроза вбивством» становлять єдине значення, і у своїй єдності позначають одне й те ж поняття; 7) мова закону про кримінальну відповідальність повинна бути «природною», чіткою, зрозумілою і доступною. При цьому мають виключатися слова «штучної мови», слова «іншомовного походження», «нечіткі» та «розмиті» терміни. Не може допускатися в тексті закону синонімія, полісемічність, дублетність,

оскільки внаслідок цього може порушуватися жорсткий і однозначний зв'язок між термінами (словами) і поняттями, які вони мають призначення позначати, чим також може суттєво погіршуватися якість закону про кримінальну відповідальність (див. *Якість законодавства про кримінальну відповідальність*).

Літ.: Панов М. І. Понятійний апарат кримінального права / М. І. Панов // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 725–726.

Техніко-юридична функція складу злочину – функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра надає можливість закріплювати в законі різні моделі об'єктивного (зовнішнього) прояву злочину: з матеріальним, формальним або з усіченим складом, кваліфікований чи особливо кваліфікований склад злочину, закінчений і незакінчений злочин, співучасть у злочині.

Літ.: Бажанов М. І. Избранные труды. Харьков: Право, 2012. С. 461; Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права // Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). С. 118.

Тимчасовий розлад психічної діяльності – психічне захворювання, що розпочи-

нається раптово, характеризується швидким розвитком, триває відносно недовго і як правило закінчується повним одужанням особи (гострий алкогольний психоз, реактивний стан, тобто хворобливий розлад внаслідок тяжкого психічного потрясіння, так звані виняткові стани, що викликають затемнення свідомості на короткий час – патологічне сп'яніння, патологічний афект, тощо). За ч. 2 ст. 19 КК, не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, перебувала в стані неосудності (див. *Неосудність*), тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Чернєй В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 71; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 77.

Тлумачення закону про кримінальну відповідальність – з'ясування та всебічне розкриття змісту норм кримінального закону (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) з

метою його точного застосування. Тлумачення закону поділяють залежно від суб'єкта, який роз'яснює закон на автентичне (див. *Автентичне тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), легальне (офіційне) (див. *Легальне (офіційне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), судове (див. *Судове тлумачення закону про кримінальну відповідальність*) та наукове (доктринальне) тлумачення (див. *Наукове (доктринальне) тлумачення про кримінальну відповідальність*); за способом на граматичне (філологічне) (див. *Грамматичне (філологічне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), системне (див. *Системне тлумачення закону про кримінальну відповідальність*) та історичне (див. *Історичне тлумачення закону про кримінальну відповідальність*); за обсягом на буквальне (адекватне) (див. *Буквальне (адекватне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність*), обмежувальне (див. *Обмежувальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність*) та поширювальне тлумачення (див. *Поширювальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність*).

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 365; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина:

підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 42; Денисова Т. А., Дудоров О. О., Навроцький В. О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 92–93; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 29–30.

Токсичне сп'яніння – психічний стан людини, викликаний вживанням різноманітних токсичних речовин промислового, побутового та іншого призначення (окрім алкогольних напоїв, наркотичних засобів і психотропних речовин), у т. ч. деяких прекурсорів (зокрема ацетону), а також отруйних та сильнодіючих лікарських засобів (див. *Стан сп'яніння*). Токсичне сп'яніння не виключає кримінальної відповідальності (ст. 21 КК).

Літ.: Джуржа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 74; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 80.

Триваючий злочин – вид ускладненого одиничного злочину (див. *Ускладнений одиничний злочин*), котрий безперервно здійснюється (триває) протягом невизначеного часу; триваючим є злочин, який може безперервно вчинятися на стадії закінченого протягом певного (достатньо великого) проміжку часу, тобто це

дія або бездіяльність, що пов'язана з тривалим невиконанням обов'язків, покладених на винного законом, під загрозою кримінальної відповідальності. Прикладами є тримання особи як заручника (ст. 147 КК), ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК), участь у злочинній організації (ст. 255 КК), зберігання порнографічних предметів (ст. 301 КК).

Літ.: Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. С. 243–244; Ободовський О. В. Триваючі злочини у кримінальному праві України: монографія. Одеса: Юридична література, 2016. С. 98–99.

Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців – вид основного покарання (див. *Основні покарання*), котрий застосовується виключно до військовослужбовців строкової служби (див. *Військовослужбовець*) на строк від шести місяців до двох років у випадках, коли воно вказано в санкції норми Особливої частини КК, а також якщо суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе замінити позбавлення волі на строк не більше двох років триманням у дисциплінарному батальйоні (див. *Дисциплінарний батальйон*) на той самий строк, але така заміна не може застосовува-

тися до осіб, які раніше вже відбували покарання у виді позбавлення волі (ст. 62 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 159; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 170–172.

Тяжка хвороба, що є підставою для звільнення від відбування покарання – це: а) найбільш тяжкі форми туберкульозу; б) інфекція вірусу імунодефіциту людини (ВІЛ/СНІД); в) лепра; г) злоякісні та деякі інші новоутворення; г) деякі хвороби ендокринної системи (цукровий діабет тощо); д) окремі хвороби нервової системи та органів чуття (напр., менінгіти вторинні гнійні, абсцеси головного мозку, розсіяний склероз, паркінсонова хвороба, епілепсія, повна сліпота); е) деякі хвороби органів кровообігу (напр., ішемічна хвороба серця, міокардитичний кардіосклероз, гіпертонічна хвороба III стадії, облітеруючий ендартеріїт, облітеруючий атеросклероз); є) деякі хвороби органів дихання (бронхіальна астма, абсцес легені тощо); ж) деякі хвороби органів травлення (напр., окремі форми цирозу печінки); з) хвороби нирок з хронічною нирковою недостатністю в терміналь-

ній стадії; и) деякі хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини (ревматоїдний артрит, системна склеродермія тощо); і) хвороби обміну (подагра в термінальній стадії); й) деякі види променевої хвороби (див. Звільнення від відбування покарання за тяжкою хворобою).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 208–209; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 251–252.

Тяжка шкода – смерть особи або тяжке тілесне ушкодження (див. Тяжке тілесне ушкодження). Перевищенням меж необхідної оборони (див. Перевищення меж (ексцес) необхідної оборони) визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, котра явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту (ч. 3. ст. 36 КК); перевищенням заходів, необхідних для затримання злочинця (див. Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця) – умисне заподіяння особі, яка вчинила злочин, тяжкої шкоди, котра явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці затримання злочинця (ч. 2 ст. 38 КК).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 114, 116.

Тяжке тілесне ушкодження – порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, котре: а) було небезпечним для життя в момент заподіяння, тобто яке без надання медичної допомоги, за звичайним своїм перебігом, закінчується або може закінчитися смертю; або спричинило: б) втрату будь-якого органу або його функцій, тобто зору, слуху, язика, руки, ноги чи репродуктивної здатності; або в) психічну хворобу, тобто розвиток психічного захворювання, незалежно від його тривалості і ступеня виліковності; або г) інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності, тобто необоротною втратою функції, котра повністю не відновлюється, не менш як на одну третину (не менш 33 %); або г) переривання вагітності, незалежно від її строку; або д) непоправне знівечення обличчя, тобто патологічні зміни (рубці, деформації, порушення міміки) в обличчі потерпілого, котрі не може бути виправні без хірургічного втручання (косметичної операції) (*див. Тяжка шкода*).

Літ.: Джуужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 301; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 114, 116, 368.

Тяжкий злочин – вид злочину за ступенем тяжкості (*див. Злочин*), котрий характеризується тим, що за такий злочин передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч НМДГ або позбавлення волі на строк не більше десяти років (ч. 2 ст. 12 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 86; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 95.

Тяжкі наслідки, завдані злочином – обставина, що обтяжує покарання (*див. Система обставин, що обтяжують покарання*), а також одна з умов притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності (*див. Межі заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання*), та являє собою суспільно небезпечні (майнові, фізичні, моральні та

інші) зміни в об'єкті кримінально-правової охорони, котрі викликані вчиненням злочину, але виходять за межі його складу. З урахуванням конкретних обставин справи тяжкими наслідками можуть, зокрема, визнаватися: смерть однієї чи декількох осіб; значна шкода здоров'ю людей; майнова шкода у великому й особливо великому розмірах; масова загибель об'єктів рослинного чи тваринного світу або забруднення довкілля, технологічна чи екологічна катастрофа; істотне порушення прав людини.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 170–171; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 190.

У

Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. – кодифікований законодавчий акт, затверджений 15 серпня 1845 р. російським царем Миколою I та введений в дію з 1 травня 1846 р.

Складався з 12 розділів, які поділялися на глави, а останні – на статті (усього 2224 статті). Перший розділ Уложення 1845 р. містив 181 статтю, який становив Загальну частину кримінального кодексу. У ній давалося поняття карного діяння – злочину і провини, визначалася форма вини і винуватості як підстави для кримінальної відповідальності, стадії вчинення злочину, форми співучасті, обставини, що пом'якшують чи обтяжують кримінальну відповідальність. Загальна частина Уложення 1845 р. передбачала покарання кримінальні та виправні (розряди, які у свою чергу поділялися на роди, а роди – на ступені покарання з вищою та нижчою мірою). До кримінальних покарань було віднесено: позбавлення усіх прав стану у поєднанні зі смертною карою або засланням на каторгу, на поселення до Сибіру, на Кавказ (ст. 19). Позбавлення усіх прав стану тягло за собою втрату усіх привілеїв щодо стану, позбавлення права на майно, позбавлення батьківських прав, припинення подружніх стосунків. До виправних покарань належало: позбавлення усіх особливих особистих та станових прав і привілеїв, поєднане із засланням до Сибіру або в інші місця; позбавлення волі шляхом ув'язнення у фортеці, тюрмі, га-

мівному або робітному будинках, монастирі; тимчасовий арешт, грошове стягнення, догана тощо (ст. 34). Уложення 1845 р. зберігало тілесні покарання у вигляді побиття батоном, хлистом, палицею, мотузком. Уложення 1845 р. передбачало головні, додаткові та замінені покарання, тобто передбачало певне групування покарань за їх юридичним значенням при визначенні кримінальної відповідальності. Крім того, Уложення 1845 р. передбачало особливі покарання за злочини та провини по службі (напр., ст. 67 передбачала звільнення зі служби, зміщення з посади, зауваження, догана). Особлива частина Уложення 1845 р. визначала доволі складну систему злочинів (розділи II—XII): злочини проти віри, державні злочини, проти порядку управління, посадові злочини, злочини щодо порушення законів про стани, проти життя, здоров'я, волі та гідності приватних осіб, злочини в сфері шлюбних і сімейних відносин, проти власності приватних осіб. У 1866 та 1885 рр. було прийнято нові редакції Уложення 1845 р. З Уложення 1866 р. було виключено статті про малозначні злочини та провини положення. Уложення 1885 р. зберегло структурний поділ на Загальну та Особливу частини, обов'язковою умовою кри-

мінальної відповідальності за Уложенням 1885 р. була наявність вини в дії чи в бездіяльності особи. Порівняно з редакцією 1866 р., Уложення 1885 р. було доповнено новими складами державних злочинів.

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 210–212; Лісогорова К. М. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1: Історія держави і права України / редколегія: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2016. С. 758–759; Нерсесян А. С. Уложення про покарання кримінальні і виправні / А. С. Нерсесян // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 220–221.

Умисел – форма вини (див. *Вина*), за якої особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала або свідомо припускала їх настання. При вчиненні конкретних злочинів можливі різноманітні поєднання інтелектуальних і волевих ознак, що лежить в основі розмежування умислу на прямий (див. *Прямий умисел*) та непрямий (див. *Непрямий умисел*). В теорії та практиці кримінального права виділяють також спеціальні види умислу: за часом виникнення –

заздалегідь обміркований (див. *Заздалегідь обміркований умисел*) і такий, що виник раптово (див. *Умисел, що виник раптово*), різновидом останнього є афектований умисел (див. *Афектований умисел*); за спрямованістю та ступенем конкретизації наслідків умисел розмежовують на визначений (конкретизований) (див. *Визначений (конкретизований) умисел*), невизначений (неконкретизований) (див. *Невизначений (неконкретизований) умисел*) та альтернативний (див. *Альтернативний умисел*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 170–177; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 171–175.

Умисел, що виник раптово – вид умислу за часом виникнення (див. *Умисел*), при якому між моментом його виникнення та реалізацією проміжок часу є незначним або взагалі відсутнім. Зазвичай цей різновид умислу спостерігається за обставин, котрі певним чином сприяють вчиненню злочину. У багатьох випадках умисел, що виник раптово, є менш небезпечним, ніж заздалегідь обміркований.

Літ.: Багіров С. Р. *Умисел, що виник раптово* / С. Р. Багіров // *Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права*

НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 13–14.

Умови життя і виховання та інші особливості особи неповнолітнього – специфічна обставина, що повинна враховуватися судом при призначенні покарання неповнолітнім особам (див. *Особливості призначенні покарання неповнолітнім*) та являє собою: а) сімейні обставини – наявність чи відсутність батьків або осіб, що їх замінюють, рівень їх турботи про дитину та позитивний або негативний (із суспільної точки зору) вплив на неповнолітнього; б) матеріальні умови життя і виховання неповнолітнього; в) відвідування школи чи іншого навчально-виховного закладу, рівень успішності та стан поведінки, ставлення до вчителів, вихователів; г) морально-психологічний клімат у колективах, членами яких є неповнолітній, його відносини з ровесниками та іншими неповнолітніми, становище серед найближчого оточення; г) спілкування з дорослими, їх авторитетність у неповнолітнього та їхній вплив на засуджуваного, наявність матеріальної чи іншої залежності від дорослих; д) рівень фізичного, інтелектуального розвитку, здатність усвідомлювати фактичну сторону та соціальне значення

вчиненого та покарання, котре може бути призначене; е) попередню поведінку неповнолітнього, насамперед, його реакцію на застосування дисциплінарних заходів, раніше застосоване звільнення від кримінальної відповідальності і покарання; є) поведінку неповнолітнього після вчинення злочину, зокрема ставлення до потерпілого, поведінку в ході досудового розслідування і судового розгляду справи; ж) наявність у неповнолітнього морального обов'язку піклуватися про інших членів сім'ї та його ставлення до цього обов'язку; з) ставлення неповнолітнього до правопорушень, вчинених іншими особами, та його ставлення до призначених їм правових заходів впливу.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 260–261; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 314.

Умовляння – категорія дій підбурювача до злочину (див. *Підбурювач до злочину*), котра являє собою систематичне або настійливе одноразове прохання (переконування) особи у необхідності вчинення злочину, у т. ч. здійснюване за допомогою надання, пропозиції чи обіцянки надання

вигоди нематеріального характеру (допомога у працевлаштуванні, вирішення певних життєвих проблем, припинення кримінального переслідування, тощо).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 95–96; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 95.

Умовне звільнення від кримінальної відповідальності – вид звільнення від кримінальної відповідальності (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності*), що містить в собі умову для звільненої особи поводитися певним чином протягом певного строку, у разі невиконання якої вона притягується до кримінальної відповідальності. Видами умовного звільнення від кримінальної відповідальності є: а) передача на поруки (ст. 47 КК), за яким особа протягом року з дня передачі її на поруки повинна виправдати довіру колективу, не ухилятися від заходів виховного характеру та не порушувати громадський порядок; та б) звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітнього із застосуванням примусових заходів виховного характеру з вимогою не ухиляти-

ся від відповідних заходів (ч. 1 ст. 97 КК).

Літ.: Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 63–64.

Умовне звільнення від покарання – вид звільнення від покарання (див. *Звільнення від покарання*) та його відбування, що містить в собі вимоги для звільненої особи, котрі вона має виконати протягом певного строку, у разі порушення яких рішення про звільнення може бути скасоване, а до особи повністю або частково застосоване покарання, такими є: а) звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75–78 КК); б) звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК); в) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ст. 81 КК); г) заміна невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК); г) звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК); д) звільнення від покарання за хворобою (ч. 1, 2 ст. 84 КК).

Літ.: Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 31–32.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання – дискреційний та умовний вид звільнення засудженого від подальшого відбування покарання (див. *Звільнення від подальшого відбування покарання*), що застосовується за таких умов: а) особа відбуває основне покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі; б) засуджений своєю сумлінною поведінкою (див. *Сумлінна поведінка*) і ставленням до праці (див. *Сумлінне ставлення до праці*) довів своє виправлення; в) засуджений фактично відбув встановлену ч. 3 ст. 81 КК частину призначеного судом покарання (див. *Частина покарання, що має бути відбутою для можливості застосування умовно-дострокового звільнення*) (ст. 81 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 199–203; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 239–243.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх –

специфічний різновид умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (див. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання), що застосовується до неповнолітніх осіб (див. Неповнолітня особа) та має такі особливості: а) застосовується незалежно від тяжкості вчиненого злочину; б) у випадку, якщо засуджений сумлінною поведінкою (див. Сумлінна поведінка) та ставленням до праці (див. Сумлінне ставлення до праці) та навчання (див. Сумлінне ставлення до навчання) довів своє виправлення; в) засуджений фактично відбув встановлену ч. 3 ст. 107 КК частину призначеного судом покарання (див. Частина покарання, що має бути відбутою для можливості застосування умовно-дострокового звільнення неповнолітнього) (ч. 1, 2 ст. 107 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 266; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 319–320.

Уповноважена особа юридичної особи – службова особа юридичної особи (див. Юридична особа), а також інша особа, яка відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору має право

діяти від імені юридичної особи (прим. 1 до ст. 96³ КК).

Літ.: Гришук В. К., Пасека О. Ф. *Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 261; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 296.

Уповноважений орган з питань пробації – орган виконання покарань (див. Покарання), який забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та пробації (див. Пробація). Відповідно до ст. 18 ЗУ «Про пробацію», уповноважений орган з питань пробації у межах своїх повноважень організовує: а) забезпечення суду досудовими доповідями про обвинувачених; б) здійснення нагляду за засудженими; в) виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (див. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю), громадських робіт (див. Громадські роботи), виправних робіт (див. Виправні роботи); г) реалізацію пробаційних програм (див. Пробаційна програма) стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням (див.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням); г) соціально-виховну роботу із засудженими; д) підготовку до звільнення засуджених, які відбувають покарання у виді обмеження волі (див. Обмеження волі) та позбавлення волі на певний строк (див. Позбавлення волі на певний строк).

Літ.: Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 18.08.2017 р. № 2649/5. Офіційний вісник України. 2017. № 72. Ст. 2238; Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 13. Ст. 93.

Управління процесом здійснення злочинної діяльності – вид керування організованою групою чи злочинною організацією (див. Керування організованою групою чи злочинною організацією), що являє собою: а) визначення мети і напрямів такої діяльності, конкретних завдань, котрі висуваються перед групою чи організацією, їх структурними частинами чи окремими учасниками; б) ініціювання здійснення певного виду злочинної діяльності чи вчинення конкретних злочинів, визначення їх об'єкта, способу вчинення; в) об'єднання і координацію дій окремих учасників, структурних частин об'єднань, тощо.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 94.

Управління процесом підтримання функціонування організованої групи чи злочинної організації – вид керування організованою групою чи злочинною організацією (див. Керування організованою групою чи злочинною організацією), що являє собою: а) забезпечення дотримання загальних правил поведінки, підтримання дисципліни; б) вербування нових членів таких об'єднань; в) розподіл (перерозподіл) функціональних обов'язків їх членів; г) планування вчинення конкретних злочинів, зокрема, та (або) здійснення злочинної діяльності загалом; г) удосконалення організаційної структури об'єднання; д) організацію заходів щодо прикриття діяльності об'єднання.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 94.

Усічений склад злочину – вид складу злочину, котрий виділяється за особливостями конструкції об'єктивної сторони (див. Склад злочину) та характеризується тим, що момент закінчення

злочину перенесено самим законом на стадію готування або замаху на злочин, тобто попередньої злочинної діяльності (напр., розбій (ст. 187 КК) вважається закінченим з моменту нападу з метою заволодіння чужим майном, а бандитизм (ст. 257 КК) – з моменту організації озброєної банди). Окремі вчені (Т.М. Данюлюк, В.О. Навроцький) вважають цей вид різновидом злочину з формальним складом (див. *Формальний склад злочину*).

Літ.: Галабала М. В. Кримінально-правова наука незалежної України. Проблеми загальної частини: монографія. Київ: Юріком Інтер, 2013. С. 79; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 112.

Ускладнений одиничний злочин – вид одиничного злочину (див. *Одиничний злочин*), об'єктивна та суб'єктивна сторона якого ускладнені додатковими ознаками, що надає цьому злочину зовнішньої схожості із множинністю злочинів та ускладнює його кваліфікацію. У кримінальному праві виділяють наступні види ускладнених одиничних злочинів: триваючі (див. *Триваючий злочин*); продовжені (див. *Продовжуваний злочин*); складені (див. *Складений злочин*); злочини з похідними наслідками (див. *Злочин з похідними наслідками*).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 73; Комаров О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2017. С. 96.

Усунення перешкод для вчинення злочину – вид готування до злочину (див. *Готування до злочину*), котрий у разі вчинення його в співучасті є видом фізичного пособництва (див. *Фізичне пособництво*), та являє собою дії чи бездіяльність, котрі полягають в усуненні можливих чи дійсних перепон реалізації злочинного наміру (напр., залишення відчиненими дверей сходища з метою полегшення вчинення з нього крадіжки, вимкнення охоронної сигналізації, отруєння сторожового собаки, тощо).

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавернюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 64.

Утворення організованої групи чи злочинної організації – категорія дій організатора злочину (див. *Організатор злочину*), що являє собою формування, заснування, створення стійкого об'єднання у формі організованої групи чи злочинної організації для вчинення одного

чи багатьох злочинів. Значна кількість таких дій за своїм змістом є близьким до дій щодо організації злочину (підшукування відповідних співучасників, об'єднання їх зусиль, визначення загальних правил поведінки членів групи або організації, тощо), але крім цього включає до себе й налагодження функціонування стійкого злочинного об'єднання, тобто встановлення взаємозв'язку в діях окремих учасників об'єднання та діяльності його структурних частин, упорядкування, узгодження їх дій (діяльності) відповідно до загальної структури об'єднання.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВА «Дакор», 2018. С. 93.

Ухилення від відбування покарання – обставина, що зупиняє перебіг строку давності виконання обвинувального вироку (див. *Сприятливий вплив строків давності виконання обвинувального вироку*), під якою розуміються будь-які умисні дії, вчинені особою з метою уникнути виконання покарання, способи ухилення залежать від виду призначеного покарання, ними можуть бути: а) у разі знаходження під вартою (арешт, тримання в дисциплінарному батальйоні війсь-

ковослужбовців, позбавлення волі або довічне позбавлення волі) – втеча з-під варти або неповернення до місця відбування покарання особи, якій було дозволено короткочасний виїзд, після закінчення строку виїзду; б) обмеження волі – невиїзд у встановлений строк до місця відбування покарання, самовільне залишення місця обмеження волі або неповернення до місця відбування покарання особи, якій було дозволено короткочасний виїзд, після закінчення строку виїзду; в) у разі знаходження засудженого на волі – неявка до суду чи органів, що виконують покарання, імітація власної смерті, симуляція хвороби, зміна прізвища, зміна зовнішності, місця проживання, приховування доходів або майна, на яке може бути звернено стягнення, продаж майна; г) громадські роботи – нез'явлення до місця їх відбування; г) штраф – його несплата у встановлений строк, небажання працевлаштуватися за відсутності об'єктивної причини, тощо.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 117; Письменський Є. О. Звільнення від покарання та його відбування: проблеми кримінального законодавства та практики його застосування: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2011. С. 308–309.

Ухилення від заходів виховного характеру – підстава для скасування рішення про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки*), що може полягати у прагненні особи уникнути виховного впливу колективу, залишенні з цією метою місця роботи або навчального закладу, тощо.

Літ.: Баулін Ю. В. *Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія*. Київ: Атіка, 2004. С. 146.

Ухилення від досудового слідства або суду – обставина, що зупиняє перебіг строку давності притягнення до кримінальної відповідальності (див. *Сприятливий вплив строків давності притягнення до кримінальної відповідальності*), під якою розуміються будь-які умисні дії, вчинені особою з метою уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин, що змушує правоохоронні органи вживати заходів, спрямованих на розшук і затримання правопорушника, напр., нез'явлення без поважних причин за викликом до правоохоронних органів, недотримання умов запобіжного заходу, зміна місця проживання, зміна документів, що посвідчують особу, і

перехід її на нелегальне становище. У разі ухилення особи від досудового слідства або суду перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням (див. *З'явлення із зізнанням*) або її затримання (див. *Затримання*). У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення злочину минуло п'ятнадцять років (ч. 2 ст. 49 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 143; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 146–148.

Ухилення неповнолітнього від застосування примусових заходів виховного характеру – підстава для скасування примусових заходів виховного характеру (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру*), що може полягати, зокрема, у: втечі неповнолітнього з дому; невиконанні вимог батьків, педагогічного або трудового колективу, окремих громадян, під нагляд яким переданий неповнолітній; невиконанні покладеного судом обов'язку відшкодувати заподіяні майнові збитки або ж інших об-

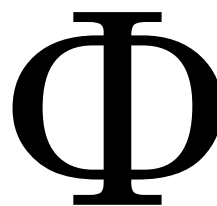
межень чи особливих вимог до його поведінки; втечі зі спеціальної навчально-виховної установи чи порушенні правил поведінки в них. Ухилення від виконання застереження може полягати у вчиненні неповнолітнім злочинів або інших правопорушень після його винесення.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 257; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене*. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 308.

Уявна оборона – обставина, що виключає злочинність діяння (див. *Обставини, що виключають злочинність діяння*) та являє собою дії, пов'язані із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання (ч. 1 ст. 37 КК). Питання про кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди при уявній обороні залежить від того, могла чи не могла особа усвідомлювати помилковість свого припущення про наявність суспільно небезпечного посягання. Виходячи з цього, помилка поділяється на вибачальну (див. *Вибачальна*

помилка) та невибачальну (див. *Невибачальна помилка*).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник*. Київ: Атіка, 2013. С. 82; Коларов О. Д., Рубащенко М. А., Тютюгін В. І. *Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге видання, перероблене і доповнене*. Харків: Право, 2017. С. 107–108.

Фактична помилка – вид помилки у кримінальному праві (див. *Помилка у кримінальному праві*), котра являє собою неправильне уявлення особи про фактичні об'єктивні ознаки вчинюваного нею діяння. Залежно від того, у змісті яких саме об'єктивних ознак помиляється особа, розрізняють такі види фактичної помилки: а) помилка в об'єкті (див. *Помилка в об'єкті злочину*); б) помилка в характері діяння (дії або бездіяльності) (див. *Помилка в характері діяння*); в) помилка в причинному зв'язку (див. *Помилка в причинному зв'язку*); г) помилка в особі потерпілого (див. *Помилка в особі потерпілого*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і*

дповнене. Харків: Право, 2015. С. 194; Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шелшученко Ю. С. та ін. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 859.

Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину (від лат. *facultas* – не обов'язковість) – ознаки діяння, що характеризують об'єктивну сторону (див. *Об'єктивна сторона злочину*) лише окремих злочинів; такими є місце (див. *Місце вчинення злочину*), час (див. *Час вчинення злочину*), спосіб (див. *Спосіб вчинення злочину*), обстановка (див. *Обстановка вчинення злочину*), засоби (див. *Засоби вчинення злочину*) та знаряддя (див. *Знаряддя вчинення злочину*) вчинення злочину. Якщо ці ознаки прямо вказані у диспозиції статті Особливої частини КК або однозначно впливають з її змісту, їх встановлення є обов'язковим.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 124–125; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 134–140.

Факультативні ознаки складу злочину – вид ознак складу злочину (див. *Ознака складу злочину*), до якого належать ознаки, що притаманні не всім, а лише окремим складам злочину,

до таких відносять: предмет злочину; злочинні наслідки, причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) і наслідками, що настали, місце, час, спосіб, обстановку, знаряддя та засоби вчинення злочину; мотив, мету та емоційний стан; ознаки спеціального суб'єкта (службове становище, державне правове становище тощо). У тих випадках, коли названі ознаки вказані у законі про кримінальну відповідальність, вони стають обов'язковими для даного складу злочину і підлягають встановленню та доказуванню.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 105; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 110.

Фізична особа – обов'язкова ознака суб'єкта злочину (див. *Суб'єкт злочину*), котра являє собою людину, тобто громадянина України, особу без громадянства або іноземця.

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. *Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник.* Київ: Атіка, 2013. С. 39.

Фізичне пособництво – вид пособництва за характером дій (див. *Пособник злочину*), що являє собою сприяння вчиненню злочину іншими співучасниками наданням засобів чи знарядь (див.

Сприяння вчиненню злочину наданням засобів чи знарядь) або усуненням перешкод (див. Усунення перешкод для вчинення злочину) (у т. ч. і шляхом бездіяльності).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 240; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 237.

Фізичний примус – обставина, що виключає злочинність діяння (див. Обставини, що виключають злочинність діяння) та являє собою протиправний фізичний вплив на людину (застосування фізичної сили, завдання удару, побоїв, тілесних ушкоджень, введення в організм різноманітних препаратів тощо) з метою примусити її вчинити злочин (напр., не перешкоджати проникненню в сховище, видати чуже майно та ін.). Фізичний примус поділяється на переборний (див. Переборний фізичний примус) та непереборний (див. Непереборний фізичний примус).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 314; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене.* Одеса: Фенікс, 2018. С. 281.

Фізичні страждання – певний психічний стан людини, котрий визначається сукупністю

фізіологічних процесів центральної нервової системи, викликаний надміру сильними чи руйнівними подразненнями. За ч. 3 ст. 50 КК, покарання не має на меті (див. Мета покарання) завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Літ.: Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 147; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 151–152.

Фінальна теорія вини – концепція вини (див. Вина), котра виникла в рамках позитивізму (Г. Вельцель) та ґрунтується на таких основних положеннях: а) вина є підставою кримінальної відповідальності, існує поза межами складу злочину, не пов'язується з психологічними характеристиками особи, її поняття зводиться до поняття докірливості; б) для наявності вини необхідне усвідомлення порушення соціальних норм, необхідних для суспільного існування; в) умисел та необережність належать до діяння, а не до вини.

Літ.: Вереша Р. В. *Проблеми вини в теорії кримінального права: навчальний посібник.* Київ: Атіка, 2005. С. 28; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблістий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 372.

Форма вини – характеристика вини (див. *Вина*), що являє собою зазначені в кримінальному законі поєднання певних ознак свідомості і волі особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння; ними є умисел (див. *Умисел*), що може бути прямим (див. *Прямий умисел*) та непрямим (див. *Непрямий умисел*), і необережність (див. *Необережність*), що поділяється на злочинну самовпевненість (див. *Злочинна самовпевненість*) та злочинну недбалість (див. *Злочинна недбалість*). Форма вини: а) визначає ступінь суспільної небезпеки діяння і дає змогу відмежувати злочинне діяння від незлочинного; б) визначає кваліфікацію злочину; в) завжди враховується при індивідуалізації покарання і визначенні умов його відбування; г) враховується в інших випадках реалізації кримінальної відповідальності і покарання.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 79; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 83.

Форма співучасті – специфіка об'єднання співучасників, що обумовлюється змістом об'єктивних та суб'єктивних ознак спільної участі кількох суб'єктів у вчиненні злочину (див.

Співучасть у злочині). За характером участі співучасників у вчиненні злочину, виділяють просту (див. *Проста співучасть*) та складну (див. *Складна співучасть*) співучасть. Залежно від стійкості суб'єктивних зв'язків, співучасть поділяють на: вчинення злочину групою осіб (див. *Вчинення злочину групою осіб без попередньої змови*), вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (див. *Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб*), вчинення злочину організованою групою (див. *Вчинення злочину організованою групою*), вчинення злочину злочинною організацією (див. *Вчинення злочину злочинною організацією*) (ст. 28 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 240; Фріс П. А. *Кримінальне право України. Загальна частина: підручник*. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 221–223.

Формальне (нормативне) визначення злочину – визначення поняття злочину (див. *Злочин*), у якому воно характеризується як діяння, заборонене нормами права під загрозою покарання. У цьому визначенні відображені юридичні (формальні) ознаки злочину, але його сутність та соціальна природа не розкриті. Формальне визначення міс-

тяться у КК багатьох зарубіжних держав – Іспанії, ФРН, Швейцарії, Швеції, тощо.

Літ.: Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Алерта, 2018. С. 65; Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 23.

Формальний склад злочину – вид складу злочину за особливостями конструкції об'єктивної сторони (див. *Склад злочину*), котрий характеризується тим, що не включає суспільно-небезпечні наслідки до обов'язкових ознак та вважається закінченим з моменту вчинення самого суспільно-небезпечного діяння (напр., ст. 189 КК).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 30; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 112.

Формально-визначені ознаки складу злочину – вид ознак складу злочину за специфікою опису (див. *Ознака складу злочину*), зміст яких чітко й однозначно зафіксовано в законі (напр., позбавлення життя при вбивстві).

Літ.: Моїсєєв Є. М., Тацій В. Я., Шемшученко Ю. С. та ін. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади

поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. С. 731.

Формально-матеріальний склад злочину – вид складу злочину, котрий виділяється окремими вченими (П.С. Берзін, С.Д. Шапченко) за особливостями конструкції об'єктивної сторони (див. *Склад злочину*), та характеризується тим, що передбачає наслідки як альтернативу іншим елементам чи ознакам, у результаті чого в одній своїй частині даний склад злочину є матеріальним, а в іншій – формальним. Напр., особливо кваліфікований склад згвалтування (ч. 4 ст. 152) – якщо в специфічну конструкцію цього складу входять особливо тяжкі наслідки, він розглядається як матеріальний; згвалтування малолітньої чи малолітнього є формальним складом; або ст. 379 КК – посягання на життя потерпілого передбачене в двох формах: як його вбивство і як замах на його вбивство, тобто у першій формі такий склад є матеріальним, у другій – формальним (більш того, усіченим).

Літ.: Галабала М. В. Кримінально-правова наука незалежної України. Проблеми загальної частини: монографія. Київ: Юріком Інтер, 2013. С. 79; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 112.

Форми реалізації кримінальної відповідальності

– передбачені кримінальним законом можливі варіанти поєднання елементів кримінальної відповідальності (див. *Кримінальна відповідальність*), що можуть одночасно застосовуватися до засудженого. Кримінальна відповідальність може бути реалізована у трьох основних формах: а) обмеження особи, винної у вчиненні злочину, у праві на «добре ім'я», тобто обмеження її гідності (ч. 4 ст. 74 КК); б) винесення особі обвинувального вироку з призначенням певного виду і міри покарання, від відбування якого вона звільняється (умовно чи безумовно) (ч. 1 ст. 75 КК); в) винесення особі обвинувального вироку з призначенням певного виду і міри покарання, поєднане з необхідністю його відбування.

Літ.: Бабенко А. М., Бандурка О. М., Гришук В. К. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Харків: ХНУВС, 2010. С. 62; Баулін Ю. В., Оніщенко Н. М., Хавронюк М. І. та ін. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: монографія. Донецьк: ВД «Кальміус», 2013. С. 345–346.

Формула кваліфікації злочину – сукупність літерних та цифрових позначень, котрі вказують на кримінально-правові норми (статті, їхні частини та пункти), що підлягають застосуванню (див. *Кваліфікація злочину*). Фо-

рмула кваліфікації має містити: а) обов'язкове посилання на статті (частини, пункти частин статей) Особливої частини КК, що містять юридичні склади злочинів, котрі відповідають встановленим фактичним обставинам; б) обов'язкове посилання на конкретні частини відповідних статей Загальної частини КК – якщо сталися готування до злочину, замах на злочин, або співучасть у злочині; в) правильне розташування розділових знаків і наведення в такій формі, котра усуває непорозуміння та двозначність.

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те вид., перероб. Київ: Алерта, 2013. С. 60.

Фундаментальна функція складу злочину

– найголовніша функція складу злочину (див. *Склад злочину*), котра полягає у тому, що він є єдиною законною, необхідною і достатньою підставою кримінальної відповідальності. Законність підстави полягає в тому, що його ознаки описані виключно в законі, достатність – в тому, що встановлення складу злочину – це все, що вимагається для притягнення особи до кримінальної відповідальності, необхідність – в тому, що без встановлення складу злочину кримінальна відповідальність виключається.

Літ.: Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те вид., перероб. Київ: Алерта, 2013. С. 48.

Функції кримінального права (від лат. *function* – діяльність, обов’язок, призначення) – система кримінально-правових засобів і напрямів правоохоронної діяльності держави з вирішення завдань галузі кримінального права (див. *Кримінальне право як галузь*). Використання функції кримінального права забезпечує механізм досягнення основних цілей впливу галузі кримінального права на поведінку учасників кримінально-правових відносин (див. *Кримінально-правові відносини*).

Літ.: Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 55; Панов М. І. Завдання та функції кримінального права / М. І. Панов // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редколегія: В. Я. Тацій (голова) та ін.; Національна академія правових наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 206–207.

Функції складу злочину – сукупність кримінально-правових засобів і способів, що характерні для складу злочину, та впливають на його значення для кримінальної відповідальності як основної складової кримінального права, а отже, і його обґрунтованості як самостійного інституту

галузі кримінального права. Основними функціями складу злочину є фундаментальна (див. *Фундаментальна функція складу злочину*), процесуальна (див. *Процесуальна функція складу злочину*), розмежувальна (див. *Розмежувальна функція складу злочину*) та гарантійна (див. *Гарантійна функція складу злочину*), деякі вчені виділяють також аксіологічну (див. *Аксіологічна функція складу злочину*), дескриптивну (див. *Дескриптивна функція складу злочину*), догматичну (див. *Догматична функція складу злочину*), інтегративну (див. *Інтегративна функція складу злочину*), кваліфікаційну (див. *Кваліфікаційна функція складу злочину*), конкретизуючу (див. *Конкретизуюча функція складу злочину*), криміналізаційну (див. *Криміналізаційна функція складу злочину*), реструктивну (див. *Реструктивна функція складу злочину*), техніко-юридичну функцію (див. *Техніко-юридична функція складу злочину*).

Літ.: Бажанов М. І. Избранные труды. Харьков: Право, 2012. С. 461–465; Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права // Вісник Асоціації кримінального права України. 2013. № 1(1). С. 103–125.

Х

Характер дій при виконанні наказу – ознака виконання наказу (див. *Виконання наказу або розпорядження*), котра являє собою дію або бездіяльність особи, тобто активну або пасивну поведінку, котра із зовнішньої, фактичної сторони підпадає під ознаки якогось діяння, передбаченого КК (напр., вбивства, завдання тілесних ушкоджень, позбавлення волі людини, знищення або пошкодження майна, зловживання службовим становищем, перевищення влади, тощо).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 165–166; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 317.

Характер дій при виконанні спеціального завдання – ознака заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної

організації (див. *Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації*), котра являє собою дію або бездіяльність особи, котра збігається з ознаками якогось злочину, передбаченого КК, окрім особливо тяжкого злочину, вчиненого умисно і поєднаного з насильством над потерпілим (див. *Насильство над потерпілим*), тяжкого злочину, вчиненого умисно і пов'язаного з спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків (див. *Тяжкі чи особливо тяжкі наслідки*) (ч. 2 ст. 43 КК).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Харків: Право, 2015. С. 323.

Характер дій при затриманні злочинця – ознака затримання злочинця (див. *Затримання особи, яка вчинила злочин*), що являє собою позбавлення злочинця особистої свободи, на той час, що є необхідним і достатнім для його передачі органам влади, а також заподіяння йому, у разі необхідності, шкоди.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.* Харків: Право, 2013. С. 151; Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видан-*

ня, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 304.

Характер дій при крайньої необхідності – ознака крайньої необхідності (див. *Крайня необхідність*), котра полягає в активній поведінці суб'єкта, а за своїми зовнішніми ознаками – у різних самоуправних діях, що можуть бути пов'язані із вилученням майна, його ушкодженням або знищенням, викраденням зброї або наркотичних засобів, крадіжкою транспорту, приховуванням злочинів, розголошенням державної або військової таємниці, порушенням різноманітних правил обережності, заподіянням шкоди життю або здоров'ю людини, позбавленням її особистої свободи, тощо.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 311.*

Характер діяння, що пов'язане з ризиком – ознака ризикованого діяння (див. *Діяння, пов'язане з ризиком*), котра являє собою дію або бездіяльність особи, тобто активну або пасивну поведінку, котра із зовнішньої, фактичної сторони підпадає під ознаки якогось діяння, передбаченого КК (напр., вбивства, завдання тілесних ушкоджень, залишення в небезпеці, знищення

або пошкодження майна, видача державної таємниці, порушення правил пожежної безпеки, тощо).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2015. С. 322.*

Характер і тяжкість захворювання – медичний критерій, що враховується судом при призначенні виду примусових заходів медичного характеру (див. *Примусові заходи медичного характеру*) та являє собою форму, глибину, стійкість, особливості психічного стану і поведінки особи в період вчинення суспільно небезпечного діяння.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 274–275.*

Хвороба, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб – підстава для застосування примусового лікування (див. *Примусове лікування*), нею може бути туберкульоз, психічні, венеричні захворювання, СНІД, лепра, хронічний алкоголізм, наркоманія, токсикоманія.

Літ.: Джуґа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 227; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те*

Хронічне психічне захворювання – розлад психічної діяльності, що має безперервний або нападаподібний перебіг з поступовим наростанням залишкових явищ у вигляді дефекту психіки (напр., шизофренія, епілепсія, прогресуючий параліч, маніакально-депресивний психоз, атеросклеротичний і старечий психози, інфекційні психози з затяжним протіканням, тощо). За ч. 2 ст. 19 КК, не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, перебувала в стані неосудності (*див. Неосудність*), тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Літ.: Дзюжа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 71; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 77.

Ч

Час вчинення злочину – термін, що визначається в кримінальному праві та законодавстві у двоякому значенні: а) у широкому сенсі – щодо злочинів взагалі та певних їх видів – час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності (ч. 3 ст. 4 КК). Часом вчинення злочинів з формальним складом є день вчинення відповідної дії чи бездіяльності; злочинів з матеріальним складом – час настання суспільно небезпечних наслідків; продовжуваних злочинів – день вчинення останнього із тотожних діянь, що складають злочин; триваючих злочинів – день припинення злочину за волею або всупереч волі винного; незакінчених злочинів – день, коли злочин був припинений з причин, що не залежали від волі винного; злочинів у співучасті – час виконання суспільно небезпечного діяння виконавцем; б) у вузькому сенсі – як факультативна ознака об’єктивної сторони конкретного складу злочину (*див.*

Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину), що являє собою певний часовий проміжок, передбачений диспозицією кримінально-правової норми шляхом вказівки на найважливіші для характеристики суспільної небезпеки і видового відмежування злочинів ознаки, протягом якого виконано злочинне діяння, або настав злочинний наслідок чи злочин було перервано – час пологів або одразу після пологів (ст. 117 КК); час виконання професійних або службових обов'язків (ст. 137 КК); час проведення виборів або референдуму (ст. 157 КК); час реалізації товарів або надання послуг (225 КК); час допиту особи (ст. 373 КК); воєнний стан (ч. 3 ст. 402 КК), тощо.

Літ.: Багіров С. Р. Час вчинення злочину / С. Р. Багіров // Мала енциклопедія кримінального права: редколегія: Ю. А. Бошицький, З. А. Тростюк та ін.; Київський університет права НАН України. Київ: Кондор-Видавництво, 2012. С. 231; Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 25–26; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 20–21.

Частина покарання, що має бути відбутою для можливості заміни покарання більш м'яким – умова застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким

(див. *Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким*), що дорівнює відбуття засудженим: а) не менше третини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин; б) не менше половини строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, коли особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі; в) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила новий умисний злочин протягом невідбутої частини покарання (ч. 4 ст. 82 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 204–206; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 245.

Частина покарання, що має бути відбутою для можливості застосування

умовно-дострокового звільнення – умова застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання (див. *Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання*), що дорівнює відбуття засудженим: а) не менше половини строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин; б) не менше двох третин строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі; в) не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання (ч. 3 ст. 81 КК).

Літ.: *Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 200–201; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 242.*

Частина покарання, що має бути відбутою для можливості застосування умовно-дострокового звільнення до неповнолітнього – умова застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання до неповнолітніх осіб (див. *Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх*), що дорівнює відбуття засудженим: а) не менше третини призначеного строку покарання у виді позбавлення волі за злочин невеликої або середньої тяжкості і за необережний тяжкий злочин; б) не менше половини строку покарання у виді позбавлення волі, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила у віці до вісімнадцяти років новий умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі; в) не менше двох третин строку покарання у виді позбавлення волі, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі і була умовно-достроково звільнена від

відбування покарання, але до закінчення невідбутої частини покарання та до досягнення вісімнадцятирічного віку знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі (ч. 3 ст. 107 КК).

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черній В. В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 266; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 319–320.

Чинне законодавство – закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, постанови ВРУ, укази Президента України, декрети й постанови КМУ, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України, а також відповідні нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади. За ч. 2 ст. 41 КК, наказ або розпорядження є законними (див. Законний наказ або розпорядження), якщо вони віддані відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина.

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 1. Загальна частина.

Харків: Право, 2013. С. 164; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 120–121.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі – поширення закону про кримінальну відповідальність (див. Закон про кримінальну відповідальність) в межах території України та щодо певного кола осіб. Чинність кримінального закону у просторі визначається на підставі таких принципів: територіального (див. Територіальний принцип дії кримінального закону), національного (принцип громадянства) (див. Національний принцип дії кримінального закону (принцип громадянства), котрі вважаються основними; космополітичного (універсального) (див. Космополітичний (універсальний) принцип дії кримінального закону) та реального (див. Реальний принцип дії кримінального закону).

Літ.: Зінченко І. О., Харченко В. Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. С. 15–16; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 23–27.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі – темпоральна (часова) характеристика криміналь-

ного закону (див. Закон про кримінальну відповідальність), котра полягає в об'єктивному існуванні кримінального закону як такого протягом певного часу, коли він має юридичну силу, тобто знаходиться на певному місці в ієрархії правових актів – від моменту набуття чинності (див. Набрання чинності законом про кримінальну відповідальність) і до моменту її втрати (див. Втрата чинності законом про кримінальну відповідальність). За ч. 2 ст. 4 КК, злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння.

Літ.: Пономаренко Ю. А. Чинність і дія кримінального закону в часі: монографія. Київ: Атіка, 2005. С. 43; Фріс П. А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-тє видання, доповнене і перероблене. Одеса: Фенікс, 2018. С. 27–29.

III

Школи кримінального права – основні теоретичні напрямки, в межах яких відбувалось становлення кримінального права як науки (див. Наука кримі-

нального права). У кримінальному праві традиційно виділяють чотири основні школи: 1) гуманістично-просвітницька (див. Гуманістично-просвітницька школа кримінального права); 2) класична (див. Класична школа кримінального права); 3) антропологічна (див. Антропологічна школа кримінального права); 4) соціологічна (див. Соціологічна школа кримінального права). Хронологічно першою зародилась класична школа (приблизно друга половина XVIII століття), яка мала панування (причому абсолютне) до останньої третини XIX століття, коли поряд із нею виникла антропологічна школа. Соціологічна школа виникла за хронологією останньою, приблизно у 80-х роках XIX століття. Кожна зі шкіл має своє внутрішнє філософське підґрунтя, а їх виникнення зумовлене низкою економічних, соціальних, політичних факторів в окремо взятих країнах, на теренах яких представники названих шкіл кримінального права розробляли власні ідеї. При цьому представники однієї і тієї самої школи могли істотно відрізнятись за характером розроблюваних ідей, їх обґрунтуванням. Тим не менш, розбіжності ідей в межах однієї школи кримінального права не унеможливають їх об'єднання у окремий науковий напрям за ос-

новними, вихідними концепціями.

Літ.: Вереша Р. В. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те видання, перероблене і доповнене.* Київ: Алерта, 2018. С. 11–14; Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. *Словник основних кримінально-правових термінів.* Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 381–382.

Штраф – вид змішаного покарання (див. *Змішані покарання*), котрий виражається в грошовому стягненні, що накладається судом у випадках і розмірі, встановлених в Особливій частині КК. Розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого злочину та з урахуванням майнового стану винного (див. *Врахування майнового стану винного*) в межах від тридцяти до п'ятдесяти тисяч НМДГ, якщо статтями Особливої частини КК не передбачено вищого розміру штрафу (див. *Розмір штрафу*). З урахуванням майнового стану винного суд може призначити штраф із розстрочкою його виплати певними частинами (див. *Призначення штрафу із розстрочкою виплати певними частинами*). У разі неможливості сплати засудженим штрафу у встановлений термін, суд замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських робіт, виправних робіт, або позбавленням волі, залежно від розміру несплаченого

штрафу за згідно с правилами розрахунку, вказаними у ч. 5 ст. 53 КК (див. *Правила перерахунку штрафу у інші види покарань*) (ст. 53 КК).

Літ.: Джуржа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 150–152; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 155–158.

Щ

Щире каяття – обставина, що пом'якшує покарання (див. *Система обставин, що пом'якшують покарання*), а також є підставою для застосування деяких видів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання (див. *Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям, Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки, Звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру*) та являє собою суб'єктивне ставлення винної особи до вчиненого нею злочину, котре означає, що особа визнає свою вину за усіма пунктами висунуто-

го проти неї обвинувачення, дає правдиві свідчення, щиро жалкує про вчинене, негативно оцінює злочин, бажає виправити ситуацію, яка склалася, співчуває потерпілому, демонструє готовність понести заслужене покарання.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 137; Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 130.

Ю

Юридична помилка – вид помилки у кримінальному праві (див. *Помилка у кримінальному праві*), котра являє собою неправильне уявлення особи про юридичні властивості та правові наслідки вчинюваного нею діяння. Юридична помилка поділяється на три види: а) помилка в злочинності діяння (див. *Помилка в злочинності діяння*); б) помилка в кваліфікації злочину (див. *Помилка в кваліфікації злочину*); в) помилка в караності діяння (див. *Помилка в караності діяння*).

Літ.: Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. та ін. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник*. 5-те видання, перероблене і

доповнене. Харків: Право, 2015. С. 191–192; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. *Кримінальне право: навчальний посібник*. Київ: Ваіте, 2014. С. 210.

Юридична особа – організація, що створена і зареєстрована у встановленому законом порядку та наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді (ч. 1 ст. 80 ЦК). Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб (див. *Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб*) регламентується розділом XIV–1 КК.

Літ.: Джужа О. М., Савченко А. В., Черней В. В. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*. Київ: Юрінком Інтер, 2017. С. 237–243.

Я

Явність невідповідності заподіяної шкоди – ознака перевищення меж необхідної оборони (див. *Перевищення меж (ексцес) необхідної оборони*) або заходів, необхідних для затримання злочинця (див. *Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця*), котра має місце тоді, коли з урахуванням обставин справи

таке перевищення є очевидним для кожної людини, отже, і для того, хто обороняється.

Літ.: Мельник М. І., Навроцький В. О., Хавронюк М. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене.* Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 113.

Явно злочинний наказ – наказ, злочинний характер якого є очевидним та зрозумілим як для того, хто його віддає, так і для того, кому він адресований, а також для інших осіб. За ч. 4 ст. 41 КК особа, яка виконала явно злочинний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах (див. *Виконання наказу або розпорядження*).

Літ.: Литвинов О. М., Лошицький М. В., Олєфір О. І. та ін. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.* Київ: «Центр учбової літератури», 2017. С. 43.

Якість законодавства України про кримінальну відповідальність – системна сукупність притаманних законодавству про кримінальну відповідальність (див. *Закон про кримінальну відповідальність*) властивостей (ознак), котрі визначають винятковість такого законодавства у порівнянні з будь-якими іншими і, які потенційно здатні забезпечити його ефективність як право-

вого «інструменту» у боротьбі зі злочинами та їх попередженні. Основними критеріями оцінки запобіжної дії законодавства про кримінальну відповідальність є: законодавча адекватність реагування на злочинність, своєчасність та повнота кримінально-правової охорони суспільних відносин, стимулювання правомірного перешкоджання злочинним посяганням, захист прав та законних інтересів потерпілих, передбачення альтернативних шляхів вирішення кримінально-правового конфлікту. Ознаки якості кримінального законодавства, в залежності від обраного критерію можна класифікувати по-різному: а) *внутрішні* (щодо змісту); *зовнішні* (щодо зовнішніх факторів впливу); *атрибутивні* (щодо форми); б) *політичні*; *соціальні*; *юридичні* (змістовні юридичні; *техніко-юридичні*: *графічні юридичні*); в) *загальні* й *спеціальні* (в залежності від обраного рівня або виду правового регулювання) тощо. Кожна з цих груп ознак має право на існування і в сукупності вони акумулюють та об'єднують визначальні характеристики кримінального закону (див. *Закон про кримінальну відповідальність*), здатного виконати завдання, що зазначене в ст. 1 КК України. Перевіряється закон на його якість, що йому має бути притаманна,

за допомогою сукупності чотирьох видів критеріїв: а) оцінка внутрішньо-зовнішніх властивостей, які ми пізнаємо як зміст і форму закону, на їх юридичну якість; б) адекватність державним потребам та їх досконалість — перевірка на державно-політичну якість; в) адекватність суспільним потребам та зрілість суспільства — оцінка соціальної якості; г) ефективність правозастосування закону. Остання група критеріїв дає можливість оцінити мету, яку слід досягти за допомогою цього закону, ступінь її досягнення і в цілому визначити, чи є цей закон «із життя і для кращого життя». Зміст і форма якісного кримінального законодавства взаємно обумовлені і їх доцільно розглядати у взаємозв'язку як системної сукупності кримінально-правових положень і приписів. Закон про кримінальну відповідальність стає таким (щодо змісту і форми), тобто набуває змістового наповнення та уніфікованої зовнішньої і внутрішньої структурованості і системності, за допомогою використання законодавцем певного термінологічного апарату, технології побудови змісту закону та графіки зовнішньої і структурної законодавчої форми. Зміст і форму кримінального закону обумовлюють політичні та соціальні чинники, проте і, на-

впаки, якісний кримінальний закон здатний змінювати політичну та соціальну ситуацію в країні найкраще шляхом своєчасного впливу на певні суспільні відносини, суб'єктів відносин, їх суб'єктивні права та обов'язки.

Літ.: Борисов В. І., Демидова Л. М., Тацій В. Я. та ін. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування: монографія. Харків: Право, 2017. С. 34; Борисов В. І., Зеленецький В. С. Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: монографія. Харків: Право, 2010. С. 10; Демидова Л. М. Якість кримінального законодавства про заподіяння майнової шкоди: ознаки та критерії оцінки // Вісник Академії адвокатури України. 2011. Число 1. С. 77–83.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

I. Закони та підзаконні акти

Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88.

Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.

Про застосування амністії в Україні: Закон України від 01.10.1996 р. № 392/96–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 48. Ст. 263.

Про затвердження Переліку заходів щодо реалізації пробаційних програм: Наказ Міністерства юстиції України від 28.03.2018 р. № 926/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 37. Ст. 1342.

Про затвердження Порядку розроблення та реалізації пробаційних програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2017 р. № 24. *Офіційний вісник України*. 2017. № 10. Ст. 308.

Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 18.08.2017 р. № 2649/5. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Ст. 2238.

Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

Про порядок здійснення помилування: Положення, затверджене Указом Президента України від 21.04.2015 р. № 223/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 33. Ст. 960.

Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.

Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229–XXI. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

II. Постанови Пленуму Верховного Суду

Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок і строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією: Постанова Пленуму Верховного Суду № 16 від 08.10.2004 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-04>.

Про практику застосування судами законодавства про звільнення від відбуття покарання засуджених, які захворіли на тяжку хворобу: Постанова Пленуму Верховного Суду № 8 від 28.09.1973 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-73>.

Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: Постанова Пленуму Верховного Суду № 13 від 02.07.2004 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04>.

Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова Пленуму Верховного Суду № 7 від 04.06.2010 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10>.

Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: Постанова Пленуму Верховного Суду № 7 від 03.06.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-05>.

Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду № 12 від 23.12.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05>.

Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості: Постанова Пленуму Верховного Суду № 16 від 26.12.2003 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0016700-03>.

Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: Постанова Пленуму Верховного Суду № 5 від 16.04.2004 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04>.

Про практику призначення військовослужбовцям покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні: Постанова Пленуму Верховного Суду № 15 від 28.12.1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-96>.

Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду № 7 від 24.10.2003 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>.

Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду № 13 від 23.12.2005 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>.

Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного Суду № 2 від 15.05.2006 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06>.

Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Пленуму Верховного Суду № 1 від 26.04.2002 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-02>.

Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким: Постанова Пленуму Верховного Суду № 2 від 26.04.2002 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-02>.

III. Коментарі до КК України

Андрушко П.П., Гончаренко В.Г., Фесенко Є.В. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Т.1. Київ: Алерта, 2009. 964 с.

Андрушко П.П., Фесенко Є.В., Яценко С.С. та ін. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Київ: А.С.К., 2010. 848 с.

Борисов В.І., Тацій В.Я., Тютюгін В.І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т.1. Загальна частина. Харків: Право, 2013. 376 с.

Джужа О.М., Савченко А.В., Черней В.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

Дьомін Ю.М., Галунько В.В., Лошицький М.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Станом на 07.09.2018 р. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2018. 784 с.

Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. Київ: Атіка, 2001. 656 с.

Литвинов О.М., Лошицький М.В., Олефір О.І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 528 с.

Маляренко В.Т., Сташис В.В., Тацій В.Я. та ін. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. Харків: Одиссей, 2010. 1152 с.

Мельник М.І., Навроцький В.О., Хавронюк М. І. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 10-те видання, перероблене та доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

Мотлях О.І., Малярчук Н.В., Корнеєв Ю.В. та ін. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 696 с.

Савченко А.В. Судово-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 1272 с.

Стрельцов Е.Л. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий. Харьков: Одиссей, 2010. 904 с.

IV. Підручники, посібники

Албул С.В., Конопельський В.Я., Меркулова О.В. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. 430 с.

Александров Ю.В., Клименко В.А. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: МАУП, 2004. 328 с.

Андрейченко С.С., Зелінська Н.А., Коваль Д.О. та ін. Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник. Одеса: Фенікс, 2017. 582 с.

Андрусів Г.В., Бантишев О.Ф., Романюк Б.В. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. Київ: Паливода А.В., 2003. 124 с.

Андрушко А.В., Попович В.М., Трачук П.А. Актуальні проблеми кримінального законодавства в Україні: навчальний посібник. Ужгород: Закарпаття, 2010. 208 с.

Андрушко А.В., Попович В.М., Трачук П.А. Актуальні проблеми кримінального права: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 256 с.

Анісімов Г. М., Володіна О. О., Зінченко І. О., Панов М. І. та ін. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. 2-ге видання, доповнене та виправлене. Харків: Право, 2017. 360 с.

Антипов В.В., Антипов В.І. Кримінально-правова кваліфікація: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 120 с.

Антипов В.В., Антипов В.І., Топчий В.В. та ін. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.

Арманов М.Г., Книженко О.О., Ярмиш Н.М. та ін. Проблеми кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник. Київ: Національна академія прокуратури України, 2017. 392 с.

Бабенко А.М., Бандурка О.М., Грищук В.К. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Харків: ХНУВС, 2011. 375 с.

Бабенко А.М., Бандурка О.М., Грищук В.К. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Харків: ХНУВС, 2010. 407 с.

Багрий-Шахматов Л.В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации. Общая часть: курс лекций. Одесса: АО БАХВА, 2001. 207 с.

Багрий-Шахматов Л.В. Уголовное право Украины. Общая часть: учебное пособие. Одесса: ОНМУ, 2004. 676 с.

Бажанов М.И. Уголовное право Украины: Общая часть: учебное пособие. Днепропетровск: Пороги, 1992. 168 с.

Баулін О.В. Кримінальне право України: навчальний посібник. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ: Правова Єдність, 2017. 98 с.

Берзін П.С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т. 1.: Загальні засади. Київ: ВД «Дакор», 2018. 404 с.

Бесчастний В.М., Джужа О.М., Назимко Є.С. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2018. 386 с.

Болдарь Г.Є., Зеленов Г.М., Лень В.В. та ін. Кваліфікація злочинів: навчально-методичний посібник. Луганськ: ЛДУВС, 2009. 256 с.

Борисов В.І., Тацій В.Я., Тютюгін В.І. та ін. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.

Брич Л.П., Ясеницький В.Є. Питання кримінального права у рішеннях Конституційного Суду України. Львів: ПАІС, 2004. 92 с.

Вартилецька І.А., Плугатир В.С. Кримінальне право України. Альбом схем: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2003. 208 с.

Васильківська І.П. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2013. 295 с.

Ведмідський О.В., Примаченко В.Ф., Шаблистий В.В. та ін. Практикум з кримінального права України (Загальна частина): навчальний посібник.

Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 352 с.

Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. 5-те вид., перероб. та допов. Київ: Алерта, 2018. 360 с.

Вереша Р.В. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві: навчальне видання. Київ: Алерта, 2018. 280 с.

Вереша Р.В. Проблеми вини в теорії кримінального права: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2005. 464 с.

Вереша Р.В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності: підручник. Київ: Атіка, 2006. 740 с.

Вереша Р.В. Випадок та помилка у кримінальному праві: науково-практичний посібник. Київ: Алерта, 2016. 52 с.

Вереша Р.В. Мотив та мета злочину: науково-практичний посібник. Київ: Алерта, 2016. 56 с.

Вереша Р.В. Суб'єктивний елемент злочину: бібліографія. Київ: Алерта, 2018. 110 с.

Вереша Р.В. Суб'єктивні елементи складу злочину: науково-практичний посібник. Київ: Алерта, 2015. 88 с.

Вознюк А.А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ: Національна академія внутрішніх справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

Волкотруб С.Г., Омельчук О.М., Ярін В.М. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2010. 208 с.

Гіжевський В.К., Кузнецов В.О., Стрельбицький М.П. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: навчальний посібник. Київ: Істина, 2005. 380 с.

Горбачевський В.Я. Кримінальне право України. Теоретичний курс та практикум: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2005. 378 с.

Горбачов О.В. Кримінальний кодекс України: структурно-логічні схеми. Київ: Воля, 2004. 508 с.

Грищук В.К., Пасека О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: науково-практичний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 296 с.

Грищук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина: навчальний посібник. Київ: Ін Юре, 2006. 568 с.

Гуславський В.С., Дудоров О.О., Розовський Б.Г. та ін. Кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Істина, 2011. 1112 с.

Гуторова Н.А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Украины: учебное пособие. Харьков: Рубикон, 1997. 102 с.

Даньшин М.В., Житний О.О., Трубников В.М. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 444 с.

Денисова Т.А., Дудоров О.О., Навроцький В.О. та ін. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

Джужа О.М., Коваленко В.В., Кузнецов В.В. та ін. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: підручник. Київ: Атіка, 2011. 648 с.

Діордіца І.В. Кримінальне право України: посібник для підготовки до іспитів. Київ: О.С. Ліпкан, 2010. 288 с.

Дудоров О.О., Лень В.В., Письменський Є.О. та ін. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. Київ: Істина, 2010. 430 с.

Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

Дьомін Ю.М., Юлдашев С.О. Кримінальне право України у питаннях і відповідях: навчальний посібник. Київ: МАУПІ, 2005. 340 с.

Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: науково-практичний посібник. Харків: Право, 2018. 142 с.

Жаровська Г.П., Ющик О.І. Кримінальне право України (Загальна частина): навчальний посібник. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2013. 304 с.

Житний О.О. Кримінальне право України: Частина Загальна (у схемах та таблицях): навчальний посібник. Харків: Одіссей, 2008. 200 с.

Житний О.О., Клемпарський М.М., Литвинов О.М. та ін. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях): навчальний посібник. Харків: ХНУВС, 2016. 328 с.

Житний О.О., Литвинов О.М., Харченко В.Б. та ін. Кваліфікація злочинів у діяльності Національної поліції України: навчальний посібник. Харків: ХНУВС, 2017. 448 с.

Зінченко І.О., Харченко В.Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях і відповідях: науково-практичний посібник. Київ: Атіка, 2013. 240 с.

Іванов Ю.Ф. Кримінальне право України. Загальна частина: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Київ: КНЕУ, 2003. 354 с.

Карчевский Н.В. Уголовное право. Общая часть: учебное пособие (схемы и таблицы). Луганск: РИО ЛАВД, 2005. 278 с.

Киричко В.М. Унікальний посібник з кримінального права України. Харків: Право, 2015. 1080 с.

Клименко В.А. Кримінальне право в запитаннях і відповідях. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. Київ: Атіка, 2003. 288 с.

Клименко В.А., Мельник М.І. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Київ: Юридична думка, 2004. 352 с.

Ковітіді О.Ф. Звільнення від кримінальної відповідальності за нормами Загальної частини КК України: навчальний посібник. Сімферополь: Квадранал, 2005. 224 с.

Колос М.І. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 608 с.

Комаров О.Д., Рубащенко М.А., Тютюгін В.І. Кримінальне право України. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів. 2-ге вид., переробл. та доп. Харків: Право, 2017. 202 с.

Кондратьев Я.Ю. Кримінальне право в питаннях і відповідях: посібник для підготовки до іспитів. Київ: Правові джерела, 1999. 196 с.

Кондратьев Я.Ю. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. Київ: Правові джерела, 2002. 432 с.

Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2002. 640 с.

Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна: курс лекцій. Київ: Атіка, 2001. 432 с.

Кузнецов В.В., Михайленко П.П., Опалінський Ю.В. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: СПД Карпук, 2006. 440 с.

Кузнецов В.В., Савченко А.В. Кримінальне право України: питання та задачі для підготовки до вступних семестрових та державних іспитів: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 392 с.

Кузнецов В.В., Савченко А.В. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те вид., перероб. Київ: Алерта, 2013. 320 с.

Кузнецов В.В., Савченко А.В., Штанько О.Ф. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій. Київ: Паливода, 2006. 636 с.

Куц В.М. Проблеми кримінальної відповідальності: навчальний посібник. Київ: Національна академія прокуратури України, 2013. 322 с.

Кучер Ю.А. Уголовное право. Общая часть: учебное пособие (альбом схем). Луганск: РИО ЛИВД, 2001. 116 с.

Магарін М.С. Загальна частина кримінального права України у схемах: навчальний посібник. Харків: Одіссей, 2003. 112 с.

Малахов І.П. Основы уголовного права. Общая часть. Раздел I. Основания уголовной ответственности: учебное пособие. Киев: МАУП, 2000. 192 с.

Матвійчук В.К. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2006. 432 с.

Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів юридичних вузів і факультетів. Київ: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Київ: А.С.К., 2001. 352 с.

Мельник М.І. Кримінальне право України. Загальна частина. Альбом схем: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2015. 212 с.

Миронова В.О., Пихтін М.П., Ямкова А.О. та ін. Кримінальне право України. Загальна частина. Частина 1. Харків: Харків юридичний, 2011. 204 с.

Митрофанов І.І. Загальна частина кримінального права України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2015. 576 с.

Митрофанов І.І., Притула А.М. Співучасть у злочині: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2012. 208 с.

Мычко Н.И. Уголовное право Украины. Общая часть: теория, схемы и таблицы, словарь терминов: учебное пособие. Донецк: Донецкий юридический институт, 2006. 778 с.

Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навчальний посібник. 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 512 с.

Новицький Г.В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України: науково-практичний посібник. Київ: Вища школа, 2001. 96 с.

Палюх Л.М. Примусові заходи виховного характеру: теорія і практика застосування: навчальний посібник. Львів: ЛНУ, 2010. 214 с.

Пинаев А.А. Уголовное право Украины. Общая часть. Харьков: Харьков юридический, 2005. 664 с.

Робак В.А., Кашкаров О.О. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав, 2010. 364 с.

Романов М.В. Звільнення від відбування покарання: навчальний посібник. Харків: Юридична академія України ім. Я. Мудрого, 2012. 90 с.

Савченко А.В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 168 с.

Савченко А.В., Шуляк Ю.Л. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини (у схематичних діаграмах): навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 312 с.

Савченко А.В., Шуляк Ю.Л. Кримінальне право України. Загальна частина (у схематичних діаграмах): посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 156 с.

Селецький С.І. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2008. 248 с.

Сотула О.С., Стратонов В.М. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: навчальний посібник. Київ: Істина, 2007. 400 с.

Степанюк А.Х., Трубніков В.М. Звільнення від відбування покарання: навчальний посібник. Харків: Українська юридична академія, 1994. 73 с.

Стрельцов Е.Л. Уголовное право Украины. Общая и особенная части: учебник. Харьков: Одиссей, 2006. 720 с.

Сухонос В.В. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Суми: Університетська книга, 2016. 375 с.

Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навчальний посібник. Харків: Українська юридична академія, 1994. 76 с.

Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України. Навчальний посібник. Львів: Ліга-Прес, 2007. 92 с.

Ус О.В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 368 с.

Фесенко Є.В. Кримінальне право України. Загальна частина: схеми, таблиці, визначення: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 272 с.

Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 3-те вид., переробл. і допов. Одеса: Фенікс, 2018. 394 с.

Харченко В.Б. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: новое законодательство в вопросах и ответах: конспект лекций. Киев: Атика, 2002. 288 с.

Хохлова І.В., Шем`яков О.П. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: «Центр навчальної літератури», 2006. 272 с.

Хряпінський П.В. Кримінальне право України: Загальна частина: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2009. 687 с.

Хряпінський П.В. Спеціальне звільнення від відповідальності у кримінальному праві та законодавстві України: навчальний посібник. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2010. 270 с.

Чернишова Н.В. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: Атіка, 2003. 288 с.

Яценко С.С. Кримінальне право України. Практикум: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2010. 640 с.

V. Монографії

Абакумова Ю.В. Інститут співучасті в кримінальному праві України: природа, сутність, сучасні проблеми визначення: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2012. 320 с.

Авраменко О.В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України: монографія. Львів: ЛДУВС, 2009. 244 с.

Антипенко В.Ф. Теория уголовной ответственности государства: монография. Одесса: Феникс, 2016. 328 с.

Антипов В.В., Антипов В.І. Обставини, які виключають застосування кримінального покарання: монографія. Київ: Атіка, 2004. 208 с.

Анчукова М.В. Виправданий ризик як обставина, що виключає злочинність діяння: монографія. Харків: Вапнярчук, 2006. 168 с.

Багиров С.Р., Музыка А.А. Причинная связь: уголовно-правовой очерк: монография. Хмельницкий: Хмельницкий университет управления и права, 2009. 112 с.

Бажанов М.И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины: монография. Харьков: Право, 2000. 128 с.

Бараненко Д.В., Магарін М.С. Суб'єкт злочину за новим кримінальним законодавством України: монографія. Одеса: Астропринт, 2001. 104 с.

Баулин Ю.В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния: монография. Харьков: Основа, 1991. 360 с.

Баулин Ю.В. Причинение вреда с согласия «потерпевшего» как обстоятельство, исключающее преступность деяния: монография. Харьков: Кроссрод, 2007. 96 с.

Баулін Ю.В., Голіна В.В., Навроцький В.О. та ін. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи: монографія. Київ: ВАІТЕ, 2015. 688 с.

Баулін Ю.В., Оніщенко Н.М., Хавронюк М.І. та ін. Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення: монографія. Донецьк: ВД «Кальміус», 2013. 424 с.

Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка, 2004. 296 с.

Беніцький А.С. Причетність до злочину: проблеми кримінальної відповідальності: монографія. Луганськ: СПД Резніков В.С., 2014. 552 с.

Березовська Н.Л. Покарання неповнолітніх і виправно-трудоий вплив: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 250 с.

Берзін П.С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2009. 736 с.

Берзін П.С. Київська школа кримінального права (1834–1960 роки): історико-правове дослідження: монографія. 2-ге видання, перероблене і доповнене. Київ: ВД «Дакор», 2013. 1144 с.

Берзин П.С. Харьковская школа уголовного права (1804–1919 годы): историко-правовое исследование: в 3-х томах. Том 1. Общая характеристика. Научная школа уголовного права в деятельности преподавателей Императорского Харьковского университета (1804–1834 годы): монография. Киев: ВД «Дакор», 2018. 684 с.

Беца О.В. Впровадження альтернативних видів кримінальних покарань в Україні: монографія. Київ: Леся, 2003. 115 с.

Борисов В.І., Демидова Л.М., Тацій В.Я. та ін. Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування: монографія. Харків: Право, 2017. 400 с.

Борисов В.І., Зеленецький В.С. Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: монографія. Харків: Право, 2010. 344 с.

Брич Л.П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: ЛДУВС, 2013. 712 с.

Буняк В.С. Кримінальне право. Загальна частина. Історико-правове дослідження: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 224 с.

Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння: монографія. Київ: Атіка, 2005. 160 с.

Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: монографія. Львів: ПАІС, 2006. 200 с.

Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: монографія. Київ: Атіка, 2004. 240 с.

Бурдін В.М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів: ЛНУ, 2010. 780 с.

Бурдін В.М. Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2013. 304 с.

Важна К.А. Концепція кримінальної відповідальності держави: можливість реалізації в сучасному міжнародному праві: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 292 с.

Вереша Р.В. Вчення про суб'єктивну сторону злочину: монографія. Київ: Алерта, 2018. 1106 с.

Вереша Р.В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину: монографія. Київ: Алерта, 2017. 568 с.

Вереша Р.В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: монографія. Київ: Алерта, 2018. 432 с.

Вознюк А.А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. 192 с.

Вознюк А.А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань: монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. 236 с.

Воробей П.А. Кримінально-правове ставлення в вину: монографія. Київ: Атіка, 2009. 176 с.

Воробей П.А., Коржанський М.Й., Щупаковський В.М. Завдання і дія кримінального закону: монографія. Київ: Генеза, 1997. 157 с.

Галабала М.В. Кримінально-правова наука незалежної України. Проблеми загальної частини: монографія. Київ: Юріком Інтер, 2013. 240 с.

Гацелюк В.А. Реалізація принципів уголовного права України: проблемы и перспективы: монографія. Луганск: РИО ЛАВД, 2003. 152 с.

Гацелюк В.А. Реалізація принципу законності кримінального права України. Луганськ: РИО ЛАВД, 2006. 280 с.

Гнетнев М.К. Кримінальна відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності: монографія. Луганськ: Віртуальна реальність, 2009. 310 с.

Голіна В.В. Судимість: монографія. Харків: Харків юридичний, 2006. 384 с.

Горностаї А.В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин: монографія. Харків: Юрайт, 2013. 232 с.

Грищук В.К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства України: монографія. Львів: Львівський університет, 1993. 139 с.

Грищук В.К., Пасека О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія. Львів: ЛДУВС, 2013. 248 с.

Демидова Л.М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: монографія. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. 256 с.

Демидова Л.М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія. Харків: Право, 2013. 752 с.

Денисов С.Ф., Матвійчук В.К., Костенко О.М. та ін. Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права в Україні: монографія. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2015. 538 с.

Денисова Т.А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2007. 288 с.

Дмитрук М.М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки: монографія. Одеса: Юридична література, 2014. 224 с.

Дячук С.І. Виконання наказу чи розпорядження в кримінальному праві (основні поняття, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства): монографія. Київ: Атіка, 2001. 176 с.

Еремій Г.О., Хряпінський П.В. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності: монографія. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2012. 174 с.

Єрмак О.В., Куц В.М. Конфіскація як засіб кримінально-правового реагування: монографія. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2018. 232 с.

Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: монографія. Харків: ХНУВС, 2004. 152 с.

Загиней З.А. Кримінально-правова герменевтика: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2015. 380 с.

Зайцев О.В. Обмеження осудності у кримінальному праві України: монографія. Харків: Майдан, 2007. 240 с.

Зелінська Н.А. Міжнародні злочини і міжнародна злочинність: монографія. Одеса: Юридична література, 2006. 568 с.

Зинченко И.А. Составные преступления: монография. Харьков: СПДФО Вапнярчук Н.М., 2005. 176 с.

Зінченко І.О., Тютюгін В.І. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія. Харків: ФІНН, 2008. 336 с.

Зінченко І.О., Тютюгін В.І. Одиначні злочини: поняття, види, кваліфікація: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 256 с.

Казміренко Л.І., Мартенко О.Л. Кримінальний кодекс України: психологічний аналіз кримінально-правових понять: монографія. Київ: КНТ, 2008. 183 с.

Кваша О.О. Організатор злочину. Кримінально-правове та кримінологічне дослідження: монографія. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. 216 с.

Кваша О.О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність: монографія. Луганськ: ЛДУВС, 2013. 560 с.

Клименко В.А., Первомайський В.Б., Приходько Т.М. Обмежена осудність (поняття, критерії та примусове лікування): монографія. Київ: Атіка, 2011. 180 с.

Книга М.М., Лень В.В. Примусові заходи медичного характеру: цілі і підстави застосування: монографія. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2011. 92 с.

Книженко О.О. Санкції у кримінальному праві: монографія. Харків: НікаНова, 2011. 336 с.

Ковтун Н.Я. Види додаткових покарань для неповнолітніх: монографія. Київ: Ін Юре, 2011. 208 с.

Козак О.С. Ефективність звільнення від кримінальної відповідальності в Україні: монографія. Київ: Освіта України, 2009. 204 с.

Козаченко О.В. Кримінально-правові заходи в Україні: культурно-антропологічна концепція: монографія. Миколаїв: Ліон, 2011. 504 с.

Козаченко О.В., Стрельцов Є.Л. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія. Миколаїв: Ліон, 2016. 768 с.

Колос О.В. Повторність злочинів у кримінальному праві України: монографія. Ірпінь: УДФСУ, 2018. 304 с.

Корабель М.Г., Шинкарьов Ю.В. Конфіскація майна як вид кримінального покарання: монографія. Харків: Право, 2018. 176 с.

Коржанський М.Й. Кримінальний закон України (наукова модель): монографія. Донецьк: Юридична академія МВС, 2004. 200 с.

Коржанський М.Й. Об'єкт і предмет злочину: монографія. Донецьк: Юридична академія МВС., 2005. 252 с.

Коржанський М.Й. Презумпція невинуватості і презумпція вини: монографія. Київ: Атіка, 2004. 216 с.

Коржанський М.Й. Проблеми кримінального права: монографія. Донецьк: Юридична академія МВС, 2003. 200 с.

Коханюк Т.С. Системне тлумачення кримінального закону: монографія. Львів: ЛДУВС, 2014. 264 с.

Красницький І.В., Щутяк Л.С. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України: монографія. Львів: ЛДУВС, 2015. 224 с.

Кривоченко Л.М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

Кузнецов В.В., Михайленко В.П., Михайленко П.П. Рецидивна злочинність в Україні: монографія. Київ: Аванпост, 2009. 168 с.

Куц В.М., Яценко А.М. Примирення учасників кримінально-правового конфлікту (кримінально-правовий аспект): монографія. Харків: Юрайт, 2013. 328 с.

Лащук Є.В., Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ: ПАЛІВОДА, 2011. 192 с.

Лемешко О.М. Кримінально-правова оцінка потуранню злочину: монографія. Харків: ФІНН, 2003. 160 с.

Литвак О.М., Чепелюк О.В. Проблеми застосування амністії та здійснення помилування в Україні: монографія. Київ: Атіка, 2009. 160 с.

Литвинов О.М., Митрофанов І.І. Концептуальна модель механізму реалізації кримінальної відповідальності: монографія. Харків: Золота миля, 2017. 180 с.

Максимович Р.Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: монографія. Львів: ЛДУВС, 2008. 304 с.

Маляренко В.Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України: монографія. Київ: Правова ініціатива, 2003. 156 с.

Маляренко В.Т., Музика А.А. Амністія та помилування в Україні: монографія. Київ: Атіка, 2007. 700 с.

Маритчак Т.М. Помилки у кваліфікації злочинів: монографія. Київ: Атіка, 2004. 186 с.

Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм: монографія. Київ: Атіка, 2003. 224 с.

Марчак В.Я. Обмежена осудність: психолого-правовий зміст: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. 398 с.

Маслак Н.В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Харків: Право, 2010. 232 с.

Меркулова В.О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: монографія. Одеса: НУВС, 2003. 281 с.

Меркулова В.О. Кримінальна відповідальність: окремі теоретичні та соціально-правові аспекти: монографія. Одеса: ХНУВС, 2007. 225 с.

Микитчик О.В. Філософія злочину: монографія. Київ: КНУВС, 2006. 188 с.

Миколенко О.М. Теоретико-правовий аналіз шкоди, заподіяної злочином: монографія. Одеса: Негоціант, 2005. 164 с.

Мирошниченко Н.А., Стрельцов Є.Л. Сучасне кримінальне право: наукові нариси: монографія. Одеса: Юридична література, 2017. 488 с.

Митрофанов А.А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація: монографія. Одеса: Одеський юридичний інститут, 2004. 132 с.

Митрофанов И.И. Уголовно-правовое учение о механизме реализации уголовной ответственности: монографія. Одесса: Фенікс, 2014. 448 с.

Митрофанов І.І. Актуальні проблеми регулювання відповідальності у кримінальному праві: монографія. Одеса: Видавництво «Фенікс», 2017. 450 с.

Митрофанов І.І. Кримінально-правові засоби впливу на осіб, які вчинили злочини: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2009. 488 с.

Митрофанов І.І. Теоретичні проблеми механізму реалізації кримінальної відповідальності: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2010. 520 с.

Музыка А.А. Примусові заходи медичного й виховного характеру: монографія. Київ: НАВСУ, 1997. 125 с.

Муратова С.О. Судимість у системі інститутів Загальної частини кримінального права України: монографія. Харків: Право, 2017. 272 с.

Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.): монографія. Київ: Атіка, 2001. 272 с.

Наден О.В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання в Україні: монографія. Харків: Право, 2012. 272 с.

Назимко Є.С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України: генеза, міжнародні та європейські стандарти, ювенальна пеналогія: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 384 с.

Нікіфорова Т.І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України: монографія. Харків: Харків юридичний, 2009. 208 с.

Ободовський О.В. Триваючі злочини у кримінальному праві України: монографія. Одеса: Юридична література, 2016. 256 с.

Орловская Н.А. Основания и принципы построения уголовно-правовых санкций: монографія. Одеса: Юридична література, 2011. 624 с.

Орловський Б.М., Стрельцов Э.А. Обставини, що виключають злочинність діяння при захисті від суспільно-небезпечного посягання: напрямки удосконалення кримінально-правового регулювання: монографія. Одеса: Фенікс, 2014. 388 с.

Пироженко О.С. Покарання, що обмежують майнові права засуджених, за кримінальним правом України: монографія. Харків: НікаНова, 2012. 294 с.

Письменський Є.О. Інститут судимості в кримінальному праві України: монографія. Луганськ: ЛДУВС, 2008. 216 с.

Письменський Є.О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: монографія. Луганськ: ЛДУВС, 2014. 728 с.

Полтавець В.В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним законодавством України: монографія. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. 240 с.

Пономаренко Ю.А. Види наказаний по уголовному праву України: монографія. Харків: ФІНН, 2009. 344 с.

Пономаренко Ю.А. Чинність і дія кримінального закону в часі: монографія. Київ: Атіка, 2005. 288 с.

Пономаренко Ю.А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.): науковий нарис. Харків: Право, 2012. 80 с.

Попрас В.О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України: монографія. Харків: Право, 2009. 221 с.

Присяжнюк Т.І. Потерпілий від злочину: проблеми правового захисту: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2007. 240 с.

Рябчинська О.П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2013. 448 с.

Савінова Н.А. Кримінально-правова політика та забезпечення інформаційного суспільства в Україні: монографія. Харків: Право, 2013. 292 с.

Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ: Атіка, 2002. 144 с.

Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2006. 208 с.

Сердюк П.П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.

Скибицкий В.В. Уголовное наказание: монографическое исследование: монографія. Киев-Донецк: Донеччина, 1997. 320 с.

Смирнов В.И. К вопросу об общественной опасности преступного деяния: монографія. Харків: Константа, 2003. 152 с.

Созанський Т.І. Кваліфікація сукупності злочинів: монографія. Львів: ЛДУВС, 2012. 240 с.

Стрижевська А. Сукупність злочинів за кримінальним правом України: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 248 с.

Сухонос В.В., Сухонос В.В. (мол.). Склад злочину: закон, теорія та практика: монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 200 с.

Тарарухин С.А. Кваліфікація преступлений в следственной и судебной практике: монографія. Київ: Юринком Інтер, 1995. 208 с.

Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.

Терентьев В.И. Уголовная ответственность специального субъекта преступления по уголовному праву Украины: монографія. Николаев: Дизайн и полиграфия, 2004. 190 с.

Тихий В.П. Стадії вчинення злочину: монографія. Харків: Юридичний інститут, 1996. 167 с.

Ткачова О.В. Виконання покарань у виді виправних і громадських робіт: монографія. Харків: Право, 2010. 192 с.

Трубников В.М., Шинкарьов Ю.В. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування: монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 288 с.

Туляков В.О. Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків: монографія. Одеса: Юридична література, 2014. 176 с.

Ус О.В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: монографія. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н.М, 2007. 264 с.

Усатий Г.О. Кримінально-правовий компроміс: монографія. Київ: Атіка, 2001. 125 с.

Устрицька Н.І. Кваліфікація повторності злочинів: монографія. Львів: ЛДУВС, 2013. 216 с.

Федорчук І.М. Обставини, які обтяжують покарання за кримінальним правом України: монографія. Львів: ЛДУВС, 2017. 240 с.

Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ: Атіка, 2005. 332 с.

Фріс П.Л. Нарис історії кримінально-правової політики України: монографія. Київ: Атіка, 2005. 124 с.

Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

Хавронюк М.І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: монографія. Київ: Істина, 2005. 264 с.

Храмцов О.М. Насильство як категорія Загальної частини кримінального права України (теорія, практика, зарубіжний досвід): монографія. Харків: Колегіум, 2017. 260 с.

Хряпінський П.В. Позитивна кримінальна відповідальність (зміст, форми та реалізація): науковий нарис. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2008. 115 с.

Чубарев В.Л. Опасность лиц, совершающих преступные деяния: монографія. Киев: Украинская академия внутренних дел, 1993. 144 с.

Чубарев В.Л. Тяжесть преступного деяния: монографія. Киев: Вища школа, 1992. 171 с.

Шаблюстий В.В. Безпековий вимір кримінального права України: людино-центристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Ліра ЛТД, 2015. 420 с.

Шевченко Є.В. Злочини з похідними наслідками: монографія. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. 216 с.

Юзікова Н.С. Проблема кримінально-правового захисту інтересів неповнолітніх: монографія. Дніпропетровськ: ДГУ, 1999. 160 с.

Яковець І.С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким: монографія. Київ: Право, 2012. 212 с.

Ярмыш Н.Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ): монографія. Харьков: Право, 2003. 512 с.

Яценко А.М. Застосування заходів кримінально-правового характеру: монографія. Харків: НікаНова, 2014. 388 с.

VI. Словники, енциклопедії, довідники

Багіров С.В., Бошицький Ю.Л., Тростюк З.А. та ін. Мала енциклопедія кримінального права. Київ: Кондор Видавництво, 2012. 284 с.

Багмет А.М., Бычков В.В., Иванов А.Л. Уголовное право. Словарь терминов. Москва: Юнити-Дана, 2017. 99 с.

Барихин А.Б. Большая юридическая энциклопедия. Москва: Книжный мир, 2010. 960 с.

Басай В.Д., Фріс П.Л., Фріс І.П. Короткий словник кримінально-правових термінів: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Плай, 1999. 112 с.

Борисов А.Б. Большой юридический словарь. Москва: Книжный мир, 2010. 848 с.

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. 2016. 848 с.

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2017. Т. 2: Філософія права. 1128 с.

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права. 2017. 952 с.

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право. 2017. 1064 с.

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків: Право, 2016. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. 2018. 952 с.

Галунько В.В., Дрозд О.Ю., Журавльов Д.В. та ін. Великий енциклопедичний словник юриста: у 3-х томах: науково-практичний посібник. Київ: ОВК, 2018. 1392 с.

Голубовська І.О., Шовковий В.М., Лефтерова О.М. та ін. Багатомовний юридичний словник-довідник: наукове видання. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с.

Денисов С.Ф., Лавренко М.А. Словник термінів із Загальної частини кримінального права України. Запоріжжя: КПУ, 2015. 336 с.

Зайчук О.В. Сучасна правова енциклопедія. 3-тє видання, перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 407 с.

Кисельов І. О., Лисенко В. О., Шаблистий В. В. та ін. Словник основних кримінально-правових термінів. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 388 с.

Кленова Т.В., Хачатуров Р.Л. Памятники российского права. В 35 т. Т. 28. Уголовные кодексы РСФСР: учебно-научное пособие. Москва: Юрлитинформ, 2016. 568 с.

Коржанський М.Й. Словник кримінально-правових термінів. Київ: Генеза, 2000. 200 с.

Лесниевски-Костарева Т.А. Уголовное право: словарь-справочник. Москва: НОРМА-ИНФРА-М, 2000. 432 с.

Малько А.В., Ромашов Р.А. Юридический словарь для сотрудников пенитенциарной системы. Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2013. 210 с.

Мисик Л.В., Нор В.Т., Савка І.В. Сучасний англо-український юридичний словник: понад 75 тисяч англійських термінів і стійких словосполучень. Київ: Ін Юре, 2018. 1350 с.

Мкртычян А.Б., Сухоруков С.И. Уголовное право. Общая и Особенная части. Словарь терминов. Новосибирск, 2016. 24 с.

Моїсєєв Є.М., Тація В.Я., Шемшученко Ю.С. Міжнародна поліцейська енциклопедія. – Т 4. Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. Київ: Атіка, 2007. 968 с.

Мычко Н.И. Уголовное право: терминологический словарь. Донецк: ЛГУВД, 2006. 284 с.

Наумов А.В. Словарь по уголовному праву. Москва: БЕК, 1997. 702 с.

Німецько-український словник юридичних термінів. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. 576 с.

Топорнин Б.Н. Юридическая энциклопедия. Москва: Юристъ, 2001. 1272 с.

Узунова О.В., Шеховцова Л.І. Словник базової термінології кримінального права. Загальна та особлива частини: навчальний посібник. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2012. 328 с.

Французько-український словник юридичних термінів. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. 372 с.

Чечель Г.И. Доктринальные, законодательные и судебные понятия в современном уголовном праве России. Т. 1., 2, 3, 4. Ростов-на-Дону: СГУ, 2013.

Чучаев А.И. Понятия и термины в уголовном праве России. Общая и Особенная части: учебное пособие. Москва: КОНТРАКТ, 2014. 320 с.

Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія: В 6 т. Київ: Українська енциклопедія, 1998–2004.

Шеслер А.В. Уголовное право России. Словарь терминов и определений: учебно-методическое пособие. Тюмень: Тюменский филиал Академии права и управления, 2006. 49 с.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

~ А ~

Абсолютна заборона обіймати певні посади, займатися певними видами діяльності	8
Абсолютні теорії покарання	8
Австрійський кримінальний кодекс 1787 р.....	8
Австрійський кримінальний кодекс 1803 р.....	10
Австрійський кримінальний кодекс 1852 р.....	11
Агресія кримінальна	15
Аксіологічна функція кримінального права.....	16
Аксіологічна функція складу злочину.....	16
Активне сприяння розкриттю злочину	16
Акт про амністію.....	17
Акт про помилування.....	17
Акцесорна теорія співучасті.....	18
Алкогольне сп'яніння.....	19
Альтернативна санкція	19
Альтернативний умисел	20
Амністія	20
Амністування.....	21
Аналогія закону про кримінальну відповідальність.....	21
Антиблага.....	22
Антропологічна школа кримінального права.....	22
Апарат поняттєвий кримінального права	23

Арешт.....	24
Аутентичне тлумачення закону про кримінальну відповідальність	25
Афект.....	26
Афект патологічний.....	26
Афект фізіологічний	26
Афектований умисел	26

~ Б ~

Бездоганна поведінка	27
Безоплатні суспільно корисні роботи	27
Безпека людства.....	28
Безпорадний стан.....	28
Безпосередній об'єкт злочину	29
Безстрокові покарання.....	29
Безумовне звільнення від кримінальної відповідальності.....	29
Безумовне звільнення від покарання	30
Бланкетна диспозиція.....	30
Буквальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність	31

~ В ~

Вибачальна помилка	32
Видача злочинця (екстрадиція).....	32
Видовий об'єкт злочину	33
Визначений (конкретизований) умисел.....	33
Виключення кримінальної відповідальності	34
Виконавець (співвиконавець) злочину.....	35

Виконання вироків, винесених іноземними судами чи міжнародними судовими установами.....	36
Виконання наказу або розпорядження	36
Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації	36
Вимушеність заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання .	37
Вина	37
Винність (винуватість) діяння.....	38
Випадки, що передбачені міжнародними договорами.....	38
Випадок (казус) у кримінальному праві	39
Виправданий ризик.....	39
Виправлення засудженого	40
Виправні роботи.....	41
Вирішення питання про кримінальну відповідальність осіб, які підлягають такій за законодавством іноземної держави та перебувають на території України	41
Вирок суду.....	42
Виховна функція кримінального права.....	42
Виявлення умислу.....	43
Відвернення вчинення злочину	43
Відносна заборона обіймати певні посади, займатися певними видами діяльності	43
Відносні теорії покарання.....	44
Відносно визначена санкція.....	45
Відносно сприятлива обстановка для усунення небезпеки.....	46

Відносно сприятлива обстановка затримання злочинця	46
Відносно сприятлива обстановка захисту	46
Відповідна особа (ст. 41 КК).....	47
Відповідні органи влади (ст. 38 КК).....	47
Відсилочна (відсильна) диспозиція.....	48
Відхилення дії у кримінальному праві	48
Відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди	49
Військовослужбовець	49
Вік, з якого настає кримінальна відповідальність.....	50
Вільний від роботи чи навчання час.....	51
«Вісник Асоціації кримінального права України»	51
Власність.....	52
Воєнний стан	52
Врахування майнового стану винного	52
Врахування особи винного.....	53
Врахування ступеня тяжкості вчиненого злочину.....	53
Втрата чинності законом про кримінальну відповідальність.....	54
Вчинення злочину в інтересах юридичної особи.....	54
Вчинення злочину вперше.....	55
Вчинення злочину групою осіб без попередньої змови	55
Вчинення злочину жінкою в стані вагітності	55
Вчинення злочину з особливою жорстокістю	56
Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб	56
Вчинення злочину загальнонебезпечним способом.....	57
Вчинення злочину злочинною організацією.....	57

Вчинення злочину неповнолітнім	57
Вчинення злочину організованою групою	58
Вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку	58
Вчинення особою злочину	58

~ Г ~

Гарантійна функція складу злочину	59
Гармонізація кримінального законодавства	59
Гауптвахта	60
Герменевтика кримінального закону	60
Гідність	61
Гіпотеза кримінально-правової норми	61
Госпіталізація до психіатричного закладу	62
Госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом	62
Госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом	62
Госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом	63
Готування до злочину	63
Грамотичне (філологічне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність	64
Громадська безпека	64
Громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права» ..	65
Громадський порядок	66
Громадські роботи	67
Громадянин України	67
Гуманістично-просвітницька школа кримінального права	68

~ Д ~

Давність виконання обвинувального вироку	69
Давність злочину	70
Декриміналізація	70
Депеналізація.....	71
Дескриптивна функція складу злочину	71
Державні інтереси.....	71
Джерела кримінального права.....	72
Динаміка вини	72
Дипломатичні представники іноземних держав.....	73
Дискреційне звільнення від кримінальної відповідальності	74
Дискреційне звільнення від покарання.....	74
Диспозиція кримінально-правової норми.....	74
Дисциплінарний батальйон	75
Диференціація кримінальної відповідальності	75
Дії, вчинені з метою захисту.....	75
Дійове (діяльне) каяття.....	76
Діяння.....	76
Діяння, пов'язане з ризиком	77
Добровільна відмова виконавця від вчинення злочину	77
Добровільна відмова організатора, підбурювача, пособника від вчинення злочину	78
Добровільна відмова при незакінченому злочині.....	78
Довічне позбавлення волі	79
Довкілля	79

Догматична функція складу злочину	80
Додатковий безпосередній об'єкт злочину.....	80
Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт злочину.....	80
Додатковий факультативний безпосередній об'єкт злочину	80
Додаткові заходи кримінально-правового характеру	81
Додаткові покарання.....	81
Доктрина обмеженої акцесорності	81
Доктрина фортеці («Принцип фортеці»).....	82

~ Е ~

Екологічна катастрофа.....	82
Екссес виконавця	83
Елементи законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність ..	83
Елементи складу злочину	84
Емоційний стан суб'єкта злочину	85
Етапи кваліфікації злочину.....	85

~ Є ~

Єдиний злочинний намір.....	86
-----------------------------	----

~ Ж ~

Житло.....	87
------------	----

~ З ~

Забезпечення фінансування злочинної діяльності.....	87
Забезпечення функціонування злочинних груп	88
Заборона «подвійного урахування»	88

Завдання кримінального права	89
Завідоме створення загрози	89
Загальна частина Кримінального кодексу України	90
Загальний об'єкт злочину.....	90
Загальний рецидив.....	91
Загальні види звільнення від кримінальної відповідальності	91
Загальні засади призначення покарання.....	91
Загальні покарання.....	92
Загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.....	92
Загальновизнані принципи і норми міжнародного права	93
Загальноправові наслідки судимості	93
Загроза для життя інших людей.....	94
Заздалегідь не обіцяне потурання вчиненню злочину.....	94
Заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом	94
Заздалегідь не обіцяне приховування злочину	94
Заздалегідь обміркований умисел.....	95
Закінчений замах на злочин.....	95
Закінчений злочин.....	95
Закон про амністію.....	96
Закон про кримінальну відповідальність	96
Законний наказ або розпорядження	97
Законодавча індивідуалізація покарання.....	97
Законодавча техніка закону про кримінальну відповідальність.....	98

Замах із непридатними засобами або знаряддями	98
Замах на злочин.....	99
Замах на непридатний об'єкт.....	99
Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким	100
Заміна покарання більш м'яким	100
Заохочувальні кримінально-правові заходи	101
Запобігання вчинення злочинів засудженими (спеціальна превенція).....	102
Запобігання вчинення злочинів іншими особами (загальна превенція)....	102
Засоби вчинення злочину	102
Застереження	103
Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб	103
Затримання.....	104
Затримання особи, яка вчинила злочин.....	104
Заходи для відвернення шкоди	105
Заходи кримінально-правового характеру	105
Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб	106
Збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин	107
Звід законів кримінальних Російської імперії 1832 р.	107
Зміст кваліфікації злочину	109
Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.....	109
Звільнення від відбування покарання з випробуванням	110

Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років	111
Звільнення від відбування покарання за психічною хворобою	111
Звільнення від відбування покарання за тяжкою хворобою.....	112
Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку	112
Звільнення від кримінальної відповідальності.....	113
Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру	113
Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям	114
Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки.....	114
Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим	115
Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.....	115
Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки.....	116
Звільнення від подальшого відбування покарання.....	116
Звільнення від покарання	117
Звільнення від покарання за хворобою військовослужбовців.....	117
Звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру	118

Звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності.....	118
Звільнення від покарання у зв'язку з законодавчим пом'якшенням покарання за відповідне діяння.....	119
Звільнення від покарання у зв'язку з усуненням караності діяння.....	119
Звільнення від покарання, що зумовлене певною подією.....	119
Звільнення від покарання, що пов'язане з поведінкою засудженого.....	120
Звільнення від призначення покарання.....	120
Звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням ..	121
Зворотна дія (ретроактивність) закону про кримінальну відповідальність у часі	121
Звільнення неповнолітнього від покарання та його відбування.....	122
Згода потерпілого.....	122
Злочин.....	123
Злочин з похідними наслідками.....	123
Злочин з преюдицією.....	124
Злочин невеликої тяжкості.....	124
Злочин середньої тяжкості.....	124
Злочини проти громадської безпеки.....	125
Злочини проти інтересів України.....	125
Злочини проти основ національної безпеки України.....	126
Злочини проти прав і свобод громадян України	126
Злочинна бездіяльність	126
Злочинна дія.....	127
Злочинна недбалість	127

Злочинна самовпевненість.....	128
Злочинність діяння.....	128
Зміна обстановки, внаслідок якої вчинене особою діяння втратило суспільну небезпечність.....	128
Зміна обстановки, внаслідок якої особа, яка вчинила злочин, перестала бути суспільно небезпечною.....	129
Зміна примусового заходу медичного характеру.....	130
Зміст вини.....	130
Змішана (подвійна, складна) форма вини.....	130
Змішана диспозиція.....	131
Змішані покарання.....	131
Змішані теорії покарання.....	131
Змова на вчинення злочину.....	132
Знаряддя вчинення злочину.....	132
Зняття судимості.....	133
Зорганізованість злочинного об'єднання.....	133
Зразкова поведінка.....	133
З'явлення із зізнанням.....	134

~ I ~

Ідеальна сукупність злочинів.....	134
Ієрархічність злочинного об'єднання.....	135
Імперативне звільнення від кримінальної відповідальності.....	135
Імперативне звільнення від покарання.....	135
Імплементация міжнародних конвенцій у кримінальне законодавство.....	136
Іноземець.....	137

Інститут кримінального права.....	137
Інтегративна функція складу злочину.....	138
Інтелектуальне пособництво.....	138
Інтенсивність криміналізації.....	139
Інформаційна (пізнавальна) функція кримінального права.....	139
Інша залежність (ст. 66, 67 КК).....	139
Інше погіршення становища особи (ст. 5 КК)	140
Інше поліпшення становища особи (ст. 5 КК)	140
Інше приміщення (ст. 36 КК).....	141
Інше умисне створення умов для вчинення злочину (ст. 14 КК)	141
Інше, більш м'яке покарання (ст. 12 КК)	142
Інший хворобливий стан психіки (ст. 19 КК)	142
Інші кримінально-правові наслідки діяння (ст. 3, 4 КК)	143
Інші надзвичайні події (ст. 42 КК).....	143
Інші надзвичайні події (ст. 67 КК).....	143
Інші обставини справи (ст. 84 КК)	144
Інші правові наслідки вироку суду іноземної держави (ст. 9 КК)	144
Іспитовий строк при звільненні від відбування покарання з випробуван- ням	144
Іспитовий строк при умовно-достроковому звільненні від відбування по- карання	145
Історичне тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	145
Історія кримінального законодавства України.....	146

~ К ~

Казуальне тлумачення	147
----------------------------	-----

Кара засудженого.....	147
Караність діяння.....	147
Карне Уложення Австрійської імперії 1803 р.....	148
Карне Уложення Австро-Угорської імперії про злочини та проступки 1878 р.	148
Карний кодекс Александру Іоана Кузи 1864 р.	149
Категорії кримінального права	153
Категорії осіб, до яких не застосовується амністія	154
Категорії осіб, до яких обмежується застосування помилування	154
Кваліфікаційна функція складу злочину.....	155
Кваліфікація діяння, що не є злочинним	155
Кваліфікація злочину.....	155
Кваліфікація посткримінальної поведінки особи	156
Кваліфікований склад злочину.....	156
Керування вчиненням злочину (злочинів)	156
Керування організованою групою чи злочинною організацією	157
Керування підготовкою злочину (злочинів)	157
Кінець строку давності притягнення до кримінальної відповідальності	158
Класифікація злочинів	158
Класична теорія співучасті	158
Класична школа кримінального права	158
Клопотання про передачу особи на поруки.....	159
Клопотання про помилування.....	160
Комісія лікарів-психіатрів	160
Конвенційні злочини	161

Конкретизуюча функція складу злочину	162
Конституційний устрій України.....	162
Конституція України.....	162
Конфіскація майна	163
Корисливий злочин.....	163
Корупційні злочини.....	163
Космополітичний (універсальний) принцип дії кримінального закону.....	166
Крайня необхідність	166
Криміналізаційна функція складу злочину	167
Криміналізація	167
Кримінальна відповідальність	167
Кримінальна відповідальність організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації	168
Кримінальна відповідальність співучасників	168
Кримінальна караність	169
Кримінальна протиправність	169
Кримінальне правопорушення.....	169
Кримінальне право як галузь законодавства	170
Кримінальне право як галузь права.....	170
Кримінальне право як навчальна дисципліна	170
Кримінальне право як наука.....	171
Кримінальне провадження	171
Кримінальне уложення 1903 р.....	172
Кримінальний закон	173
Кримінальний кодекс України 2001 р.	173

Кримінальний кодекс УРСР 1960 р.	177
Кримінальний кодекс УСРР 1922 р.	179
Кримінальний кодекс УСРР 1927 р.	182
Кримінальний проступок.....	184
Кримінально-виконавча установа відкритого типу	185
Кримінально-виконавча установа закритого типу.....	185
Кримінально-правова герменевтика.....	185
Кримінально-правова доктрина	186
Кримінально-правова кваліфікація	186
Кримінально-правова колізія	187
Кримінально-правова концепція	187
Кримінально-правова охорона.....	188
Кримінально-правова політика	188
Кримінально-правова превенція	189
Кримінально-правова прогалина	189
Кримінально-правова реституція.....	189
Кримінально-правова система	189
Кримінально-правова теорія	190
Кримінально-правове вчення	190
Кримінально-правові відносини.....	191
Кримінально-правові наслідки судимості.....	191
Кримінально-правові поняття.....	192
Кумулятивна санкція	192

~ Л ~

Легальне (офіційне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	193
Ліквідація юридичної особи	193
Локальна зміна обстановки, внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність	193
Людина	194

~ М ~

Малозначне діяння	194
Малолітня особа.....	195
Масштабна зміна обстановки, внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність.....	195
Матеріальна залежність	195
Матеріальне визначення злочину.....	196
Матеріальний склад злочину.....	196
Межі заподіяння шкоди при виконанні наказу.....	196
Межі заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання.....	197
Межі заподіяння шкоди при виконанні дій у стані крайньої необхідності .	197
Мета виконання наказу.....	197
Мета вчинення злочину.....	198
Мета дій при виконанні спеціального завдання	198
Мета дій у стані крайньої необхідності	198
Мета діяння, що пов'язане з ризиком	199
Мета затримання особи, яка вчинила злочин.....	199

Мета необхідної оборони.....	199
Мета покарання.....	199
Метод кримінального права	200
Метод науки кримінального права	201
Механізм реалізації кримінальної відповідальності.....	201
Мир.....	202
Міжнародна асоціація кримінального права	202
Міжнародне кримінальне право.....	202
Міжнародна судова установа	203
Міжнародний злочин	204
Місце вчинення злочину	204
Місце роботи.....	205
Множинність злочинів	205
Можливість виправлення неповнолітнього без застосування покарання..	205
Мотив вчинення злочину	206

~ Н ~

Набрання чинності законом про кримінальну відповідальність	206
Надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку	207
Надання іншої допомоги потерпілому (ст. 66 КК)	207
Надзвичайний стан.....	207
Наказ	208
Наказ, злочинність якого не є явною	208
Належний порядок віддання наказу або розпорядження.....	208
Належні умови для виховання дитини	209
Напад групи осіб.....	209

Напад озброєної особи.....	209
Направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи.....	210
Напрямок у кримінально-правовій науці	210
Наркотичне сп'яніння.....	210
Насильство над потерпілим.....	211
Наступність у кримінальному законодавстві.....	212
Наука кримінального права	212
Наукове (доктринальне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність	212
Національний принцип дії кримінального закону (принцип громадянства)	213
Наявність небезпеки.....	214
Наявність суспільно небезпечного посягання	214
Небезпечність посягання при затриманні злочинця	214
Небезпечність посягання при необхідній обороні.....	215
Невдале підбурювання або пособництво	215
Невибачальна помилка	215
Невизначений (неконкретизований) умисел.....	216
Невиправданий ризик.....	216
Невиправдання довіри колективу	216
Невідбута частина покарання.....	217
Негативна (ретроспективна) кримінальна відповідальність.....	217
Негативні ознаки складу злочину.....	218
Недоумство	218

Незакінчений замах на злочин	218
Незакінчений злочин	219
Неможливість усунення небезпеки іншими засобами	219
Необережність	219
Необхідна оборона	219
Необхідність заподіяння шкоди при затриманні злочинця.....	220
Необхідність негайного відвернення або припинення суспільно небезпечного посягання.....	220
Необхідність негайного затримання злочинця	221
Неосудність.....	221
Неофіційна (доктринальна) кваліфікація злочину	221
Непереборний фізичний примус.....	222
Неповідомлення (недонесення) про злочин	222
Неповнолітня особа (розд. XV Загальної частини КК)	222
Непрямий умисел.....	223
Несприятлива обстановка для усунення небезпеки	223
Несприятлива обстановка затримання злочинця	223
Несприятлива обстановка захисту	223
Номінативні (прості) ознаки складу злочину.....	224
Норма кримінального права.....	224
Нормативна теорія вини.....	224

~ O ~

Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні наказу або розпорядження...225	225
Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання	225
Об'єкт заподіяння шкоди при діянні, що пов'язане з ризиком	225

Об'єкт заподіяння шкоди при крайній необхідності	226
Об'єкт заподіяння шкоди при необхідній обороні.....	226
Об'єкт злочину.....	226
Об'єкт кримінально-правової охорони.....	227
Об'єкт криміналізації	227
Об'єктивна сторона злочину.....	228
Об'єктивна теорія вини	228
Об'єктивні підстави звільнення від кримінальної відповідальності.....	229
Обіцянка іншим чином сприяти приховуванню злочину (ст. 27 КК).....	229
Обіцянка переховування злочинця, знарядь чи засобів злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, а також придбання та збуту таких предметів	229
Обмежена осудність	230
Обмеження волі.....	230
Обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього	230
Обмежувальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність	231
Обмежувальні заходи (розд. XIII–I Загальної частини КК).....	231
Обов'язковість лікування.....	232
Обов'язки, що покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням.....	232
Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину.....	233
Обов'язкові ознаки складу злочину.....	233
Обставини, що виключають злочинність діяння	234
Обставини, що обтяжують покарання	235

Обставини, що пом'якшують покарання	236
Обстановка вчинення злочину	237
Обстановка затримання злочинця	238
Обстановка захисту при необхідній обороні	238
Обсяг криміналізації	238
Обчислення строків погашення судимості	239
Одиниці виміру строків покарань	239
Одичний злочин	240
Ознака складу злочину	240
Описова диспозиція	241
Описові ознаки складу злочину	241
Опосередкований виконавець злочину	241
Організатор злочину	242
Організація вчинення злочину (злочинів)	242
Організація приховування злочинної діяльності	243
Основи кримінального законодавства Союзу РСР і республік 1991 р.	243
Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1958 р.	246
Основний безпосередній об'єкт злочину	247
Основний (простий) склад злочину	248
Основні засади кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік 1924 р.	248
Основні заходи кримінально-правового характеру	250
Основні покарання	250
Особа без громадянства, що не проживає постійно в Україні	250
Особа без громадянства, що проживає постійно в Україні	251

Особа похилого віку	252
Особа, на яку покладений обов'язок нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи	252
Особа, яка зазнала покарання	252
Особлива частина Кримінального кодексу України.....	253
Особливо кваліфікований склад злочину.....	253
Особливо тяжкий злочин	253
Особливості застосування арешту до неповнолітніх.....	253
Особливості застосування виправних робіт до неповнолітніх.....	254
Особливості застосування громадських робіт до неповнолітніх	254
Особливості застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів	254
Особливості застосування позбавлення волі до неповнолітніх.....	255
Особливості застосування спеціальної конфіскації	255
Особливості застосування штрафу до неповнолітніх.....	256
Особливості застосування штрафу до юридичної особи	257
Особливості звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності для неповнолітніх.....	257
Особливості звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку для неповнолітніх.....	257
Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх...	258
Особливості призначення покарання неповнолітнім	259
Особливості судимості неповнолітніх	259
Осудність	260
Офіційна (легальна) кваліфікація злочину	260

Офіційне оприлюднення (промульгація) закону про кримінальну відповідальність	261
Охоронна функція кримінального права	261
Охоронювані законом права та інтереси особи	261
Оціночна теорія вини	262
Оціночні ознаки складу злочину	262

~ П ~

Пеналізація	263
Пенітенціарний рецидив	264
Пенологія	265
Переборний фізичний примус	265
Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця	266
Перевищення меж (ексцес) необхідної оборони	266
Перевищення меж допустимої шкоди при затриманні злочинця	267
Перевищення меж допустимої шкоди при крайній необхідності	267
Перевищення меж допустимої шкоди при необхідній обороні	268
Перевищення меж достатньої шкоди при затриманні злочинця	268
Перевищення меж достатньої шкоди при крайньої необхідності	268
Перевищення меж достатньої шкоди при необхідній обороні	269
Перевищення меж крайньої необхідності	269
Передача неповнолітнього під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, педагогічного або трудового колективу, або окремих громадян	269
Перемінні ознаки складу злочину	270
Переривання перебігу строку погашення судимості	270
Підбурювач до злочину	270

Підкуп	271
Підстава вчинку, що виключає злочинність діяння.....	271
Підстава кримінальної відповідальності.....	271
Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.....	272
Підшукування засобів чи знарядь для вчинення злочину.....	272
Підшукування співучасників.....	272
Повідомлення про злочин.....	273
Повторність злочинів	273
Погашення судимості	274
Погашення судимості на підставі Прикінцевих та перехідних положень КК.....	274
Погашення судимості у зв'язку з декриміналізацією діяння, чи пом'якшенням кримінальної відповідальності за його вчинення	274
Погашення судимості у зв'язку з закінченням іспитового строку	275
Погашення судимості у зв'язку з реабілітацією особи	275
Погашення судимості у зв'язку з фактом відбуття покарання	276
Погашення судимості у зв'язку із плином визначених законом строків.....	276
Погроза	276
Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.....	277
Позбавлення волі на певний строк.....	277
Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	278
Позитивна (перспективна) кримінальна відповідальність.....	279

Позитивні ознаки складу злочину.....	279
Покарання.....	279
Покарання, що можуть бути застосовані до неповнолітніх	280
Покарання, що не пов'язані з виправно-трудоим впливом на засудженого	281
Покарання, що пов'язані з виправно-трудоим впливом на засудженого ..	281
Покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків.....	281
Помилка в злочинності діяння	282
Помилка в знаряддях та засобах вчинення злочину.....	282
Помилка в караності діяння.....	283
Помилка в кваліфікації злочину	283
Помилка в об'єкті злочину	283
Помилка в обставинах, що обтяжують відповідальність.....	284
Помилка в особі потерпілого	284
Помилка в причинному зв'язку	284
Помилка в характері діяння	285
Помилка у кримінальному праві.....	285
Помилування	286
Пом'якшення кримінальної відповідальності.....	286
Пом'якшення призначеного покарання	286
Пом'якшення санкції	287
Попереджувальна (профілактична) функція кримінального права	287
Порівняльне кримінальне право	288
Порушення громадського порядку.....	291

Посилення кримінальної відповідальності	291
Посилення санкції.....	291
Пособник злочину	292
Постійні ознаки складу злочину	293
Потенційна кримінальна відповідальність	293
Потерпілий від злочину	294
Початок вчинення злочину (ст. 6 КК)	294
Початок перебігу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності.....	294
Поширювальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність	295
«Права за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.	295
Права і свободи людини і громадянина	296
Правила зарахування строку попереднього ув'язнення	297
Правила перерахунку штрафу у інші види покарань.....	297
Правила складання покарань	298
Право на необхідну оборону	299
Правові наслідки засудження особи за межами України	299
Правові наслідки звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років	299
Правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням ..	300
Правові наслідки умовно-дострокового звільнення від відбування покарання	301
Предмет злочинного впливу.....	301
Предмет злочину.....	301
Привілейованийий склад злочину	302

Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом	302
Призначення покарання	303
Призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК...	303
Призначення покарання за злочин, вчинений особою при виконанні спеціального завдання	303
Призначення покарання за злочин, вчинений у співучасті	304
Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69 ¹ КК).....	304
Призначення покарання за незакінчений злочин.....	305
Призначення покарання за «розірваної» сукупності злочинів	305
Призначення покарання за сукупністю вироків	306
Призначення покарання за сукупністю злочинів.....	307
Призначення покарання у межах санкції статті Особливої частини КК	308
Призначення штрафу із розстрочкою виплати певними частинами	308
Примирення винного з потерпілим	309
Примус.....	309
Примусове лікування	309
Примусові заходи виховного характеру.....	310
Примусові заходи медичного характеру	311
Принцип вини у кримінальному праві.....	312
Принцип вирішення суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються.....	312
Принцип гуманізму при призначенні покарання	312
Принцип гуманізму у кримінальному праві.....	313
Принцип демократизму у кримінальному праві.....	314

Принцип економії заходів кримінально-правового примусу при призначенні покарання.....	314
Принцип законності при призначенні покарання	314
Принцип законності у кваліфікації злочинів	314
Принцип законності у кримінальному праві.....	315
Принцип індивідуалізації при призначенні покарання	315
Принцип індивідуального характеру кримінальної відповідальності....	315
Принцип індивідуальності у кваліфікації злочинів.....	316
Принцип невідворотності кримінальної відповідальності	316
Принцип недопустимості подвійного інкримінування у кваліфікації злочинів.....	316
Принцип об'єктивності у кваліфікації злочинів	316
Принцип офіційності у кваліфікації злочинів	317
Принцип повноти у кваліфікації злочинів	317
Принцип рівності громадян перед кримінальним законом	317
Принцип справедливості при призначенні покарання	318
Принцип справедливості у кримінальному праві	318
Принцип стабільності у кваліфікації злочинів	318
Принцип точності у кваліфікації злочинів	318
Принципи кваліфікації злочинів.....	319
Принципи кримінального права.....	319
Принципи призначення покарання	320
Припинення злочину (ст. 6 КК)	320
Припинення примусового заходу медичного характеру	320
Пристосування засобів чи знарядь для вчинення злочину	321

Причетність до злочину	321
Причинний зв'язок у кримінальному праві	322
Пробаційна програма.....	322
Пробація.....	323
Провокація злочину	324
Продовження злочину (ст. 6 КК)	324
Продовження примусового заходу медичного характеру	325
Продовжуваний злочин	325
«Проміжний» закон про кримінальну відповідальність	326
Проста диспозиція	326
Проста співучасть.....	326
Простий (одноразовий) рецидив.....	327
Простий одиничний злочин	327
Простий склад злочину	327
Протиправне насильницьке вторгнення у житло або інше приміщення....	328
Процесуальна функція складу злочину	328
Прямий умисел	328
Психіатрична допомога	329
Психіатричний заклад	329
Психічна хвороба, що є підставою для звільнення від відбування пока- рання	329
Психічний примус.....	330

~ Р ~

Расова, національна, релігійна ворожнеча або розбрат	330
Реальна (ретроспективна) кримінальна відповідальність	330

Реальна сукупність злочинів	331
Реальний принцип дії кримінального закону.....	331
Регулятивна функція кримінального права.....	332
Ресоціалізація засудженого.....	332
Реструктивна функція складу злочину.....	332
Рецидив злочинів	333
Рецидив тяжких і особливо тяжких злочинів	333
Ризик	333
Родовий (груповий) об'єкт злочину.....	333
Розмежувальна функція складу злочину.....	334
Розмір штрафу.....	334

~ С ~

Санкція кримінально-правової норми.....	335
Своєчасність виконання наказу	335
Своєчасність діяння, що пов'язане з ризиком.....	335
Своєчасність заподіяння шкоди при крайньої необхідності.....	335
Своєчасність затримання злочинця.....	336
Своєчасність необхідної оборони	336
Система обставин, що обтяжують покарання.....	336
Система обставин, що пом'якшують покарання.....	337
Система покарань	338
Системне (систематичне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність	339
Склад вчинку, що виключає злочинність діяння.....	339
Склад злочину.....	340

Складений (багаторазовий) рецидив.....	340
Складений злочин	341
Складна співучасть.....	341
Складний склад злочину.....	341
Службова залежність	342
Службова особа	342
Службові обмеження для військовослужбовців	343
Соціальна адаптація засуджених після звільнення від покарання	343
Соціальний контроль.....	344
Соціологічна школа кримінального права	344
Спеціальна конфіскація	345
Спеціальний рецидив.....	345
Спеціальний суб'єкт злочину	346
Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності.....	346
Спеціальні засади призначення покарання.....	347
Спеціальні покарання.....	347
Спеціальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.....	348
Співрозмірність необхідної оборони	348
Співрозмірність шкоди, заподіяної злочинцю при затриманні	349
Співучасник злочину.....	349
Співучасть у злочині.....	349
Спосіб вчинення злочину.....	350
Сприяння вчиненню злочину наданням засобів чи знарядь.....	350
Сприяння вчиненню злочину порадами чи вказівками.....	351

Сприятливий вплив строків давності виконання обвинувального вироку ..	351
Сприятливий вплив строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.....	352
Стабільність і динамізм законодавства про кримінальну відповідальність.	352
Стадії злочину.....	353
Стан сильного душевного хвилювання.....	353
Стан сп'яніння.....	354
Становлення засудженого на шлях виправлення.....	354
Статути Великого князівства Литовського (1529, 1566, 1588 pp.).....	355
Стійкість злочинного об'єднання	356
Строк, на який жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами	356
Строки давності стосовно юридичних осіб	357
Строкові покарання.....	357
Структура Кримінального кодексу України	357
Ступінь вини	358
Ступінь суспільної небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб	358
Суб'єкт виконання наказу.....	359
Суб'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання	359
Суб'єкт злочину.....	360
Суб'єктивна сторона злочину.....	360
Суб'єктивні підстави звільнення від кримінальної відповідальності	360
Суд іноземної держави	361
Судимість	361

Судимість як елемент норм і інститутів Загальної частини КК.....	361
Судимість як елемент складів злочинів.....	362
Судова індивідуалізація покарання	363
Судове тлумачення закону про кримінальну відповідальність	363
Сукупність злочинів	363
Сумлінна поведінка	364
Сумлінне ставлення до навчання	364
Сумлінне ставлення до праці.....	365
Суспільна небезпека діяння	365
Суспільні інтереси	366
Суспільно небезпечне посягання.....	366
Суспільно небезпечні наслідки	366
Суспільство	367
Сутність вини	367
Схиляння іншим чином до вчинення злочину (ст. 27 КК)	367

~ Т ~

Таємна співучасть	368
Теорія адекватної причинності	368
Теорія еквівалентної причинності.....	368
Теорія необхідного спричинення.....	369
Територіальний принцип дії кримінального закону.....	369
Територія України	370
Термінологія кримінального права.....	371
Техніко-юридична функція складу злочину.....	372
Тимчасовий розлад психічної діяльності	372

Тлумачення закону про кримінальну відповідальність	373
Токсичне сп'яніння	374
Триваючий злочин	374
Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців	374
Тяжка хвороба, що є підставою для звільнення від відбування покарання	375
Тяжка шкода	375
Тяжке тілесне ушкодження	376
Тяжкий злочин	376
Тяжкі наслідки, завдані злочином	376

~ У ~

Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р.	377
Умисел	378
Умисел, що виник раптово	379
Умови життя і виховання та інші особливості особи неповнолітнього ..	379
Умовляння.....	380
Умовне звільнення від кримінальної відповідальності	380
Умовне звільнення від покарання.....	381
Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.....	381
Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх....	381
Уповноважена особа юридичної особи.....	382
Уповноважений орган з питань пробації	382
Управління процесом здійснення злочинної діяльності	383
Управління процесом підтримання функціонування організованої групи чи злочинної організації	383
Усічений склад злочину.....	383

Ускладнений одиничний злочин	384
Усунення перешкод для вчинення злочину	384
Утворення організованої групи чи злочинної організації.....	384
Ухилення від відбування покарання	385
Ухилення від заходів виховного характеру	386
Ухилення від досудового слідства або суду	386
Ухилення неповнолітнього від застосування примусових заходів виховного характеру	386
Уявна оборона.....	387

~ Ф ~

Фактична помилка	387
Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину	388
Факультативні ознаки складу злочину	388
Фізична особа	388
Фізичне пособництво	388
Фізичний примус	389
Фізичні страждання	389
Фінальна теорія вини	389
Форма вини.....	390
Форма співучасті	390
Формальне (нормативне) визначення злочину	390
Формальний склад злочину	391
Формально-визначені ознаки складу злочину.....	391
Формально-матеріальний склад злочину.....	391
Форми реалізації кримінальної відповідальності	392

Формула кваліфікації злочину	392
Фундаментальна функція складу злочину.....	392
Функції кримінального права	393
Функції складу злочину	393

~ X ~

Характер дій при виконанні наказу	394
Характер дій при виконанні спеціального завдання	394
Характер дій при затриманні злочинця	394
Характер дій при крайньої необхідності	395
Характер діяння, що пов'язане з ризиком	395
Характер і тяжкість захворювання	395
Хвороба, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.....	395
Хронічне психічне захворювання.....	396

~ Ч ~

Час вчинення злочину.....	396
Частина покарання, що має бути відбутою для можливості заміни покарання більш м'яким	397
Частина покарання, що має бути відбутою для можливості застосування умовно-дострокового звільнення	397
Частина покарання, що має бути відбутою для можливості застосування умовно-дострокового звільнення до неповнолітнього	398
Чинне законодавство.....	399
Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі.....	399
Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі.....	399

~ Ш ~

Школи кримінального права 400

Штраф 401

~ Щ ~

Щире каяття 401

~ Ю ~

Юридична помилка 402

Юридична особа.....402

~ Я ~

Явність невідповідності заподіяної шкоди 402

Явно злочинний наказ 403

Якість законодавства України про кримінальну відповідальність 403

ТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Тема № 1. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА, НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

<i>Джерела кримінального права</i>	72
Гармонізація кримінального законодавства	59
Імплементация міжнародних конвенцій у кримінальне законодавство	136
Конституція України.....	162
Кримінальний кодекс України 2001 р.	173
Кримінально-правова колізія	187
Кримінально-правова прогалина.....	189
<i>Завдання кримінального права</i>	89
Безпека людства	28
Власність.....	52
Громадська безпека.....	64
Громадський порядок.....	66
Громадянин України	67
Довкілля.....	79
Конституційний устрій України	162
Людина.....	194
Мир.....	202
Права і свободи людини і громадянина	296
<i>Інститут кримінального права</i>	137

<i>Історія кримінального законодавства України</i>	146
Австрійський кримінальний кодекс 1787 р.....	8
Австрійський кримінальний кодекс 1803 р.....	10
Австрійський кримінальний кодекс 1852 р.....	11
Звід законів кримінальних Російської імперії 1832 р.	107
Карне Уложення Австрійської імперії 1803 р.....	148
Карне Уложення Австро-Угорської імперії про злочини та проступки 1878 р.	148
Карний кодекс Александру Іоана Кузи 1864 р.....	149
Кримінальне уложення 1903 р.	172
Кримінальний кодекс УРСР 1960 р.	177
Кримінальний кодекс УСРР 1922 р.	179
Кримінальний кодекс УСРР 1927 р.	182
Основи кримінального законодавства Союзу РСР і республік 1991 р.	243
Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1958 р.	246
Основні засади кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік 1924 р.	248
«Права за якими судиться малоросійський народ» 1743 р.	295
Статути Великого князівства Литовського (1529, 1566, 1588 рр.)	355
Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р.	377
<i>Кримінальне право як галузь законодавства</i>	170
<i>Кримінальне право як галузь права</i>	170
Апарат поняттєвий кримінального права	23

Категорії кримінального права	153
Кримінально-правові поняття.....	192
Метод кримінального права	200
Термінологія кримінального права	371
<i>Функції кримінального права .....</i>	<i>393</i>
Аксіологічна функція кримінального права.....	16
Виховна функція кримінального права.....	42
Інформаційна (пізнавальна) функція кримінального права.....	139
Кримінально-правова превенція	189
Охоронна функція кримінального права	261
Попереджувальна (профілактична) функція кримінального права.....	287
Регулятивна функція кримінального права.....	332
<i>Кримінальне право як навчальна дисципліна.....</i>	<i>170</i>
<i>Наука кримінального права .....</i>	<i>212</i>
«Вісник Асоціації кримінального права України»	51
ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права»	65
Кримінально-правова доктрина	186
Кримінально-правова концепція	187
Кримінально-правова система.....	189
Кримінально-правова теорія	190
Кримінально-правове вчення.....	190
Метод науки кримінального права	201
Міжнародна асоціація кримінального права.....	202
Міжнародне кримінальне право.....	202
Напрямок у кримінально-правовій науці	210

Порівняльне кримінальне право	288
<i>Принципи кримінального права</i>	319
Принцип вини у кримінальному праві.....	312
Принцип гуманізму у кримінальному праві.....	313
Принцип демократизму у кримінальному праві.....	314
Принцип законності у кримінальному праві.....	315
Принцип індивідуального характеру кримінальної відповідальності ...	315
Принцип невідворотності кримінальної відповідальності	316
Принцип рівності громадян перед кримінальним законом	317
Принцип справедливості у кримінальному праві.....	318
<i>Школи кримінального права</i>	400
Антропологічна школа кримінального права	22
Гуманістично-просвітницька школа кримінального права.....	68
Класична школа кримінального права	158
Соціологічна школа кримінального права.....	344

Тема № 2. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

<i>Кримінальна відповідальність</i>	167
Виключення кримінальної відповідальності.....	34
Диференціація кримінальної відповідальності	75
Механізм реалізації кримінальної відповідальності.....	201
Підстава кримінальної відповідальності	271
Пом'якшення кримінальної відповідальності	286
Посилення кримінальної відповідальності	291
<i>Форми реалізації кримінальної відповідальності</i>	392
Негативна кримінальна відповідальність.....	217
Позитивна (перспективна) кримінальна відповідальність	279
Потенційна кримінальна відповідальність.....	293
Реальна (ретроспективна) кримінальна відповідальність	330

Тема № 3. ЗАКОН ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

<i>Закон про кримінальну відповідальність</i>	96
Герменевтика кримінального закону.....	60
Загальновизнані принципи і норми міжнародного права	93
Злочинність діяння.....	128
Інші кримінально-правові наслідки діяння (ст. 3, 4 КК)	143
Караність діяння	147
Кримінальний закон	173
Кримінально-правова герменевтика	185
Наступність у кримінальному законодавстві	212
Стабільність і динамізм законодавства про кримінальну відповідальність	352
<i>Аналогія закону про кримінальну відповідальність</i>	21
<i>Вирішення питання про кримінальну відповідальність осіб, які підлягають такої за законодавством іноземної держави та перебувають на території України</i>	41
Видача злочинця (екстрадиція).....	32
Виконання вироків, винесених іноземними судами чи міжнародними судовими установами.....	36
Кримінальне провадження.....	171
Міжнародна судова установа.....	203
<i>Гіпотеза кримінально-правової норми</i>	61
<i>Диспозиція кримінально-правової норми</i>	74
Бланкетна диспозиція.....	30

Відсилочна (відсильна) диспозиція	48
Змішана диспозиція.....	131
Описова диспозиція	241
Проста диспозиція.....	326
<i>Законодавча техніка закону про кримінальну відповідальність</i>	98
Елементи законодавчої техніки закону про кримінальну відповідальність.....	83
<i>Заходи кримінально-правового характеру</i>	105
Додаткові заходи кримінально-правового характеру.....	81
Заохочувальні кримінально-правові заходи.....	101
Основні заходи кримінально-правового характеру	250
<i>Космополітичний (універсальний) принцип дії кримінального закону</i>	166
Випадки, що передбачені міжнародними договорами.....	38
Конвенційні злочини	161
Міжнародний злочин	204
<i>Набрання чинності законом про кримінальну відповідальність</i>	206
Офіційне оприлюднення (промульгація) закону про кримінальну відповідальність.....	261
<i>Національний принцип дії кримінального закону (принцип громадянства)</i>	213
Особа без громадянства, що проживає постійно в Україні	251
Особа, яка зазнала покарання	252
<i>Норма кримінального права</i>	224
Кримінально-правова охорона.....	188
Кримінально-правові відносини	191
<i>Правові наслідки засудження особи за межами України</i>	299

Вирок суду.....	42
Інші правові наслідки вироку іноземної держави (ст. 9 КК)	144
Суд іноземної держави	361
<i>Проміжний закон про кримінальну відповідальність.....</i>	<i>326</i>
<i>Реальний принцип дії кримінального закону .....</i>	<i>331</i>
Злочин проти інтересів України	125
Злочин проти прав і свобод громадян України.....	126
Іноземець.....	137
Особа без громадянства, що не проживає постійно в Україні	250
<i>Санкція кримінально-правової норми .....</i>	<i>335</i>
Альтернативна санкція.....	19
Відносно визначена санкція	45
Кумулятивна санкція	192
<i>Структура Кримінального кодексу України.....</i>	<i>357</i>
Загальна частина Кримінального кодексу України.....	90
Особлива частина Кримінального кодексу України	253
<i>Територіальний принцип дії кримінального закону .....</i>	<i>369</i>
Дипломатичні представники іноземних держав.....	73
Початок вчинення злочину (ст. 6 КК).....	294
Припинення злочину (ст. 6 КК).....	320
Продовження злочину (ст. 6 КК).....	324
Територія України.....	370
<i>Тлумачення закону про кримінальну відповідальність .....</i>	<i>373</i>
Аутентичне тлумачення закону про кримінальну відповідальність	25

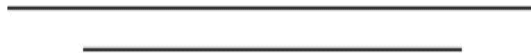

Буквальне (адекватне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	31
Граматичне (філологічне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	64
Історичне тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	145
Легальне (офіційне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	193
Наукове (доктринальне) тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	212
Обмежувальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	231
Поширювальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	295
Системне тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	339
Судове тлумачення закону про кримінальну відповідальність.....	363
<i>Час вчинення злочину.....</i>	<i>396</i>
<i>Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі.....</i>	<i>399</i>
<i>Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі.....</i>	<i>399</i>
Втрата чинності законом про кримінальну відповідальність.....	54
Зворотна дія (ретроактивність) закону про кримінальну відповідальність у часі.....	121
Інше погіршення становища особи (ст. 5 КК).....	140
Інше поліпшення становища особи (ст. 5 КК).....	140
Пом'якшення санкції.....	287
Посилення санкції.....	291
<i>Якість законодавства про кримінальну відповідальність.....</i>	<i>403</i>

Тема № 4. ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ

<i>Злочин</i>	123
Агресія кримінальна	15
Винність (винуватість) діяння	38
Злочин з преюдицією.....	124
Злочин невеликої тяжкості	124
Злочин середньої тяжкості.....	124
Інше, більш м'яке покарання (ст. 12 КК)	142
Кримінальна караність	169
Кримінальна протиправність	169
Кримінальне правопорушення.....	169
Кримінальний проступок	184
Матеріальне визначення злочину.....	196
Особливо тяжкий злочин.....	253
Суспільна небезпека діяння	365
Тяжкий злочин.....	376
Формальне (нормативне) визначення злочину	390
<i>Криміналізація</i>	167
Декриміналізація.....	70
Інтенсивність криміналізації.....	139
Об'єкт криміналізації	227
Обсяг криміналізації.....	238
<i>Кримінально-правова політика</i>	188
<i>Пеналізація</i>	263

Депеналізація.....	71
<i>Малозначне діяння</i>	194
Суспільство	367
Фізична особа	388
Юридична особа.....	402

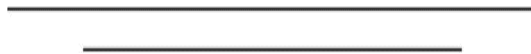

Тема № 5. СКЛАД ЗЛОЧИНУ. КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ

<i>Склад злочину</i>	340
Кваліфікований склад злочину.....	156
Матеріальний склад злочину.....	196
Основний склад злочину.....	248
Особливо кваліфікований склад злочину	253
Привілейованийий склад злочину	302
Простий склад злочину	327
Складний склад злочину.....	341
Усічений склад злочину.....	383
Формальний склад злочину.....	391
Формально-матеріальний склад злочину.....	391
<i>Елементи складу злочину</i>	84
<i>Ознака складу злочину</i>	240
Негативні ознаки складу злочину.....	218
Номінативні (прості) ознаки складу злочину.....	224
Обов'язкові ознаки складу злочину.....	233
Описові ознаки складу злочину.....	241
Оціночні ознаки складу злочину.....	262
Перемінні ознаки складу злочину	270
Позитивні ознаки складу злочину.....	279
Постійні ознаки складу злочину	293
Факультативні ознаки складу злочину	388
Формально-визначені ознаки складу злочину	391

<i>Функції складу злочину</i>	393
Аксіологічна функція складу злочину	16
Гарантійна функція складу злочину	59
Дескриптивна функція складу злочину.....	71
Догматична функція складу злочину	80
Інтегративна функція складу злочину.....	138
Кваліфікаційна функція складу злочину.....	155
Конкретизуюча функція складу злочину	162
Криміналізаційна функція складу злочину.....	167
Процесуальна функція складу злочину.....	328
Рестриктивна функція складу злочину.....	332
Розмежувальна функція складу злочину.....	334
Техніко-юридична функція складу злочину.....	372
Фундаментальна функція складу злочину.....	392
<i>Кваліфікація злочину</i>	155
Неофіційна (доктринальна) кваліфікація злочину	221
Офіційна (легальна) кваліфікація злочину.....	260
<i>Етапи кваліфікації злочину</i>	85
<i>Кваліфікація діяння, що не є злочинним</i>	155
<i>Кваліфікація посткримінальної поведінки особи</i>	156
<i>Кримінально-правова кваліфікація</i>	186
<i>Принципи кваліфікації злочинів</i>	319
Принцип вирішення суперечних питань на користь особи, дії якої кваліфікуються.....	312
Принцип законності у кваліфікації злочинів	314

Принцип індивідуальності у кваліфікації злочинів	316
Принцип недопустимості подвійного інкримінування у кваліфікації злочинів.....	316
Принцип об'єктивності у кваліфікації злочинів	316
Принцип офіційності у кваліфікації злочинів	317
Принцип повноти у кваліфікації злочинів.....	317
Принцип стабільності у кваліфікації злочинів	318
Принцип точності у кваліфікації злочинів.....	318
<i>Формула кваліфікації злочину .....</i>	<i>392</i>

Тема № 6. ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

<i>Об'єкт злочину</i>	226
Безпосередній об'єкт злочину.....	29
Видовий об'єкт злочину.....	33
Додатковий безпосередній об'єкт злочину.....	80
Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт злочину.....	80
Додатковий факультативний безпосередній об'єкт злочину.....	80
Загальний об'єкт злочину.....	90
Основний безпосередній об'єкт злочину.....	247
Родовий (груповий) об'єкт злочину.....	333
<i>Об'єкт кримінально-правової охорони</i>	227
<i>Потерпілий від злочину</i>	294
<i>Предмет злочинного впливу</i>	301
<i>Предмет злочину</i>	301
Антиблага.....	22

Тема № 7. ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ

<i>Об'єктивна сторона злочину</i>	228
<i>Обов'язкові ознаки об'єктивної сторони злочину</i>	233
Діяння	76
Злочинна бездіяльність.....	126
Злочинна дія.....	127
<i>Причинний зв'язок у кримінальному праві</i>	322
Теорія адекватної причинності.....	368
Теорія еквівалентної причинності	368
Теорія необхідного спричинення.....	369
<i>Суспільно небезпечні наслідки</i>	366
<i>Факультативні ознаки об'єктивної сторони злочину</i>	388
Засоби вчинення злочину	102
Знаряддя вчинення злочину	132
Місце вчинення злочину	204
Обстановка вчинення злочину	237
Спосіб вчинення злочину	350
Час вчинення злочину.....	396

Тема № 8. СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

<i>Суб'єкт злочину</i>	360
Службова особа.....	342
Спеціальний суб'єкт злочину.....	346
<i>Вік, з якого настає кримінальна відповідальність</i>	50
<i>Неосудність</i>	221
Інший хворобливий стан психіки (ст. 19 КК)	142
Недоумство	218
Тимчасовий розлад психічної діяльності.....	372
Хронічне психічне захворювання.....	396
<i>Осудність</i>	260
Обмежена осудність.....	230
<i>Стан сп'яніння</i>	354
Алкогольне сп'яніння.....	19
Наркотичне сп'яніння.....	210
Токсичне сп'яніння.....	374

Тема № 9. СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ

<i>Суб'єктивна сторона злочину</i>	360
<i>Афект</i>	26
Афект патологічний.....	26
Афект фізіологічний.....	26
Стан сильного душевного хвилювання	353
<i>Вина</i>	37
Динаміка вини.....	72
Зміст вини	130
Нормативна теорія вини.....	224
Об'єктивна теорія вини.....	228
Оціночна теорія вини.....	262
Ступінь вини.....	358
Сутність вини	367
Фінальна теорія вини.....	389
Форма вини.....	390
<i>Випадок (казус) у кримінальному праві</i>	39
<i>Відхилення дії у кримінальному праві</i>	48
<i>Емоційний стан суб'єкта злочину</i>	85
<i>Змішана (подвійна, складна) форма вини</i>	130
<i>Мета вчинення злочину</i>	198
<i>Мотив вчинення злочину</i>	206
<i>Необережність</i>	219
Злочинна недбалість.....	127

Злочинна самовпевненість	128
<i>Помилка у кримінальному праві</i>	285
Помилка в злочинності діяння	282
Помилка в знаряддях та засобах вчинення злочину	282
Помилка в караності діяння.....	283
Помилка в кваліфікації злочину	283
Помилка в об'єкті злочину.....	283
Помилка в обставинах, що обтяжують відповідальність.....	284
Помилка в особі потерпілого	284
Помилка в причинному зв'язку	284
Помилка в характері діяння.....	285
Фактична помилка	387
Юридична помилка	402
<i>Умисел</i>	378
Альтернативний умисел	20
Афектований умисел	26
Визначений (конкретизований) умисел	33
Заздалегідь обміркований умисел.....	95
Невизначений (неконкретизований) умисел.....	216
Непрямої умисел.....	223
Прямий умисел.....	328
Умисел, що виник раптово.....	379

Тема № 10. СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

<i>Стадії злочину</i>	353
<i>Виявлення умислу</i>	43
<i>Готування до злочину</i>	63
<i>Змова на вчинення злочину</i>	132
<i>Інше умисне створення умов для вчинення злочину (ст. 14 КК)</i>	141
<i>Підшукування засобів чи знарядь для вчинення злочину</i>	272
<i>Підшукування співучасників</i>	272
<i>Пристосування засобів чи знарядь для вчинення злочину</i>	321
<i>Усунення перешкод для вчинення злочину</i>	384
<i>Добровільна відмова при незакінченому злочині</i>	78
<i>Закінчений злочин</i>	95
<i>Замах на злочин</i>	99
<i>Закінчений замах на злочин</i>	95
<i>Замах із непридатними засобами або знаряддями</i>	98
<i>Замах на непридатний об'єкт</i>	99
<i>Незакінчений замах на злочин</i>	218
<i>Незакінчений злочин</i>	219

Тема № 11. СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНІ

<i>Співучасть у злочині</i>	349
Акцесорна теорія співучасті.....	18
Доктрина обмеженої акцесорності	81
Доктрина фортеці («Принцип фортеці»)	82
Класична теорія співучасті	158
<i>Виконавець (співвиконавець) злочину</i>	35
Опосередкований виконавець злочину	241
<i>Добровільна відмова виконавця від вчинення злочину</i>	77
<i>Добровільна відмова організатора, підбурювача, пособника від вчинення злочину</i>	78
<i>Екссес виконавця</i>	83
Відвернення вчинення злочину.....	43
Повідомлення про злочин.....	273
<i>Кримінальна відповідальність організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації</i>	168
<i>Кримінальна відповідальність співучасників</i>	168
<i>Невдале підбурювання або пособництво</i>	215
<i>Організатор злочину</i>	242
Забезпечення фінансування злочинної діяльності	87
Керування вчиненням злочину (злочинів)	156
Керування організованою групою чи злочинною організацією	157
Керування підготовкою злочину (злочинів).....	157
Організація вчинення злочину (злочинів)	242
Організація приховування злочинної діяльності	243

Управління процесом здійснення злочинної діяльності	383
Управління процесом підтримання функціонування організованої групи чи злочинної організації	383
Утворення організованої групи чи злочинної організації.....	384
<i>Підбурювач до злочину</i>	270
Підкуп.....	271
Погроза.....	276
Примус.....	309
Схиляння іншим чином до вчинення злочину (ст. 27 КК)	367
Умовляння.....	380
<i>Пособник злочину</i>	292
Інтелектуальне пособництво	138
Обіцянка іншим чином сприяти приховуванню злочину (ст. 27 КК) ...	229
Обіцянка переховування злочинця, знарядь чи засобів злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, а також придбання та збуту таких предметів	229
Сприяння вчиненню злочину наданням засобів чи знарядь	350
Сприяння вчиненню злочину порадами чи вказівками.....	351
Фізичне пособництво	388
<i>Причетність до злочину</i>	321
Заздалегідь не обіцяне потурання злочину.....	94
Заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом.....	94
Заздалегідь не обіцяне приховування злочину	94
Неповідомлення (недонесення) про злочин	222

<i>Провокація злочину</i>	324
<i>Проста співучасть</i>	326
Вчинення злочину групою осіб без попередньої змови	55
Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб	56
<i>Складна співучасть</i>	341
Вчинення злочину злочинною організацією.....	57
Вчинення злочину організованою групою	58
Забезпечення функціонування злочинних груп.....	88
Зорганізованість злочинного об'єднання	133
Ієрархічність злочинного об'єднання	135
Стійкість злочинного об'єднання.....	356
<i>Співучасник злочину</i>	349
<i>Таємна співучасть</i>	368
<i>Форма співучасті</i>	390

Тема № 12. МНОЖИННІСТЬ ЗЛОЧИНІВ

<i>Множинність злочинів</i>	205
<i>Злочин з похідними наслідками</i>	123
<i>Одиничний злочин</i>	240
Простий одиничний злочин	327
Ускладнений одиничний злочин.....	384
<i>Повторність злочинів</i>	273
<i>Продовжуваний злочин</i>	325
Єдиний злочинний намір.....	86
<i>Рецидив злочинів</i>	333
Загальний рецидив	91
Пенітенціарний рецидив	264
Простий (одноразовий) рецидив.....	327
Рецидив тяжких і особливо тяжких злочинів	333
Складений (багаторазовий) рецидив	340
Спеціальний рецидив.....	345
<i>Складений злочин</i>	341
<i>Сукупність злочинів</i>	363
Ідеальна сукупність злочинів.....	134
Реальна сукупність злочинів	331
<i>Триваючий злочин</i>	374

Тема № 13. ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

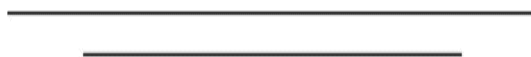
<i>Обставини, що виключають злочинність діяння</i>	234
<i>Виконання наказу або розпорядження</i>	36
Відповідна особа (ст. 41 КК).....	47
Законний наказ або розпорядження.....	97
Межі заподіяння шкоди при виконанні наказу	196
Мета виконання наказу	197
Наказ.....	208
Наказ, злочинність якого не є явною	208
Належний порядок віддання наказу або розпорядження.....	208
Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні наказу або розпорядження ..	225
Своєчасність виконання наказу	335
Суб'єкт виконання наказу.....	359
Характер дій при виконанні наказу	399
Чинне законодавство.....	394
Явно злочинний наказ.....	403
<i>Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації</i>	36
Вимушеність заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання	37
Межі заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання.....	197
Мета дій при виконанні спеціального завдання.....	198
Насильство над потерпілим	211
Об'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання	225
Суб'єкт заподіяння шкоди при виконанні спеціального завдання	359

Тяжкі наслідки, завдані злочином	376
Характер дій при виконанні спеціального завдання.....	394
<i>Діяння, пов'язане з ризиком .....</i>	<i>77</i>
Виправданий ризик.....	39
Екологічна катастрофа.....	82
Завідоме створення загрози	89
Загроза для життя інших людей.....	94
Заходи для відвернення шкоди	105
Інші надзвичайні події (ст. 42 КК)	143
Мета діяння, що пов'язане з ризиком	199
Невиправданий ризик.....	216
Об'єкт заподіяння шкоди при діянні, що пов'язане з ризиком	225
Ризик.....	333
Своєчасність діяння, що пов'язане з ризиком	335
Характер діяння, що пов'язане з ризиком	395
<i>Затримання особи, яка вчинила злочин .....</i>	<i>104</i>
Відносно сприятлива обстановка затримання злочинця	46
Відповідні органи влади (ст. 38 КК)	47
Вчинення особою злочину	58
Мета затримання особи, яка вчинила злочин.....	199
Небезпечність посягання при затриманні злочинця.....	214
Необхідність заподіяння шкоди при затриманні злочинця	220
Необхідність негайного затримання злочинця.....	221
Несприятлива обстановка затримання злочинця.....	223
Обстановка затримання злочинця	238

Перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця	266
Перевищення меж допустимої шкоди при затриманні злочинця	267
Перевищення меж достатньої шкоди при затриманні злочинця	268
Своєчасність затримання злочинця	336
Співрозмірність шкоди, заподіяної злочинцю при затриманні	349
Характер дій при затриманні злочинця.....	394
<i>Згода потерпілого</i>	122
<i>Крайня необхідність</i>	166
Відносно сприятлива обстановка для усунення небезпеки	46
Межі заподіяння шкоди при виконанні дій у стані крайньої необхідності	197
Мета дій у стані крайньої необхідності	198
Наявність небезпеки	214
Неможливість усунення небезпеки іншими засобами.....	219
Несприятлива обстановка для усунення небезпеки.....	223
Об'єкт заподіяння шкоди при крайньої необхідності.....	226
Перевищення меж допустимої шкоди при крайньої необхідності	267
Перевищення меж достатньої шкоди при крайньої необхідності.....	268
Перевищення меж крайньої необхідності.....	269
Своєчасність заподіяння шкоди при крайньої необхідності.....	335
Характер дій при крайньої необхідності.....	395
<i>Необхідна оборона</i>	219
Відносно сприятлива обстановка захисту	46
Державні інтереси	71
Дії, вчинені з метою захисту.....	75

Житло	87
Інше приміщення (ст. 36 КК).....	141
Мета необхідної оборони.....	199
Напад групи осіб.....	209
Напад озброєної особи.....	209
Наявність суспільно небезпечного посягання	214
Небезпечність посягання при необхідній обороні	215
Необхідність негайного відвернення або припинення суспільно небезпечного посягання	220
Несприятлива обстановка захисту	223
Об'єкт заподіяння шкоди при необхідній обороні.....	226
Обстановка захисту при необхідній обороні	238
Охоронювані законом права та інтереси особи.....	261
Перевищення меж (ексцес) необхідної оборони.....	266
Перевищення меж допустимої шкоди при необхідній обороні.....	268
Перевищення меж достатньої шкоди при необхідній обороні	269
Право на необхідну оборону.....	299
Протиправне насильницьке вторгнення у житло або інше приміщення.....	328
Своєчасність необхідної оборони.....	336
Співрозмірність необхідної оборони.....	348
Суспільні інтереси	366
Суспільно небезпечне посягання	366
Тяжка шкода	375
Тяжке тілесне ушкодження	376

Явність невідповідності заподіяної шкоди.....	402
Підстава вчинку, що виключає злочинність діяння	271
Психічний примус	330
Склад вчинку, що виключає злочинність діяння.....	339
Фізичний примус.....	389
Непереборний фізичний примус	222
Переборний фізичний примус	265
Уявна оборона	387
Вибачальна помилка	32
Невибачальна помилка	215

**Тема № 14. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

<i>Звільнення від кримінальної відповідальності</i>	113
Безумовне звільнення від кримінальної відповідальності	29
Дискреційне звільнення від кримінальної відповідальності	74
Загальні види звільнення від кримінальної відповідальності	91
Імперативне звільнення від кримінальної відповідальності.....	135
Об'єктивні підстави звільнення від кримінальної відповідальності	229
Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності	346
Суб'єктивні підстави звільнення від кримінальної відповідальності	360
Умовне звільнення від кримінальної відповідальності.....	380
<i>Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям</i>	114
Активне сприяння розкриттю злочину	16
Відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди	49
Вчинення злочину вперше	55
Корупційні злочини.....	163
Щире каяття	401
<i>Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки</i>	114
Клопотання про передачу особи на поруки.....	159
Невиправдання довіри колективу	216
Порушення громадського порядку.....	291
Ухилення від заходів виховного характеру	386

<i>Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим</i>	115
Примирення винного з потерпілим.....	309
<i>Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності</i>	115
Давність злочину	70
Кінець строку давності притягнення до кримінальної відповідальності..	158
Початок перебігу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності.....	294
<i>Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки</i> ..	116
Зміна обстановки, внаслідок якої особа, яка вчинила злочин, перестала бути суспільно небезпечною	129
Локальна зміна обстановки, внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність.....	193
Масштабна зміна обстановки, внаслідок якої вчинене діяння втратило суспільну небезпечність.....	195
<i>Сприятливий вплив строків давності притягнення до кримінальної відповідальності</i>	352
Затримання.....	104
Ухилення від досудового слідства або суду	386

Тема № 15. ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО МЕТА

<i>Мета покарання</i>	199
Абсолютні теорії покарання.....	8
Виправлення засудженого.....	40
Відносні теорії покарання.....	44
Гідність.....	61
Запобігання вчинення злочинів засудженим (спеціальна превенція)....	102
Запобігання вчинення злочинів іншими особами (загальна превенція)..	102
Змішані теорії покарання.....	131
Кара засудженого	147
Фізичні страждання.....	389
<i>Покарання</i>	279
Ресоціалізація засудженого.....	332
Соціальна адаптація засуджених після звільнення від покарання	343
Соціальний контроль.....	344
<i>Пеналогія</i>	265
<i>Пробація</i>	323
Пробаційна програма	322
Уповноважений орган з питань пробації.....	382

Тема № 16. СИСТЕМА І ВИДИ ПОКАРАНЬ

<i>Система покарань</i>	338
Безстрокові покарання.....	29
Додаткові покарання.....	81
Загальні покарання	92
Змішані покарання	131
Основні покарання.....	250
Покарання, що не пов'язані з виправно-трудоим впливом на засудженого	281
Покарання, що пов'язані з виправно-трудоим впливом на засудженого	281
Спеціальні покарання.....	347
Строкові покарання.....	357
<i>Арешт</i>	24
Гауптвахта.....	60
<i>Виправні роботи</i>	41
Місце роботи.....	205
<i>Громадські роботи</i>	67
Безоплатні суспільно корисні роботи	27
Вільний від роботи чи навчання час.....	51
<i>Довічне позбавлення волі</i>	79
<i>Конфіскація майна</i>	163
Злочини проти громадської безпеки	125
Злочини проти основ національної безпеки України	126

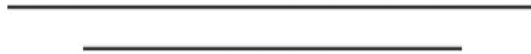
Корисливий злочин.....	163
Обмеження волі.....	230
Кримінально-виконавча установа відкритого типу.....	185
Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу	277
Позбавлення волі на певний строк	277
Кримінально-виконавча установа закритого типу	185
Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю ..	278
Службові обмеження для військовослужбовців	343
Військовослужбовець	49
Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.....	374
Дисциплінарний батальйон.....	75
Штраф	401
Врахування майнового стану винного	52
Правила перерахунку штрафу у інші види покарань.....	297
Призначення штрафу із розстрочкою виплати певними частинами	308
Розмір штрафу	334

Тема № 17. ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

<i>Загальні засади призначення покарання</i>	91
Врачування особи винного	53
Врачування ступеня тяжкості вчиненого злочину	53
Призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК	303
Призначення покарання у межах санкції статті Особливої частини КК	308
<i>Правила складання покарань</i>	298
Одиниці виміру строків покарань.....	239
Правила зарахування строку попереднього ув'язнення	297
<i>Призначення покарання</i>	303
Призначення покарання за сукупністю вироків.....	306
Невідбута частина покарання	217
Призначення покарання за злочин, вчинений особою при виконанні спеціального завдання.....	303
<i>Принципи призначення покарання</i>	320
Заборона «подвійного урахування»	88
Принцип гуманізму при призначенні покарання.....	312
Принцип економії заходів кримінально-правового примусу при призначенні покарання.....	314
Принцип законності при призначенні покарання	314
Принцип справедливості при призначенні покарання	318
Принцип індивідуалізації при призначенні покарання.....	315

Законодавча індивідуалізація покарання	97
Судова індивідуалізація покарання	363
Система обставин, що обтяжують покарання	336
<i>Обставини, що обтяжують покарання.....</i>	<i>235</i>
Безпорадний стан	28
Воєнний стан	52
Вчинення злочину з особливою жорстокістю	56
Вчинення злочину загальнонебезпечним способом	57
Вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку	58
Інші надзвичайні події (ст. 67 КК).....	143
Малолітня особа.....	195
Надзвичайний стан	207
Особа похилого віку.....	252
Расова, національна, релігійна ворожнеча або розбрат.....	330
Система обставин, що пом'якшують покарання.....	337
<i>Обставини, що пом'якшують покарання.....</i>	<i>236</i>
Вчинення злочину жінкою в стані вагітності.....	55
Вчинення злочину неповнолітнім	57
Збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин.....	107
З'явлення із зізнанням	134
Інша залежність (ст. 66, 67 КК)	139
Матеріальна залежність	195
Надання іншої допомоги потерпілому (ст. 66 КК).....	207
Службова залежність	342

<i>Спеціальні засади призначення покарання</i>	347
Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.....	302
Призначення покарання за злочин, вчинений у співучасті.....	304
Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69-1 КК).....	304
Призначення покарання за незакінчений злочин	305
Призначення покарання за «розірваної» сукупності злочинів.....	305
Призначення покарання за сукупністю злочинів	307

Тема № 18. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ

<i>Амністія</i>	20
Акт про амністію.....	17
Амністування	21
Закон про амністію	96
Категорії осіб, до яких не застосовується амністія	154
<i>Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким</i>	100
Становлення засудженого на шлях виправлення	354
Частина покарання, що має бути відбутою для можливості заміни покарання більш м'яким	397
<i>Звільнення від відбування покарання з випробуванням</i>	110
Іспитовий строк при звільненні від відбування покарання з випробуванням.....	144
Обов'язки, що покладаються на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням	232
Правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням	300
<i>Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років</i>	111
Строк, на який жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами.....	356
<i>Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років</i>	109
Належні умови для виховання дитини.....	209

Правові наслідки звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.....	299
<i>Звільнення від відбування покарання за психічною хворобою.....</i>	<i>111</i>
Психічна хвороба, що є підставою для звільнення від відбування покарання.....	329
<i>Звільнення від відбування покарання за тяжкою хворобою.....</i>	<i>112</i>
Тяжка хвороба, що є підставою для звільнення від відбування покарання	375
Інші обставини справи (ст. 84 КК).....	144
<i>Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.....</i>	<i>112</i>
Давність виконання обвинувального вироку	69
Сприятливий вплив строків давності виконання обвинувального вироку	351
Ухилення від відбування покарання	385
<i>Звільнення від подальшого відбування покарання.....</i>	<i>116</i>
Заміна покарання більш м'яким.....	100
Пом'якшення призначеного покарання	286
<i>Звільнення від покарання.....</i>	<i>117</i>
Безумовне звільнення від покарання	30
Дискреційне звільнення від покарання	74
Імперативне звільнення від покарання.....	135
Умовне звільнення від покарання.....	381
<i>Звільнення від покарання за хворобою військовослужбовців.....</i>	<i>117</i>
<i>Звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності..</i>	<i>118</i>

Бездоганна поведінка.....	27
Сумлінне ставлення до праці	365
<i>Звільнення від покарання у зв'язку з законодавчим пом'якшенням покарання за відповідне діяння.....</i>	<i>119</i>
<i>Звільнення від покарання у зв'язку з усуненням караності діяння.....</i>	<i>119</i>
<i>Звільнення від покарання, що зумовлене певною подією .....</i>	<i>119</i>
<i>Звільнення від покарання, що пов'язане з поведінкою засудженого.....</i>	<i>120</i>
<i>Звільнення від призначення покарання.....</i>	<i>120</i>
Помилування	286
Акт про помилування.....	17
Категорії осіб, до яких обмежується застосування помилування	154
Клопотання про помилування	160
<i>Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання.....</i>	<i>381</i>
Іспитовий строк при умовно-достроковому звільненні від відбування покарання.....	145
<i>Правові наслідки умовно-дострокового звільнення від відбування покарання .....</i>	<i>301</i>
Сумлінна поведінка	364
Частина покарання, що має бути відбутою для можливості застосування умовно-дострокового звільнення	397

Тема № 19. СУДИМІСТЬ

<i>Судимість</i>	361
<i>Загальноправові наслідки судимості</i>	93
Абсолютна заборона обіймати певні посади, займатися певними видами діяльності.....	8
Відносна заборона обіймати певні посади, займатися певними видами діяльності.....	43
<i>Зняття судимості</i>	133
Зразкова поведінка.....	133
<i>Погашення судимості</i>	274
Обчислення строків погашення судимості.....	239
Переривання перебігу строку погашення судимості	270
Погашення судимості на підставі Прикінцевих та перехідних положень КК.....	274
Погашення судимості у зв'язку з декриміналізацією діяння, чи пом'якшенням кримінальної відповідальності за його вчинення	274
Погашення судимості у зв'язку з закінченням іспитового строку.....	274
Погашення судимості у зв'язку з реабілітацією особи.....	275
Погашення судимості у зв'язку з фактом відбуття покарання	276
Погашення судимості у зв'язку із впливом визначених законом строків.....	276
<i>Кримінально-правові наслідки судимості</i>	191
Судимість як елемент норм і інститутів Загальної частини КК	361
Судимість як елемент складів злочинів	362

Тема № 20. ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

<i>Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб</i>	103
Вчинення злочину в інтересах юридичної особи	54
Загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру	92
Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб	106
Кримінально-правова реституція.....	189
Ліквідація юридичної особи	193
Особливості застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів	254
Особливості застосування штрафу до юридичної особи	257
Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру	272
Спеціальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.....	348
Строки давності стосовно юридичних осіб	357
Уповноважена особа юридичної особи	382
Юридична особа	402
<i>Обмежувальні заходи (розд. XIII–I Загальної частини КК)</i>	231
<i>Примусові заходи медичного характеру</i>	311
Зміна примусового заходу медичного характеру	130

Комісія лікарів-психіатрів.....	160
Надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку.....	207
Обов'язковість лікування.....	232
Припинення примусового заходу медичного характеру.....	320
Продовження примусового заходу медичного характеру.....	325
Психіатрична допомога	329
Ступінь небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб	358
Характер і тяжкість захворювання.....	395
<i>Госпіталізація до психіатричного закладу .....</i>	<i>62</i>
Госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом	62
Госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом.....	62
Госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом.....	63
Психіатричний заклад.....	329
<i>Примусове лікування .....</i>	<i>309</i>
Хвороба, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб	395
<i>Спеціальна конфіскація.....</i>	<i>345</i>
Особливості застосування спеціальної конфіскації.....	255

Тема № 21. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

<i>Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх</i>	258
Неповнолітня особа (розд. XV Загальної частини КК)	222
Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.....	113
Можливість виправлення неповнолітнього без застосування покарання.....	205
Ухилення неповнолітнього від застосування примусових заходів виховного характеру	386
Звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням.....	121
Особа, на яку покладений обов'язок нагляду за засудженим та проведення з ним виховної роботи	252
Звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру	118
Застереження	103
Направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи	210
Обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього	230
Передача неповнолітнього під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, педагогічного або трудового колективу, або окремих громадян.....	269
Покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків	281

Примусові заходи виховного характеру	310
<i>Покарання, що можуть бути застосовані до неповнолітніх .....</i>	<i>280</i>
Особливості застосування арешту до неповнолітніх	253
Особливості застосування виправних робіт до неповнолітніх	254
Особливості застосування громадських робіт до неповнолітніх.....	254
Особливості застосування позбавлення волі до неповнолітніх	255
Особливості застосування штрафу до неповнолітніх	256
<i>Особливості звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності для неповнолітніх.....</i>	<i>257</i>
<i>Особливості звільнення від покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку для неповнолітніх .....</i>	<i>258</i>
<i>Особливості призначення покарання неповнолітнім .....</i>	<i>259</i>
Умови життя і виховання та інші особливості особи неповнолітнього.	379
<i>Особливості судимості неповнолітніх.....</i>	<i>259</i>
<i>Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх.....</i>	<i>381</i>
Сумлінне ставлення до навчання	364
Частина покарання, що має бути відбутою для можливості застосування умовно-дострокового звільнення до неповнолітнього.....	398

ДОДАТКИ

Додаток А

*Програма навчальної дисципліни «Кримінальне право України.
Загальна частина»*

Розділ І. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ, ДЖЕРЕЛА, ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ, ПРИНЦИПИ ТА СИСТЕМА. НАУКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Кримінальне право: його поняття та ознаки як самостійної галузі права. Предмет, метод, завдання, функції та принципи кримінального права. Джерела кримінального права та його система. Кримінальне право та суміжні галузі права. Наука кримінального права, її предмет, метод, завдання.

Розділ ІІ. ЗАКОН ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Закон про кримінальну відповідальність: поняття, ознаки, функції, специфічні риси та значення.

Структура Кримінального кодексу України. Диспозиції та санкції статей Особливої частини КК: поняття та види.

Тлумачення закону про кримінальну відповідальність.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі та просторі.

Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі. Визначення часу вчинення злочину. Зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі. Конституція України про зворотну дію закону. Проблема застосування проміжного закону про кримінальну відповідальність.

Чинність закону про кримінальну відповідальність в просторі. Зміст територіального принципу. Поняття місця вчинення злочину. Зміст принципів громадянства, універсального (космополітичного), та реального.

Правові наслідки засудження особи за межами України.

Особливості регламентації за кримінальним правом України видачі / невидачі, передачі осіб, що вчинили злочин поза межами України, перейняття кримінального провадження, виконання вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи.

Розділ III. ЗЛОЧИН ТА ЙОГО ВИДИ

Соціальна природа злочину. Історично мінливий характер поняття злочину. Криміналізація і декриміналізація суспільно небезпечних діянь.

Злочин: поняття та ознаки. Неприпустимість застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією.

Малозначне діяння: поняття, ознаки, правові наслідки, значення для поняття злочину.

Місце злочину в системі правопорушень. Відмежування злочинів від інших правопорушень. Проблема кримінального проступку.

Класифікація злочинів за їх тяжкістю, її значення для кримінальної відповідальності та покарання.

Розділ IV. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Кримінальна відповідальність як вид юридичної відповідальності: поняття та ознаки. Види кримінальної відповідальності в теорії кримінального права. Момент виникнення та припинення кримінальної відповідальності. Підстава кримінальної відповідальності та форми її реалізації. Форми ретроспективної кримінальної відповідальності. Особливості регламентації окремих форм ретроспективної кримінальної відповідальності в кримінальному праві України.

Розділ V. СКЛАД ЗЛОЧИНУ

Склад злочину: поняття, функції та значення. Основні підходи до розуміння складу злочину в теорії кримінального права. Співвідношення понять злочину і складу злочину. Елементи та ознаки складу злочину, їх зміст і органічна єдність. Види складів злочину.

Поняття кваліфікації злочину та її значення. Форми кваліфікації злочинів. Формула кваліфікації злочинів та основні правила її складання. Юридичне формулювання обвинувачення та основні правила його складання.

Розділ VI. ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

Об'єкт злочину: поняття та значення.

Класифікація (види) об'єктів злочину, їх значення. Види безпосереднього об'єкту.

Предмет злочину: його поняття та місце в структурі складу злочину. Відмінність предмета від об'єкта злочину. Потерпілий від злочину.

Розділ VII. ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ

Об'єктивної сторони злочину: поняття, обов'язкові та факультативні ознаки, значення.

Діяння: поняття, ознаки, форми та види. Умови кримінальної відповідальності за злочинну бездіяльність.

Значення непереборної сили, фізичного і психічного примусу для вирішення питання про кримінальну відповідальність за суспільно небезпечне

діяння (дію чи бездіяльність).

Суспільно небезпечні наслідки як ознака об'єктивної сторони злочину: поняття, види, значення. Злочини з матеріальним, формальним та усіченим складами, значення такого поділу.

Причинний зв'язок у кримінальному праві: поняття, види, порядок встановлення та значення.

Спосіб, засоби (знаряддя), обстановка, місце, час вчинення злочину як факультативні ознаки, що характеризують об'єктивну сторону злочину: поняття, кримінально-правове значення.

Розділ VIII. СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

Суб'єкт злочину: поняття та ознаки. Фізична особа як обов'язкова ознака суб'єкту. Проблема визнання юридичної особи суб'єктом злочину в науці кримінального права та її вирішення в законі про кримінальну відповідальність.

Осудність як обов'язкова ознака суб'єкту злочину: поняття та критерії.

Неосудність: поняття та критерії. Формула неосудності. Правові наслідки визнання особи неосудною. Питання про кримінальну відповідальність особи, яка захворіла на психічну хворобу після вчинення злочину.

Обмежена осудність: поняття, значення, правові наслідки визнання особи обмежено осудною.

Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Загальний та знижений вік кримінальної відповідальності. Критерії, покладені в основу зниження віку кримінальної відповідальності.

Види суб'єкта злочину: загальний і спеціальний суб'єкт злочину.
Службова особа як спеціальний суб'єкт злочину: поняття, ознаки, види.

Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сп'яніння, та її обґрунтування.

Розділ ІХ. СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ

Суб'єктивна сторона злочину: поняття, ознаки, значення.

Поняття вини та її значення.

Форми вини в кримінальному праві, їх значення для кваліфікації злочину і призначення покарання.

Умисел та його види. Інтелектуальні та вольові ознаки прямого та непрямого умислу. Відмежування прямого умислу від непрямого. Спеціальні види умислу та їх значення для кваліфікації злочину.

Необережність та її види. Злочинна самовпевненість: її інтелектуальні та вольові ознаки. Відмежування злочинної самовпевненості від непрямого умислу. Злочинна недбалість: її об'єктивний та суб'єктивний критерії.

Випадок (казус), його відмежування від злочинної недбалості.

Змішана (подвійна, складна) форма вини та її значення для кваліфікації злочину.

Мотив і мета як факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу злочину: їх поняття та значення для кваліфікації.

Фактична та юридична помилки в кримінальному праві: поняття, види помилок та їх значення для кримінальної відповідальності.

Розділ Х. СТАДІЇ ЗЛОЧИНУ

Стадії вчинення злочину за КК України: поняття та види.

Закінчений та незакінчений злочин. Момент закінчення злочинів із матеріальним, формальним та усіченим складом.

Незакінчений злочин та його види.

Готування до злочину: поняття, види, відмежування готування до злочину від виявлення наміру та від замаху на злочин.

Замах на злочин: поняття, види, відмежування замаху на злочин від готування до злочину та закінченого злочину.

Кримінальна відповідальність за незакінчений злочин: її підстава, та кваліфікація готування до злочину та замаху на злочин.

Добровільна відмова при незакінченому злочині: поняття, ознаки, правові наслідки.

Дійове каяття: поняття, ознаки, правові наслідки та відмінність від добровільної відмови.

Розділ XI. СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНІ

Співучасть у злочині: поняття, об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

Види співучасників: об'єктивні та суб'єктивні ознаки діяльності співучасників.

Форми співучасті: критерії, покладені в основу поділу співучасті на форми, характеристика форм співучасті.

Кримінальна відповідальність співучасників: її підстави та межі.

Кваліфікація діянь співучасників та їх відповідальність за різних форм співучасті.

Спеціальні питання відповідальності за співучасть у злочині.

Поняття посередньої винності (посереднього виконання, заподіяння).

Особливості відповідальності за співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом. Відповідальність за провокацію злочину. Експес виконавця (співучасника), його види та значення для кримінальної відповідальності. Невдале підбурювання та пособництво. Особливості добровільної відмова співучасників.

Причетність до злочину: поняття, види, відмежування причетності від співучасті. Особливості регламентації відповідальності за причетність до злочину в кримінальному праві України.

Розділ XII. ПОВТОРНІСТЬ, СУКУПНІСТЬ ТА РЕЦИДИВ ЗЛОЧИНІВ

Соціальна та юридична характеристика повторності, сукупності та рецидиву злочинів, як видів множинності злочинів.

Одиничний злочин: поняття, ознаки, види. Особливості триваючого, продовжуваного, складного (складеного) злочинів та злочину, кваліфікованого за наслідками.

Повторність злочинів: поняття, ознаки, види, відмежування від суміжних понять та правові наслідки.

Сукупність злочинів: поняття, ознаки, види, відмежування від суміжних понять та правові наслідки.

Рецидив злочинів: поняття, ознаки, види, відмежування від суміжних понять та правові наслідки.

Розділ XIII. ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Обставини, що виключають злочинність діяння: поняття, ознаки, види.

Необхідна оборона. Конституція України про право кожного громадянина на захист від протиправних посягань. Поняття необхідної оборони, її підстави, ознаки та правові наслідки.

Перевищення меж необхідної оборони: поняття, ознаки, види та відповідальність.

Спеціальні види необхідної оборони, передбачені КК України.

Уявна оборона: поняття, ознаки, відповідальність за шкоду, заподіяну в стані уявної оборони.

Затримання особи, що вчинила злочин: поняття, підстава, мета та ознаки.

Межі заподіяння шкоди при затриманні злочинця. Кримінальна відповідальність за перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця.

Крайня необхідність: поняття, підстава, ознаки правомірності та правові наслідки.

Перевищення меж крайньої необхідності: поняття, ознаки та відповідальність.

Відмежування крайньої необхідності від необхідної оборони.

Фізичний або психічний примус: поняття, ознаки та значення для вирішення питання про кримінальну відповідальність.

Виконання наказу або розпорядження. Поняття законного наказу або розпорядження та значення їх виконання для вирішення питання про кримінальну відповідальність.

Поняття явно злочинного наказу або розпорядження. Кримінально-правові наслідки виконання або відмови особи від виконання явно злочинного наказу чи розпорядження.

Діяння, пов'язане з ризиком. Підстава вчинення діяння, пов'язаного з ризиком. Умови виправданого ризику. Кримінальна відповідальність за невиправданий ризик.

Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації: поняття,

ознаки та значення для вирішення питання про кримінальну відповідальність.

Розділ XIV. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Звільнення від кримінальної відповідальності: поняття, передумови, підстави, види, порядок та наслідки звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям: передумови та підстави звільнення.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим: передумови та підстави звільнення.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки: передумови та підстави звільнення, кримінально-правові наслідки порушення умов передачі на поруки.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки: передумови та підстави звільнення.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Поняття давності та її строки. Передумови та підстави звільнення. Зупинення перебігу строків давності: умови та наслідки. Переривання перебігу строків давності: умови та наслідки.

Особливості застосування давності при вчиненні особливо тяжкого злочину, за який може бути призначено довічне позбавлення волі.

Злочини, щодо яких давність не застосовується.

Розділ XV. ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО МЕТА

Значення Конституції України для визначення соціальної природи покарання та його поняття.

Покарання: поняття, ознаки, мета покарання та їх визначення за КК України. Співвідношення покарання та інших заходів кримінально-правового характеру.

Розділ XVI. СИСТЕМА ТА ВИДИ ПОКАРАНЬ

Система покарань: поняття, ознаки та значення.

Класифікація видів покарань та її критерії: основні та додаткові покарання; покарання, що можуть призначатися як основні і як додаткові; строкові та безстрокові, загальні та спеціальні покарання.

Особливості порядку призначення основних та додаткових покарань.

Правові наслідки ухилення від покарання.

Види покарань.

Штраф: поняття, зміст, підстави та порядок його призначення. Законодавчі межі та критерії визначення розміру штрафу, особливості порядку його призначення як основного та додаткового покарання.

Призначення штрафу з розстрочкою його виплати.

Правові наслідки несплати штрафу. Умови та порядок заміни штрафу громадськими чи виправними роботами або позбавленням волі.

Позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу: поняття, зміст, підстави, порядок та правові наслідки його призначення.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: поняття, зміст, підстави, порядок та наслідки його призначення як основного і як додаткового покарання. Строки цього виду покарання та особливості їх обчислення при його призначенні як додаткового.

Громадські роботи: поняття, зміст підстави, порядок, строки їх призначення та особливості відбування цього виду покарання. Органи, які визначають вид громадських робіт та категорії осіб, яким вони не можуть бути призначені.

Виправні роботи: поняття, зміст, підстави, порядок та строки призначення цього виду покарання. Розміри відрахувань із заробітку засудженого до виправних робіт. Категорії осіб, яким не може бути призначений цей вид покарання. Підстави та порядок заміни виправних робіт штрафом.

Службові обмеження для військовослужбовців: поняття, зміст, підстави, порядок та строки призначення цього виду покарання. Особи, яким може бути призначений цей вид покарання. Розміри відрахувань із грошового забезпечення засудженого до цього виду покарання. Умови та порядок призначення службових обмежень замість обмеження чи позбавлення волі.

Конфіскація майна. Конституція України про умови і порядок застосування конфіскації майна. Поняття, зміст, підстави, види та порядок призначення конфіскації майна. Майно, що не підлягає конфіскації за вироком суду. Відмінність конфіскації майна як виду покарання від

спеціальної конфіскації та конфіскації майна юридичної особи як видів інших заходів кримінально-правового характеру.

Арешт: поняття, зміст, підстави, порядок та строки призначення цього виду покарання. Особливості відбування арешту військовослужбовцями. Категорії осіб, яким не може бути призначений цей вид покарання.

Обмеження волі: поняття, зміст, підстави, порядок та строки призначення цього виду покарання. Категорії осіб, яким не може бути призначений цей вид покарання.

Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: поняття, зміст, підстави, порядок та строки призначення цього виду покарання. Умови та порядок призначення цього виду покарання замість позбавлення волі. Категорії осіб, яким може бути призначений цей вид покарання і до яких він не може застосовуватися.

Позбавлення волі на певний строк: поняття, зміст, підстави, порядок та строки призначення цього виду покарання.

Довічне позбавлення волі. Проблема довічного позбавлення волі та смертної кари в історії та сучасному кримінальному праві. Поняття, зміст, підстави та порядок призначення цього виду покарання. Категорії осіб, яким не може бути призначений цей вид покарання.

Розділ XVII. ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

Принципи призначення покарання за злочин, їх закріплення в Конституції України та в КК України.

Загальні засади призначення покарання: поняття, характеристика та значення. Співвідношення принципів призначення покарання та загальних засад його призначення. Межі призначення покарання. Підстави виходу за мінімальні та максимальні межі санкції статті Особливої частини КК. Значення положень Загальної частини КК для призначення судом певного виду і міри покарання.

Індивідуалізація покарання та її значення.

Особливості призначення покарання на підставі угод про примирення або про визнання винуватості.

Обставини, які пом'якшують чи обтяжують покарання: поняття, види, загальна характеристика та значення цих обставин. Особливості їх урахування при призначенні покарання.

Призначення покарання за незакінчений злочин і за злочин, вчинений у співучасті: обставини, які повинен врахувати суд при призначенні покарання

у цих випадках. Межі призначення покарання за готування до злочину та за замах на злочин.

Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Підстави та порядок призначення судом більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: призначення основного покарання нижче від найнижчої межі; перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання.

Особливості призначення більш м'якого покарання за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу. Вирішення питання про додаткові покарання при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Особливості призначення покарання за наявності таких обставин, що пом'якшують покарання, як: з'явлення із зізнанням, щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, добровільне відшкодування завданого збитку, усунення заподіяної шкоди.

Призначення покарання за сукупністю злочинів. Поняття сукупності злочинів. Порядок (правила) призначення покарання за сукупністю злочинів та межі визначення судом остаточного покарання. Особливості визначення остаточного покарання за сукупністю злочинів у випадках: призначення різних видів покарань за окремими злочинами; вчинення хоча б одного умисного тяжкого чи особливо тяжкого злочину; призначення хоча б за один зі злочинів довічного позбавлення волі.

Порядок призначення додаткових покарань за сукупністю злочинів.

Особливості призначення покарання за сукупністю злочинів у разі виявлення злочину, вчиненого до постановлення попереднього вироку.

Призначення покарання за сукупністю вироків. Поняття сукупності вироків. Порядок (правила) призначення покарання за сукупністю вироків та межі визначення судом остаточного покарання. Особливості визначення остаточного покарання за сукупністю вироків у випадках: призначення різних видів покарань за окремими вироками; вчинення хоча б одного особливо тяжкого злочину; призначення хоча б за одним із вироків довічного позбавлення волі.

Порядок призначення додаткових покарань за сукупністю вироків.

Особливості призначення покарання при збігу сукупності злочинів та сукупності вироків.

Відмінність порядку призначення покарання за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків.

Правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення. Співвідношення різних видів покарань за ступенем їх суворості.

Особливості призначення за сукупністю злочинів і сукупністю вироків основних покарань у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців та додаткових покарань.

Порядок зарахування в призначене судом покарання попереднього ув'язнення.

Обчислення строків покарання.

Розділ XVIII. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ

Звільнення від покарання та його відбування: поняття, види, передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки звільнення від покарання та його відбування. Умовне та безумовне, обов'язкове та факультативне, повне та часткове звільнення від покарання та його відбування. Відмінність звільнення від покарання та звільнення від кримінальної відповідальності.

Звільнення від покарання та його відбування у зв'язку з набранням чинності нового закону, який усуває караність вчиненого діяння чи встановлює за нього більш м'яке покарання: передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки такого звільнення.

Звільнення від покарання у зв'язку зі втратою особою суспільної небезпечності: передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки такого звільнення.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням: передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки такого звільнення.

Іспитовий строк при звільненні від покарання з випробуванням: його тривалість та значення. Особливості застосування додаткових покарань при звільненні від відбування основного покарання з випробуванням. Обов'язки, які можуть бути покладені на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням.

Особливості звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі угод про примирення або про визнання винуватості.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років: передумови, підстави, порядок

застосування та правові наслідки такого звільнення. Іспитовий строк: його тривалість та значення.

Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. Поняття давності та її строки. Передумови та підстави звільнення від відбування покарання за давністю. Зупинення та переривання перебігу строків давності: умови та правові наслідки.

Особливості застосування давності до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі.

Злочини, при засудженні за які давність не застосовується.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: поняття, передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки такого звільнення.

Особливості умовно-дострокового звільнення від додаткового покарання.

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким: поняття, передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки такої заміни. Поняття більш м'якого покарання, визначення його видів та строків у разі застосування при заміні. Особливості звільнення від додаткового покарання при заміні невідбутої частини основного. Відмежування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким від умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років: передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки такого звільнення.

Звільнення від покарання за хворобою: передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки такого звільнення.

Звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування. Конституція України про амністію та помилування.

Амністія. Закон України «Про застосування амністії в Україні». Поняття амністії, її зміст, підстави, види, порядок застосування та правові наслідки. Категорії осіб, щодо яких не допускається застосування амністії.

Помилування. «Положення про порядок здійснення помилування». Поняття помилування: його зміст, підстави, види, порядок застосування та правові наслідки. Особливості застосування помилування до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Відмежування помилування від амністії.

Розділ XIX. СУДИМІСТЬ

Судимість: поняття, підстава виникнення судимості, строки, протягом яких особа визнається такою, що має судимість, правові наслідки судимості.

Категорії засуджених осіб, які визнаються такими, що не мають судимості.

Погашення судимості: умови, строки, порядок погашення судимості, обчислення строків судимості, правове значення погашення судимості.

Зняття судимості: умови, строки, порядок зняття судимості, правове значення зняття судимості.

Відмінність зняття судимості від її погашення.

Розділ XX. ІНШІ ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Інші заходи кримінально-правового характеру: поняття, види, підстави, порядок та правові наслідки їх застосування.

Примусові заходи медичного характеру: поняття, види, мета, підстави, порядок та правові наслідки їх застосування. Категорії осіб, до яких застосовуються примусові заходи медичного характеру.

Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру.

Примусове лікування: підстави, порядок та правові наслідки його застосування. Категорії осіб, до яких застосовується примусове лікування.

Спеціальна конфіскація: поняття, підстави та порядок застосування, відмінність від конфіскації майна як виду покарання.

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: поняття, види, підстави, порядок та правові наслідки їх застосування. Юридичні особи, до яких можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Підстави звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру.

Розділ XXI. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх як прояв гуманізму кримінального законодавства України.

Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру: передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки такого звільнення. Поняття та види примусових заходів виховного характеру. Відмінність примусових заходів виховного характеру від покарання.

Види покарань, які застосовуються до неповнолітніх, та особливості їх призначення. Особливості призначення неповнолітнім покарання за сукупністю злочинів і сукупністю вироків.

Звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням: передумови, підстави, порядок застосування, правові наслідки та особливості його застосування до неповнолітніх.

Звільнення неповнолітніх від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру: передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки такого звільнення. Відмінність звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виправного характеру від звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням таких заходів.

Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності: поняття, види та строки давності. Зупинення та переривання перебігу давності: поняття, умови та правові наслідки. Особливості застосування звільнення за давністю до неповнолітніх.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання: поняття, передумови, підстави, порядок застосування та правові наслідки. Особливості застосування умовно-дострокового звільнення до неповнолітніх.

Погашення та зняття судимості: умови погашення та зняття судимості.

Особливості погашення та зняття судимості щодо осіб, які вчинили злочин до досягнення вісімнадцятирічного віку.

Література: Борисов В.І., Тацій В.Я., Тютюгін В.І. та ін. Програма навчальної дисципліни «Кримінальне право України» (напрямок підготовки за спеціальністю 8.03040101 «Правознавство», галузь знань 0304 «Право», освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр»). Харків: Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, 2018. 54 с.

*Паспорт спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право (витяг) [Україна]*

Напрями досліджень: у галузі науки кримінального права:

– Предмет науки кримінального права та методи дослідження кримінально-правових явищ; ефективність науки кримінального права; наступність і перспективи розвитку науки кримінального права; напрями (школи) в науці кримінального права, їх окремі представники; єдність і системність науки кримінального права; сучасна кримінально-правова доктрина, тенденції розвитку науки кримінального права; взаємозв'язок цієї науки із філософією та іншими науками; зарубіжна наука кримінального права.

– Вчення про кримінальне право: соціальне призначення кримінального права; генеза кримінального права, тенденції та прогнозування його подальшого розвитку; вплив конституції, галузей публічного та приватного права, політичних, релігійних і моральних норм на кримінальне право; можливості кримінального права у сфері протидії злочинності та його вплив на стан сучасної злочинності; права і свободи людини і громадянина та кримінальне право; кримінальне право та кримінально-правова політика; інструментальне значення кримінального права; кримінальне право в системі національного права; предмет і метод кримінального права як галузі публічного права; система кримінального права; принципи кримінального права; джерела кримінального права; кримінально-правова норма, її поняття, види та структура.

– Вчення про кримінальний закон: поняття та призначення кримінального закону, його соціальна та кримінологічна обумовленість; системність і якість кримінального закону, закономірності і тенденції його розвитку й удосконалення; застосування кримінального закону та його ефективність; межі чинності та дії кримінального закону; термінологія кримінального закону; тлумачення кримінального закону; місце кримінального закону в системі національного законодавства.

– Вчення про злочин: визначення злочину та відмежування його від незлочинної поведінки; межі криміналізації та декриміналізації; підстава кримінальної відповідальності та її диференціація; склад злочину, його окремі елементи й ознаки; проблема суб'єкта злочину; стадії вчинення

злочину; закінчений і незакінчений злочин; співучасть у злочині; множинність злочинів; обставини, що виключають злочинність діяння.

– Вчення про покарання: покарання та його мета; система та види покарань; караність злочинів; інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину; еволюція кримінальних покарань; проблеми призначення покарання; ефективність застосування покарання; судимість.

– Вчення про альтернативні засоби реагування на злочин: звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання; альтернативні кримінально-правові засоби реагування на злочин; примусові заходи медичного та виховного характеру; особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

– Вчення про кримінальну відповідальність за окремі види та групи злочинів: кримінальне право та «нова злочинність» (організована, транснаціональна, терористична, комп'ютерна; злочинність у сфері господарської діяльності, засобів масової комунікації, довкілля, технологічної безпеки, незаконного обігу зброї та наркотичних засобів, «відмивання грошей»); злочини проти миру та безпеки людства тощо); кваліфікація злочинів; значення судової практики для визначення кримінальної відповідальності за окремі види злочинів.

– Вчення про співвідношення кримінального законодавства України із зарубіжним кримінальним законодавством: національне кримінальне законодавство та сучасні процеси європеїзації та глобалізації; можливості та умови уніфікації, рецепції, адаптації та гармонізації кримінального законодавства України із кримінальним законодавством Європейського Союзу та іншим регіональним законодавством; імплементація положень міжнародних договорів до національного кримінального законодавства; компаративістські дослідження в науці кримінального права.

Література: Паспорти спеціальностей: Постанова Президії Вищої Атестаційної Комісії України від 21.05.2008 р. № 38–06/6. *Бюлетень Вищої атестаційної комісії України*. 2009. № 1. С. 17–19.

Проект паспорту спеціалізації 08.081.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право (витяг) [Україна]

Напрями досліджень: Кримінальне право:

– Предмет науки кримінального права та методи дослідження кримінально-правових явищ; ефективність науки кримінального права; наступність і перспективи розвитку науки кримінального права; напрями (школи) в науці кримінального права, їх окремі представники; єдність і системність науки кримінального права; сучасна кримінально-правова доктрина, тенденції розвитку науки кримінального права; взаємозв'язок цієї науки із філософією та іншими науками; зарубіжна наука кримінального права.

– Вчення про кримінальне право: соціальне призначення кримінального права; генеза кримінального права, тенденції та прогнозування його подальшого розвитку; вплив конституції, галузей публічного та приватного права, політичних, релігійних і моральних норм на кримінальне право; можливості кримінального права у сфері протидії злочинності та його вплив на стан сучасної злочинності; права і свободи людини і громадянина та кримінальне право; кримінальне право та кримінально-правова політика; інструментальне значення кримінального права; кримінальне право в системі національного права; предмет і метод кримінального права як галузі публічного права; система кримінального права; принципи кримінального права; джерела кримінального права; кримінально-правова норма, її поняття, види та структура.

– Вчення про кримінальний закон: поняття та призначення кримінального закону, його соціальна та кримінологічна обумовленість; системність і якість кримінального закону, закономірності і тенденції його розвитку й удосконалення; застосування кримінального закону та його ефективність; межі чинності та дії кримінального закону; термінологія кримінального закону; тлумачення кримінального закону; місце кримінального закону в системі національного законодавства.

– Вчення про злочин: визначення злочину та відмежування його від незлочинної поведінки; межі криміналізації та декриміналізації; підстава кримінальної відповідальності та її диференціація; склад злочину, його окремі елементи й ознаки; проблема суб'єкта злочину; стадії вчинення

злочину; закінчений і незакінчений злочин; співучасть у злочині; множинність злочинів; обставини, що виключають злочинність діяння.

– Вчення про покарання: покарання та його мета; система та види покарань; караність злочинів; інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину; еволюція кримінальних покарань; проблеми призначення покарання; ефективність застосування покарання; судимість.

– Вчення про альтернативні засоби реагування на злочин: звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання; альтернативні кримінально-правові засоби реагування на злочин; примусові заходи медичного та виховного характеру; особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

– Вчення про кримінальну відповідальність за окремі види та групи злочинів: кримінальне право та «нова злочинність» (організована, транснаціональна, терористична, комп'ютерна; злочинність у сфері господарської діяльності, засобів масової комунікації, довкілля, технологічної безпеки, незаконного обігу зброї та наркотичних засобів, «відмивання грошей»); злочини проти миру та безпеки людства тощо); кваліфікація злочинів; значення судової практики для визначення кримінальної відповідальності за окремі види злочинів.

– Вчення про співвідношення кримінального законодавства України із зарубіжним кримінальним законодавством: національне кримінальне законодавство та сучасні процеси європеїзації та глобалізації; можливості та умови уніфікації, рецепції, адаптації та гармонізації кримінального законодавства України із кримінальним законодавством Європейського Союзу та іншим регіональним законодавством; імплементація положень міжнародних договорів до національного кримінального законодавства; компаративістські дослідження в науці кримінального права.

Література: Проект Паспорту спеціальності 081 «Право»: Проект розроблений Національною академією правових наук України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-pasportu-specialnosti-081>.

Паспорт специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (извлечение) [Республика Беларусь]

Область исследования: Уголовное право.

История уголовного права как отрасли права и как науки. Предмет и система науки уголовного права. Роль науки уголовного права в развитии и совершенствовании уголовно-правовой политики государства и уголовного законодательства. Уголовно-правовые отношения. Уголовный закон, принципы его действия и особенности толкования. Действие уголовного закона в пространстве и во времени. Понятие и признаки преступления. Криминализация и декриминализация деяний. Состав преступления, его элементы и признаки. Преступное деяние как объективное основание уголовной ответственности. Конструирование составов преступлений и правовых норм Общей части уголовного права. Вина как субъективное основание уголовной ответственности. Понятие и содержание вины. Формы и виды вины. Субъект преступления. Объект преступления. Стадии совершения умышленного преступления. Соучастие в преступлении и его формы. Организованная преступность. Прикосновенность к преступлению. Обстоятельства, исключающие преступность деяния. Множественность преступлений. Уголовная ответственность и формы ее реализации. Понятие и признаки наказания, система видов наказания. Назначение наказания. Иные меры уголовной ответственности. Понятие, основания и виды освобождения от уголовной ответственности и от наказания. Судимость. Погашение и снятие судимости. Принудительные меры безопасности и лечения. Особенности уголовной ответственности лиц, совершивших преступления в возрасте до восемнадцати лет. Система Особенной части уголовного законодательства и виды преступлений. Общая теория квалификации преступлений и проблемы квалификации конкретных преступлений. Совершенствование уголовного законодательства об ответственности за отдельные виды преступлений. Эффективность уголовного закона. Уголовное право зарубежных государств.

Литература: Паспорта специальностей: Приказ Высшей аттестационной комиссии Республики Беларусь от 4.07.2018 г. № 161. URL: <http://www.vak.org.by/node/1117>.

Паспорт специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (извлечение) [Российская Федерация]

Область исследования: Уголовное право.

- Сущность, содержание и формы уголовного закона.
- История развития уголовного законодательства, его институтов.
- Теория и методология уголовного права. Соотношение и разграничение норм уголовного права и уголовного законодательства с другими отраслями права и законодательства.
- Социально-правовая и криминологическая обусловленность уголовного закона и практики его применения.
- Уголовное право и правонарушения.
- Уголовно-правовая политика. Сравнительное уголовное правоведение.
- Уголовное право зарубежных стран.
- Имплементация норм международного права в национальное уголовное законодательство.
- Квалификация преступлений.
- Отдельные институты уголовного права.
- Критерии общественной опасности деяний. Криминализация и декриминализация деяний.
- Эффективность применения норм уголовного права.
- Ответственность за конкретные виды преступлений.
- Дифференциация и индивидуализация уголовной ответственности и уголовных наказаний.

Литература: Паспорта специальностей: Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 25 февраля 2009 г. № 59. URL: <http://vak.ed.gov.ru/316>.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Навчально-довідкове видання

Денисов Сергій Федорович

доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби

Пузиревський Максим Вячеславович

аспірант кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права
та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби

СЛОВНИК ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Редактор М.В. Пузиревський

Технічний редактор О.М. Єрмоленко

Комп'ютерний набір М.В. Пузиревський

Підписано до друку 01.11.2018 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Palatino.

Ум. друк. арк. 33,5. Ум. фарб.-відб. 33,5. Обл.-вид. арк. 31,16

Зам. 0129. Наклад 100 прим.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до Державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

Тел.: (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»

14035 м. Чернігів, вул. Станіславського, 40

